Dmitri Sergheievici Merejkovski

Romanul lui Leonardo da Vinci

sau

Învierea zeilor

- Vol. I -

PREFAŢĂ

În posteritate, faima unui scriitor poate să crească sau să descrească. Se întâmplă ca, prea puţin apreciat la vremea lui, el să fie pe de-a întregul recunoscut abia mai târziu. Se mai întâmplă însă şi invers, ca el să fi fost la modă un timp şi să-şi piardă apoi treptat strălucirea.

Dmitri Sergheievici Merejkovski a parcurs până nu demult cea de a doua cale. În ultimul deceniu a fost însă masiv reeditat, inclusiv în patria sa. Fără a-i concura pe marii ei clasici, el este recunoscut ca un valoros critic şi prozator, autor de eseuri şi romane citite cu real folos şi nedezminţită plăcere.

Reputatul scriitor, integrat la începutul atât de controversatului secol trecut într-o faimoasă generaţie literară, se naşte în veacul premergător, în ziua de 2 (după stil vechi, 14) august 1866, la Petersburg. Urmează secţia istorico-filologică a universităţii din oraşul natal. La începutul anilor optzeci debutează cu poezii apropiate celor semnate de S. I. Nadson. Este influenţat de poezia franceză a epocii şi elaborează primele documente programatice ale unei literaturi desemnate – de către oponenţi, dar uneori şi de adepţi – ca „decadentă”. Împreună cu Minski (pseudonimul lui M. N. Vîlenkin) şi cu Zinaida Hippius, soţia lui, devine unul dintre coriferii generaţiei vârstnice a simboliştilor ruşi. Scrie romane şi piese istorice, precum şi un mare număr de studii critice, în care căutările religioase se împletesc cu o erudiţie recunoscută, dar suspectată de răceală intelectuală. E profund credincios şi, totodată, opus în unele privinţe Bisericii pravoslavnice oficiale. Favorizează răspândirea unei „conştiinţe religioase noi”. Se ridică violent împotriva primei revoluţii ruse, din 1905, iar în răstimpul de până la cele următoare, din februarie şi octombrie 1917, se raliază poziţiilor mefiente faţă de mişcările radicale şi răsturnările violente.

Întâmpină cu extremă ostilitate instaurarea puterii sovietice. Mai publică unele scrieri istorice, înainte de a emigra în 1920. Ulterior se îndepărtează treptat de forma romanelor istorice, îndrăgite la apariţie, în favoarea biografiilor şi eseurilor istorico-religioase. Chiar şi la începutul celui de al doilea război mondial îşi menţine poziţia net antisovietică, spre deosebire de alţi scriitori din imigraţia franceză, antinazişti din considerente patriotice. Moare la Paris în decembrie 1941.

Evoluţia lui Merejkovski a fost contradictorie. A fost împlinită sub raport artistic în prima etapă, de la sfârşitul veacului al XIX-lea până în anii de început ai secolului al XX-lea; a cunoscut o perioadă mediană, cu reuşite parţiale şi eşecuri denunţate chiar de contemporani; în ultima ei secvenţă s-a acomodat condiţiilor imigraţiei, totuşi fără recunoaşterea de odinioară.

Cât priveşte atitudinile sociale şi filozofice adoptate de către Merejkovski, împreună cu Zinaida Hippius, ele au fost apropiate fie „căutătorilor de Dumnezeu”, în termeni pravoslavnici, ori presupus eretici, fie de cei care împărtăşeau puncte de vedere conservatoare sau liberale, laolaltă ostile revoluţiilor, precum cele intens dezbătute din volumul *Vehi (Jaloane),* cu subtitlul „Culegere de articole despre intelectualitatea rusă”, cuprinzând, în 1909, textele filozofilor religioşi N. A. Berdiatev, S. N. Bulgakov, P. B. Struve, S. L. Frank, M. O. Gerşenzon, A. S. Izgoiev, B. A. Kistiakovski. Totodată, ele au fost de timpuriu privite cu suspiciune sau cu

mărturisită ostilitate de către mulţi critici ai stărilor de lucruri existente în Rusia, indiferent dacă de pe platforme utopice sau efectiv „de stânga”. O anume neîncredere faţă de exegetul său autorizat a manifestat, la un moment dat, şi Lev Tolstoi. Printre oponenţii tăioşi ai lui Merejkovski s-au numărat nu doar marxişti recunoscuţi, ca sociologul G. V. Plehanov, în studiul *Evanghelia decadenţei* (1909), dar şi critici literari cu atitudini independente, precum R. V. Ivanov-Razumnik.

Articolul acestuia din urmă, *Măiestrie moartă* (1911), susţine că Merejkovski nu are şi nici nu poate să aibă discipoli, întrucât ca propovăduitor a strigat mereu în pustiu; a fost plictisitor în şedinţele mondene, conduse chiar de el, din celebra „Societate filozofico-religioasă”; prin „jocul de gheaţă al intelectului său” i-a conceput într-o manieră mortificată pe Iulian, Leonardo, Petru şi pe ceilalţi eroi ai romanelor sale, confecţionaţi după asemănarea cu propriul său chip; s-a exersat în asociaţii verbale şi citări nesfârşite, în obsesive „dedublări” şi „antiteze”; „pentru el *dualismul* se reducea la câte *două cuvinte,* care doar se cereau înlocuite printr-un *al treilea”,* presupus sintetic; toţi marii autori analizaţi de el şi-au găsit sfârşitul nemeritat în geometria acestor neînsufleţite judecăţi; de unde a rezultat „starea letargică” a unui „scriitor sfârşit”, „măiestria moartă” a răcelii totale; şi astfel. Merejkovski rămâne „*un provoc şi un păstor nu al celor vii, ci al celor morţi* – deci un păstor fără turmă; aşa a fost, este şi va fi”, lată o mostră de filipică partizană din partea unui vrăjmaş declarat, supralicitată de bună seamă, deşi surprinde pericolul abstracţiunilor schematice pe care şi alţi exegeţi l-au intuit.

Prin ce ne atrage atunci opera acestui scriitor? Ce ne reapropie astăzi de scrierile lui, chiar dacă au fost controversate până şi în epoca lor de glorie?

*

În proza lui Merejkovski, făptuirea cea mai importanta rămâne, fără îndoială, trilogia romanescă *Christ şi Antichrist,* compusă din trei cuprinzătoare fresce istorice: *Moartea zeilor – Iulian Apostatul* (1895-1896); *Învierea zeilor – Leonardo da Vinci* (1899-1900); *Antichristul – Petru şi Aleksei* (1905). Chiar dacă criticul său invocat mai înainte ia în derâdere asemuirea trilogiei, la apariţia ei, cu *Război şi pace,* nu atât ca dintre o creaţie „mică” şi alta „mare” cât dintre una „moartă” şi cealaltă „vie”, construcţia merejkovskiană de mii de pagini, şi poate cu deosebire partea ei mediană, confirmă indiscutabile virtuţi de povestitor, care scapă schemei duale urmărite cu obstinaţie.

Într-adevăr, fiecare parte din trilogie este, la modul global deşi într-o măsură variabilă, subordonată ideii cuprinse în supratitlu, concepţiei înfruntării veşnice între Christos şi Antichrist. Coliziunea o accentuează tocmai cele trei cruciale momente istorice, romancierul stabilind, între personalităţile lui Iulian, Leonardo şi Petru, o seamă de înrudiri, convingătoare sau artificiale.

Schematizarea antiteticei suprateme, cu ideea sa diriguitoare, o deconspiră mai ales ultima parte a trilogiei, unde un foarte bogat şi captivant material de viaţă este subordonat, mai tezist decât în părţile precedente, amintitei dihotomii. Întreg romanul *Petru şi Aleksei* e închis în paranteza celor două enunţuri simbolice: „Antichristul va să vie” dar „Christos va să-l

învingă pe Antichrist''. Antichristul e Petru cel Mare, iar Aleksei este trimisul lui Christos pe pământul însângerat al Rusiei; un trimis a cărui misiune nu va conteni să o aştepte cu înfrigurare ereticul Tihon, cel stigmatizat de sacra boală a epilepsiei. Într-o zi de iulie din anul 1715, ţarevna Maria Alekseievna îl invită pe Aleksei în casa Marfei Matveievna, văduva ţarului Feodor Alekseievici. Văduva este claustrată în palatul ei de pe malul Nevei, în oraşul de curând înălţat, un oraş asemănător unui vis îngrozitor dintr-un timp oprit în loc şi cârmuit de un uzurpator. Iar mătuşa îi povesteşte lui Aleksei, cum în mănăstirea de la Suzdal episcopul Hiob al Novgorodului ar fi rostit mare ameninţare împotriva Răului petersburghez, iar în mănăstirea de la Iaroslavl sfântul stareţ Vissarion ar fi prezis: ori va muri ţarul Petru, ori va pieri oraşul său! Petersburgul nu va dăinui însă, exclamă Maria Alekseievna, ci se va cufunda în mocirla diavolului; şi nici măcar locul pe care a fost clădit nu va mai putea fi descoperit!

Petru ca Simon Petrus Antichristul, Petersburgul ca terifianta lui reincarnare pe acest pământ plin de păcat – iată o ipostază conservatoare la extrem a mitului petersburghez, reproiectat din perspectiva unui timp istoric înaintat, care într-adevăr avea să fie curând locul unor succesive coliziuni violente. Romanul întreg e clădit pe această viziune. La început e evocată sărbătoarea păgână organizată cu prilejul aducerii statuii zeiţei Venus din Roma în Grădina de Vară – prilej de a reconstitui minuţios îndrăgitul loc petersburghez de odihnă şi festivităţi, dorit de ţarul Petru mai frumos decât grădinile de la Versailles. Apoi Tihon cutreieră canalele şi bulevardele, într-o ceţoasă zi de coşmar, în care (întocmai ca eroilor dostoievskieni) oraşul i se pare searbăd, vulgar şi totodată fantasmagoric; căci dacă realul era invizibil în aşezarea de basm Kitej, aici la Petersburg invizibilul a ajuns real. Apoi Tihon îl întâlneşte pe împărat în birtul „La cele patru fregate" şi chipul groaznic explică oraşul său terifiant, marcat de aceeaşi pecete diabolică. Drept care, într-un sumbru sfârşit de octombrie, fluviul Neva inundă Petersburgul, ca un avertisment al pieirii, or în valurile îndrăgite de împărat, or în focul personificat de el cu nesăbuinţă. Îl revedem pe ţar verificând construirea unei nave pe şantierul Amiralităţii: o muncă de Sisif într-o fierărie a infernului. Îl urmărim luându-i un interogatoriu fiului său nesupus, în „Mon Plaisir", palatul olandez din suburbia imperială Peterhof, scăldată de valurile Mării Baltice. Fiul răzvrătit este judecat de către înalta Curte în Senat, biciuit, torturat, ucis – torţă vie a luminii, nestinsă „speranţă a Rusiei" –, în timp ce mujicii se roagă pentru mântuire, ereticii iau calea codrului, raskolnicii prezic dreapta Judecată din urmă...

Tema „petersburgheză" este centrală în creaţia artistică merejkovskiană. Ea este un nimerit test pentru a dovedi împletirea specifică a unei fabulaţii istorice palpitante cu o partizană viziune istorică, filozofică şi religioasă.

Ambivalenţa marchează şi romanul *14 decembrie* (1918), consacrat răscoalei decembriste din 1825. Acţiunea se desfăşoară tot într-o manieră alertă, cu multe detalii picante, reale şi imaginare, cu dialoguri vii, chiar dacă uneori lipsite de acoperire istorică. Personajul central este de rândul acesta împăratul Nikolai, „ţarul-fiară", „omul-fiară care se pretinde Dumnezeu": o reminiscenţă dostoievskiană. Totul e până la urmă subsumat înfruntării dintre Bine şi Rău, dintre Corp şi Spirit, dintre Fiară şi Dumnezeu; cu tăişul îndreptat de astă dată împotriva Antichristului recent care cufundă Rusia în

păcat şi neant. Acum, revolta nobiliară din 1825 e interpretată nu ca precursoare îndepărtată, ci ca pol opus revoluţiei proletare din 1917, ca unul încă „pur”, „curat”, „sublim”. Viziunea se află în acord cu versurile Zinaidei Hippius, după cum am spus, soţia lui Merejkovski, din poezii consacrate mişcării decembriste: cea din 14 decembrie 1909 lansează chemarea spre desăvârşirea cauzei sfinte, neîmplinite de optzeci de ani; la 14 decembrie 1914 ea se ridică împotriva rebotezării splendidului „Petersburg” în vulgarul „Petrograd”; iar în cea intitulată chiar *14 decembrie al anului 17* îi cheamă pe răzvrătiţii decembrişti să se împotrivească Revoluţiei din Octombrie!

Merejkovski se mărturiseşte şi în alte scrieri atât ca vrăjmaş al vechiului Petersburg, cât mai ales al noului Petrograd. Drama *Ţareviciul Aleksei* (1920) reia şi variază antipatia faţă de temeiurile epocii lui Petru cel Mare. Romanul *Alexandru I* (1918) evocă strălucirea oraşului de la începutul secolului al XIX-lea, la antipodul decăderii ulterioare. Articolul *Curcubeul de iarnă* acceptă compararea Petersburgului cu oraşele occidentale numai în felul în care lacheul Smerdeakov seamănă unui nobil străin. Violenta contestare e asumat nedreaptă. O patronează tot Dostoievski, dar exacerbat cu îndârjire.

Culegerea de articole incluse mai demult, în jurnalul anilor 1910-1914, sub titlul *A fost şi va fi,* justifică decadentismul prin absoluta „însingurare” a intelectualului rus *(Despre fântânile negre),* sau descrie o discuţie frântă, poticnită, imaginabilă doar în Rusia, anume la Petersburg, într-o noapte albă, împreună cu evadarea disperată a locuitorilor, măcar pe timpul lunilor de vară, din acest „blestemat oraş” *(Punct mort).*

„Ducă-se pe pustii Petersburgul!”, exclamă Merejkovski, adăugând întregii sale demonstraţii „antipetersburgheze”, prezentă deseori în literatura şi publicistica rusă, cuvintele *Apocalipsei,* ca pe un blestem adresat „Călăreţului de aramă”, simbol secular al oraşului întemeiat de Petru cel Mare: „Şi m-am uitat şi iată un cal galben-vânăt şi numele celui ce-l călărea era: Moartea...”.

*

La Merejkovski regăsim nu numai elemente „slavofile”, ci totodată şi însemne „occidentalizante”, într-o dualitate ale cărei laturi îşi menţin de obicei independenţa.

Dominantei din urmă îi stau mărturie numeroase eseuri despre personalităţi vest-europene, precum Sfinţii Pavel, Augustin, Francisc, sau Ioana d’Arc, Napoleon, Dante, Luther, Calvin, Leonardo da Vinci.

Autorul caută mereu să-şi contopească ataşamentele ruseşti şi occidentale, tocmai prin intermediul îndrăgitelor sale dualităţi sau triade, aproape geometrice. In ampla şi mult îndrăgita exegeză *L. Tolstoi şi Dostoievski. Viaţa şi opera,* apărută în 1901-1902 (vol. 1 – „Viaţa şi opera lui L. Tolstoi şi Dostoievski”, vol. 2 – „Religia lui L. Tolstoi şi Dostoievski”), el schiţează înrudirea de structură, explorată ulterior de atâţia, între Dostoievski şi Nietzsche, subliniind şi elementele antitetice ale căutărilor celor doi. Occidentului i-ar fi propriu „spiritul sălbatic”, Orientului – „spiritul blând”. Nietzsche luptase „în numele omului-Dumnezeu cu Dumnezeul-om”. Dostoievski – „în numele Dumnezeului-om cu omul-Dumnezeu”. Unirea principiilor apusean şi răsăritean o va realiza doar un nou Puşkin, forţă superior sintetizatoare. Pe alt plan, unui demiurg de tip puşkinian îi va reveni

şi nobila misiune de a integra într-un echilibru suprem dualitatea corp-spirit, materie-idee, teluric-astral, rece-fierbinte, dualitate proprie celor doi titani ai literaturii ruse, Tolstoi şi Dostoievski. Sub acest raport, „vizionarul trupului” Tolstoi şi „vizionarul spiritului” Dostoievski pot fi asemuiţi lui Michelangelo şi lui Leonardo da Vinci. Dacă triunghiul renascentist fusese însă odinioară închis de către Rafael, printr-o parţială aplatizare a ambelor tendinţe, acum el va trebui efectiv desăvârşit şi în Rusia, însă la cel mai înalt nivel posibil.

Marea literatură rusă a secolului al XIX-lea e rânduită, aşadar, sub semnul simbolic al unui triunghi, cu vârful „puşkinian” ca punct de pornire şi cu cele două orientări presupus polarizatoare într-o direcţie teluric-”tolstoiană” şi o alta spiritual-”dostoievskiană”, orientări însetate de o viitoare împăcare, deocamdată neîmplinită.

Marea artă plastică din Renaşterea italiană este ordonată tot astfel, într-un triunghi răsturnat, cu două extremităţi calitativ superioare ca momente incipiente şi cu o înfrăţire a lor reală, dar valoric inferioară. Dacă Rafael prefigurase într-o formă diluată rolul lui Puşkin, în schimb Michelangelo şi Tolstoi s-au întâlnit în aceeaşi măsură ca Leonardo şi Dostoievski în două continuităţi „verticale”, reciproc opuse nivelelor „orizontale”. (În plan comparativ rus şi german, Merejkovski îi apropie pe Tolstoi de Goethe, pe Dostoievski de Schiller, antiteze explorate ulterior de Thomas Mann, într-un amplu eseu.)

În aceeaşi exegeză, raportul dintre Dostoievski şi Nietzsche e postulat ca o variantă a raportului dintre Christ şi Antichrist, antinomic dar şi concrescent. Merejkovski însuşi are ferme convingeri religioase, ca şi nemascate simpatii nihiliste, el urmăreşte orgolios să-şi aducă propria activitate sub incidenţa opţiunilor polare interdependente ale eroilor săi preferaţi. Aşa ajunge el la Leonardo da Vinci, în romanul elaborat paralel cu eseul despre Tolstoi şi Dostoievski; implicat, aşadar, într-un cuprinzător orizont de idei culturale, filozofice şi religioase.

Dihotomia Christ-Antichrist avea să se dedubleze în Aleksei şi Petru; ea a fost sau, în orice caz, trebuia să fie înnodată şi prin imaginea lui Leonardo, care, în textul romanului îi este opus şi lui Michelangelo, şi lui Rafael, iar în subtextul său este apropiat de Dostoievski şi de Nietzsche: asemenea unui personaj copleşitor, marcat de semnul negaţiei lui Antichrist, totodată angajat într-o chinuitoare regăsire, recâştigare, recreare a purităţii simbolizate de Christos.

*

Merejkovski îl descrie pe „messer Leonardo” în a doua jumătate a vieţii, în perioada de vârf a creaţiei sale, de la sfârşitul veacului a) XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea.

Leonardo da Vinci părăseşte Florenţa lui Lorenzo de Medici „Magnificul” prin 1482 şi se stabileşte ca inginer militar, arhitect, pictor şi sculptor al ducelui Lodovico il Moro. Din prima sa perioadă milaneză, prelungită până în 1499, datează statuia ecvestră a lui Francesco Sforza, ca şi picturile *Madona între stânci* şi *Cina cea de taină.* Mulajul de lut a) statuii este distrus în timpul ocupaţiei oştirilor franceze, iar fresca din refectoriul mănăstirii Santa Maria delle Grazie începe să se deterioreze de timpuriu. În 1500 Leonardo se află la Mantua, unde face probabil portretul Isabellei d’Este, proiectează la Veneţia lucrările de apărare împotriva turcilor, apoi trece la Florenţa, unde şi rămâne,

cu întreruperi, mai mulţi ani. În Romagna îl slujeşte pe Cezar Borgia. Lucrează între 1503 şi 1506 la *Bătălia din Anghiari* dintre florentini şi lombarzi, frescă menită să împodobească Palazzo Vecchio. Tot prin 1503 începe, se pare, s-o portretizeze în *Gioconda* pe Mona Lisa. Renunţând să-şi mai termine fresca, el răspunde insistenţelor lui Charles d'Amboise şi revine la Milano, unde se dedică din nou sculpturii. Este nevoit să părăsească oraşul după expulzarea francezilor. Trece în serviciul lui Giuliano Medici, pe care îl urmează la Roma după ce fratele acestuia e ales papă sub numele de Leon al X-lea. Dar Giuliano moare, iar artistul se decide să răspundă chemării noului rege al Franţei, Francisc I. Se instalează la Amboise, ca inginer regal, elaborează planuri pentru castelul din Romorantin, organizează petreceri. El însuşi moare la Clos-Luce în ziua de 2 mai 1519.

Acesta este contextul istoric al biografiei. Un mediu agitat şi în continuă schimbare, prilej excelent pentru romancier de a reconstitui, la confluenţa documentaţiei migăloase cu libertatea imaginativă, variate straturi ale populaţiei şi momente cruciale ale unei dense şi misterioase întâlniri dintre două secole ilustre. Cititorului i se oferă prilejul să retrăiască înfruntarea dominicanului Girolamo Savonarola cu oficialităţile preocupate numai de bogăţie, fast şi plăceri, înfruntare tranşată prin arderea pe rug a predicatorului ascet; uneltirile conjugate ale papei Alexandru al VI-lea şi ale copiilor săi, Lucreţia şi Cezar Borgia, ca şi drumul parcurs până la remodelarea apologetică a „principelui" de către greu încercatul Niccolo Machiavelli; ororile inchiziţiei, dezlănţuite cu nesăbuită cruzime împotriva presupuşilor eretici; viaţa publică şi intimă a ducelui Lodovico il Moro, înfrânt de către francezi; efectele subjugării unor provincii italiene; şi, mai presus de toate, dramatica pribegie a artistului renascentist, obligat să slujească sus-puse feţe bisericeşti şi laice, incapabil să-şi termine capodoperele, pendulând între felurite activităţi tehnice, ştiinţifice şi artistice, umbrit de slava crescândă a lui Michelangelo şi a lui Rafael, supus ingratitudinii foştilor săi protectori şi îmbătrânit în uitare.

Un atare cadru pestriţ îi convine de minune lui Merejkovski. Preferinţele sale se îndreptau constant spre agitate epoci de răscruce, ale căror avataruri, ştiute dar nu şi până la capăt limpezite, i-au servit întotdeauna pentru a capta atenţia şi bunăvoinţa publicului cititor. Viaţa lui Leonardo constituie, din acest punct de vedere, o alegere optimală. Deşi implicată în spectaculoase confruntări publice, ea îşi păstrează o zonă de intimitate, învăluită în mister. „Poezia şi adevărul" se amestecă până la indistincţie în viaţa copleşitoarei personalităţi, despre care se ştiu multe şi de fapt mai nimic nu se ştie cu exactitate. Ca dovadă, din moştenirea lui picturală nu s-au păstrat decât opt tablouri a căror autenticitate să nu fie pusă sub semnul îndoielii. Unele dintre capodopere s-au deteriorat. Timpul a înmulţit astfel petele albe din activitatea celui venerat drept cel mai complet creator al Renaşterii. Iar exegeţii sunt nevoiţi să le acopere prin sugestii din *Tratatul despre pictură* sau prin numeroase alte însemnări ale gânditorului. Mitologia maestrului aţâţă în continuare fantezia urmaşilor. O probează şi filmul biografic al lui Renato Castellani; sau cercetările lui Ladislau Reti, care a descoperit la Madrid inedite manuscrise leonardeşti.

Atrăgătoare şi problematică în cartea lui Merejkovski pare tocmai osmoza dintre real şi imaginar. Romancierul a întreprins o migăloasă investigaţie documentară, a aglomerat fapte, detalii autentice ori verosimile,

prin intermediul cărora cititorii sunt introduşi în atmosfera colorată şi trepidantă a epocii reconstituite. El şi-a permis totodată să dea frâu liber fanteziei pe marginea cunoştinţelor sale întinse, amestecând certe întâmplări, personaje, situaţii cu altele în grad înalt nesigure. Aspectul din urmă priveşte, iarăşi cu deosebire, implicarea faptelor de viaţă în eşafodaje de idei filozofice şi religioase caracteristic merejkovskiene.

Romancierul este animat de un mărturisit orgoliu speculativ. El ţine din nou să-şi ilustreze prin carte obsesiile teoretice duale, mai ales amintita înfruntare a Binelui cu Răul, a încleştării dintre Christ şi Antichrist. Principiile sunt limpezi, personificarea lor riscă să rămână ilustrativă. Romanul citează des Biblia, alte scrieri religioase, oficializate sau apocrife, însemnările lui Leonardo. Prin intermediul lor, în naraţiune e insinuată opinia potrivit căreia Leonardo le apare contemporanilor şi ucenicilor săi ca întrupare a diavolului. Sufletul său e un câmp de crâncenă bătălie între porniri virtuoase şi malefice. Lupta sa permanentă o poartă pentru eliberarea prin Christos, pentru a se împăca cu moralitatea creştină, un ţel totuşi de neatins şi contracarat de o malignă „răceală”, presupus dominantă atât în raporturile sale cu persoane şi evenimente înconjurătoare, cât şi în statornica lui tentativă de a pătrunde legile neînsufleţite ale universului: tehnice, matematice, anatomice. Leonardo îi este apropiat lui Machiavelli. Ambii sunt copleşiţi de hotărârea parcurgerii drumului spinos şi ignobil al cunoaşterii, drept care sunt şi mizeri în expurgarea moralităţii din cunoaşterea „pură”. Ambii rămân impasibili în faţa suferinţelor, deşi în acelaşi timp sunt ei înşişi supuşi celor mai atroce chinuri. Ei sunt geniali „mecanicieni” şi totodată oameni vii, gata să-şi jertfească pe altarul ştiinţei sensibilitatea, de care în cele din urmă nu se pot dispensa. Împrejur se înmulţesc nedreptăţile. În timp ce Leonardo îşi notează cu sânge rece observaţiile despre natură. Trădările se ţin lanţ. Leonardo însuşi este părtaş la unele dintre ele, din convingerea că are menirea să depăşească aceste trecătoare slăbiciuni, pentru a înţelege legile veşnice ale naturii. Setea de absolut îl readuce însă obligatoriu la scrutarea divinităţii. Cercul se închide, îndepărtarea de omenesc îl reapropie pe artist de umanitate. Dilema lui seamănă cu cea a lui Adrian Leverkuhn, genialul compozitor păcătos pe care Thomas Mann îl va plămădi cu mai multă artă şi cu o mai decisă orientare filozofică. Ea ne trimite din nou la cumplitul şi chinuitul gânditor, anticreştin şi fascinat de Christos, la Friedrich Nietzsche.

Merejkovski are o atitudine şovăielnică faţă de eroul său contradictoriu. El îi înfăţişează „vinovăţia fără vină” cu sublinierea concomitentă a ambelor prezenţe. Leonardo este sublim şi păcătos, stimat şi damnat. Merejkovski îl glorifică şi îl dezaprobă; îl glorifică pentru jertfirea de sine în folosul omenirii; îl dezaprobă pentru incapacitatea de a-i iubi şi a-i urî pe oameni – deşi în preajma Giocondei e iluminat de iubire şi deşi, pe măsură ce este detestat, sufletul i se umple de mâhnire. Nu dualitatea acestui portret lasă în noi o undă de nemulţumire, ci insuficienta sa organicitate, acea neputinţă – cunoscute şi din alte romane merejkovkiene – de a forja din pornirile antitetice un întreg până la capăt viu. Sfârşind lectura, putem anevoie decide dacă sfâşierea interioară îl priveşte integral pe Leonardo sau mai degrabă pe biograful său?! Căci Merejkovski însuşi a tot căutat să împletească adeziunea şi ura faţă de raţionalismul său, cu năzuinţe concomitent iraţionale.

Paradoxal, în toată activitatea sa literară, inclusiv în cartea de faţă,

Merejkovski a dat câştig de cauză „răcelii” constructive – şi aceasta în ciuda invocării repetate a „căldurii” creştineşti, care însă nici ea nu depăşeşte, în interpretarea lui, un anume prag discursiv şi doct. Romanul său atestă multe calităţi, dar şi un neajuns principal şi de principiu: o anume uscăciune livrescă, abil ascunsă în vioiciunea relatării.

Biografia lui Leonardo se vrea, finalmente, şi o autobiografie disimulată a lui Merejkovski. Narcisismul autorului ţine să reducă distanţa până la eroul său. Un povestitor mai mult filozofard decât filozof riscă să fie pe alocuri abstract sau de-a dreptul tezist.

Merejkovski a scris incitant despre mari artişti. El nu este un mare scriitor, ceea ce nu înseamnă că nu este un scriitor bun. Cititorii noştri vor parcurge pe nerăsuflate, nu mă îndoiesc, şi acest captivant roman al său „de lectură”. El este pe drept reeditat acum, fiindcă aparţine unui narator abil, cu simţul situaţiilor interesante şi al conflictelor atrăgătoare, cu ştiinţa de a reclădi, din nenumărate detalii caracteristice, o lume apusă. Merejkovski este un istoriograf, un etnolog şi un arheolog al literaturii, în stare să ne introducă într-un univers complex şi să ni-l facă apropiat. Schematismele tăinuite din subtext nu anulează defel pledoaria pentru misiunea artei şi pentru măreţia personalităţilor ei creatoare.

Sociologia şi psihologia succesului literar ia în calcul şi gustul contemporan pentru biografiile romanţate. Ele validează captarea publicului prin calităţi specifice acestui gen. *Învierea zeilor – Leonardo da Vinci* se înscrie printre primele din secolul al XX-lea şi, evident, deloc printre ultimele ca valoare. În rândul slujitorilor literaturii ruse, mulţi şi mari, Dmitri Merejkovski rămâne o prezenţă meritorie.

ION IANOŞI

C a r t e a î n t î i

MAICA BĂLAIE

I

Depozitele breslei boiangiilor din Florenţa se aflau prin preajma bisericii Orsanmichele. O îngrămădire de magazii, hambare, coşmelii închipuite la repezeală şi cum a dat Dumnezeu, slute, poncişe, plecate într-o rină, cu propte şi fără, ieşind mai în afară sau zgribulindu-se mai înăuntru, se pitulau printre casele ce-şi adunau în sus atît de aproape unul de altul acoperişurile de olane, încît nu se zărea printre ele decît o fîşie îngustă de cer. În ulicioară, pînă şi ziua-n amiaza-mare domnea întunericul. La intrarea prăvăliilor se bălăbăneau pe stinghii mostre de stofă adusă de aiurea, vopsită la Florenţa, iar prin şanţul din mijlocul străzii pavate cu lespezi lustruite de timp, se scurgeau din cazanele boiangiilor vopsele de diferite culori. Şi numai la *fondachi* (aşa li se spunea depozitelor centrale), deasupra uşilor, atîrnau scuturi cu herbul Calimalei: pe un cîmp roşu ca focul, un vultur de aur cocoţat pe un balot de lînă albă.

Într-unul din aceste fondachi şedea la masa lui de lucru, înconjurat de registre groase de conturi şi mormane de facturi, bogatul neguţător florentin şi consul al nobilei arte a Calimalei, messer Cipriano Buonaccorsi.

În lumina neprietenoasă a zilei de martie, bătrînul se zgribulea, pătruns de răsuflarea umedă a beciurilor ticsite cu mărfuri, şi se înfăşură mai cu sîrg în cojocelul său de veveriţă jumulită, cu coatele roase. Pana de gîscă i se iţea de după ureche, iar cu ochii slăbiţi de bătrîneţe, miopi, dar atoatevăzători, cerceta parcă într-o doară, în fapt însă cu multă atenţie, foile de pergament ale cărţii mari, brăzdate în lung şi în lat de rubrici, cu „debitul” în stînga şi „creditul” în dreapta. Conturile de mărfuri erau înscrise cu litere ronde, uniforme, fără majuscule, fără puncte sau virgule, în cifre romane şi nu arăbeşti, considerate o modă nouă fistichie şi nelalocul ei în registrele comerciale. Pe prima pagină stătea scris cu litere de-o şchioapă:

„În numele Domnului nostru Isus Cristos şi al pururi preacuratei Fecioare Maria, registrul de faţă începe în anul de la Naşterea Domnului una mie patru sute nouăzeci şi patru”.

Sfîrşind de examinat ultimele înregistrări, şi de corectat cu obişnuita meticulozitate greşelile strecurate la numărătoarea lastelor de piper din cel cu teci lungi, pus zălog, de ghimbir adus de la Mecca şi a legăturilor de scorţişoară, messer Cipriano se lăsă pe spate, obosit, şi, sprijinindu-se de spătarul scaunului închise ochii şi stătu să chibzuiască la scrisoarea de afaceri pe care urma s-o trimeată omului său de încredere la tîrgul de linuri din Franţa, de la Montpellier.

Dar uşa prăvăliei se auzi scîrţîind şi intră cineva. Bătrînul deschise ochii şi-l văzu pe Grillo, ţăranul arendaş al pămîntului arabil şi al viilor ce ţineau de vila San Gervasio a lui messer Buonaccorsi. Vila era aşezată la poalele munţilor în valea Mugnone.

Grillo se ploconea ţinînd în mînă un coş cu ouă aşezate grijuliu în paie, iar de brîu îi atîrnau cu crestele în jos doi cocoşei vii.

— A-a, Grillo! exclamă Buonaccorsi cu amabilitatea lui de totdeauna, aceeaşi faţă de cei mari, cît şi de cei mici. Cum o mai duci? Slavă Domnului, de data asta avem o primăvară timpurie, nu-i aşa?

— Pe noi, moşnegii, nici primăvara nu ne mai bucură, messer Cipriano: cînd ţi-i lumea mai dragă, încep să te junghie oasele, cerînd odihna cea de veci... Iacătă, ţi-am adus niscaiva ouă şi cocoşeii ăştia, să ţi-i facă la frigare că mîini îi zi de sfîntă sărbătoare, adăugă el după o tăcere.

Moşneagul îşi aduna asupra vicleniei ochişorilor verzi, care zîmbeau blajin, creţurile mărunte ale pleoapelor ca nişte raze pe obrazul bronzat al omului deprins a umbla în capul gol sub vînt şi soare,

Buonaccorsi, după ce-i mulţumi moşneagului, stătu să-l descoasă:

— Ce zici, avem destui oameni pentru săpături? Vom apuca să le terminăm pînă-n ziuă?

— Toate-s gata, avem şi oameni destui, oftă Grillo din rărunchi şi căzu pe gînduri, aşa cum şedea sprijinit în bastonul său. Numai că stau şi mă socot, messer... oare nu s-ar cădea să mai adăstăm?

— Bine, moşule, dar nu tot tu spuneai deunăzi să ne grăbim, nu cumva să mi-o ia altul înainte?

— Cît despre asta, aşa-i... Da parcă tot mi-i teamă. E lucru cu păcat, domnia-ta! Acu sîntem în zile sfinte, zile de post, şi cînd colo, ne ţinem de treburi necurate...

— Păcatul îl iau asupra mea. De asta, Grillo, să n-ai grijă. Nu te las. Mă întreb numai, vom găsi ceva oare?...

— Cum să nu găsim! Am eu semnele mele. Încă taţii şi bunicii noştri cunoşteau povestea măgurii de dincolo de moară, de lîngă Rîpa Mocirloasă. Noaptea, cînd te uiţi către San Giovani, uite-aşa roiesc scînteile pe acolo. D-apoi, la drept vorbind, aici, la noi, procopseală d-asta e pretutindeni berechet. Cică acu nu demult, cînd au săpat puţul în podgorie la Marignola, găsiră la fundul lui, îngropat în lut, un ditamai drac întreg şi nevătămat...

— Ce spui? Ce fel de drac?

— Unul de aramă, cu coarne în regulă. Picioarele păroase, ca de ţap, şi încopitate. Da botişorul hazos, curat parc-ar rîde. Ţopăie hicleanu-ntr-un picior şi trosneşte din cleşte. Da de bătrîn ce-i, e verde tot şi coclit din cap şi pînă-n vîrful cozii.

— Şi ce-au făcut cu el?

— Au turnat un clopot pentru capela cea nouă a Sfîntului Arhanghel Mihail.

— Şi de ce nu mi-ai spus-o mai înainte? cît pe ce să se înfurie messer Cipriano.

— Păi eraţi pe-atunci tocmai la Siena.

— Să-mi fi scris, şi trimiteam pe cineva. Ba veneam chiar eu. Nu m-aş fi uitat la bani. Zece clopote le dădeam în schimb nu unul. Neghiobii! Să toarne

clopot dintr-un Faun dănţuind, poate opera nemuritorului sculptor elin Scopas...

— Bine ziceţi, curat neghiobi. Numai că nu face să vă supăraţi, messer Cipriano. I-a şi pedepsit Cel-de-sus pentru isprava lor: de cînd au atîrnat clopotul în clopotniţa capelei, şi sînt de-atunci doi ani în cap, merele din livezi, ba şi vişinele le mănîncă viermii, şi nici măslinii nu dau roadă. Nu vă mai spun că nici cu clopotul nu-i mare scofală: are un glas nu ştiu cum, necurat...

— Cum adică?

— Nu dangăne după cuviinţă. Cînd îl auzi, nu-ţi creşte în piept inima creştinească, parc-ar îndruga alte alea. Deh, cine a mai văzut clopot turnat dintr-un drac? Nu vă fie cu supărare, dar are şi canonicul oleacă de dreptate: nu ieşi la socoteală cu toţi moroii şi diavolii ăştia scoşi din pămînt. Măcar în treaba asta se cere să fii cu ochii în paişpe, să nu-i slăbeşti o clipă... Te îngrădeşti cu semnul crucii, te aperi cu rugăciuni, căci puternic e diavolul şi viclean nevoie-mare, uite-acu-ţi intră pe-o ureche şi iese pe ailaltă! D-apoi cînd cu mîna ceea de marmură pe care a scos-o mai anul Sacchello din Dealul Morii, parcă nu tot el, dracul, şi-a băgat coada? Ne căpătasem beleaua cu ea, că zău, mă credeţi, mi-e şi frică s-o pomenesc în fapt de seară...

— Ia zi, Grillo, cum ai dat de ea?

— Păi să vedeţi, messer! Era cam înspre toamnă, în ajun de San Martino. Tocmai ne aşezasem la cină şi stăpîna aducea strachina cu terci cînd dă năvală în bucătărie argatul, unul Sacchello, nepotul cumătrului meu. Şi trebuie să vă spun că în seara aceea îl lăsasem în cîmp, lîngă Dealul Morii, căznindu-se să scoată o rădăcină de măslin – stăpînul voia să semene locul cu cînepă. „Stăpîne, aoleu, stăpîne!” dă să îndruge argatul cu limba împleticită. Îi clănţăneau dinţii în gură şi era alb ca varul. „Dumnezeu cu tine, flăcăule!” „Nu-i lucru curat, stăpîne! Colo, în cîmp, iese un mort de sub rădăcină. De nu mă credeţi, veniţi de vedeţi cu ochii voştri!”

Am luat felinarele şi am pornit.

Între timp se întunecase şi după crîng se ridica luna. Cînd ne uităm, în ţărîna scormonită de lîngă rădăcină albeşte ceva. Mă aplec, mă uit: o mînă se iţeşte din pămînt, albă şi cu degetele frumoase, subţiri, ca la duducuţe. „La naiba. Îmi zic, ce drăcovenie o mai fi şi asta?” Pogor felinarul în groapă, să pot desluşi mai bine, cînd colo, mîna mişcă din degeţele şi mă îmbie. Ei, cînd am mai văzut-o şi pe asta, mi s-au tăiat picioarele şi am răcnit odată... Da monna Bonda, bunică-mea, ştiţi, ea-i moaşă şi doftoroaie, şi-i verde, măcar că împlineşte suta, monna Bonda, zic, răsare de colo: „Ce v-aţi speriat, tolomacilor? zice. Nu vedeţi? Mîna nu-i nici vie, nici moartă, ci-i de piatră.” O înhaţă, trage şi-o smulge din pămînt ca pe-o ridiche. Că, ştiţi, era ruptă din încheietură.,,Bunicuţo, strig la ea, bunicuţo, las-o matale acolo, n-o atinge, s-o îngropăm iute la loc, nu cumva să dea vreo belea peste noi.” „Nu, zice, aşa nu-i bine, întîi o duc la pater, s-o dezlege de blestem”. Da m-a înşelat, în loc s-o ducă la pater, a tăinuit-o în scrinul ei din colţ, unde ţine fel de fel de catrafuse – zdrenţe, alifii, buruieni şi amulete. Degeaba m-am ciorovăit cu dînsa să mi-o dea înapoi, pas de te înţelege cu monna Bonda! Şi de-atunci se porni bună-mea pe tămăduiri, curat minuni! Dacă-l dureau pe careva măselele, îl atingea cu cleştele idolului şi-l mîntuia de umflătură într-o

clipă. Ajuta şi la fierbinţeală, la dureri de burtă, ba şi la boala copiilor, ptiu, ducă-se pe pustii! Cînd se căznea vreo vacă şi nu putea să fete, numai ce-i punea buna pe pîntec mîna ceea de piatră, că vaca prindea a mugi şi numaidecît vedeai viţeluşul mişcînd în paie.

I-a mers vestea pînă hăt-departe şi multe parale a strîns. Da degeaba, n-a tras folos de pe urma lor. Cît despre pater Faustino, nu scăpa prilej să mă beştelească: fie că eram în biserică şi mă ocăra în predica lui, de faţă cu tot satul, fie că mă lua la ocară în stradă, zicîndu-mi slugă a necuratului şi piei Satano. Mă ameninţa şi că o să se plîngă episcopului ca să mă lipsească de sfînta cuminecătură. Ştrengarii se ţineau de mine şi mă arătau cu degetul: Uite-l pe Grillo, ăl de face farmece! Cît despre bună-sa, vrăjitoare sadea. Şi-au vîndut sufletul diavolului.” Mă credeţi, nici noaptea n-aveam hodină, tot mi se năzărea în somn mîna ceea, parcă se furişează spre mine, mă ia de gît, ca să mă mîngîie, chipurile, dar nu, mă înşfacă şi mă strînge şi dă să mă sugrume – vreau să strig şi nu pot scoate nici cîrc...

Ehei, îmi zic, am dat de dracu. Mă scol într-o zi dis-de-dimineaţă şi numai ce pleacă bună-mea să adune pe rouă buruieni de leac, sparg lacătul de la scrin, iau mîna şi o aduc la domnia-ta, iac-aşa... Măcar că Lotto telalul îmi dădea zece soldi, iar la domnia-ta căpătai numai opt... Însă cînd e vorba de domnia-ta, nu-mi pare rău nu de doi soldi, dar nici să-mi dau şi viaţa, deie-vă Domnul toate noroacele, şi madonnei Angelica, şi copilaşilor şi nepoţilor...

— M-da-da, judecind după cele ce-mi spui, dragul meu cred că vom găsi ceva în Dealul Morii, murmură messer Cipriano, dus pe gînduri.

— De găsit om găsi noi, urmă bătrînul oftînd din nou din străfunduri, numa să nu miroasă ceva pater Faustino, căci dacă află, n-o să-mi fie moale nici mie, d-apoi nici domniei-tale, crede-mă. Întîi şi întîi o să ridice oamenii asupra noastră şi n-o să ne lase să sfîrşim cu treaba. Ei, dar bun e Dumnezeu. Numai atîta te rog, nu mă lăsa de izbelişte, pune şi domnia-ta o vorbă bună la judecător...

— În legătură cu palma aceea de pămînt pe care vrea să ţi-o ia cu japca morarul?

— Întocmai, messer. Cît despre dumnealui, morarul, e un zgripsor şi un viclean fără pereche. L-ar înhăţa şi pe dracu de coadă. Păi să vedeţi, îi dusei judelui o viţea. Da nici morarul nu se lăsă mai prejos, duse una gata a făta. Şi cît a durat pricina, viţeaua şi fătă. Pas de-o mai scoate la capăt. Mi-a luat caimacul, hainul. De-aia mă tem să nu facă judele dreptatea pe a lui, că unde mai pui, viţica fată încă şi viţeluş. Aşa că fii milostiv şi pune vorba bună pentru mine! Că doară numai de dragul domniei-tale m-am învoit să merg la Dealul Morii, numai de dragul domniei-tale mă strădui... Nu mi-aş lua altfel asemenea păcat pe suflet nici pentru toate comorile din lume...

— Fii liniştit, Grillo. Judele mi-e prieten şi am să pun vorbă pentru tine. Iar acum du-te. La bucătărie au să-ţi dea de mîncare şi un pahar de vin. Pleci la noapte cu mine la San Gervasio.

Bătrînul mulţumi cu adînci plecăciuni şi ieşi, iar messer Cipriano se retrase în odăiţa de lucru de lîngă prăvălie, unde nimeni nu avea voie să intre.

Aici, ca într-un muzeu, se înşirau marmore şi bronzuri, pe poliţe anume

îmbrăcate în postav erau frumos rînduite monede străvechi şi alături, în lăzi, statui sparte şi cioburi încă nearanjate. Messer Cipriano primea antichităţi de pretutindeni, de unde se puteau căpăta, prin mijlocirea agenţiilor sale comerciale: din Atena, Smirna şi Halicarnas, Cipru, Leucosia şi Rodos, din fundul Egiptului sau din vreun uitat ungher al Asiei Mici.

Şi îmbrăţişîndu-şi cu privirea comorile, consulul Calimalei se cufundă iarăşi în meditaţiile sale grave şi sobre privitoare la vămile asupra lînei, şi după ce le chibzui pe toate pînă la capăt, puse mîna pe o pană şi se aşternu pe scrisul epistolei către omul său de încredere din Montpellier.

II

Tot în acea vreme, într-un ungher al depozitului luminat şi ziua-n amiaza-mare de flăcăruia unei candele ce pîlpîia molcom la icoana Madonnei, acolo unde baloturile se îngrămădeau pînă la tavan, şedeau de vorbă trei prieteni: Doffo, Antonio şi Giovanni. Doffo, vînzătorul de la depozitul lui messer Buonaccorsi, un tînăr cîrn şi roşcovan, veşnic blajin şi vesel, nota într-un registru numărul de coţi cîţi măsurase din postav. Antonio da Vinci, un flăcău cu obrazul bătrînicios, nişte ochi de peşte, străvezii ca sticla, şi o claie de păr negru şi aricit, măsura cu spor stofa cu măsura florentină zisă *canna.* Cel de-al treilea, care şedea picior peste picior pe un balot gata împachetat şi asculta cu luare-aminte la cele ce se vorbeau, era un ucenic în ale picturii, sosit de curînd de la Milano, Giovanni Beltraffio, un tînăr de vreo nouăsprezece ani, modest şi plin de sfială, cu nişte ochi mari, cenuşii, candizi şi melancolici pe chipul ce exprima nehotărîrea.

— Iată unde am ajuns, fraţilor! mormăia Antonio înăbuşit şi cu înverşunare. Să dezgropăm idolii păgîni!... Stofa scoţiană cu spin, cafenie, treizeci şi doi de coţi, cinci palme, opt oncii, adăugă numaidecît, întorcîndu-se spre Doffo, în vreme ce acesta nota în registru.

Apoi împături bucata măsurată, o azvîrli cu năduf, dar nu fără dibăcie, încît stofa nimeri tocmai unde trebuia, şi, ridicînd degetul arătător, urmă cu ironie şi cu aere profetice, imitîndu-l pe fratele Girolamo Savonarola:

— *Gladius dei super terram cito et velociter!* În Patmos Sfîntul Ioan avusese o vedenie: îngerul a prins pe balaur, pe şarpele cel vechiu, care nu-i altul decît diavolul şi l-a legat pe o mie de ani, şi l-a aruncat în adînc şi l-a închis şi pecetluit acolo ca să nu mai amăgească noroadele pînă ce se vor sfîrşi cei o mie de ani. Astăzi e slobozit din temniţa lui. S-au sfîrşit cei o mie de ani. Slugile lui, zeii mincinoşi, prorocii ies din pămînt, de sub peceţile îngerului, ca să ducă noroadele în păcat. Vai, trăitorilor de pe întinsurile uscatului şi ale mărilor!... Stofa galbenă de Brabant, fără spic, şaptesprezece coţi, patru palme, nouă oncii.

— Şi ce socoţi, Antonio, c-ar însemna toate aceste semne? întrebă cu o lacomă şi temătoare curiozitate Giovanni.

— Aşa e cum vă spun. Vegheaţi! Vremea este aproape. Unde mai pui că nu se mulţumesc să scoată din pămînt zeii antici, dar făuresc şi alţii noi asemenea lor. Sculptorii şi pictorii de azi îî slujesc pe Moloh, adică pe diavol. Fac din biserica Domnului un templu al Satanei. Sub înfăţişarea martirilor şi a

sfinţilor zugrăvesc zei necuraţi, cărora li se închină. În locul lui Ioan Botezătorul – pe Bacchus, în locul Maicii Domnului pe desfrînata Venus. Ar trebui să ardem asemenea zugrăveli şi cenuşa lor s-o risipească vîntul.

Ură neîmpăcată scînteia în ochii tulburi ai preacuviosului prăvăliaş.

Giovanni tăcea, aducînd asupra ochilor sprîncenele-i subţiri, copilăreşti, într-o sforţare neputincioasă a minţii. Nu îndrăznea să-l contrazică.

— Antonio, vorbi el în cele din urmă, am auzit că fratele dumitale, messer Leonardo da Vinci, primeşte uneori ucenici în atelierul său. De mult doresc...

— De vrei, îl întrerupse încruntîndu-se Antonio, de vrei cu tot dinadinsul să-ţi osîndeşti sufletul la pierzanie, ei bine, atunci du-te, Giovanni, du-te la messer Leonardo.

— De ce? Cum aşa??

— Deşi mi-e frate şi-i mai mare ca mine cu douăzeci de ani, eu una ştiu, cum scrie-n scripturi: de eretic, după prima şi a doua încercare de a-l îndrepta pe calea cea bună, să te lepezi, Messer Leonardo este un eretic şi un păgîn. Mintea-i e-ntunecată de o trufie satanică. Gîndeşte să pătrundă în tainele firii pe calea matematicii şi a magiei negre...

Şi ridicînd ochii spre cer, cită din ultima predică a lui Savonarola:

„Înţelepciunea ăstui veac este nebunie în faţa lui Dumnezeu. Cunoaştem noi pe aceşti învăţaţi: pe toţi îi aşteaptă lăcaşul Satanei!”

— Ai auzit, Antonio? Se spune că messer Leonardo se află acum aici, la Florenţa, urmă Giovanni cu şi mai multă sfială. Cică ar fi sosit zilele astea de la Milano.

— Şi pentru ce?

— Se spune că l-ar fi trimis ducele, ca să afle dacă nu s-ar putea cumpăra unele tablouri care au aparţinut răposatului Lorenzo Magnificul.

— Treaba lui! Ce-mi pasă mie?!

Şi Antonio se apucă să măsoare stofa cu şi mai multă rîvnă.

Afară campanilele bisericilor îşi trimiteau în văzduh armoniile, chemînd la rugăciunea de seară. Doffo se întinse cu dulce lene şi închise registrul. Pe ziua aceea sfîrşiseră cu treaba. Era ora cînd se închideau toate prăvăliile.

Giovanni ieşi în stradă. Printre acoperişurile ude se întrezărea un petic de cer scăldat în palidul trandafiriu al serii. În văzduhul nemişcat cernea o ploaie măruntă.

Deodată, dintr-o fereastră deschisă în ulicioara vecină, se auzi un cîntec:

O, vaghe montanine, e pastorelle...
O, păstoriţe dragi, muntencelor fecioare...

Glasul era tînăr şi cristalin şi Giovanni ghici după bătaia regulată a podnojelor că cea care cîntă e o ţesătoare la război.

Vrăjit, rămase locului; îşi aminti deodată că e primăvară şi inima i se strînse de o neştiută înduioşare şi melancolie.

— Nanna! Nanna! Unde-mi eşti, împieliţato? Ori n-ai auzit? Hai, vino la masă, că se răcesc macaroanele.

Saboţii sau *zóccoli,* cum li se zice aici, bocăniră voios pe podeaua de cărămizi şi se depărtară. Se lăsă tăcerea.

Giovanni mai rămase multă vreme locului, privind spre fereastra goală, iar în urechi îi tot răsuna melodia primăvăratică, asemenea unui son subţire de fluier venit de departe:

O, vaghe montanine, e pastorelle....

Într-un tîrziu, oftă uşurel şi păşi pragul casei consulului Calimalei, urcă o scară abruptă, cu balustradă şubredă, cu lemnul putred şi mîncat de cari şi deschise uşa într-o odaie mare, care servea drept bibliotecă şi unde şedea gheboşat în faţa pupitrului Giorgio Mèrula, cronicar la curtea ducelui de Milano.

III

Mèrula sosise la Florenţa din însărcinarea stăpînului său, pentru a cumpăra scrisori rare din colecţia ce aparţinuse lui Lorenzo de Medici şi, ca întotdeauna, trase la casa prietenului său, messer Cipriano Buonaccorsi, un colecţionar de antichităţi la fel de pasionat ca şi dînsul. Pe Giovanni Beltraffio învăţatul istoric îl cunoscuse întîmplător la un han pe drumul mare de la Milano încoace şi, sub pretextul că are nevoie de un caligraf priceput (or, Giovanni avea un scris frumos şi clar), îl aduse cu el în casa lui Cipriano.

Cînd Giovanni deschise uşa, Mèrula tocmai cerceta cu luare aminte un volumaş ferfeniţit semănînd a psaltire sau a trebnic. El petrecea uşurel un burete umed peste pergamentul subţire, cel mai fin, din piele de miel de Irlanda nefătat, ştergînd unele rînduri cu piatră de lustruit şi iar o cerceta la lumină.

— Drăguţele de ele! mormăia de unul singur, sufocat de înduioşare. Ei, haide, haide, ieşiţi la lumină, sărăcuţelor... Vai, ce frumoase sînteţi, alexandrinelor...

Pocni din degete şi ridică din hîrţoage fruntea pleşuvă şi obrazul buhăit, brăzdat de cute moi şi mobile, purtînd între cei doi ochi mici plumburii, plini de viaţă şi neînvinsă veselie, podoaba unui nas roşu-vineţiu. Alături pe prichiciul ferestrei, se aflau o cană şi un ulcior de lut. Mèrula îşi turnă vin, bău, chihăi ca să-şi dreagă glasul şi tocmai vroia să se apuce iarăşi de lucru cînd îl zări pe Giovanni.

— Bine-ai venit, călugăraşule! îl salută el glumeţ (îi zicea astfel din pricina modestiei sale). Mi se făcuse dor de tine. Mă întrebam unde-mi umbli la ceasul acesta. S-o fi îndrăgostit zic. Că numai de obrăjori ca petala nu duce lipsă Florenţa. Ar fi şi păcat să nu iubeşti. Dar uite că nici eu nu-mi

pierd vremea de pomană. Cred că n-ai văzut de cînd eşti o nostimadă ca asta. Vrei să-ţi arăt? Sau mai bine nu – mai scapi vreo vorbă. Închipuieşte-ţi, am cumpărat-o pe nimica toată de la jidovul cu vechiturile! Cotrobăiam printre bulendre, cînd deodată dau de ea... Dar hai, treacă de la mine, numai ţie am să ţi-o arăt!

Şi îmbiindu-l:

— Mai încoace, mai încoace, la lumină! Mèrula deschise înaintea lui Giovanni o pagină de scriere bisericească brăzdată de litere prelungi şi ascuţite, îndesate unele într-altele.

Erau acatiste, rugăciuni, psalmi, urmaţi de uriaşe portative cu notele aşternute grosolan şi stîngaci.

Îi luă apoi cartea din mînă, deschizînd-o într-alt loc, o ridică mai la lumină, aproape în dreptul ochilor lui Giovanni şi atunci tînărul putu vedea cum apar sub privirile lui, acolo unde Mèrula ştersese buchile bisericeşti, rînduri aproape invizibile, urme incolore de scriere străveche, adînc întipărită în pergament – nu litere, ci nălucile lor, umbre palide şi gingaşe ale unei scrieri demult dispărute.

Ei, vezi? Vezi şi tu? repeta Mèrula triumfător. Ia uită-te la ele, drăguţele! Nu ţi-am spus, călugăraşule? Curat năzdrăvănie!

— Ce-i asta? De unde? îl întrebă Giovanni.

— Nici eu nu ştiu încă. Pare-se că-s nişte fragmente dintr-o antologie antică. S-ar putea să mai fie şi alte comori ale muzei eline, necunoscute lumii. De nu eram eu, nu mai vedeau lumina zilei! Ar fi zăcut în vecii vecilor pe sub antifoane şi psalmi ai căinţei...

Şi Mèrula îi explică pe îndelete că pesemne vreun călugăr mînuitor de pană din Evul Mediu, dorind să poată folosi preţiosul pergament, a ras vechile stihuri păgîne şi a scris deasupra altele.

În clipa aceea soarele, fără să rupă vălurile ploii, ci doar prefirîndu-şi raza prin ele, umplu odaia cu o lucoare molcomă, palid trandafirie, şi în lumina aceasta adîncurile săpate în pergament, umbrele literelor antice, se iviră şi mai limpezi.

— Ei, vezi, vezi cum ies morţii din morminte? repeta cu încîntare Mèrula . Mi se pare că e un imn adresat zeilor din Olimp. Iată, priveşte aici, se pot desluşi primele strofe.

Slavă-ndrăgitului Bacchus, ce fruntea cu viţă-ncunună,
Slavă şi ţie, o Febus, ce arcul de-argint mînuind
Vajnic trimiţi săgeata departe să samene spaima,
Zeu bucălat ce ucis-ai feciorii Niobei...

— Iată un imn şi Venerei de care te temi, călugăraşule! Atît numai că-i greu de descifrat...

Slavă şi ţie, o, mamă-Afrodita cu coapse de aur
Cupă-a plăcerii zeieşti şi pămînteanul desfăt...

Aici versul se frînge, pierind sub scrierea bisericească.

Giovanni lăsă jos cartea şi urmele literelor păliră, adînciturile se şterseră, se înecară în galbenul neted al pergamentului şi umbrele se întoarseră în împărăţia lor. Nu se vedeau decît buchile clare, grase, negre ale trebnicului mănăstiresc şi notele greoaie, încîrligate şi stîngace ale psalmului căinţei.

„Ascultă ruga mea, pleacă urechea la glasul meu. Gem în durerea mea şi mă scurmă îndoielile: inima mi se strînge în piept şi groaza morţii mă cuprinde.”

Lucoarea trandafirie se stinse, în odaie se cerneau zgurile serii. Mèrula turnă o cană de vin din ulciorul de lut, bău, oferindu-i una şi interlocutorului:

— Bea şi tu, tinere, în sănătatea mea. *Vinum super omnia bonum diligamus!*

Giovanni însă refuză.

— Nu vrei, şi pace? Domnul să te aibă în pază! Ce să fac, n-am încotro, va trebui să beau şi-n locul tău. Dar ce-i cu tine, călugăraşule, de ce eşti astăzi melancolic, de parcă ţi s-ar fi înecat corăbiile? Ori te-a speriat din nou bigotul acela de Antonio cu prorocirile sale? Nu le lua în seamă, Giovanni, crede-mă, nu merită! La ce-or fi croncănind fanaticii ăştia! Recunoaşte că ai stat de vorbă cu el!

— Am stat...

— Şi despre ce-aţi vorbit?

— Despre Anticrist şi despre messer Leonardo da Vinci...

— Ei, vezi? Şi ziua-n amiaza-mare îl visezi pe Leonardo! Nu cumva te-a vrăjit? Ascultă, băiete, scoate-ţi prostiile din cap. Rămîi secretarul meu şi am să te fac om: te învăţ latina, fac din tine un cunoscător al legii, un orator, un poet de curte – vei ajunge om bogat şi te vei acoperi de glorie. Mare scofală-i pictura? Încă Seneca spunea că este o meserie nedemnă de un om liber. Uită-te şi tu cum sînt pictorii, toţi nişte brute şi nişte ignoranţi...

— Despre messer Leonardo am auzit că este un mare învăţat, i se împotrivi Giovanni.

— Învăţat? Da de unde! Nu ştie nici să citească latineşte, pe Cicero îl confundă cu Quintilian, cît despre greacă, nici nu i-a mirosit pe la nas. Învăţat! Îmi vine să rîd!

— Se spune că inventează maşini uimitoare, nu se lăsa Beltraffio, şi observaţiile sale asupra naturii...

— Maşini, observaţii! Cu aşa ceva nu ajungi prea departe. În cartea mea „Estetica limbii latine” am adunat peste două mii de formule noi de limbaj elegant. Ştii tu cît am trudit la ea? Să potriveşte roţile la maşini, ca să le pună în mişcare, să observi cum zboară păsările pe cer şi cum cresc ierburile pe cîmp – asta nu-i ştiinţă, ci joacă de copii!

Bătrînul tăcu. Chipul său arăta sever. Apoi rosti grav şi încet, apucîndu-l pe interlocutor de mînă:

— Ascultă, Giovanni, şi întipăreşte-ţi bine în minte. Dascălii noştri sînt grecii şi romanii din antichitate. Ei au făcut tot ce pot face oamenii pe pămînt. Nouă nu ne rămîne decît să-i imităm şi să le călcăm pe urme. Căci spusu-s-a: ucenicul nu poate fi mai presus decît dascălul său.

Mèrula sorbi o înghiţitură de vin, după care căută drept în ochii lui Giovanni cu o voioşie şăgalnică, şi creţurile moi ale obrazului său înfloriră de zîmbet.

— Of, ce ţi-i şi cu tinereţea asta! Mă uit la tine, Giovanni, şi mă apucă invidia. Mugur primăvăratic ce eşti! Vin nu bea, de femei fuge. Un smerit, un mironosit, în aparenţă. Şi cînd colo, pe dinăuntru – dracul gol! Că doar te văd pînă-n străfunduri. Tu eşti trist, dar pe cine-i cu tine îl apucă veselia. Eşti ca şi cartea asta – pe deasupra psalmii căinţei, iar dedesubt – imn Afroditei!

— S-a făcut noapte, messer Giorgio. N-ar fi timpul să aprindem făcliile?

— Mai stai... îmi place să pălăvrăgesc pe întuneric, amintindu-mi de tinereţe...

Limba începea să i se împleticească, vorba devenea incoerentă.

— Ştiu, dragă prietene, urmă el, că te uiţi la mine şi-ţi spui în sinea ta: s-a îmbătat boşorogul şi îndrugă verzi şi uscate. Şi cu toate acestea, am şi eu cîte ceva în căpăţîna asta! arătă el spre fruntea-i pleşuvă. Nu-mi stă în obicei să mă laud, dar întreabă tu pe primul şcolar întîlnit şi o să-ţi spună dacă l-a întrecut careva pe Mèrula în eleganţa limbii latineşti. Cine altul decît mine l-a descoperit pe Marţial? continuă el aprinzîndu-se din ce în ce. Cine altul a descifrat celebra inscripţie de pe Porţile Tiburtine! Te caţări uneori aşa de sus, că te apucă ameţeala, iar cînd ţi-alunecă vreo piatră de sub picior, abia apuci să te agăţi de o tufă, ca să nu te prăbuşeşti cu ea. Te căzneşti zile întregi în bătaia soarelui, desluşind inscripţiile antice şi însemnîndu-ţi-le pe un petic de hîrtie. Iar jos trec cînd şi cînd ţărăncuţele drăgălaşe şi se prăpădesc de rîs. „Uite-l vezi pe nătăfleţul un-s-a căţărat? Caută pesemne vreo comoară!” Le mai arunci cîte-o vorbă dulce, te mai hlizeşti, apoi rămas singur, iar te apuci de treabă. Şi acolo unde se prăvăliseră pietrele, desluşeşti pe sub iederă şi spini doar două cuvinte: *„Gloria Romanorum...”*

Şi parcă ascultînd ecoul de mult stins al măreţelor cuvinte, repetă încă o dată cu glas înăbuşit şi solemn:

— Gloria Romanorum! Gloria romanilor!... Of, dar la ce să mi le mai amintesc cînd tot nu le mai pot întoarce!

Şi ridicînd paharul, Mèrula intonă cîntecul de chef al goliarzilor.

Nici o strofă n-am să cînt
Cît mi-e gol paharul,
Căci în cîrciumi, de cînd sînt,
Mi-am găsit eu harul.

Şi la fel ca o stacană
De licoare-a zeilor
Drag mi-e cîntul şi la cramă,
Beau şi cînt femeilor.

Latineştile scandări
Pline mi-s de graţie,
Cu ce cînt de azi, de ieri
Bat şi pe Horaţiu.

Şi în piept, ca miedu-n tei,
Fierbe inspiraţia.
Demn e Bacchus, fraţii mei,
De-aste dulci libaţii!

Îl apucă tusea şi se poticni.

În odaie se făcuse întuneric. Giovanni abia putea desluşi chipul lui Mèrula .

Afară ploaia se pornise să bată darabana, zvonul stropilor ce se scurgeau în burlan şi cădeau în băltoacă se auzea limpede în tăcerea ce se lăsase.

— Uite-aşa, călugăraşule, mormăia Mèrula cu limba împleticită. Dar ce spuneam?... Nevastă-mea e o cadră de femeie... Ba nu, nu asta. Stai puţin. Ba da... Ţii minte versul:

Tu regere imperio populos, Romane, memento...

— Ascultă! Erau nişte uriaşi. Stăpîni ai lumii!...

Vocea i se frînse şi lui Giovanni i se păru că vede lacrimi în ochii săi.

— M-da, nişte uriaşi! Iar acum, ţi-e ruşine să recunoşti... Măcar şi ducele ăsta al nostru, Lodovico il Moro. Desigur, îi sînt cronicar, mă plăteşte cu o leafă, îi scriu cronicul precum un Titus Livius, comparînd un iepure speriat, un uzurpator, cu un Pompei, cu un Cezar. Dar în adîncul sufletului, Giovanni, în adîncul sufletului...

Şi uitîndu-se cu coada ochiului la uşă (căci era un vechi curtean şi aşa era obiceiul), ca să se convingă că nu trage nimeni cu urechea, se aplecă şi-i şopti tînărului interlocutor:

— În adîncul inimii lui Mèrula văpaia dragostei de libertate nu s-a stins şi nu se va stinge niciodată. Te rog numai să n-o spui nimănui. Trăim nişte vremuri păcătoase. Nici că se poate mai păcătoase. Cît despre oameni, ţi-e silă să-i priveşti: numai putregai, numai bălegar. În schimb, din partea trufiei, nu-i întrece nimeni – vor să stea alături de antici! Nici mai mult, nici mai puţin! Auzi cu ce se fălesc? Auzi cu ce se îngîmfă? Să vezi ce-mi scrie un prieten din Grecia: nu demult, pe insula Chios, spălătoresele de la mănăstire au găsit într-o zi în zori pe malul mării un zeu antic în carne şi oase, un triton cu coadă de peşte, cu aripioare şi solzi. S-au speriat, proastele, zicînd că-i necuratul şi au luat-o la goană. Pe urmă, ce văd? E bătrîn şi slăbit pesemne, ori bolnav, uite-l cum zace cu faţa în jos pe nisip, şi de rebegit ce-i, stă la soare să-şi încălzească spatele verde şi solzos. Pletele în cap – cărunte, ochii – tulburi, ca de prunc. Şi-au luat inima-n dinţi şi l-au înconjurat, îndrugînd la rugăciuni creştineşti, şi-au început, ticăloasele, să-i care cu maiul pe spinare.

Şi mi l-au bătut pe bietul zeu antic, poate ultimul dintre puternicii zei ai oceanului, nepot al lui Poseidon, ca pe un cîine pribeag, pînă şi-a dat duhul!...

Bătrînul tăcu, plecîndu-şi fruntea cu tristeţe şi, de mila monstrului marin, două lacrimi grele de om beat i se scurseră pe obraji.

Un servitor aduse făcliile şi trase obloanele. Nălucile păgîne se întorceau în neant.

Masa era servită, anunţă servitorul. Însă Mèrula era prea îngreuiat de băutură şi slugile au trebuit să-l ducă de subsuori în pat.

În noaptea aceea Beltraffio nu adormi pînă tîrziu şi, trăgînd cu urechea la sforăitul fără grijă al lui messer Giorgio, se gîndea la Leonardo da Vinci, care îl preocupa mai mult ca orice în ultima vreme.

IV

Giovanni sosise la Florenţa din însărcinarea unchiului său Oswald Ingrim, să cumpere culorile cele mai vii şi mai clare, cum nu puteai găsi decît la Florenţa.

Oswald Ingrim tocmai lucra la vitraliile sacristiei dinspre miazănoapte a Domului din Milano. Era zugrav şi vitrar din Graz, unde îşi făcuse ucenicia la meşterul Johann Kirchheim.

Cît despre Giovanni, care rămase orfan de ambii părinţi de la vîrstă fragedă, era copilul din flori al răposatului frate al acestuia, pietrarul Reinhold Ingrim. Numele de Beltraffio şi-l primise după maică-sa, de fel din Lombardia, o femeie stricată, după spusele unchiului, din vina căreia se prăpădise, chipurile, şi tatăl său.

Crescuse singur şi oropsit în casa posacului său unchi. Nesfîrşitele istorisiri ale lui Oswald Ingrim despre puterile necurate, draci, vrăjitoare, pricolici şi strigoi îl ţineau într-o veşnică teamă şi-i întunecau zilele. Dar mai cu seamă îl înspăimînta legenda născocită de nordicii veniţi pe pămîntul generos al Italiei păgîne despre un demon cu chip de femeie, zis Drăcoaica Albă sau Maica Bălaie.

De cînd era mic şi plîngea noaptea în pat, unchiul Ingrim îl speria cu drăcoaica albă şi copilul tăcea numaidecît şi-şi ascundea capul sub pernă, însă tremurînd de groază, se simţea totuşi îmboldit de curiozitate şi de dorinţa de a o vedea la faţă pe această drăcoaică albă.

Cînd a mai crescut, Oswald îl dădu ucenic la fra Benedetto, călugărul zugrav de icoane.

Zugravul era un bătrînel lipsit de viclenie şi blajin. Îl sfătui pe Giovanni ca înainte de a pune mîna pe pensulă să-i cheme în ajutor pe Dumnezeu şi pe Preacurata, pe evanghelistul Luca, primul zugrav drept-credincios, şi pe toţi sfinţii din rai, după care se cuvenea să-şi pună mantia dragostei, a fricii, smereniei şi răbdării, şi abia pe urmă să prepare tempera, subţiind-o cu gălbenuş de ou şi lapte de crengi tinere de smochin amestecat cu apă şi cu vin, să prepare din fag sau smochin bătrîn scîndurele pentru icoane, apoi să

le şlefuiască cu praf de cărbune de oase, preferabil din oasele de la pieptul şi de la aripile de găină sau clapon sau din coaste şi spată de miel.

Aşa o ţinea călugărul, cît era ziua de mare, cu sfaturi şi poveţe fără sfîrşit. Giovanni ştia dinainte cu cît dispreţ va ridica din sprîncene cînd va aduce vorba despre vopseaua numită sînge de dragon, spunînd neapărat: „las-o încolo şi nu te mai perpeli din cauza ei, tot nu te-alegi cu prea multă cinste”. Bănuia că aceleaşi vorbe i le spusese la rîndul lui şi dascălul său, şi tot aşa dascălul dascălului său. Şi acelaşi zîmbet de mîndrie împăcată îi lumina chipul lui fra Benedetto cînd îi împărtăşea tainele meşteşugului, socotindu-le mai presus de orice rafinament şi măiestrie omenească: arăta că se cuvine, de pildă, cînd pregăteşti fondul pentru nişte feţe tinere, să foloseşti ouă de la găinile de la oraş, căci gălbenuşurile lor sînt mai deschise la culoare decît ale găinilor de la ţară, care, datorită nuanţei lor roşcate, sînt mai potrivite la zugrăvirea unui trup bătrîn şi oacheş.

Cu toate aceste măiestrii, ca pictor fra Benedetto rămînea candid şi nevinovat ca un prunc. Înainte să-nceapă lucrul, se pregătea prin post şi veghe, iar apucîndu-se de pictat cădea cu faţa la pămînt înaintea icoanelor şi implora putere şi înţelepciune. Şi de cîte ori înfăţişa răstignirea, obrajii îi erau scăldaţi în lacrimi.

Giovanni îşi iubea dascălul şi-l socotea drept cel mai mare dintre meşteri.

În ultimul timp însă, pe ucenic începură să-l tulbure îndoielile de cîte ori fra Benedetto, explicîndu-i singura regulă ce-l călăuzea în anatomie – şi anume că înălţimea unui trup de bărbat este egală cu de opt ori şi două treimi lungimea obrazului – adăugă cu acelaşi dispreţ ca şi atunci cînd se pomenea de „sîngele de dragon”: „Cît priveşte trupul de femeie, mai bine să-l lăsăm deoparte căci îi lipseşte simetria”.

Era convins tot atît de ferm de aceasta ca şi de dreptatea afirmaţiei că peştii, ca toate celelalte fiinţe necuvîntătoare, sînt pe partea de deasupra mai închişi la culoare, iar dedesubt mai deschişi, sau că bărbaţii au o coastă mai puţin decît femeile, dat fiind că Dumnezeu a făcut-o pe Eva dintr-o coastă a lui Adam.

Într-o zi a trebuit să înfăţişeze cele patru stihii în mod alegoric, sub chipul unui animal oarecare. Pentru a înfăţişa vietăţile pămîntului, fra Benedetto alese cîrtiţa, peştele pentru apă, o salamandră pentru foc şi cameleonul pentru a reprezenta aerul. I se păru însă că vorba cameleon este doar augmentativ de la *camelo,* ceea ce înseamnă cămilă, şi în simplitatea minţii sale, călugărul reprezenta stihia văzduhului sub chipul unei cămile care cască gura mare ca să poată respira mai bine. Iar cînd tinerii pictori îl luară în rîs, arătîndu-i greşeala, fra Benedetto răbdă batjocurile cu smerenie creştinească, rămînînd la convingerea că nu e nici o diferenţă între cameleon şi cămilă.

Pe aceeaşi măsură erau şi celelalte cunoştinţe ale preacuviosului meşter în materie de natură.

De multă vreme îl chinuiau pe Giovanni gînduri de îndoială şi bîntuia în sufletul său un vînt nou de revoltă, „demonul înţelepciunii lumeşti”, cum îi zicea monahul. Cînd se întîmplă însă să vadă – nu cu mult înainte de a face drumul la Florenţa – cîteva din desenele lui Leonardo da Vinci, îndoielile îl

năpădiră cu atîta putere încît nu le mai putu ţine în piept.

În noaptea cu pricina, întins alături de messer Georgio, care sforăia împăcat, Giovanni prefira în minte pentru a mia oară toate aceste gînduri, dar cu cît se adîncea în ele, cu atît nu le mai dădea de capăt.

În cele din urmă, hotărî să recurgă la ajutorul ceresc, şi, aţintind în înalt privirile pline de speranţă, se rugă astfel în întunericul nopţii:

— Doamne, ajută-mă şi nu mă lăsa! Dacă messer Leonardo e într-adevăr un om fără Dumnezeu şi ştiinţa sa e numai ispită şi păcat, fă aşa ca să nu mă mai gîndesc la el şi să uit desenele sale. Izbăveşte-mă de ispită, căci nu vreau să păcătuiesc înaintea ta. Dar dacă se poate, slujindu-te pe tine şi slăvindu-te în nobila artă a picturii, să ştiu – şi anatomia, şi perspectiva, şi minunatele legi ale luminii şi umbrei – atunci, o Doamne, dăruieşte-mi o voinţă tare, luminează-mă şi îndepărtează îndoielile de la mine; fă aşa ca şi messer Leonardo să mă primească în atelierul său şi fra Benedetto, care-i atît de bun la inimă, să mă ierte şi să înţeleagă că n-am păcătuit cu nimic faţă de tine.

Încheindu-şi rugăciunea, Giovanni simţi uşurare şi se linişti. Gîndurile începură să i se încurce; pe sub frunte i se perindau imagini: fierul ascuţit cu lama încinsă la roşu din mîna vitrarului se înfigea cu un fîşîit plăcut şi tăia sticla; de sub rindea ieşeau şerpuind fîşii de plumb pentru a uni în chip de rame bucăţile de sticlă colorată. Un glas asemănător cu al unchiului spunea: „cu cît sînt mai multe crestături pe margine, cu atît sticla se ţine mai zdravăn...” Apoi totul pieri. Giovanni se întoarse pe partea cealaltă şi adormi dus.

Şi avu un vis pe care adesea şi-l aminti mai tîrziu: se făcea că stă în întunecimea unui dom uriaş, lîngă o fereastră cu vitralii care înfăţişau culesul tainicilor struguri, despre care spune Evanghelia:,,Eu sînt viţa cea adevărată, iar Tatăl meu grădinarul”. Trupul gol al Răstignitului zăcea în tocitoare şi-i curgea sînge din răni. Papii, cardinalii, împăraţii îl adunau, îl puneau în butoaie şi le dădeau de-a dura. Apostolii aduceau ciorchinii, sfîntul Petru îi zdrobea sub tălpi. În fundul grădinii prorocii şi patriarhii săpau butucii sau culegeau roadă. Şi se făcea că trece un car cu o cadă plină cu vin la care erau înhămate sălbăticiunile pomenite în Evanghelie – leul, taurul, vulturul; le mîna sfîntul Matei.

Asemenea vitralii mai văzuse Giovanni în atelierul unchiului.. Dar nicăieri nu mai văzuse asemenea culori: dense şi totuşi clare, ca nestematele. Cel mai mult îi plăcea rubiniul sîngelui dumnezeiesc. Iar din adîncul Domului se revărsau gingaşele sonuri ale cîntecului său preferat:

O, fior di castitate.
Odorifero giglio.
Con gran soavitate,
Sei di color vermiglio...

O, crinule de purpur,
Simbol al castităţii,
Ca cerul dimineţii
Eşti parfumat şi pur...

Cîntecul se stinse, vitraliul se adumbri şi glasul prăvăliaşului Antonio da Vinci îi strecură în ureche: „Fugi, Giovanni, fugi cît mai ai timp! Ea e aici!” Vru să întrebe: „Cine?” Dar înţelese că Bălaia e în spatele lui. Simţi ca un suflu de gheaţă şi deodată o mînă grea îl cuprinse pe din spate şi începu să-l sugrume. I se părea că îşi dă sufletul.

Scoase un strigăt şi se trezi. Lîngă pat stătea messer Giovanni şi trăgea plapuma de pe el.

— Scoală, scoală repede, altfel pleacă fără noi! De cînd trebuia să te scoli!

— Ce este? Unde să mergem? mormăia Giovanni prin somn.

— Ai uitat? La vila San Gervasio, să facem săpături în Dealul Morii.

— Nu merg...

— Cum aşa, nu mergi? Dar ce, degeaba te-am trezit? Anume am dat poruncă să-nhame catîrul cel negru, ca să ne fie îndemînă să-l încălecăm amîndoi. Hai, scoală odată, ce naiba, nu te încăpăţîna! Ori poate ţi-e frică, sărmane călugăraş?

— Nu mi-e frică de nimic, pur şi simplu n-am chef...

— Bagă de seamă, Giovanni, ai să-ntîlneşti acolo pe mult lăudatul tău Leonardo da Vinci.

Giovanni sări numaidecît din pat şi, fără să mai stea pe gînduri, începu să se îmbrace. Ieşiră în curte.

Acolo totul era pregătit de plecare. Isteţul Grillo dădea sfaturi în dreapta şi în stînga şi se-nvîrtea de colo-colo. În cele din urmă, porniră.

Cîţiva cunoscuţi de-ai lui messer Cipriano, printre care şi Leonardo da Vinci, trebuiau să sosească ceva mai tîrziu, pe un alt drum, direct la San Gervasio.

V

Ploaia stătuse. Vîntul din miazănoapte alungase norii. Pe cerul fără stele clipeau ca luminiţele unor candele în bătaia vîntului. Faclele de răşină fumegau şi trosneau semănînd ploaie de scîntei.

Străbătură strada Ricasoli, lăsînd în urmă San Marco şi ajunseră în faţa turnului crenelat al porţilor San Gallo. Străjerii se ciorovăiră îndelung cu ei şi-i ocăriră, neînţelegînd, somnoroşi cum erau, despre ce-i vorba, şi abia după înmînarea unui bacşiş gras se învoiră să le deschidă porţile ca să iasă din oraş.

Drumul şerpuia prin valea îngustă şi adîncă a pîrîului Mugnone, Lăsînd în urmă cîteva sătuleţe sărace, cu uliţele la fel de înguste ca cele din Florenţa şi casele clădite din lespezi mari de piatră neşlefuită, călătorii noştri pătrunseră într-o pădurice de măslini, aparţinînd ţăranilor din San Gervasio, descălecară la răscrucea a două drumuri şi, tăind prin via lui messer Cipriano, se apropiară de Dealul Morii.

Aici îi aşteptau nişte argaţi cu cazmalele şi lopeţile pregătite.

După deal, de partea cealaltă a mlaştinii care se chema Rîpa Mocirloasă, albeau fantomatic printre copaci zidurile vilei lui Buonaccorsi. Jos, pe Mugnone, se ridica o moară de apă. Chiparoşi zvelţi îşi profilau negru siluetele pe culmea dealului.

Grillo indică locul unde, după părerea lui, ar fi trebuit săpat. Mèrula arătă un altul, la poalele dealului, unde fusese găsită mîna de marmoră. Pe cînd starostele argaţilor, grădinarul Strocco, susţinea că trebuie săpat jos, lîngă Rîpa Mocirloasă, căci „necuratul întotdeauna îşi caută adăpost în mlaştină”...

Messer Cipriano porunci să înceapă săpăturile unde arătase Grillo.

Bocăniră lopeţile şi în aer se răspîndi miros de pămînt jilav, reavăn.

Şi cînd un liliac, în zborul său sperios, fu cît pe ce să-i atingă obrazul, Giovanni tresări de spaimă.

— Nu te teme, călugăraşule, nu te teme! îl bătu pe umăr Mèrula, încurajîndu-l. N-o să găsim nici pe dracu! De n-ar fi fost măcar acest neghiob de Grillo... Slavă Domnului, doar am mai văzut şi noi săpături! De pildă, la Roma, pe timpul papei Inocenţiu al VIII-lea, cînd s-a ţinut a patru sute cincizecea olimpiadă (nesocotind numărătoarea anilor care încep de la naşterea lui Isus, Mèrula se folosea de cea greacă, antică) săpătorii lombarzi au găsit pe Via Appia, nu departe de statuia Ceciliei Metella, într-un străvechi sarcofag roman cu inscripţia: „Giulia, fiica lui Claudiu”, un trup de fecioară de vreo cincisprezece ani, învelit în ceară, de-ai fi zis că dormea. Părea că respiră. O mulţime fără număr înconjura sicriul. Veneau s-o vadă călători cine ştie de unde, din ce ţări depărtate, căci Giulia era atît de frumoasă, încît, dacă i-ai fi putut zugrăvi în cuvinte farmecul, cei ce nu o văzuseră n-ar fi dat crezare spuselor tale. Papa se îngrozi aflînd că poporul se închină la o păgînă moartă şi porunci să fie îngropată în taină lîngă porţile Pincio. Iată, aşadar, cum se mai întîmplă cu săpăturile!

Mèrula se uită cu dispreţ în groapa care se adîncea cu repeziciune.

Deodată lopata unuia din argaţi zăngăni. Toată lumea se aplecă să vadă de ce dăduse.

— Nişte oase! spuse grădinarul. Pe vremuri pînă aici ajungea ţintirimul.

La San Gervasio se auzi urletul prelung şi jalnic al unui cîine. „Au profanat un mormînt, îşi zise Giovanni. Ia dă-i încolo cu săpături cu tot! S-o şterg, să nu mă umplu de păcate...”

— Schelet de cal, adăugă numaidecît Strocco şi azvîrli din groapă o ţeastă lunguiaţă pe jumătate putredă.

— Dragul meu Grillo, cred că ai greşit locul, spuse şi messer Cipriano. Ce-ar fi să încercăm altundeva?

— Cred şi eu c-ar fi cazul! Numai că nu ştiu cine te-a pus să pleci urechea la spusele unui neghiob! rînji Mèrula şi, luînd cu el doi lucrători, plecă să sape mai în josul dealului.

Strocco, vrînd şi el să-i facă în necaz îndărătnicului Grillo, luă cîţiva oameni şi o porni la vale, cu gîndul să înceapă săpăturile în Rîpa Mocirloasă.

La un timp se auzi glasul lui messer Giorgio, triumfător:

— Ia priviţi aici! Ştiam eu unde trebuie săpat!

Toată lumea dădu năvală, însă descoperirea se dovedi fără vreun interes: ciobul de marmoră găsit nu era decît un colţ de piatră oarecare.

Cu toate acestea, nimeni nu se întoarse să-i dea o mînă de ajutor bătrînului Grillo care, simţindu-se acoperit de ruşine, stătea pe fundul gropii şi la lumina felinarului spart scormonea pămîntul cu sîrg şi fără nici o nădejde.

Vîntul stătuse. O boare caldă se răspîndi în văzduh. Ceaţa îşi ridica pologul deasupra rîpei Mocirloase. Mirosea a mlaştină stătută, a ciuboţica-cucului şi a viorele. Cerul era străveziu şi limpede. Se auzi şi al doilea cîntat de cocoşi; Noaptea era pe sfîrşite.

Deodată din adîncul gropii unde scormonea Grillo, se auzi un răcnet de groază.

— Vălee-eu, mă scufund! Ţineţi-mă!

La început ceilalţi nu văzură nimic în bezna care-i înconjura: felinarul lui Grillo se stinsese. Nu auzeau decît cum geme, oftează şi se zbate bătrînul ca-ntr-o strînsoare.

În sfîrşit fură aduse alte felinare şi arunci se văzu bulbucîndu-se de sub pămînt o boltă de cărămidă, de parcă ar fi fost un beci zidit cu grijă, care nu rezistase greutăţii lui Grillo, prăbuşindu-se.

Doi argaţi tineri coborîră cu fereală în groapă.

— Unde eşti, Grillo? Dă mîna! Ori ţi-ai frînt cumva gîtul, sărmane?

Însă Grillo amuţise. Uitînd de mîna care-l durea şi pe care o credea frîntă, orbecăia prin beci, tîrîndu-se de-a buşilea şi pipăind cu mîna.

— Idolul! Idolul, messer Cipriano! Un idol minunat! strigă de acolo cu bucurie în cele din urmă.

— Ce tot răcneşti acolo? bombăni neîncrezător Strocco. O fi iar vreo ţeastă de măgar.

— Ba nu! Doar îi lipseşte mîna... Iar picioarele, trunchiul, pieptul – totul e întreg şi nevătămat, mormăi Grillo cu glas cavernos, sufocat de încîntare.

Săpătorii, după ce se încinseră cu frînghii pe la subţiori şi peste mijloc, coborîră în groapă şi se apucară să desfacă bolta mucegăită, cărămidă cu cărămidă.

Giovanni, culcat la pămînt, se uita printre spinările lor încovoiate în adîncul negru al beciul, de unde venea suflu de gheaţă şi de mucegai.

— Daţi-vă la o parte, să pot vedea! strigă messer Cipriano, cînd bolta fu desfăcută aproape în întregime.

Şi atunci Giovanni văzu pe fundul gropii, între zidurile de cărămidă, un trup alb gol. Zăcea ca un mort în sicriu, dar nu părea astfel, ci viu şi rumen şi cald în legănarea roşietică a faclelor.

— Venus! şopti messer Georgio cu veneraţie. Venus a lui Praxitele. Te felicit, messer Cipriano. Să te fi procopsit cu ducatul Milanului şi pe deasupra

cu Genova, n-ai fi putut să te socoţi mai fericit!...

Grillo ieşi cu greu din groapă şi, deşi o şuviţă de sînge i se prelingea pe faţă de la julitura de pe frunte şi nu putea mişca mîna răsucită, în ochi i se citea triumful biruitorului.

Mèrula veni în goană să-l felicite.

— Grillo, prieten drag, binefăcătorule! Şi cînd te gîndeşti că te-am ocărit, ţi-am zis neghiob, ţie, cel mai înţelept dintre oameni!

Şi cuprinzîndu-l, îl sărută tandru.

— Cîndva, întocmai ca acum, arhitectul florentin Filippo Brunelleschi, urmă apoi Mèrula, găsea într-un beci ca acesta, chiar sub propria lui casă, statuia de marmoră a zeului Mercur. Probabil că pe vremea cînd creştinii, biruindu-i pe păgîni, nimiceau idolii, ultimii închinători ai zeilor, văzînd perfecţiunea anticelor statui şi dorind să le scape de pieire, le ascundeau în asemenea subterane zidite din cărămidă.

Grillo îl asculta zîmbind fericit, fără să bage de seamă fluierul păstorului venind din cîmpie, nici behăitul de oi pe izlaz. Printre dealuri cerul se îmbăia în lumină, transparent ca apa, şi campanilele îşi trimiteau pînă departe deasupra Florenţei sonul lor proaspăt şi matinal.

— Încet! Încetişor! Mai la dreapta, uite aşa-a! Cît mai departe de zid, dirija lucrătorii messer Cipriano. Căpătaţi fiecare cîte cinci grossi de argint dacă o scoateţi nevătămată.

Zeiţa urca încetişor la suprafaţă.

Ieşea din beznele subterane, din mormîntul ei milenar cu acelaşi zîmbet senin, ca odinioară din spuma mării.

Slavă ţie, o, mamă-Afrodita cu coapse de aur,
Cupă-a plăcerii zeieşti şi pămînteanul desfăt...

îi salută apariţia Mèrula.

Sus, pe bolta cerului, stelele se stinseseră toate, în afară de Venus, care scînteia ca un diamant pe purpura zorilor, în timp ce din pămînt zeiţa îşi ridica fruntea, săltîndu-se peste marginea mormîntului.

Giovanni îi privi chipul luminat de primele raze ale zorilor şi, palid de groază, şopti:

— Drăcoaica Albă! Maica Bălaie...

Sări în picioare, gata s-o ia la fugă.

Dar curiozitatea învinse. Dacă i s-ar fi spus că face un păcat de moarte, pentru care va fi osîndit să ardă în veci în focul Gheenei, tot n-ar fi fost în stare să-şi ia privirile de la trupul acesta gol şi neprihănit, de la chipul acesta sublim.

Nici măcar pe vremea cînd Afrodita era stăpîna lumii nu o privise un altul cu atîta cutremurată veneraţie.

VI

Un dangăt picură din mica clopotniţă a bisericuţei satului.

Săpătorii întoarseră capetele şi încremeniră locului. Sunetul acesta, în pacea dimineţii, părea un strigăt de mînie şi de jale.

Uneori, glasul de clopot subţirel şi spart se stingea, de parcă şi-ar fi pierdut toată vlaga, ca numaidecît să înceapă a vui şi mai ascuţit, năvalnic, deznădăjduit.

— O, Isuse! Mîntuieşte-ne, Doamne! gemu Grillo punîndu-şi mîinile în cap. Dar ăsta-i pater Faustino! Priviţi, o mulţime pe drum... Strigă, ne-au văzut, dau din mîini. Aleargă încoace... S-a zis cu bietul de mine!

Un grup de călăreţi se apropie de Dealul Morii. Erau invitaţii poftiţi să participe la săpături, dar care, rătăcind drumul, întîrziaseră. Beltraffio le aruncă o privire fugară şi, oricît era de buimăcit de priveliştea zeiţei, chipul unuia din ei îi atrase atenţia. Îl surprinse expresia de atenţie rece şi calmă şi curiozitatea scormonitoare cu care necunoscutul o cerceta pe Venus – ambele atît de nepotrivite cu neliniştea şi sfiala ce-l stăpîneau pe Giovanni însuşi. Fără să ridice ochii de la statuia care îl robise, simţea tot timpul în spatele său prezenţa omului aceluia cu chip atît de neobişnuit.

— Iată ce zic eu, spuse messer Cipriano, după o clipă de gîndire, vila se află la doi paşi. Porţile sînt zdravene, rezistă la orice asalt...

— Că bine ziceţi! se bucură Grillo. Ia hai, fraţilor, mai repejior, mai repejior!

Se îngrijea de idol cu o duioşie maternă.

Şi statuia fu transportată cu bine peste Rîpa Mocirloasă.

Apucară doar să treacă pragul casei, cînd în vîrful Dealului Morii se şi ivi făptura ameninţătoare a lui pater Faustino, cu braţele ridicate spre cer.

Catul de jos al vilei este nelocuit. Uriaşa sală cu zidurile şi bolţile văruite în alb servea drept adăpost uneltelor de plugar şi ulcioarelor mari de lut pentru depozitat uleiul de măsline. Paiele de grîu îngrămădite într-un colţ alcătuiau o claie aurie ce se ridica pînă la tavan.

Şi pe aceste paie, umil aşternut de ţară, fu culcată cu mare grijă zeiţa.

Numai ce se adunară toţi şi se închiseră porţile, că se auziră strigăte, ocări şi bătăi răsunătoare.

— Deschideţi! Deschideţi! strigă cu glas subţirel şi spart pater Faustino. Vă conjur în numele Dumnezeului viu, deschideţi!

Messer Cipriano urcă pe o scară interioară de piatră pînă la fereastra îngustă cu zăbrele situată mult deasupra podelelor, îşi roti privirea asupra mulţimii, se convinse că nu e prea numeroasă şi, cu zîmbetul specific politeţii sale rafinate, începu tratativele.

Preotul nu se lăsa de loc, cerînd să i se restituie idolul, pentru că, după spusele sale, ar fi fost găsit între hotarele cimitirului.

Consulul Calimalei, hotărînd însă să recurgă la o stratagemă, dat fiind că se aflau în stare de război, declară ferm şi cu tot calmul:

— Mai bine plecaţi! Am trimis un curier la Florenţa, la căpetenia străjilor şi în două ore un batalion de cavalerie va fi aici. Nimeni nu va intra cu forţa

în casa mea fără a-şi lua pedeapsa.

— Spargeţi porţile, strigă preotul, nu vă temeţi. Cu noi e Dumnezeu! Spargeţi-le!

Şi smulgînd securea din mîinile unui bătrînel urduros pe al cărui obraz blajin, legat cu un ştergar, pesemne de durere de dinţi, se aşternea o mare plictiseală, lovi el însuşi cu putere în poartă.

Dar mulţimea nu-i urmă pilda.

— Don Faustino, don Faustino, molfăia bătrînelul cel blajin, apucîndu-l uşurel de cot, sîntem oameni săraci, iar banii nu se scot cu sapa din pămînt. Dacă ne cheamă la judecată, am feştelit-o!...

Mulţi din cei ce se îngrămădeau la poartă, auzind de străji, nu ştiau cum s-o şteargă mai repede şi pe nebăgate de seamă.

— Fireşte, dacă l-ar fi găsit pe pămîntul lui, al bisericii, adică, alta era socoteala, cugetau unii.

— Da, ia spuneţi, pe unde trece hotarul? Păi după lege, fraţilor...

— Care lege? Legea e ca pînza de păianjen – musca pică-n plasă, iar bărzăunele se duce cu pînză cu tot. Ce, legea-i scrisă pentru domni? se împotriveau alţii.

— Şi asta-i drept! Fiecare-i stăpîn pe pămîntul lui.

În vremea asta Giovanni nu-şi mai lua ochii de la Venus, salvată printr-o minune.

O rază de soare, cea dintîi, pătrunse prin fereastra laterală şi trupul de marmoră, încă necurăţat pe de-a-ntregul de ţărînă, prinse a scînteia ca şi cum s-ar fi tolănit anume să se încălzească sub razele lui după îndelunga-i întemniţare în bezna şi răceala subteranei. Şi firele subţiri şi galbene de paie luau foc sub scînteia lui, încununînd chipul zeiţei cu un nimb umil, însă de o neasemuită frumuseţe.

Şi din nou îl zări Giovanni pe necunoscut.

Omul îngenunchiase lîngă Venus şi, scoţînd un compas, un echer şi un raportor de aramă din cele folosite de matematicieni începu să măsoare diferite părţi ale corpului superb, aplecîndu-se mult încît barba lui bălaie atingea marmora, cu buzele subţiri încleştate sever, cu aceeaşi stranie curiozitate pe chipul calm şi dîrz, iar în ochii adînci de un albastru limpede cu neschimbata-i răceală de gheaţă.

„Ce face? Şi cine-i?” se întreba Giovanni cu mirare crescîndă, aproape cu teamă, urmărind mişcările îndrăzneţe ale degetelor care alunecau iute pe trupul zeiţei, dezlegîndu-i taina farmecului, pipăind şi cercetînd fiecare cută abia vizibilă a marmorei.

Între timp, la poarta vilei, mulţimea de săteni cu fiecare clipă se rărea, se topea.

— Încotro? Staţi pe loc, nelegiuiţilor! Vînzători de Cristos! V-aţi speriat de străjile de la oraş? De puterea Anticristului nu vă e teamă? zbiera preotul întinzînd braţele după ei. *Ipse vero Antichristus opes malorum effodiet et exponet*. Aşa spunea marele dascăl Anselmo de Canterbury. Mă auziţi – *effodiet*! Anticristul va dezgropa zeii antici şi-i va aduce iarăşi în lume...

Dar nu-l mai asculta nimeni.

— Tii, da bătăios mai e şi pater Faustino al nostru! clătina din cap a mirare morarul, om cu scaun la cap. Te uiţi la el, numai oase înşirate, te şi miri unde i se mai ţine sufletul, da ia uite-l cum cotcodăceşte! Să fi găsit, hai, o comoară...

— Cică idolul ar fi de argint.

— Da de unde! Doar l-am văzut cu ochii mei... O muiere de marmoră, goală puşcă, de ţi-i mai mare ruşinea...

— Să ne mînjim mîinile cu o tîrfă ca asta?

— Încotro, Sachello?

— La cîmp, că se face tîrziu.

— Du-te cu Dumnezeu. Eu o iau înspre vie.

Toată furia părintelui se întorsese împotriva parohienilor.

— Aha! D-ăştia-mi sînteţi? Cîini necredincioşi! Os de mitocan! Vă lăsaţi păstorul de izbelişte? Ştiţi voi oare, blestemaţilor, că dacă nu m-aş ruga pentru voi zi şi noapte, bătîndu-mă cu pumnii în piept şi plîngînd cu lacrimi amare, postind, afurisitul vostru de sat de mult s-ar fi scufundat în iad? Dar să ştiţi, de aici încolo s-a terminat! Vă las în plata Domnului şi-mi scutur colbul de pe tălpi! Blestemat fie pămîntul acesta! Blestem să cadă asupra apei şi pîinii, şi a turmelor şi copiilor şi nepoţilor voştri! Nu vă mai sînt părinte, nu vă mai sînt păstor! Anatema să cadă asupra voastră!

VII

În tihna ce domnea înăuntrul vilei, unde zeiţa odihnea pe auritul aşternut de paie, Giorgio Mèrula se apropie de necunoscut.

— Cauţi proporţiile divine? îl întreabă cu zîmbet protector. Vrei să reduci frumosul la un calcul matematic?

Braţele compasului continuară să se apropie şi să se depărteze, descriind figuri geometrice regulate. Necunoscutul doar îl privi tăcut, de parcă n-ar fi auzit întrebarea, şi se adînci din nou în lucru. Cu o mişcare calmă şi măsurată el duse raportorul la inegalabila, superba gură a Afroditei – numai vederea acestui zîmbet umplea de groază inima lui Giovanni – şi numără subdiviziunile, înscriind cifra în carnet.

— Îmi dai voie să te sîcîi cu o întrebare? După cum vezi, curiozitatea nu-mi dă pace! Cam cît măsoară?

— Raportorul nu dă măsura exactă, răspunde omul fără chef. De obicei, ca să aflu proporţiile, eu împart faţa omenească în grade, subdiviziuni, secunde şi terţii. Fiecare din ele reprezintă a douăsprezecea parte a celei precedente.

— Ca să vezi! se minună Mèrula . Probabil, ultima din ele nu e nici cît firul de păr cel mai fin. De cinci ori a douăsprezecea parte...

— Terţia, îi explică tot aşa fără chef interlocutorul, reprezintă a

patruzeci şi opta mie opt sute douăzeci şi treia parte a întregului obraz.

— Cît trăieşti, înveţi! N-aş fi crezut că se poate ajunge la asemenea precizie! ridică Mèrula din sprîncene, zîmbind ironic.

— Cu cît măsurătorile sînt mai exacte, cu atît e mai bine, observă necunoscutul.

— O, desigur... Desigur!... Deşi, drept să-ţi spun, în artă, în domeniul frumosului, toate aceste calcule matematice, grade, secunde... Mărturisesc, nu-mi vine a crede că în focul inspiraţiei, ca să zic aşa, pradă acelui har sădit numai de Cel-de-sus, un pictor să poată...

— Desigur, aveţi perfectă dreptate... se învoi cu un aer plictisit necunoscutul. Şi totuşi eşti curios să ştii...

Şi aplecîndu-se, numără subdiviziunile ce indicau pe raportor distanţa de la rădăcina părului şi pînă la bărbie:

„Să ştii! exclamă în sinea lui Giovanni. Poţi şti şi măsura în artă? Ce nebunie! Oare omul acesta nu intuieşte, nu-şi dă seama?”...

Mèrula, voind pesemne să-l atingă unde-l doare şi să-l provoace la o dispută, vorbi despre perfecţiunea anticilor, adăugind că trebuiesc imitaţi. Interlocutorul său tăcea însă şi, doar cînd sfîrşi Mèrula, strecură cu o umbră de zîmbet ascunsă în barba bogată:

— Cine poate bea din izvor, se va lipsi de pocal.

— Ei bine, exclamă învăţatul, dacă şi pe antici îi asemeni cu apa din pocal, atunci care e izvorul?

— Natura, răspunde simplu necunoscutul.

Iar cînd Mèrula se aprinse, vorbindu-i în fraze pompoase, iritat, omul cel straniu nu-l mai contrazise. El doar încuviinţa cu acea politeţe care nu obligă la nimic, în timp ce privirea plictisită a ochilor ca de gheaţă devenea tot mai rece, mai nepăsătoare.

În cele din urmă, Giorgio tăcu, epuizîndu-şi toate argumentele. Şi atunci omul îi arătă unele scobituri atît de fine, încît nu le puteai distinge nici la lumina puternică şi nici la cea slabă. Doar petrecînd mîna pe suprafaţa netedă a marmorei, simţeai incomparabila fineţe a daltei. Şi cu o singură privire pornită de undeva din adînc, străină de orice exprimare vădită a încîntării, o privire scormonitoare, care voia să ştie şi să descopere tot, omul învălui întreg trupul zeiţei.

„Şi eu care credeam că nu simte nimic! se minună Giovanni. Dar dacă simte, cum de mai poate măsura, socoti, descompune în cifre? Cine-i omul acesta?”

— Messer, şopti Giovanni la urechea bătrînului, auziţi, messer Giorgio? Cum îl cheamă pe omul acesta?

— Aici îmi erai, călugăraşule? spuse Mèrula întorcîndu-se. Uitasem de tine. Dar cum de nu l-ai recunoscut? E favoritul tău, messer Leonardo da Vinci.

Şi Mèrula îl prezentă pe Giovanni artistului.

VIII

Se întorceau la Florenţa.

Leonardo mergea călare, la pas. Beltraffio pe jos, alături. Erau singuri.

Printre rădăcinile negre ale măslinilor care şerpuiau pe pământ izbucnind la suprafaţă, pretutindeni înverzea iarba smălţată cu irişi sinilii ca cerul, încremeniţi pe lujerele nalte. Era o linişte cum se întîmpla numai în zorii de primăvară timpurie.

„El să fie? se întreba Giovanni, urmărindu-i fiecare gest şi mişcare şi pe toate găsindu-le interesante.

Avea ceva mai mult de patruzeci de ani. Cînd tăcea, dus pe gînduri, ochii de un albastru limpede priveau cu sfredelitoare răceală pe sub sprîncenele încruntate. Dar numaidecît se îmblînzeau cînd începea să vorbească. Barba lungă, bălaie ca şi părul mătăsos, luminos şi buclat, îi dădea un aer falnic.

Chipul de o mare fineţe, aproape feminin, era plin de un farmec nespus, şi vocea, cu toată statura maiestoasă şi trupul voinic, era subţire, ciudat de înaltă, foarte plăcută, dar nicidecum vajnică, barbară. Mîinile cu care ţinea dîrlogii – şi după felul cum îi ţinea, Giovanni îşi dădea seama că posedă o mare forţă – le avea frumoase, delicate, cu degetele lungi şi subţiri ca de femeie.

În depărtare se şi vedeau zidurile oraşului. Prin pîclele dimineţii în care se înfăşurase soarele se întrezărea cupola Domului şi turnul de la Palazzo Vecchio.

„Acum ori niciodată, se îmboldea în gînd Beltraffio. Trebuie să mă hotărăsc să-i spun că vreau să intru ucenic la atelierul său”.

Iar Leonardo îşi oprise calul şi urmărea zborul planat al unui tînăr erete, care, pîndindu-şi prada – o raţă sau un stîrc în stufărişul de baltă pe malul rîului Mugnone – plana în cercuri line. Căzu apoi ca o piatră din înalt, cu un scurt strigăt prădalnic, şi pieri dincolo de desiş. Leonardo îl urmărea cu privirea, fără a scăpa din ochi nici o meandră a zborului său, nici o bătaie de aripă, nici o mişcare, apoi deschise carnetul ce-l ţinea prins cu un lănţişor de brîu şi începu să noteze, probabil observaţiile cu privire la zborul păsărilor.

Băgînd de seamă că ţine creionul nu în dreapta, ci în stînga, îşi spuse: „E stîngaci”, dar numaidecît îşi aminti zvonurile cum că Leonardo îşi scrie lucrările cu o scriere ciudată, pe dos, nu de la stînga, cum se scrie în Orient, care se poate citi numai în oglindă. Se spunea că foloseşte această scriere ca să-şi poată păstra în taină gîndurile nelegiuite şi eretice cu privire la natură şi la Dumnezeu.

„Acum ori niciodată! repetă Giovanni, şi deodată îi răsăriră sub frunte cuvintele aspre ale lui Antonio da Vinci: «De vrei să-ţi osîndeşti sufletul la pierzanie, ei bine, atunci du-te, du-te... Messer Leonardo e un eretic şi un păgîn»“.

În vremea asta Leonardo îi arăta cu zîmbet un pui de migdal: subţire, fragil, singuratic. Migdalul creştea pe un vîrf de dîmb, şi golaş încă şi rebegit, îşi şi pusese haina sărbătorească a florilor de un trandafiriu pal. Scăldate în

belşugul luminii, florile se desenau gingaşe pe albastrul cerului.

Însă Beltraffio nu era în stare să se bucure. În piept inima îi era grea, frămîntată de nelinişti.

Atunci, parcă ghicindu-i focul, Leonardo, cu o privire de tihnă în ochi, rosti blînd cîteva vorbe pe care Giovanni şi le-a amintit de multe ori mai tîrziu.

— Dacă ţii să ajungi artist, înlătură din calea ta orice grijă şi amărăciune, totul în afară de artă. Sufletul să-ţi fie ca oglinda care reflectă toate cîte sînt în jur, toate mişcările şi toate culorile, ea însăşi rămînînd limpede şi netulburată.

Cu aceasta intrară pe porţile Florenţei.

IX

Beltraffio porni spre Santa Maria del Fiore, unde în dimineaţa aceea trebuia să predice fratele Girolamo Savonarola.

Ultimele sonuri ale orgii se stingeau în ecouri sub bolţile sonore. Mulţimea umplea catedrala cu răsuflarea-i caldă înăbuşitoare, şi cu foşnete. Copiii, femeile, bărbaţii, erau despărţiţi unii de alţii prin perdele. Sub ogivele bolţilor ce se pierdeau în nalturi domnea o umbră tainică şi deasă ca de codru bătrîn. Iar jos, ici-colo, razele soarelui se fărîmiţau în vitraliile cu limpezi şi dense culori şi răsfrîngeau o ploaie de reflexe în toate culorile curcubeului peste valurile vii ale mulţimii şi peste piatra cenuşie a coloanelor. Deasupra altarului pîlpîiau roşietice luminile sfeşnicelor cu şapte braţe.

Liturghia se terminase. Mulţimea îl aştepta pe predicator. Toate privirile erau îndreptate spre amvonul către care ducea o scară de lemn abruptă, lipită de una din coloanele din mijlocul naosului.

Giovanni, aflat şi el în mulţime, pleca urechea la şoaptele vecinilor.

— Mai e mult? întreba cu vocea stinsă, sufocată, un om mărunt, cu faţa palidă, numai broboane de sudoare şi părul lipit de frunte, prins cu o cureluşă, pesemne un dulgher.

— Numai Dumnezeu ştie, îi răspunse un uriaş cu obrazul lătăreţ şi rumen, cu respiraţia gîfîită, după toate semnele, cazangiu. Are el la San Marco un călugăr pe nume Maruffi, bîlbîit şi sărac cu duhul. Cum spune acela „du-te”, o şi porneşte. Deunăzi am aşteptat patru ceasuri în şir, ziceam că nu mai vine şi nu mai predică, cînd colo, numai ce-l văd că apare.

— O, Doamne, Dumnezeule! suspină dulgherul. Aştept aici de la miezul nopţii şi abia mai mă ţin picioarele, de foame mi se face negru pe dinaintea ochilor. N-am pus strop de apă în gură. Măcar de m-aş putea chirci pe vine şi tot ar fi ceva.

— Îţi spuneam eu, Damiano, că trebuia să venim din vreme. Iacătă, cît sîntem de departe, n-o să auzim nimic.

— De asta să n-ai teamă, frăţioare, îl linişti cineva din mulţime. Cînd o porni să tune şi să fulgere, nu numai surzii, dar şi morţii din morminte au să-l

audă...

— Cică astăzi are să prorocească...

— Ba nu, cît nu-i zidită Arca lui Noe...

— Oare n-aţi auzit? Arca-i făcută gata pînă la ultima scîndură. Ba i s-a dat şi o tălmăcire tainică: lungimea ei – credinţă, lăţimea – iubire, înălţimea – speranţă. Scris e în scripturi – grăbiţi-vă a intra în Arca Mîntuirii cîtă vreme mai sînt deschise uşile! Vremea este aproape, şi-au să se închidă uşile şi mulţi vor plînge că nu s-au pocăit, că n-au intrat...

— Astăzi, fraţilor, predică despre potop, versetul al şaptesprezecelea, capitolul şase din Cartea Facerii.

— Zice lumea c-ar fi avut o nouă arătare, despre foamete, molimi şi război.

— Zicea doftorul de cai din Vallombrosa că s-ar fi războit deasupra satului, în ceruri, oşti fără număr, că se auzea zvon de paloşe şi de zale...

— Să fie adevărat, oameni buni, că ar fi apărut sudoare de sînge pe chipul Preacuratei de la Santissima Annunziata dei Servi?

— Păi cum! Şi din ochii Madonnei de la podul Rubaconte în fiecare noapte curg lacrimi. Tuşa Lucia le-a văzut cu ochii ei!

— Semn rău, vai de capul nostru! Nu-i a bine! Doamne, miluieşte-ne pre noi păcătoşii...

Se stîrni forfotă în partea femeilor: leşinase o bătrînică, strivită de mulţime. Cei din jur se căzneau s-o ridice şi s-o aducă în simţiri.

— O mai fi mult? Că nu mai am putere să aştept! aproape plîngea dulgherul ştergîndu-şi sudoarea de pe faţă.

Mulţimea îşi pierduse şi ultimul strop de răbdare, prea era aşteptarea fără sfîrşit.

Deodată marea de capete tălăzui. Foşniră şoapte.

— Vine, vine, vine! Ba nu, nu-i el, ci fra Domenico da Pescia. Ba-i el, el! Uite-l că vine!

Şi Giovanni văzu urcînd încet în amvon şi dîndu-şi gluga pe spate o făptură cu faţa suptă, galbenă ca turta de ceară, cu buze groase şi fruntea joasă. Purta veşmînt de dominican, negru cu alb, încins cu un capăt de frînghie peste mijloc.

Omul lăsă să-i cadă mîna stîngă pe marginea amvonului, istovit parcă, iar dreapta, strîngînd crucifixul, o ridică şi o întinse înainte, rotind asupra mulţimii încet şi în tăcere privirea de jar.

Se lăsă o tăcere atît de adîncă, încît fiecare îşi putea auzi bătaia inimii.

Ochii imobili ai monahului scăpărau ca tăciunii, tot mai tare. Tăcea, şi aşteptarea devenea insuportabilă. O clipă încă, şi mulţimea, nemaiputînd s-o îndure, va urla de groază.

Dar tăcerea se-nchegă şi mai profundă, mai înfiorătoare.

Şi brusc, în liniştea de moarte explodă strigătul sfîşietor, neomenesc al lui Savonarola:

— *Ecce ego adduco-aquas super terram!* Şi am să re vărs apele asupra pămîntului!

Deasupra mulţimii bîntui un suflu de groază.

Giovanni simţi că păleşte. I se părea că pămîntul i se clatină sub picioare şi bolţile catedralei sînt gata să se surpe, strivindu-l sub greutatea lor. Alături, colosul de cazangiu tremura ca frunza de-i clănţăneau dinţii în gură. Crispat, cu ochii închişi, dulgherul se făcuse ghem, trăgîndu-şi capul între umeri, de parcă se aştepta să fie lovit.

Ceea ce urmă nu aducea a predică, ci mai degrabă a delir care, tălăzuind deasupra-le ca un vîrtej, purta cu el toată această mulţime cum poartă furtuna frunzele moarte.

Giovanni asculta aproape fără să înţeleagă. Îi ajungeau la urechi cuvinte disparate.

— Priviţi, priviţi, iată, cerurile s-au întunecat. Şi soarele e roşu ca sîngele închegat... Fugiţi! Fugiţi!... Va cădea ploaie de foc şi pucioasă, va cădea grindină din pietre încinse, stînci întregi! *Fuge, o, Sion, quae habitas apud filiam Babylonis!...*

— O, Italie, veni-vor asupra ta cazne după cazne. Cazna războiului, după foamete, şi cazna ciumei, după război! Chin şi caznă aici şi acolo! Pretutindeni!...

— N-o să fie destui oameni vii pentru a-i îngropa pe morţi! Vor fi atîtea case, încît groparii vor ieşi pe străzi să strige: „Cine mai are morţi?” şi vor umple carele cu vîrf, şi aşezîndu-i în stive, îi vor arde. Şi din nou vor ieşi în străzi să strige: „Cine mai are morţi? Cine mai are morţi?” Şi veţi alerga voi să le spuneţi: „Iată-l pe fiul meu, iată-l pe fratele meu, iată-l pe soţul meu!” Şi groparii vor trece mai departe, strigînd: „Nu mai aveţi morţi? Cine mai are?”

— O, Florenţa! O, Roma! O, Italia! Vremea cîntărilor şi festinelor a trecut. Sînteţi atinse de molimă, de o molimă ucigătoare. Doamne, fii martor că am vrut să sprijin cu slova mea această ruină. Dar nu mai pot, nu mai ştiu ce să spun! Nu-mi rămîne decît să plîng, să mă înec în lacrimi. O, mizericordie, mizericordie!... O, bietul meu popor! O, Florenţa!...

Deschise braţele ca pentru o îmbrăţişare şi ultimele cuvinte le rosti într-o şoaptă abia auzită. Şi ele plutiră deasupra mulţimii şi se stinseră ca foşnetul de vînt printre frunze, ca un suspin de neţărmurită milă.

Iar Savonarola, lipindu-şi buzele de crucifix, căzu sleit în genunchi şi plînse în hohote.

Sonuri lente, grele de orgă vuiră, crescînd în putere din ce în ce, pînă la necuprins, tot atît de solemne şi de cumplite ca vuietul oceanului în noapte.

În mulţimea femeilor cineva izbucni isteric:

— *Misericordia!*

Şi mii de glasuri îi răspunseră, unindu-se într-unui singur. Şi oamenii cădeau în genunchi asemenea spicelor sub vînt, şir după şir şi val după val, îngrămădindu-se ca oile speriate de furtună, şi de-a valma cu sunetele orgii se înălţă către Dumnezeu, ca o chemare a unor fiinţe care pier, strigătul de căinţă al mulţimii cutremurînd coloanele de piatră, bolţile catedralei,

pămîntul întreg.

— *Misericordia! Misericordia!*

Căzut cu faţa la pămînt, Giovanni plîngea în hohote. Simţea în spate greutatea cazangiului, care, din pricina înghesuielii, se trimise peste el şi răsuflîndu-i fierbinte în ceafă, sughiţa de plîns. Alături suspina straniu a neputinţă dulgherul cel mărunt, înecîndu-se de plîns, ca un copil care şi-a pierdut o jucărie, şi din cînd în cînd striga ascuţit:

— *Misericordia! Misericordia!*

Beltraffio prefiră în minte deşertăciunea trufiei sale şi a dragostei de cunoaştere, dorinţa de a-l părăsi pe fra Benedetto, ca să se dedice ştiinţei lui Leonardo, poate vrăjmaşă lui Dumnezeu. Îşi aminti şi de noaptea aceea de pe Dealul Morii, lumeasca sa încîntare înaintea frumuseţii Demonului Alb şi, ridicînd braţele spre cer, răcni cu tot atîta disperare ca şi ceilalţi.

— Miluieşte-mă, Doamne! Am păcătuit înaintea ta! Iartă-mi greşealele şi mă miluieşte!

Şi înălţînd faţa udă de lacrimi, îl zări deodată, nu departe, pe Leonardo. Artistul stătea sprijinit de o coloană, în dreapta ţinea neschimbatul său carnet, iar cu stînga desena, ridicînd din cînd în cînd ochii spre amvon, pesemne în speranţa să mai zărească o dată chipul predicatorului.

Însingurat în mulţimea cuprinsă de groază, străin tuturor, Leonardo arăta calm. Ochii de gheaţă albaştri luminoşi şi gura cu buzele subţiri, strînse ca la un om cu atenţia încordată, nu exprimau batjocură, ci doar curiozitate – aceeaşi cu care măsurase cîndva, folosind uneltele de matematician, trupul Afroditei.

Lacrimile se uscară pe obrazul lui Giovanni, rugăciunea de pe buze amuţi.

La ieşirea din biserică, se apropie de Leonardo şi-i ceru permisiunea să vadă schiţa din carnet. La început artistul se împotrivi, însă Giovanni îl privea cu implorare şi în cele din urmă Leonardo, retrăgîndu-se cu el mai la o parte, îi întinse carnetul.

Şi Giovanni văzu o cumplită caricatură.

Ea îl înfăţişa nu pe Savonarola, ci un demon bătrîn şi slut, într-o sutană, întrucîtva asemănător cu predicatorul, o făptură care, istovindu-se în penitenţe, nu-şi înfrînsese trufia şi poftele trupeşti. Falca de jos îi ieşea în afară, cute adînci brăzdau obrajii şi gîtul cu pieile lăbărţate şi negre ca de stîrv, sprîncenele ridicate se ariceau stufos, iar privirea neomenească, plină de o rugă dîrză, aproape învrăjbită, era îndreptată în sus, spre ceruri. Tot ce era în el dement şi sumbru şi răspîndea groază, lăsîndu-l în puterea şi la bunul plac al bîlbîitului prezicător Maruffi cel sărac cu duhul, era studiat şi dezvăluit pînă la capăt în acest desen, fără mînie sau milă, ci cu o netulburată limpezime a măiestriei.

Giovanni îşi aminti atunci cuvintele lui Leonardo:

„Sufletul artistului trebuie să fie ca oglinda care reflectă toate cîte sînt în jur, toate mişcările şi toate culorile, ea însăşi rămînînd limpede şi netulburată”.

Şi ridicînd ochii la Leonardo, ucenicul lui fra Benedetto ştiu că nu e în

stare să plece de lîngă el chiar de-ar fi să se convingă cu ochii lui că Leonardo este într-adevăr sluga preaplecată a lui Anticrist, chiar de l-ar ameninţa flăcările veşnice ale Gheenei. O forţă mai presus de puterile sale îl mîna spre dînsul şi trebuia să-l cunoască pînă la capăt.

X

La vreo două zile după aceea, în casa din Florenţa a lui messer Cipriano Bounaccorsi, foarte ocupat cu o seamă de treburi negustoreşti care-i căzuseră pe cap toate o dată (motiv pentru care nu apucase să transporte statuia Venerei la oraş), dădu năvală Grillo cu vestea că pater Faustino, parohul bisericii din San Gervasio, părăsind satul păstorit, se dusese pînă la cătunul de munte San Maurizio, şi acolo, băgînd lumea în sperieţi cu ameninţarea flăcărilor iadului, strînsese un grup de ţărani, şi asediind noaptea vila lui Buonaccorsi, a spart poarta, aproape l-a omorît în bătaie pe grădinarul Strocco şi a legat în cujbe străjile ce o păzeau pe Venus.

Fu rostită apoi asupra Venerei o rugăciune – *oratio super offigies vasaque in loco antiquo reperta* – transmisă din tată în fiu din cele mai vechi timpuri, pe care slujitorul bisericii o rostea asupra statuilor şi vaselor ce se descopereau în străvechile sarcofage, rugîndu-l pe Dumnezeu să purifice obiectele dezgropate de profanarea păgînă şi să le întoarcă spre folosul sufletelor creştineşti şi întru gloria Tatălui, Fiului şi a Sfîntului Duh – *utomni immunditia depulsa sint fidelibus tins utenda per Christum dominum nostrum.* Apoi statuia de marmoră a fost spartă, cioburile aruncate în cuptor şi arse, se prepară din ele var şi cu acesta se vărui zidul cimitirului sătesc, de curînd ridicat.

La auzul veştilor, în timp ce bătrînul Grillo numai că nu plîngea de mila idolului, Giovanni simţi că i se încheagă în suflet o hotărîre fermă. În aceeaşi zi se duse la Leonardo, rugîndu-l să-l primească ucenic în atelierul său.

Şi Leonardo îl primi.

La puţină vreme după aceea se răspîndi în Florenţa vestea că regele Franţei, Carol al VIII-lea, cel prea creştin, punîndu-se în fruntea unor oşti fără număr, pornise război contra Italiei cu gîndul să cucerească Neapole şi Sicilia, poate şi Roma şi Florenţa.

Florentinii erau îngroziţi, căci vedeau în aceasta împlinirea prorocirii fratelui Girolamo Savonarola. Aşadar, se dezlănţuiau caznele prorocite şi paloşul Domnului avea să cadă asupra Italiei.

C a r t e a a d o u a

ECCE DEUS – ECCE HOMO

I

„Dacă vulturul, deşi-i atît de greu, planează pe aripile desfăcute în aerul rarefiat şi marile corăbii se duc şi vin pe apă, de ce n-ar putea şi omul, devenind stăpîn pe răsuflarea vîntului, să se ridice în slăvi ca un învingător?”

Cuvintele acestea, aşternute cu cinci ani în urmă, Leonardo avea să le descopere pe fila unui jurnal vechi. Şi alături figura un desen: prăjina, prelungită de o tijă cilindrică de metal susţinea o pereche de aripi care se puneau în mişcare prin mînuirea unor sfori.

Maşinăria i se păru cam greoaie şi slută.

Noul său aparat amintea un liliac. Scheletul aripii, la fel ca mîna omenească, poseda cinci degete, şi o seamă de încheieturi care îi permiteau să se îndoaie. Un tendon din curea de piele argăsită unea în chip de muşchi degetele, dublat apoi de şireturi de mătase brută şi de o pîrghie reglată cu ajutorul unei scoabe. Aripa era ridicată prin intermediul unei tije şi al unui volant. Taftaua scrobită prin care nu pătrundea aerul se putea strînge şi desface, după voie, semănînd cu pieliţa unei labe de gîscă. Cele patru aripi, lungi de patruzeci de coţi şi late de opt, se mişcau două cîte două, în cruce, ca picioarele calului. Ele descriau o mişcare spre spate, propulsînd aparatul înainte, apoi alta în jos, ridicîndu-l în aer. Omul, stînd în poziţie verticală, trebuia să-şi petreacă picioarele prin scări şi să pună cele patru aripi în mişcare prin intermediul şireturilor, scripeţilor şi pîrghiilor. Capul guverna cîrma cea mare, îmbrăcată în pene asemenea unei cozi de pasăre.

Dar înainte de a se ridica în aer şi a-şi desface aripile, pasărea trebuie să se salte de la pămînt. Lăstunul-de-stîncă de pildă, cel care are picioruşele scurte, dacă-l aşezi jos pe pămînt, se zbate şi nu se poate înălţa.

Două scăriţe de trestie înlocuiau lăbuţele de pasăre. Leonardo ştia din propria experienţă că perfecţiunea alcătuirii unei maşini se împleteşte, de obicei, cu armonia proporţiilor şi eleganţa tuturor părţilor componente. Aspectul urît al scăriţelor, la care nu putea renunţa totuşi, îi sădea în inimă îndoieli.

Se cufundă din nou în calcule matematice, căutînd greşeala, dar n-o putu dibui. Scos din sărite, tăie cu condeiul de sus pînă jos pagina înnegrită de rîndurile dese de cifre şi scrise pe margine: „Greşit!”, adăugind alături, cu litere de-o şchioapă, o vorbă de ocară: „La dracu!”

Calculele deveneau tot mai încurcate: greşeala de negăsit lua proporţii.

Iar flacăra luminării clipea inegal, supărînd ochii. Deodată motanul, care apucase să tragă un pui de somn, sari pe masă, se întinse cu desfătare şi, arcuindu-şi spinarea, începu să se joace, lovind cu lăbuţele pasărea împăiată şi mîncată de molii ce atîrna de o sfoară pe stinghie.

Ea îi servea lui Leonardo pentru determinarea centrului de greutate, atunci cînd studia zborul. Cînd artistul, enervat, dădu la o parte motanul, acesta, dînd să cadă, mieună jalnic.

— Bine, fie, culcă-te unde vrei, numai să nu mă împiedici de la lucru, îl mîngîie Leonardo cu duioşie pe spinare.

Scînteia pîlpîia în blana neagră. Adunîndu-şi lăbuţele moi sub el, motanul se instală alături, grav şi paşnic, torcînd încetişor şi fixîndu-şi stăpînul cu pupilele lui verzi, pline de patimă şi taină.

Din nou se înşirară cifre, paranteze, fracţii, ecuaţii, rădăcini pătrate şi cubice.

Cea de-a doua noapte de nesomn se scurgea pe nesimţite.

De aproape o lună, de cînd se înapoiase de la Florenţa, lucra fără să iasă din casă, preocupat numai de maşina de zbor.

Pe fereastra deschisă priveau crengi de salcîm alb, presărînd uneori pe masă parfumate şi gingaşe flori. Razele lunii, îmblînzite de pîclele norilor roşietici jucînd în reflexele opaline, se strecurau furiş pe fereastră, amestecîndu-se cu sîngeriile lucori ale făcliei nemucărite.

Odaia era ticsită de aparate şi maşini, servind la studiul domeniilor fizicii, chimiei, astronomiei, mecanicii, anatomiei.

Roţi, pîrghii, arcuri, elice, ţevi, axe, pistoane şi alte părţi de maşini – de aramă, de oţel, de sticlă – semănînd a monştri preistorici şi a insecte uriaşe, răsăreau din penumbră, împletite şi întreţesute. Într-un colţ se zărea clopotul scafandrului, în altul lucea cristalul aparatului de optică, înfăţişînd un ochi de proporţii colosale, scheletul de cal străjuia crocodilul împăiat, borcanul cu un făt omenesc pus în spirt, asemănător cu o palidă larvă uriaşă, nişte schiuri nautice ascuţite, în formă de luntre, şi alături – probabil nimerise aici întîmplător din atelierul artistului – un cap de fată sau de înger modelat în lut, cu un zîmbet trist şi jucăuş pe buze.

În fundul odăii, în gura topitoriei cu foaie, luceau trandafiriu tăciuni sub spuză.

Iar deasupra tuturor, maşina de zbor îşi desfăcea într-o mişcare largă aripile de la podele pînă la tavan – una îmbrăcată cu tafta, cealaltă goală încă. Şi între ele, tolănit jos, pe duşumea, cu capul răsturnat pe spate, zăcea un om care pesemne adormise în timp ce lucra. Omul ţinea în dreapta toarta unui căuş de aramă negru şi afumat din care cursese plumb pe podea. O aripă atingea cu partea inferioară a scheletului aerian de trestie pieptul omului adormit şi, tresărind sub suflarea lui, de parcă era vie, foşnea atingînd tavanul cu vîrfu-i ascuţit.

În lumina incertă a lunii înfrăţită cu a făcliei, maşina aceasta zburătoare, cu omul întins între aripile-i desfăcute, semăna a liliac uriaş gata să-şi ia zborul.

II

Luna apusese. Dinspre grădinile ce înconjurau casa lui Leonardo situată

la marginea oraşului Milano, între cetate şi mănăstirea Santa Maria delle Grazie, veni miros de mentă, melisă şi mărar. În cuibul de deasupra ferestrei ciripiră rîndunele. La rîu, raţele se scăldau măcăind fericite.

Flăcăruia luminării se topi în lumina zorilor. În atelier se auziră voci.

Erau ucenicii – Giovanni Beltraffio şi Andrea Salaino. Giovanni copia o figură anatomică, şezînd în faţa uneltei cu care se verifica perspectiva – o ramă pătrată cu o plasă de sfori înăuntrul ei, corespunzînd întocmai plasei de linii de pe hîrtia desenatorului.

Salaino, răsfăţatul meşterului, un tînăr chipeş, cu ochi candizi şi bucle blonde, aşeza alabastrul pe o scîndură de tei, ce urma să fie grunduită. După el desena meşterul chipurile de îngeri.

— Ce zici, Andrea, îl întreba Beltraffio, messer Leonardo o să termine curînd maşina de zbor?

— Ştie Dumnezeu, răspunse Salaino, întrerupîndu-se din fluieratul unui cîntecel, în timp ce-şi potrivea manşetele de atlaz cusute cu argint, ale botinelor noi. Anul trecut s-a căznit două luni în şir, şi ce-a ieşit? Numai aiureală! Să te ţii de burtă, nu alta. Huiduma aceea de Zoroastro şi-a dorit să zboare şi nimic mai mult, că n-a fost chip să-l oprească nimeni. Cît l-a dăscălit meşterul! Degeaba. Şi închipuie-ţi, s-a urcat pe acoperiş, caraghiosul, Înfăşurat din cap pînă-n picioare cu băşici de porc şi de bou, de parcă erau mătănii – asta ca să nu se facă zob cînd o cădea – şi-a desfăcut aripile şi mai întîi s-a înălţat sau poate l-a luat vîntul, nu ştiu bine. Mai apoi fu proiectat în sus. Noroc că i-a fost moale. N-a păţit nimic, însă băşicile au plesnit toate, încît s-a auzit o bufnitură ca de tun. Pînă şi ciorile dintr-o clopotniţă vecină s-au speriat şi şi-au luat zborul. Asta în timp ce noul Icar dădea din picioare şi nu putea să iasă din grămada de bălegar!

În atelier intră cel de-al treilea ucenic, Cesare da Sesto, un bărbat nu tocmai tînăr, cu obrazul gălbejit şi bolnăvicios şi ochi răi. Într-o mînă ţinea un codru de pîine cu o felie de şuncă pe el, în cealaltă paharul cu vin.

— Ptiu, ce oţet! scuipă el cu năduf, strîmbîndu-se. Şi şunca e ca o talpă de gîscă. Mă mir, leafa-i de două mii de ducaţi pe an, dar de hrănit hrăneşte oamenii cu tot soiul de porcării!

— Poate-i mai bun vinul din cămară, cel de sub scară? îl îndemnă Salaino.

— L-am încercat şi pe acela. E şi mai prost. Da ce, iar te-ai înnoit? admiră Cesare frumoasa beretă din catifea roşie a lui Salaino. Măi, dar strajnic ne gospodărim, n-am ce zice! Viaţă de cîine! La bucătărie de două luni n-au mai cumpărat jambon proaspăt. Marco se jură că meşterul n-are para chioară în buzunar – toţi banii se duc pe blestematele acelea de aripi. Pe toţi ne ţine în mizerie din cauza lor. Şi cînd colo, poftim, unde-s banii dumnealui! Face daruri favoriţilor! Berete de catifea! Mă mir de tine, Andrea, cum de nu ţi-e ruşine să primeşti daruri de la streini? Că doar messer Leonardo nu ţi-e tată, nici frate, şi nici tu nu eşti de cinci ani...

— Cesare, interveni Giovanni, ca să schimbe vorba, deunăzi mi-ai făgăduit să-mi explici una din regulile perspectivei, îţi aduci aminte? Dascălul nostru o să mai întîrzie probabil. E atît de ocupat cu maşina de zbor...

— Păi sigur, mai e vorbă! O să dăm faliment cu toţii din pricina ei,

dracu s-o ia cu zborul ei cu tot! Deşi, la drept vorbind, dacă nu-i una, o să fie alta. Mi-aduc aminte cum, pe vremea cînd lucra la *Cina cea de taină,* îl apucase cheful să inventeze o maşină de preparat *cervellatta* milaneză, cîrnatul acela din măduvioare. Şi nădăjduind întru perfecţionarea industriei mezelurilor, capul apostolului Iacob cel Mare a rămas neterminat. Pe cea mai izbutită dintre madonnele sale a dat-o la o parte cît timp s-a ocupat cu fabricarea unei frigări automate în care claponii şi purceii de lapte se rumenesc în mod egal pe toate părţile. Dar uriaşa invenţie a leşiei din găinaţ! Mă credeţi, nu există fleac de care să nu se agaţe messer Leonardo, cînd e să lase baltă pictura!

Şi obrazul lui Cesare tresări schimonosit de un spasm, iar buzele subţiri se desfăcură într-un zîmbet înveninat.

— Oare de ce le-o fi hărăzit Dumnezeu talent unor asemenea oameni?! adăugă apoi încet şi cu încrîncenare.

III

Iar Leonardo tot mai şedea plecat asupra mesei de lucru. O rîndunică ţîşni pe fereastra deschisă şi, lovindu-se de tavan şi de pereţi, se roti prin odaie, pînă ce se încurcă în curelele aparatului de zbor ca într-o capcană, prinzîndu-şi aripile mici şi vii în plasa tendoanelor de sfoară.

Apropiindu-se, Leonardo eliberă pe captivă cu grijă, ca să n-o doară, şi, prinzînd-o în palmă, îi sărută căpşorul negru mătăsos şi-i dădu drumul pe fereastră.

Rîndunică ţîşni în văzduh cu ciripitul vesel şi pieri în înalturi.

„Cît de uşor şi de simplu!” exclamă în sinea lui Leonardo, petrecînd-o cu privirea plină de invidie şi tristeţe. Apoi îşi întoarnă cu silă nespusă ochii la maşina sa zburătoare, la mohorîtul schelet al uriaşului liliac.

Omul care dormea jos, între aripi, deschise ochii.

Era Zoroastro sau Astro da Peretola, iscusitul fierar şi mecanic florentin, ajutorul lui Leonardo.

Astro, un uriaş ciclop cu mişcările greoaie şi un chip de copil nevinovat, veşnic mînjit cu funingine, sări în picioare frecîndu-şi unicul ochi – celălalt i se scursese într-o zi, cînd i-a sărit o scînteie din vatra plină cu jăratic.

— Am adormit! exclamă fierarul, apucîndu-se cu mîinile de cap. Naiba să mă ia! Of, meştere, de ce nu m-aţi trezit? Şi cît m-am zorit, crezînd că am s-o termin pînă-n seară şi pe cea stîngă, ca mîine să putem zbura...

— Ai făcut foarte bine că te-ai odihnit, spuse Leonardo. Tot nu sînt bune de nimic aripile astea.

— Cum aşa? Iarăşi nu sînt bune? Nu, messere, aşa nu mai merge. Cum voiţi, dar maşina asta n-am s-o mai prefac. Cîţi bani şi cîtă muncă! Şi din nou se alege praful de toate! Ce mai vreţi de la ele? Cu asemenea aripi şi să nu se poată zbura! Nu un om, un elefant pot duce aripile astea! O să vedeţi, messere. Îngăduiţi-mi numai să le încerc o dată, o singură dată, măcar şi deasupra apei, doar înot ca un peşte, aşa că fac o baie şi atît, n-am să mă

înec!

Şi Astro îşi strînse mîinile a implorare.

— Mai rabdă, prietene, clătină din cap Leonardo, împotrivindu-se. Totul la timpul său. Altă dată...

— Altă dată, gemu fierarul aproape plîngînd. Şi de ce nu acum? O să vedeţi că am să zbor, dacă vă spun!

— N-ai să zbori, Astro! Se opune matematica!

— Ştiam eu! Dar-ar toţi dracii în matematica asta a domniei-voastre! Ce alta face decît că seamănă îndoieli? De cîţi ani ne căznim la maşinăria asta! Ne-a mîncat sufletul! Orice amărît de ţînţar, orice molie, ba şi musca de bălegar, Doamne iartă-mă, şi aceea zboară, iar oamenii numai se tîrăsc ca viermii. Se poate să nu te doară? Ce să mai aşteptăm? Că doar aici-s aripile, iată! Torul e gata! Pune mîna pe ele si, făcînd semnul crucii, ia-ţi zborul, ai zice... Şi după aceea ia-l de unde nu-i...

Deodată îşi aminti ceva şi chipul i se lumină.

— Staţi să vă spun ceva, meştere, să vedeţi ce vis am avut. Un vis de mirare!

— Iar ai visat că zbori?

— Dar să vedeţi cum! Ascultaţi-mă numai. Se făcea că stau într-o sală plină de lume. Toţi se uită la mine, mă arată cu degetul, rîd. Acu, zic, dacă n-am să zbor, mă fac de rîsul lumii. Şi m-am săltat în sus, am dat zdravăn din mîini şi am pornit să mă înalţ. La început mergea greu, de parcă aveam un munte pe umeri, apoi, tot mai uşor tot mai uşor, mă înălţasem, eram gata să mă lovesc cu capul de tavan. Şi toată lumea striga: priviţi, priviţi, zboară! Da eu ies pe fereastră şi mă înalţ, mă înalţ pînă-n slăvile cerului – numai vîntul îmi mai şuieră în urechi – şi sînt vesel, îmi vine să rîd de plăcere: oare de ce, mă întreb, nu ştiam să zbor înainte? Ori mă dezvăţasem? Că e atît de simplu! Nu-i nevoie de nici o maşină!

IV

Pe scară se auziră răcnete, ocări, tropăit de paşi. Uşa se dădu de perete şi în odaie năvăli un om cu părul aspru şi roşu ca focul şi obrazul stacojiu, presărat cu pistrui. Era şi acesta un ucenic de-al lui Leonardo, şi anume – Marco d’Oggiono.

Înjurînd de mama focului, Marco aducea de urechi, cărîndu-i la pumni, un băieţaş de vreo zece ani, slăbuţ şi pirpiriu.

— Mînca-te-ar ciuma, ticălosule! Am să-ţi arăt eu ţie, pramatie ce eşti!

— Ce ai cu el, Marco? întrebă Leonardo.

— Păi cum, messere! A furat din casă două catarame de argint de cel puţin zece florini fiecare. Una a şi apucat s-o amaneteze, iar banii să-i piardă la arşice, pe cea de-a doua şi-a cusut-o la căptuşeala hainei – acolo am găsit-o. Am vrut să-l păruiesc după merit, şi cînd colo, puşlamaua mă muşcă de mînă pînă la sînge.

Şi îl apucă pe ştrengar de păr cu reînnoită încrîncenare.

Leonardo se repezi şi scăpă băiatul din mîinile lui. Atunci Marco smulse din buzunar legătura de chei – căci împlinea aici funcţia de chelar – şi le trînti pe masă.

— Poftim cheile, messere! Mi-ajunge! N-am să stau sub acelaşi acoperiş cu hoţii şi ticăloşii. Alegeţi între el şi mine!

— Linişteşte-te, Marco, linişteşte-te... Ani să-l pedepsesc după cum merită.

Din prag priveau ucenicii. Printre ei se strecură o femeie grasă, bucătăreasa Mathurine. Abia se întorsese din piaţă şi încă mai ţinea în mînă coşul cu ceapă, peşte, tomate rotofeie, roşii ca focul, şi aţoasele *fenocchi.* Zărindu-l pe micul făptaş, începu şi ea să vocifereze, dînd din mîini, de răsuna casa.

Cesare îi ţinea şi el isonul, spunînd că-i de mirare cum de rabdă Leonardo în casă pe acest „păgîn”, căci nu există poznă mai crudă şi mai necugetată de care să nu fie în stare Jacopo: deunăzi a rupt cu o piatră piciorul lui Foggiano, bătrînul dulău din curte, a stricat cuibul de rîndunele de deasupra grajdului şi toată lumea ştie că jocul lui preferat este să smulgă aripile fluturilor, ca să se bucure de chinul lor.

Jacopo nu se mişca de lîngă Leonardo şi îşi privea duşmanii pe sub sprîncene, ca o sălbăticiune prinsă în capcană. Pe obrăjiorul său palid şi frumos nu se clintea nici un muşchi. Nu plîngea, însă de cîte ori întîlnea privirea lui Leonardo, ochii săi învrăjbiţi exprimau rugă sfioasă.

Mathurine răcnea înainte, cerînd să fie pedepsit împieliţatul, altfel o să se urce în capul tuturor, de n-o să mai fie trai în casă.

— Linişte, linişte! Dar tăceţi odată, pentru numele lui Dumnezeu, rosti Leonardo şi pe chipul său apăru o expresie ciudată de slăbiciune în faţa acestei răzmeriţe de familie.

— Mai mare sila să-l priveşti, rîdea Cesare, şoptind cu satisfacţie. Molîul! Nu-i în stare să se impună unui puşti...

Cînd, în sfîrşit, se săturată cu toţii de ţipete şi unul cîte unul ieşiră, ducîndu-se fiecare la treaba lui, Leonardo, chemîndu-l la dînsul pe Beltraffio, îi spuse cu paternă căldură în glas:

— Giovanni, tu n-ai văzut încă *Cina cea de taină.* Eu merg acolo. Vrei să vii cu mine?

Şi ucenicul roşi de încîntare.

V

Ieşiră în curtea cu fîntînă în mijloc şi aici Leonardo se spălă pe obraz. Cu toate că nu închisese ochii de două nopţi, se simţea proaspăt şi plin de putere.

Ziua era ceţoasă şi liniştită, inundată de o lumină palidă, care izvora parcă din pămînt; asemenea zile îi plăceau artistului, căci erau prielnice

pentru lucru.

Şi cum stăteau aşa lîngă fîntînă, se apropie de ei Jacopo. Ţinea în mînă o cutiuţă meşterită din coajă de copac.

— Messer Leonardo, rosti el cu sfială, e pentru dumneavoastră... Şi ridică grijuliu capacul. Pe fundul cutiuţei se pitula un ditamai păianjen.

— Abia l-am putut prinde, povestea Jacopo. Se ascunsese în crăpătura dintre pietre. Trei zile a stat acolo. E veninos!

Şi feţişoara i se lumină toată.

— Dar cum înfulecă la muşte! Băiatul prinse o muscă şi o vîrî în cutie. Păianjenul se aruncă numaidecît asupra victimei, o apucă cu lăbuţele sale păroase şi musca începu să se zbată, bîzîind tot mai subţire şi mai încet.

— Îl vedeţi cum suge? Îl vedeţi? şoptea cu patimă băieţaşul. Ochii-i ardeau de-o curiozitate crudă, iar pe buzele lui tremura o umbră de zîmbet.

Leonardo se aplecă şi el asupra cutiei privind monstruoasa insectă.

Şi lui Giovanni i se năzări pentru o clipă că pe ambele chipuri, al dascălului şi al copilului, se aşternea aceeaşi expresie, ca şi cum cu toată prăpastia care-i despărţea, erau tributari unei curiozităţi faţă de acel ceva oribil.

Cînd musca fu devorată, Jacopo închise cu grijă capacul.

— Am s-o pun pe masa dumneavoastră, messer Leonardo, poate o să vă mai uitaţi la el. Să vedeţi numai cum se bate cu alţi păianjeni...

Şi voi să plece, dar se opri deodată locului şi ridică la Leonardo ochii plini de rugă, în timp ce colţurile buzelor lăsate în jos tremurau.

— Messere, spuse el încet şi grav nu fiţi supărat pe mine! Ştiu, o să trebuiască să plec de aici. De mult mă tot gîndesc că va trebui să plec, dar nu pentru că vor ei, mi-e totuna ce spun, ci pentru dumneavoastră. Ştiu că v-aţi săturat. Numai dumneavoastră sînteţi bun, pe cînd ei sînt răi ca şi mine, doar că se prefac, pe cînd eu nu mă pricep... Am să plec şi am să rămîn singur. Aşa-i mai bine. Dar dumneavoastră să mă iertaţi...

Lacrimi luciră în genele lui lungi. Urmă apoi şi mai încet, coborîndu-şi privirile în pămînt:

— Vă rog să mă iertaţi, messer Leonardo!... Iar cutia am s-o pun pe masa dumneavoastră. Să fie o amintire de la mine. Păianjenul o să trăiască mult. Am să-l rog pe Astro să-i dea de mîncare...

— Unde să pleci, copile? îi puse Leonardo mîna pe creştet. Rămîi aici. Marco te va ierta, iar eu nu sînt supărat pe tine. Du-te, şi de-acum încolo străduieşte-te să nu mai faci rău nimănui.

Jacopo îl privi în tăcere cu ochii săi mari plini de nedumerire, în care se citea mai mult mirare decît recunoştinţă, aproape frica...

La care Leonardo îi răspunse cu un zîmbet molcom şi bun şi-l mîngîie pe cap cu duioşie, parcă ghicind taina acestui suflet în care natura, sădind răul, îl lăsase nevinovat întru rău.

— E timpul, spuse apoi dascălul. Să mergem, Giovanni. Deschiseră portiţa şi ieşiră într-o stradă pustie care, şerpuind printre vii şi grădini de

zarzavat, ducea spre mănăstirea Santa Maria della Grazie.

VI

În ultima vreme Beltraffio era întristat foarte. Cu toată strădania, nu-i putuse aduce dascălului plata lunară pe care o conveniseră şi anume – şase florini. Se certase cu unchiul său şi acesta nu-i dădea nici o para. Pentru cele două luni dinainte Giovanni se împrumutase de bani la fra Benedetto. Acum însă, în punga călugărului bătea vîntul – îi dăduse ultimul său ban.

Giovanni profită de clipele acestea spre a-i cere dascălului scuze.

— Messere, începu el cu sfială, bîlbîindu-se şi roşind, astăzi sînt în paisprezece, pe cînd eu trebuia să plătesc la zece ale lunii, aşa cum ne înţeleseserăm... Mi-e foarte ruşine... Dar n-am în buzunar decît trei florini. Poate că veţi binevoi să mă aşteptaţi. Am să fac rost curînd... Mèrula mi-a promis să-mi dea de copiat...

— Ce-i cu tine, Giovanni? îl privi Leonardo cu uimire. Domnul să te aibă în pază! Cum de nu ţi-e ruşine să aduci vorba despre asta?

Dar privindu-i faţa ruşinată, care nu ştia să-şi tăinuiască sentimentele, peticile penibile de pe ghetele vechi şi ponosite, desfăcute la cusături, care-ţi stîrneau jale, îmbrăcămintea uzată, Leonardo înţelese că Giovanni o duce tare greu şi se mohorî deodată, schimbînd vorba.

Peste cîteva clipe însă, cu un aer distrat, vîrî mîna în buzunar şi, cu gîndul, chipurile, aiurea, îi întinse o monedă de aur, spunînd:

— Giovanni, fă bunătatea şi treci după aceea pe la prăvălie să-mi cumperi vreo douăzeci de foi de hîrtie albastră de desen, o cutie de cretă roşie şi vreo cîteva pensule din cele bune, din păr de dihor. Iată, ţine aici...

— Îmi daţi un ducat, messere, iar cumpărătura face zece soldi. Am să vă aduc restul...

— Să nu-mi aduci nimic. Ai tot timpul să mi-i dai înapoi. Şi altădată să nu te mai aud vorbind de bani, mă auzi?

Şi întorcîndu-i spatele, Leonardo arătă spre contururile zadelor, vagi în pîclele dimineţii, care, pe două rînduri se înşirau maiestuoase de o parte şi de alta a canalului Naviglio Grande, drept ca o săgeată.

— Ai băgat de seamă, Giovanni? În pîclele uşoare frunzişul copacilor pare de-un albastru aerian, iar în ceţurile groase – palid-cenuşiu.

Şi mai făcu alte cîteva observaţii cu privire la diferenţa dintre umbrele norilor ce învăluie munţii cînd sînt îmbrăcaţi vara cu frunziş, sau iarna, dezgoliţi.

Apoi, întorcîndu-şi iarăşi faţa spre învăţăcel:

— Ştiu de ce ţi-ai închipuit că aş fi zgîrcit. Pun rămăşag c-am ghicit. Cînd am vorbit amîndoi despre cît să plăteşti pe lună, ai observat, probabil, cum, după ce te descususem cu migală, am notat totul în registru, pînă la cele mai mici amănunte: cît, cînd şi de la cine.Trebuie să ştii însă, prietene, – că obiceiul ăsta îl am, pesemne, moştenire de la tatăl meu, notarul Piero da

Vinci, cel mai onest şi mai cuminte om din cîţi am cunoscut. Dar mie obiceiul ăsta nu-mi foloseşte la nimic. Mă crezi, uneori mă apucă şi rîsul cînd recitesc ce-am notat – numai fleacuri. Aş putea să-ţi spun exact cîţi dinari m-a costat catifeaua şi penele pentru noua beretă a lui Andrea Salaino, dar unde s-au dus miile de ducaţi, asta nu mai ştiu. Aşa că vezi, de aici încolo, Giovanni, nu lua în seamă obiceiul ăsta al meu stupid. Dacă ai nevoie de bani, i-ai şi crede că ţi-i dau cum dă un tată fiului său...

Şi-l privi cu un asemenea zîmbet, încît învăţăcelul simţi pe loc că inima i se uşurează şi se umple de bucurie.

Iar Leonardo, atrăgîndu-i atenţia asupra aspectului ciudat al unui dud pitic într-una din grădinile pe lîngă care treceau, observă că nu numai fiecare copac, dar şi fiecare frunză are o formă a ei, inimitabilă, unică, ce nu se mai repetă nicăieri în natură, aşa cum fiecare om are chipul său.

Giovanni se gîndea că învăţătorul vorbeşte despre copaci cu aceeaşi bunătate cu care vorbise adineauri despre necazurile sale, ca şi cum atenţia faţă de tot ce-i viu, proiectîndu-se asupra naturii, dădea privirii sale puterea de pătrundere a unui clarvăzător.

Între timp, în cîmpia mănoasă, de după crîngul de duzi cu frunzişul de un verde tare, se ivi mănăstirea dominicană Santa Maria delle Grazie, cu biserica ei de cărămidă, trandafirie şi veselă pe fondul alburiu al cerului înnourat, şi o cupolă lombardă masivă, asemenea unui cort larg, împodobită cu ornamente de lut ars – o creaţie a tînărului Bramante.

Cei doi intrară în trapeza mănăstirii.

VII

Era o sală lungă, de o mare simplitate, cu pereţii văruiţi în alb şi grinzile afumate pierzîndu-se în înaltul tavanului. Aici plutea miros de umezeală caldă, de tămîie şi prăjeală stătută a mîncărilor de post. Lîngă peretele din dreptul uşii, în mijloc, se afla sala nu prea mare a părintelui stareţ. De o parte şi de alta a ei se înşirau mesele înguste ale monahilor.

Domnea în trapeză atîta linişte, încît se auzeau muştele bîzîind la ferestrele cu ochiuri mici şi muchiile gălbui şi prăfuite. Zuruit de tigăi şi crătiţi răzbea din bucătăria mănăstirii.

Iar în fundul trapezei, pe peretele opus mesei priorului, ascunsă pe după un acoperămînt din pînză grosolană, se ridica o schelă din cîteva scînduri.

Şi Giovanni îşi dădu seama numaidecît că acolo, sub pînză, se afla *Cina cea de taină,* tabloul la care lucra de mai bine de doisprezece ani învăţătorul său.

Leonardo urcă pe schelă, descuie lada în care păstra schiţele detaliilor, cartoane, pensule, culori, scoase de acolo un volumaş cu slovă latinească, ferfeniţit, cu marginile încărcate de adnotări, şi i-l întinse învăţăcelului:

— Citeşte, spuse el, capitolul treisprezece din Evanghelia lui Ioan.

Şi trase pînza la o parte.

Cînd Giovanni privi, i se păru că înaintea ochilor are nu o pictură murală, ci văzduhul siniliu, o continuare a trapezei mănăstireşti, de parcă o altă odaie s-ar fi deschis de după draperia trasă, căci şi acolo grinzile se continuau lateral şi transversal, îngustîndu-se pe măsură ce se depărtau, iar lumina zilei se contopea cu molcoma lucoare a serii deasupra piscurilor vineţii ale Sionului, ce se zăreau prin cele trei ferestre ale noii trapeze, o trapeză la fel de simplă ca şi cea a călugărilor, doar că era îmbrăcată cu covoare şi arăta mai primitoare şi mai plină de taină.

Lunga masă înfăţişată în tablou, aidoma cu cele la care prînzeau monahii, era acoperită cu aceeaşi faţă de masă, în desen liniar dantelat, cu franjuri legate nod şi cute grele neîndreptate, încă puţin umedă, abia scoasă din cămările mănăstireşti, purtînd pe ea aceleaşi pahare, farfurii, cuţite şi ulcioare de sticlă cu vin. Şi Giovanni citi în Evanghelie:

„Înainte de sărbătoarea Paştilor, Isus, ştiind că i-a venit ceasul să treacă din această lume, arătă în faptă că, iubind pe ai săi, care erau în lume, i-a iubit pînă la capăt.

Şi în timpul cinei, după ce diavolul sădise în inima lui Iuda Iscarioteanul gîndul vînzării, Isus, tulburat cu duhul, a grăit: «Amin, amin vă spun vouă, că unul dintre voi mă va vinde».

Şi atunci ucenicii se uitară unul la altul, nepricepînd despre cine vorbeşte.

Unul din ucenici, cel mai îndrăgit, stătea culcat la pieptul lui. Şi Simon Petru îi făcu semn să-l întrebe cine-i acela despre care a vorbit.

Şi ucenicul, răzimîndu-se de pieptul Lui, l-a întrebat: «Cine-i acela?»

Şi-i răspunse: «Acela căruia, întingîndu-i îmbucătura, îi voi da-o». Şi, întingînd îmbucătura, i-a dat-o lui Iuda, fiul lui Simon Iscarioteanul.

Iar după îmbucătură Satana intră într-însul.”

Chipurile apostolilor respirau atîta viaţă, încît i se părea că le aude glasurile şi le strecoară privirea în inimile înfiorate de lucrul cel mai înţelept şi mai cumplit din cîte s-au săvîrşit în lume – naşterea răului de pe urma căruia trebuia să moară Fiul omului[1].

Cel mai adînc îl impresionau Iuda, Ioan şi Petru. Capul lui Iuda încă nu fusese pictat, apucase să-i schiţeze doar trupul aplecat uşor spre spate. Mîna sa, strîngînd între degetele crispate punga cu arginţi, răsturnase din nebăgare de seamă solniţa şi sarea se vărsase pe masă.

Petru, cuprins de mînie, sărise în picioare, apucînd cu mîna dreaptă cuţitul şi sprijinindu-se cu stînga de umărul lui Ioan, ca şi cum l-ar fi întrebat pe ucenicul cel mai îndrăgit de Isus: „cine-i vînzătorul?” – şi capul său bătrîn, argintat de cărunţeală, scăpărător în mînia lui dreaptă, arăta o aprigă rîvnă, setea unei fapte eroice, care l-a făcut să exclame cîndva, cînd a înţeles că şi cazna şi moartea învăţătorului sînt inevitabile: „Doamne, de ce nu pot merge după tine acum? Pentru tine îmi voi da viaţa.”

Cel mai aproape de Isus era Ioan: plete mătăsoase, linse în creştet, jos numai inele, pleoape lăsate peste ochi, îngreunate de toropeala somnului, mîinile cu resemnare împreunate, ovalul pur, toate respirau o cerească

1 Detaliile tabloului sînt prezentate întrucîtva diferit de romancier. (n. trad.)

seninătate şi pace. Pe el, singurul dintre ucenici, nu-l mai încerca nici suferinţa, nici teama, nici mînia. Într-însul se împlinise cuvîntul învăţătorului: „toate să fie unice şi nedespărţite, cum eşti tu întru mine, şi eu întru tine, Tatăl meu ceresc”.

Giovanni privea dus pe gînduri.

„Va să zică, acesta e Leonardo! Şi eu care mă îndoisem, care crezusem în clevetiri. Omul care a creat asta poate fi un eretic? Atunci cine dintre oameni e mai aproape de Crist decît dînsul?”...

După ce cu tuşe uşoare de penel sfîrşi de pictat chipul lui Ioan, dascălul scoase din ladă o bucată de cărbune şi încercă să schiţeze capul lui Isus.

Dar mîna sa nu izbuti să-l contureze.

De zece ani îşi frămînta mintea întrebîndu-se cum trebuie să arate şi nu dovedise încă să facă o primă schiţă.

Şi acum, ca de atîtea ori, privind pata albă din mijlocul tabloului, acolo unde trebuia să se ivească şi nu se mai ivea chipul Domnului, artistul îşi simţi pînă-n străfunduri toată neputinţa şi nedumerirea sa.

Şi din nou aruncă cît colo cărbunele şi-i şterse cu buretele urmele uşoare ca să se cufunde apoi într-una din lungile sale meditaţii dinaintea tabloului, care durau uneori ceasuri întregi.

Giovanni urcă pe schelă şi se apropie încetişor de el. Mohorîtul şi întristatul chip al lui Leonardo, parcă îmbătrînit deodată, exprima o încăpăţînată încordare a minţii, vecină cu disperarea. Dar văzîndu-şi ucenicul, Leonardo întrebă cu bunăvoinţă:

— Ce zici, prietene?

— Ce-aş putea spune, învăţătorule? E frumos. Frumosul întruchipat, mai presus de orice pe lume. Şi lucrul acela nu l-a înţeles nimeni altul decît tine. Dar e mai bine să nu spun nimic. Nu mă pricep...

Lacrimi tremurau în vocea lui. Apoi adăugă încet, cu teamă parcă:

— Şi iată încă ceva la care mă gîndesc şi nu înţeleg: cum trebuie să fie chipul lui Iuda printre asemenea chipuri?

Învăţătorul scoase din ladă un chip omenesc mîzgălit pe un petic de hîrtie şi i-l arătă.

Era cumplit, dar nu respingător, nici măcar înrăit, ci doar plin de o nesfîrşită suferinţă şi întreg amarul cunoaşterii.

Giovanni îl compară cu cel al lui Ioan.

— Într-adevăr, spuse în şoaptă, el e! Acela despre care scrie: „Şi Satana intră într-însul”. Poate că ştia mai multe decît ceilalţi, dar în el nu se împlinise cuvîntul: „totul să fie unic”. Vroia să fie el în toate...

În trapeză intră Cesare da Sesto, însoţit de un vlăjgan, în livrea de lacheu.

— În sfîrşit, bine c-a dat Dumnezeu! exclamă Cesare. De cînd vă căutăm... Meştere, ducesa trimite după dumneavoastră într-o chestiune importantă.

— Sînteţi aşteptat la palat, messere, adăugă şi lacheul cu respect.

— Ce s-a întîmplat?

— O năpastă, messer Leonardo! Nu funcţionează ţevile de scurgere de la baie, şi apoi, ca un făcut, azi-dimineaţă, numai ce-a binevoit luminăţia-sa să intre în baie, iar camerista se dusese alături să-i aducă lenjurile, s-a rupt un robinet, aşa încît luminăţia-sa n-a putut să oprească apa caldă. Noroc că prealuminata apucase să sară din baie. Ar fi putut, Doamne fereşte, să se opărească. Luminăţia-sa e tare mînioasă: messer Ambrogio da Ferrara, chelarul, se plînge că v-a anunţat în repetate rînduri, punînd în vedere domniei-voastre că ţevile nu funcţionează cum trebuie...

— Prostii! îl opri Leonardo. Vezi şi tu că sînt ocupat. Du-te la Zoroastro. Într-o jumătate de oră totul va fi în ordine.

— Nu se poate, messere! Porunca e să nu mă întorc fără dumneavoastră.

Neluîndu-l în seamă, Leonardo voi să se apuce iar de lucru, dar aruncînd ochii spre pata albă unde trebuia să picteze chipul lui Isus, se strîmbă a ciudă, se scutură ca de lehamite şi, înţelegînd pesemne că nici în ziua aceea n-o să facă mare lucru, încuie cutia cu culori şi cobori de pe schelă.

— Bine, să mergem, totuna-i. Giovanni, să vii mai tîrziu la castel în curtea mare. O să te conducă Cesare. Eu am să vă aştept acolo, lîngă *Cal.*

Calul despre care pomenise nu era altul decît statuia ecvestră a răposatului duce Francesco Sforza.

Şi, spre uimirea lui Giovanni, fără a-şi mai întoarce ochii la *Cina cea de taină,* de parcă era bucuros că s-a ivit acest prilej pentru a lăsa lucrul, învăţătorul plecă după lacheu, să repare ţevile de scurgere ale băilor ducale.

— Ce-i? Îl priveşti şi nu te mai saturi privindu-l? i se adresă Cesare lui Beltraffio. La urma urmei, e într-adevăr uimitor, pînă nu te dumireşti cum stă treaba.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Ei, nu, am zis şi eu aşa... De ce să-ţi stric plăcerea. Poate ai să te lămureşti singur. Iar pînă atunci, cască ochii...

— Te rog, Cesare, spune-mi deschis tot ce gîndeşti.

— Fie. Dar cu o condiţie. Să nu mi te superi şi să-mi reproşezi apoi adevărul spus în faţă. De altminteri, ştiu dinainte ce-ai să-mi spui. Nu încape vorbă, e o operă uriaşă. Nici unul din maeştri n-a posedat atîtea cunoştinţe de anatomie, reguli în materie de perspectivă, legi ale umbrei şi luminii. Fireşte! Totul e copiat după natură, fiecare cută cît de mică de pe chip, fiecare fald al feţei de masă. Dar spiritul viu lipseşte în acest tablou. Dumnezeu nu se află aici şi nici nu va poposi vreodată. Totul e mort pe dinăuntru, în inima lui! Priveşte mai atent, Giovanni, ce regularitate geometrică, ce triunghiuri: două contemplative, două active, iar centrul îl reprezintă Crist. Uite, de-a dreapta – unul contemplativ: perfecţiunea binelui – în Ioan, perfecţiunea răului – în Iuda, deosebirea dintre bine şi rău – dreptatea – în Petru. Iar alături, triunghiul activ – Andrei, Iacob cel Mic şi Bartolomeu. În stînga centrului iarăşi un triunghi contemplativ: iubirea –

zugrăvită în Filip, credinţa – în Iacob cel Mare, înţelepciunea – în Toma. Şi din nou un triunghi activ. Geometrie în loc de inspiraţie, matematică în loc de frumos: totul gîndit, calculat, rumegat în minte pînă la greaţă, încercat pînă la dezgust, cîntărit în balanţă, măsurat cu compasul. Şi îndărătul sfintei sfintelor – o blasfemie!

— O, Cesare! exclamă Giovanni cu blînd reproş. Cît de puţin îl cunoşti pe învăţătorul nostru! Şi oare de ce... nu-l ai la inimă?

— Dar tu îl cunoşti şi-l ai la inimă? se răsuci iute celălalt, zîmbind înveninat.

Şi în ochi îi luci o ură atît de făţişă, încît Giovanni, fără să vrea, îşi plecă privirea în pămînt.

— Eşti nedrept, Cesare, adăugă el după cîteva clipe de tăcere. Tabloul nu-i terminat: Crist încă nu-i zugrăvit.

— Crist nu-i zugrăvit. Dar eşti sigur, Giovanni, că va fi zugrăvit vreodată? Bine, o să vedem! Numai să nu-mi uiţi vorba: messer Leonardo n-o să termine *Cina cea de taină,* şi chipul lui Isus şi al lui Iuda nu vor fi zugrăvite niciodată. Crede-mă, dragul meu, poţi dobîndi multe prin intermediul matematicii, al cunoaşterii, dar nu chiar tot. Aici îţi trebuie altceva. Aici există un hotar peste care nu va putea păşi, cu toată ştiinţa lui!

Ieşiră pe porţile mănăstirii şi se îndreptară spre Castello di Porta Giovia.

— Cel puţin într-o privinţă te înşeli în mod sigur, Cesare, spuse Beltraffio cînd ieşiră. Iuda există.

— Există? Unde?

— L-am văzut cu ochii mei.

— Cînd?

— Acum un ceas, în mănăstire. Messer Leonardo mi-a arătat schiţa.

— Ţi-a arătat-o?! Aşa-a!...

Cesare îl privi lung, rostind tărăgănat, de parcă făcea o sforţare peste puteri:

— Şi cum e... reuşit?

Giovanni doar dădu din cap în tăcere. Cesare nu mai spuse nimic şi furat de gîndurile sale, cît dură drumul nu-i mai spuse nici o vorbă.

VIII

Ajungînd la porţile castelului, ei trecură Battiponte, podul ridicător, şi pătrunseră în Torre del Filarete, turnul ce străjuia zidul dinspre miazăzi, înconjurat din toate părţile de şanţuri adînci umplute cu apă. Aici domnea o veşnică penumbră, aerul era stătut, mirosea a cazarmă, a pîine înăcrită şi a balegă de cal. Ecoul de sub bolţile turnului repeta zarva guralivilor mercenari ce sporovăiau în toate limbile pămîntului, rîsetele şi ocările lor.

Cesare avea permis. Pe Giovanni însă, care le era necunoscut, îl priviră cu bănuială şi-i notară numele în jurnalul de caraulă.

Abia după ce lăsară în urmă încă un pod ridicător, unde au fost supuşi celui de-al doilea control, se pomeniră în piaţeta inferioară a castelului, Piazza d'Arme sau Campo di Marte, Cîmpul lui Marte, pustiu la acea oră.

Înaintea lor şi a Şanţului mort, zis Fossato Morto, se ridica negru, cu crenelurile-i colţate, tumul Bonei de Savoia. În dreapta se deschidea o intrare în curtea de onoare, Corte Ducale, în stînga o uşă ducea în fortăreaţa Rocchetta, partea cea mai întărită a castelului şi cea mai inaccesibilă, un adevărat cuib de vulturi.

În mijlocul pieţei se îngrămădeau nişte schele înconjurate de acareturi, garduri şi hambare întocmite la repezeală, al căror lemn însă apucase între timp să se înnegrească de vreme, pătat ici-colo de gălbuiul lichenilor.

Iar deasupra acestei îngrămădiri se ridica statuia ecvestră, înaltă de doisprezece coţi, numită *Colosul,* opera lui Leonardo.

Giganticul armăsar modelat în lutul verde-cernit se profila maiestuos pe cerul înnourat şi, cabrîndu-se pe picioarele dinapoi, zdrobea un oştean sub copite. Biruitorul avea în mîna avîntată sceptrul cu însemnele ducale. Era marele condotier Francesco Sforza, aventurierul jumătate oştean, jumătate tîlhar, care-şi vînduse sîngele pentru bani. Fiul acesta de plugar din Romagna, puternic ca leul şi viclean ca vulpea care ieşind din rîndul sărăcimii pusese mîna pe puterea supremă prin crimă, vitejie şi înţelepciune, a murit în scaunul ducilor milanezi.

O rază palidă de soare învălui *Colosul.*

Şi Giovanni putu desluşi în cutele bărbiei duble, în ochii cumpliţi, plini de-o agerime prădalnică, acel calm împăcat al fiarei sătule. Iar în lutul moale al soclului descoperi înscrise chiar de mîna lui Leonardo două stihuri:

Expectant animi molemque futuram,

Suspiciunt; fluat aes; vox erit; Ecce deus!

Îl surprinseră ultimele două: *Ecce deus*! Acesta este Dumnezeu!

— Dumnezeu! repetă ca pentru sine Giovanni, privind *Colosul* modelat în lut, pe Sforza-Tiranul, triumfătorul, zdrobind victima omenească sub copitele calului şi sub fruntea ucenicului învie deodată trapeza potopită de linişte din schitul Binecuvîntatei Marii, şi piscurile vineţii ale Sionului, celesta frumuseţe de pe chipul lui Ioan şi molcomul ultimei Cine a acelui Dumnezeu despre care se spunea *Ecce homo!* Acesta este Omul!

— Am terminat treaba. Să mergem, spuse Leonardo, care se ivise lîngă el. De nu, mă cheamă iarăşi la castel: mi se pare că la bucătărie hogeagul scoate fum. S-o ştergem pînă n-au observat.

Dar Giovani tăcea cu ochii în pămînt; chipul îi era ca de ceară.

— Mă iartă învăţătorule, spuse într-un tîrziu. Oricît m-am frămîntat, n-am putut să înţeleg cum de-ai putut crea acest *Colos* şi *Cina cea de taină* în acelaşi timp...

Leonardo îl privi cu neprefăcută uimire.

— Dar ce-i de neînţeles?

— O, messer Leonardo, oare nu vedeţi singur? Nu se poate în acelaşi timp...

— Dimpotrivă, Giovani. Eu cred că una o stimulează pe cealaltă: cele mai bune idei cu privire la *Cina cea de taină* îmi vin cînd lucrez tocmai aici, la *Colos,* şi invers, acolo, la mănăstire îmi place să meditez la statuie. Sînt doi gemeni. I-am început o dată şi o dată o să-i termin.

— O dată! Pe omul acesta şi pe Crist! Nu, învăţătorule, asta nu se poate... exclamă Beltraffio şi, nepricepîndu-se a se exprima mai meşteşugit, dar simţind cum i se înfioară mintea şi inima de revoltă în faţa acestei neîndurate, ireductibile contradicţii, repetă doar:

— Dar asta nu se poate! Nu se poate!...

— De ce să nu se poată?

Giovanni vru să spună ceva, dar întîlnind privirea calmă a ochilor ce-l aţinteau nedumerit, înţelese că nu va mai putea spune nimic, că Leonardo tot nu va înţelege.

„Cînd mă uitam la *Cina cea de taină,* se gîndea Beltraffio, mi se părea că îl cunosc. Şi iată, din nou nu ştiu nimic despre el. Cine-i el? Şi despre care din cei doi a spus în adîncul inimii sale: *Acesta este Dumnezeu?* Ori poate Cesare are dreptate şi în sufletul lui Leonardo Dumnezeu nu există?”

IX

Noaptea, după ce toată lumea se culcase şi dormea somn paşnic, Giovanni, chinuit de insomnie, ieşi în curte şi se aşează pe banca din pragul casei, sub bolta umbroasă a viţei-de-vie.

Curtea era de formă pătrată, cu o fîntînă la mijloc. În partea unde şedea Giovanni se afla zidul casei, de cealaltă grajdul, în stînga se înălţa gardul de piatră cu o portiţă spre şleaul mare care ducea la poarta Vercellina. În latura din dreapta era zidul micii grădini interioare, şi în el săpată portiţa întotdeauna încuiată cu lacăt, deoarece acolo, în fundul micii grădini, se afla pavilionul unde stăpînul casei nu îngăduia să calce nimeni în afară de Astro şi unde lucra adesea în deplină singurătate.

Noaptea caldă şi umedă era liniştită, iar ceaţa groasă se îmbibase de lumina tulbure a lunii.

Deodată răsunară ciocănituri la poarta dinspre şleau. Un oblon de la ferestrele de jos se deschise şi o umbră se aplecă pe fereastră:

— Monna Cassandra?

— Eu, deschide.

Din casă ieşi Astro şi descuie poarta.

În prag se arătă o femeie îmbrăcată în alb, ca un abur verzui în lumina lunii.

Cei doi stătură o vreme de vorbă la poartă, apoi trecură chiar pe lîngă Giovanni, fără să-l observe, ascuns de umbra boltei de viţă şi a scării.

Fata se aşează pe ghizdul de piatră, scund, care împrejmuia fîntînă.

Avea un chip straniu, nepăsător şi imobil, ca de idol din vechime, o

frunte joasă, sprîncene tăiate drept, o bărbie mult prea mică şi ochi de un galben transparent ca chihlimbarul. Dar mai ales îl uimi părul femeii, fluid, pufos, uşor, de parcă ar fi avut viaţa lui proprie, ca şerpii Meduzei. Şuviţele îi nimbau negru chipul, din care pricină obrajii apăreau şi mai palizi, buzele mai roşii, ochii galbeni – mai străvezii.

— Va să zică, şi tu, Astro, ai auzit de fra Angelo!... spuse fata.

— Da, monna Cassandra. Umblă zvonul că ar fi trimis de papa anume ca să smulgă din rădăcini răul vrăjitoriei şi ar oricăror erezii. Cînd stai să asculţi ce spun oamenii de treabă despre sfinţii părinţi ai Inchiziţiei, te trec fiorii, nu alta. Ferească Dumnezeu să le cazi în gheare! Fiţi mai atente. Previn-o pe mătuşa dumitale...

— Care mătuşă?!

— În sfîrşit, totuna-i, pe monna Sidonia, la care stai cu casa.

— Chiar crezi, fierarule, că sîntem vrăjitoare?

— Nu cred nimic. Messer Leonardo mi-a explicat cu de-amănuntul şi mi-a dovedit că vrăjitoria nu există şi nici nu poate exista, pentru că aşa spun legile naturii. Messer Leonardo ştie tot şi în nimic nu crede...

— În nimic nu crede, repetă ca pentru sine monna Cassandra. Va să zică, nu crede în diavol? Dar în Dumnezeu crede?

— Nu te hlizi, frumoaso. E un om credincios.

— Nu mă hlizesc. Dar oare ştii tu, Astro, cîte lucruri, cîte întîmplări de haz se petrec pe lume? Am auzit că nu de mult sfinţii părinţi inchizitori au descoperit la un mare eretic o învoială scrisă cu diavolul în care omul acela se obliga să nege pe baza logicii şi a legilor naturii existenţa vrăjitoarelor şi a puterii diavolului, tocmai ca să ferească slugile Satanei de persecuţia Sfintei Inchiziţii, întărind prin aceasta şi înmulţind împărăţia necuratului pe pămînt. Iată de ce se spune că a fi vrăjitor este un eres, iar a nu crede în vrăjitorie este un eres de două ori mai mare. Ai grijă, fierarule, nu-l vinde pe învăţătorul tău – nu spune nimănui că el nu crede în magia neagră.

În prima clipă Zoroastro rămase descumpănit, prea neaşteptată fusese învinuirea. Apoi însă o combătu justificîndu-şi învăţătorul.

— Cum merge cu maşina voastră zburătoare? îl întrerupse fata. Va fi gata curînd?

— Gata? De unde! dădu din mînă a lehamite fierarul. O să refacem totul de la început.

— Mă şi mir de dumneata, dragă Astro, cum poţi să crezi asemenea prostii? Nu înţelegi că toate maşinile astea sînt menite să-i îmbrobodească pe proşti? Messer Leonardo zboară, pesemne de multă vreme...

— Cum adică, zboară?

— Uite aşa! Ca mine!

— Poate numai visezi că zbori, monna Cassandra? o privi Astro pe gînduri.

— Atunci cum mă văd alţii? Oare n-ai auzit despre asta?

Fierarul se scarpină în ceafă, încurcat.

— A, dar uitasem că sînteţi cu toţii nişte oameni atît de învăţaţi, încît nu credeţi în minuni. La voi toate se înfăptuiesc pe calea mecanicii!

— Naiba s-o ia de mecanică, uite aici îmi stă, pe grumaz, monna Cassandra! exclamă Astro adunîndu-şi palmele a rugă. Ştii şi dumneata că sînt om de cuvînt. Şi apoi nu-mi dă mîna să flecăresc. Vorba ceea, şi pe mine ar putea să mă înhaţe fra Angelo... Fă bunătatea şi spune-mi totul cu de-amănuntul!

— Ce să-ţi spun?

— Cum zbori adică...

— Ce-i trece prin minte! Asta nu, drăguţă. Cine ştie prea multe îmbătrîneşte repede.

Cassandra rămase tăcută o vreme. Apoi, cătîndu-i drept în lumina ochilor cu o privire lungă şi vicleană, adăugă încet:

— S-o spui – are vreun rost? S-o faci!

— Şi ce se cere pentru asta? o întrebă Astro pălind, cu voce tremurătoare.

— Trebuie să şti o vorbă, un descîntec, şi mai e o alifie cu care se unge trupul...

— O ai?

— Da.

— Cunoşti descîntecul?

Monna Cassandra dădu afirmativ din cap.

— Şi am să zbor?

— Încearcă şi vei vedea că-i mai sigur decît mecanica.

În unicul ochi al fierarului se aprinse flacăra unei dorinţe vecine cu nebunia.

— Monna Cassandra, dă-mi alifia! Te rog! Ea însă se porni pe un rîs straniu, mut.

— Tare mai eşti caraghios, Astro! Mai adineauri ziceai că tainele magiei negre nu-s decît flecăreli prosteşti şi fără temei, şi acum, poftim, ai şi început să crezi în ele...

Astro îşi plecă ochii în pămînt şi pe chip i se aşternu o expresie de încăpăţînare şi tristeţe cu neputinţă de zugrăvit.

— Vreau să încerc... Mi-i totuna pe ce cale: a mecanicii, printr-un miracol... Să zbor, atîta vreau! Nu mai am răbdare...

— Bine, Astro! Fie şi cum vrei tu, îi puse mîna pe umăr monna Cassandra. Mi-e milă de tine. Te pomeneşti că-ţi pierzi minţile neputînd zbura. Fie, am să-ţi dau leacul şi-ţi spun şi descîntecul. Numai un lucru, Astro, fă şi tu ce te-oi ruga.

— Fac, monna Cassandra, cum să nu fac, orice vrei! Spune.

— Lasă-mă să intru acolo, arătă fata spre acoperişul de olane ude, care, pe după zidul grădinii, lucea negru în pînzele lunare.

— Orice vrei, în afară de asta! Asta nu... se încruntă deodată Astro şi clătină din cap.

— De ce?

— Mi-am dat cuvîntul să nu las pe nimeni să intre acolo.

— Dar dumneata ai fost?

— Fost.

— Şi ce-i acolo?

— Nimic. Nici un fel de secrete. Crede-mă, monna Cassandra, nimic ca să merite curiozitatea dumitale: maşini, aparate, cărţi, manuscrise, mai sînt şi flori rare, animale, insecte – i le aduc călătorii ce sosesc din ţări depărtate. Şi mai e un copac. Otrăvit...

— Cum aşa, otrăvit?

— Pentru experienţe. El l-a otrăvit. Studiază efectele otrăvurilor asupra plantelor.

— Astro, te rog, spune-mi tot ce ştii despre acest copac.

— Nici n-ai ce povesti. În primăvară, devreme, cînd fierbeau sevele, meşterul a sfredelit cu un burghiu o gaură în el pînă la miezul lui şi cu un ac gol pe dinăuntru a introdus acolo un lichid.

— Ce experienţe ciudate! Ce fel de copac e?

— Un piersic.

— Şi mai departe? Piersicile s-au umplut cu venin, nu-i aşa?

— Se vor umple cînd vor fi coapte.

— Dar se vede că sînt otrăvite?

— De unde! Nici pomeneală. Tocmai de asta el nu îngăduie nimănui să intre acolo: ca să nu ispitească pe careva frumuseţea piersicilor. Căci dacă ar mînca una, ar muri.

— Cheia e la dumneata?

— La mine.

— Dă-mi cheia, Astro!

— Cum de-ţi trece prin minte, monna Cassandra. M-am jurat în faţa lui că...

— Dă încoace cheia! repetă Cassandra. Am să te fac să zbori chiar în noaptea asta, mă auzi? Chiar în noaptea asta! Priveşte, asta-i alifia.

Şi Cassandra, scoţînd din sîn un borcănaş plin cu o pastă întunecată, care luci slab în lumina lunii, şopti insinuant, apropiindu-şi gura de urechea lui Astro:

— De ce te temi, prostule? Nu tu spuneai mai adineauri că nu există taine acolo?... Intrăm doar şi ne uităm... Ei, haide, dă cheia încoace!

— Ba să-mi dai pace! se răsti Astro. Tot n-am să te duc acolo, aşa că păstrează-ţi alifia, n-am nevoie de ea. Hai, pleacă!

— Laşule! exclamă fata cu dispreţ. Ai fi putut şi nu îndrăzneşti să

dezlegi taina. M-am convins acuma că meşterul tău e un vrăjitor şi te duce de nas ca pe un ţînc fără minte...

Astro tăcea posomorit, cu faţa întoarsă în altă parte.

— Bine, Astro, se apropie din nou Cassandra. N-am să intru. Deschide uşa doar să mă uit...

— Şi n-ai să intri?

— Nu. Deschide uşa şi numai lasă-mă să privesc înăuntru.

Fierarul scoase din buzunar o cheie şi uşa se deschise.

Giovanni ridicîndu-se pe vîrfuri, putu zări în adîncul micii grădini înconjurate cu un zid înalt un copăcel oarecare, un piersic ca atîţia alţii. Înfăşurat însă în spectralele pînze ţesute de razele lunii, copăcelul i se păru fantomatic, sinistru, fatal.

Nemişcată, Cassandra îl privea din prag cu ochii larg deschişi, plini de o lacomă curiozitate. Apoi, hipnotizată parcă, făcu un pas înainte. Însă fierarul o apucă îndată de mînă.

Ea se lupta cu el şi-i aluneca din mîini ca un şarpe.

Furios, Astro o îmbrînci cît colo şi Cassandra fu gata să cadă. Se ridică numaidecît şi îl privi drept în lumina ochilor. Chipul ei palid ca de moartă, exprimînd o cumplită ură, arăta înspăimîntător. În clipele acelea semăna cu adevărat a vrăjitoare.

Fierarul încuie portiţa grădinii şi intră în casă, fără să-şi mai ia rămas bun de la ea.

Monna Cassandra îl petrecu cu privirea, apoi alunecă grăbită ca o năluca pe lîngă Giovanni, se strecură pe poartă şi dispăru pe drumul ce ducea spre Poarta Vercellina.

Se lăsă tăcerea. Ceaţa se învălătucea mereu mai groasă şi totul se topea şi pierea în ea.

Giovanni închise ochii. Sub frunte i se înfăţişă ca un spectru sub lumina verzuie a lunii copacul ce-i semăna spaima în suflet. Stropi grei atîrnau de frunzele ude şi de poamele otrăvite sub lumina verzuie a lunii, şi arunci îşi aminti de cele spuse în Sfînta Scriptură:

„Şi poruncit-a Domnul Dumnezeu omului: Poţi să mănînci din orişice pom din grădină.

Dar din Pomul Cunoaşterii binelui şi răului să nu mănînci, căci în ziua în care vei mînca din el, de moarte vei muri”.

C a r t e a a t r e i a

FRUCTELE OTRĂVITE

I

În fiecare vineri ducesa Beatrice se spăla pe cap şi-şi daurea părul, după care îl usca la soare.

În acest scop, pe acoperişul palatelor unde şedea, se ridicau întotdeauna foişoare înconjurate de o balustradă.

Şi în vinerea aceea ducesa şedea într-un asemenea foişor, înălţat mult deasupra impunătorului palat ducal de dincolo de zidurile oraşului, zis şi vila Sforza, îndurînd cu răbdare văpăile necruţătoare ale soarelui la ceasul de arşiţă cînd şi plugarul cu boii se trage la umbră.

Era înfăşurată într-o manta largă de mătase albă, fără mîneci, pe cap purta o pălărie de pai ale cărei boruri aveau menirea să-i ferească obrajii de dogoarea soarelui, iar părul de aur îi era răsfirat pe aceleaşi boruri largi, prin deschizătura calotei tăiate. O sclavă circaziană cu pielea obrazului galbenă înmuia şuviţă după şuviţă cu un burete înfipt într-un ascuţiş de fus, alta cu ochişorii oblici şi înguşti ca nişte crăpături – o tătăroaică, i-l pieptăna cu pieptenele de fildeş.

Loţiunea pentru daurit părul era un iscusit amestec de rădăcină de alun culeasă în mai, şofran, fiere de bou, găinaţ de rîndunică, ambră cenuşie, gheare de urs arse şi pisate şi untură de şopîrlă.

Alături, într-o retortă năsoasă ca cele ale alchimiştilor, înconjurată de flacăra aproape invizibilă, devorată de lumina solară, fierbea pe trepied sub controlul ducesei înseşi apa de trandafir şi nucşoară, amestecată cu nepreţuita viverra, răşină de adragant şi leuştean.

Ambele slujnice se scăldau în năduşeli. Pînă şi căţeluşa ducesei nu-şi găsea locul în foişorul dogorit de soare, tot aţintind-o pe stăpînă cu ochişorii înguşti plini de reproş. Gîfîia cu limba scoasă de un cot şi nu mai catadicsea sa mîrîie la poznele maimuţoiului care nu-i dădea pace. Numai el, maimuţoiul era încîntat de dogoare. De altminteri, ca şi micul harap ce-i ţinea ducesei oglinda într-o frumoasă montură de mărgăritare şi sidef.

Cu toate că Beatrice avea întotdeauna grijă să dea feţei sale o expresie de severitate, iar mişcărilor încetineala elegantă cuvenită titlului ce-l purta, n-ai fi crezut pentru nimic în lume că are nouăsprezece ani, că-i mamă a doi copii şi măritată de trei ani. In trăsăturile sale, în rotunjimea obrajilor bucălaţi şi-n candoarea cutei de sub bărbia prea rotunjită şi grăsulie, pe gîtul subţire, în buzele groase încleştate a severitate şi întotdeauna trufaş, parcă a nemulţumire, ba pînă şi în umerii încă strimţi şi pieptul plat şi-n mişcările stîngace şi nestăpînite, uneori de-a dreptul băieţeşti, recunoşteai numai decît pe şcolăriţa nesupusă şi răsfăţată, plină de amor propriu şi nestăpînită în jocurile ei.

Cu toate acestea, ochii ei ca boabele de cafea, limpezi şi hotărîţi, erau

luminaţi de o inteligenţă vie, nelipsită de calcul. Nu în zadar Marino Sanudo, ambasadorul Veneţiei, poate cel mai perspicace dintre oamenii de stat ai vremii, asigura Signoria în scrisorile sale de taină că în politică această fetişcană este cu adevărat cremene, mai ascunsă în calculele sale decît soţul, ducele il Moro, care, la drept vorbind, nu face de loc rău supunîndu-i-se soţiei în toate.

Deodată căţeluşa prinse a mîrîi răguşit.

Urca cineva pe scăriţa în spirală care unea foişorul cu garderoba.

O bătrînică în veşmînt cernit urca oftînd şi gemînd la fiecare treaptă, cu o mînă frămîntînd mătăniile, cu alta sprijinindu-se într-o cîrjă.

Dacă te luai după făgaşele săpate de vreme în obrajii ei, ai fi zis că sînt brazdele onoarei, numai de n-ar fi fost dulceaţa voită a zîmbetului şi neastîmpărata iuţeală a privirii vulpeşti care se arunca de colo-colo, şi care nu te putea înşela.

— Of, of, of, bătrîneţe straie negre! Greu m-am tîrît pînă aici, vai de oscioarele mele. Dumnezeu să dăruiască ani lungi şi sănătate luminăţiei-voastre, gîfîi bătrîna şi ploconindu-se cu umilinţă duse la buze poala albă a mantiei ducale.

— A, dumneata erai, monna Sidonia! Ia spune mi-ai adus-o? Bătrîna scotoci în sac şi scoase la iveală un borcănaş bine închis, înfăşurat într-o hîrtie, plin cu un lichid tulbure albicios, preparat din lapte de măgăriţă şi de capră roşcovană, macerat cu frăsinel, rădăcini de sparanghel şi bulbi de crin alb.

— Se cădea s-o mai ţin licoarea, ca la vreo două zile în balegă caldă de cal. Ei, da nu-i nimic, socot că şi aşa e gata. Atîta numai, înainte de a vă spăla pe ochi, luminată ducesă, porunciţi s-o strecoare prin pîslă curată şi apoi muiaţi în ea miez de cozonac şi binevoiţi a vă şterge obrăjorul timp de trei „Crezuri”. În cinci săptămîni curăţă orice urmă de rumeneală de soare. E de leac şi contra bubelor.

— Ascultă, bătrîno, o opri Beatrice, nu cumva şi în această apă de obraz ai băgat vreo scîrnăvie din cele ce folosesc vrăjitoarele în magia lor neagră, cum ar fi grăsime de şarpe, sînge de cuc sau praf de broască uscată în tigaie, cum ai făcut, ţii minte, cu alifia cealaltă, de scos firele de păr de pe aluniţe, pe care mi-o aduseşi dăunăzi? Mai bine spune-mi de la bun început.

— Vai de mine, se poate! Nici pomeneală, luminăţia-voastră. Cum de-aţi putut da crezare flecărelilor unor netoţi? Eu lucrez curat, fără înşelăciuni. După cum pofteşte fiecare. Că doar ştiut e că uneori nu te poţi lipsi de scîrnăvii: de-o pildă, cum a fost cu onorabila madonna Angelica. O vară întreagă s-a spălat pe cap cu urină de cîine, ştiţi, ca să nu chelească, ba îi mulţumea încă bunului Dumnezeu c-ar fi ajutat-o.

Apoi, aplecîndu-se, îi strecură ducesei la ureche ultima noutate ce se zvonea prin oraş, cum că tînăra soţie a mai-marelui peste consulii sării, frumoasa madonna Filiberta, îşi înşală bărbatul, petrecînd cu un cavaler spaniol abia sosit.

— Bagă de seamă, bătrîno! o ameninţă mai mult în glumă Beatrice, gustînd din plin bîrfa. Nenorocita! După ce tot tu ai împins-o în păcat...

— Nenorocită?! Cîtu-i ziulica de mare cîntă mai dihai ca o privighetoare, se bucură de orice ceas dat de Dumnezeu şi-mi mulţumeşte mie. Abia acum, zice, m-am lămurit cît de mare-i deosebirea dintre sărutările soţului şi ale amantului.

— Dar păcatul? Nu se gîndeşte că-i păcat, n-o mustră cugetul?

— Cugetul? Măcar că popii şi călugării o ţin una şi bună că-i taman pe dos, eu socot, luminăţia-voastră, că păcatul dragostei este cel mai în firea lucrurilor. De-ajuns să prefiri cîţiva stropi de aghiasmă, şi l-ai spălat de nu rămîne în urmă. Şi apoi, înşelîndu-şi bărbatul, monna Filiberta îi plăteşte, ca să zic aşa, cu vîrf şi îndesat. Dacă nu cumva îl şi curăţă de-a binelea, sau pe puţin îi uşurează păcatele înaintea Celui-de-sus.

— Dar ce, şi soţul...?

— De ştiut, nu ştiu, atîta doar că toţi sînt o apă şi un pămînt. Decît o singură nevastă, mai bine o singură mînă! Nu s-a pomenit bărbat să judece altfel!

— Ah, monna Sidonia, nici nu mă pot supăra pe tine, rîse amuzată ducesa. De unde le mai scoţi, zicalele astea?

— Credeţi-o pe bătrînă! Tot ce spun e adevărul sfînt! Că doară şi eu, cînd îi vorba de obraz, ştiu a osebi buturuga de pai!... Fieşcare poamă are vremea ei. La alde noi, femeile, cine nu se satură de dragoste la tinereţe, atîta se căieşte la bătrîneţe, că taman bine cade în ghiara lui Aghiuţă.

— Judeci ca un magistru în teologie!

— Sînt o femeie fără ştiinţă de carte, însă ceea ce spun o spun din toată inima, luminăţia-voastră! Tinereţea cea înfloritoare îi este dată femeii o singură dată în viaţă, că de, cine naiba, Doamne iartă-mă, mai are nevoie de o hoaşcă bătrînă? Doar poate ca paznică la cimitir. Ne trimit la bucătărie să toarcem cu pisicile şi să păzim blidele şi tigăile. Spusu-s-a doar: tinereţea e ca soarele pe cer, bătrîneţea-i ca zgura şi cenuşa amurgului. Cît despre frumuseţe, fără dragoste e ca nunta fără lăutari, iar mîngîierile bărbatului îs silnice şi fără gust ca mîncărurile de post.

— Cum? Cum ai zis? Repetă! se porni ducesa iarăşi pe rîs. Bătrîna o aţinti cu luare-aminte şi, socotind pesemne că a răsfăţat-o destul cu fleacurile, se aplecă la urechea ei şi prinse a şoşoti.

Zîmbetul muri pe buzele Beatricei.

Făcu un semn şi sclavele se retraseră. În foişor rămase doar micul harap care nu ştia italiana.

Veghea asupra lor numai cerul molcom şi palid, mortificat de atîta dogoare.

— Poate că sînt flecăreli? îngăimă, în sfîrşit, ducesa. Cîte nu se spun...

— Nu, signora! Am văzut-o cu ochii mei şi am auzit-o cu urechile mele. Or să vă spună şi alţii.

— A fost multă lume?

— Vreo zece mii: era plină piaţa din faţa castelului de Pavia.

— Şi ce-ai auzit?

— Cînd madonna Isabella a ieşit în balcon cu micul Francesco în braţe, toată mulţimea a prins a-şi flutura pălăriile, mîinile. Mulţi plîngeau: „Trăiască Isabella de Aragon, strigau cu toţii. Trăiască Gian Galeazzo, stăpînul legiuit al Milanului! Trăiască Francesco, moştenitorul lui. Moarte uzurpatorilor!”

— Chiar aceste vorbe? se încruntă Beatrice

— Ba şi altele, mai rele...

— Care anume? Tu spune, nu te teme!...

— Strigau... zău, credeţi-mă, nu mi se întoarce limba să rostesc aşa ceva... „Moarte hoţilor...” strigau.

Auzind-o, Beatrice tresări, dar numaidecît întrebă încet, învingîndu-se:

— Şi ce-ai mai auzit?

— Zău că nu ştiu cum să vă spun...

— Ei, haide, mai repede! Doar vreau să ştiu!

— Mă credeţi, signora? Bolmojeau în mulţime cum că prealuminatul duce Lodovico il Moro, tutorele şi binefăcătorul lui Gian Galeazzo, şi-ar fi întemniţat nepotul la cetatea Pavia, unde l-a înconjurat de ucigaşi plătiţi şi spioni. Apoi se porniseră să urle să iasă la ei însuşi ducele. Însă madonna Isabella le spuse că zace bolnav...

Şi madonna Sidonia îi şoşoti iarăşi tainic la ureche. La început Beatrice o ascultă cu luare aminte, de la o vreme însă ea se răsuci cu faţa şi strigă plină de mînie:

— Ai înnebunit, vrăjitoareo? Cum îndrăzneşti, bătrîno! Ai grijă! Acuşi pun slugile să te zvîrle de aici, din susul foişorului, de n-or să mai aibă nici corbii ce-alege din stîrv...

Dar ameninţările n-o speriară pe monna Sidonia. Beatrice se linişti peste puţin.

— Nu pot să te cred, murmură ea, privind-o pe bătrînă cu încruntare.

— Cum binevoiţi, dar de crezut nu puteţi să nu credeţi, strînse din umeri monna Sidonia... Să vedeţi cum se face lucrătura, îşi continua şopoteala. Se toarnă o figurină din ceară, i se pune în dreapta pieptului o inimioară de rîndunea, în stînga ficatul ei, se străpung cu un ac, rostind descîntece, şi acela cu care seamănă figurina moare de o moarte înceată... La o aşa boleşniţă nu te mai ajută nici un fel de doftori...

— Taci, o întrerupse ducesa, să nu îndrăzneşti a-mi mai vorbi vreodată de aşa ceva!...

Şi bătrîna sărută iarăşi cu adîncă veneraţie poala mantiei albe a ducesei.

— Luminăţia-voastră! Soarele meu strălucitor! Vă iubesc prea tare, ăsta mi-i păcatul! Mă credeţi? De multe ori mă rog cu lacrimi în ochi Celui-de-sus pentru sănătatea voastră! Mă rog de fiecare dată, cînd aud cîntîndu-se *Magnificat* la slujba de la San Francesco. Oamenii spun că aş fi vrăjitoare. Ei bine, dacă mi-aş fi vîndut sufletul diavolului – aş fi făcut-o numai ca să fiu de folos luminăţiei-voastre!

Şi adăugă după o clipă de tăcere, dusă pe gînduri:

— Treaba se poate face şi fără vrăji.

Ducesa o privi cu multă curiozitate.

— Cînd veneam încoace, prin grădina palatului, continuă ca într-o doară monna Sidonia, grădinarul culegea nişte piersici, una mai frumoasă ca alta, pesemne în dar lui messer Gian Galeazzo?

Tăcu o vreme, apoi spuse ca din întîmplare:

— Sînt şi în grădina meşterului florentin Leonardo da Vinci piersici, de-a mai mare dragul, spune lumea, numai că-s otrăvite...

— Cum aşa?

— Cum vă spun, luminăţia-voastră. Le-a văzut nepoată-mea, monna Cassandra, cu ochii ei le-a văzut...

Şi bătrîna pomi iarăşi pe şoşotit la urechea ducesei.

Beatrice nu-i răspunse şi expresia ochilor săi frumoşi rămase de nepătruns.

Părul ducesei se uscase. Ea se ridică, aruncă de pe umeri mantaua de mătase albă, făcută anume pentru spălatul şi dauritul părului, şi coborî în odaia ce-i servea de garderobă.

Aici se înşirau trei dulapuri uriaşe. Primul, semănînd a sanctuar, adăpostea într-o desăvîrşită ordine cele optzeci şi patru de rochii pe care apucase a le face în cei trei ani de căsnicie. Unele din acestea puteau să stea pe podea fără nici un sprijin, atît erau de ţepene şi de încărcate de aur şi nestemate, altele arătau străvezii şi diafane ca pînza de păianjen. În dulapul al doilea se aflau cele necesare vînătorii cu şoimi şi tacîmurile de cai. În cel de-al treilea ducesa păstra parfumurile, apele de obraz, clătelile, alifiile, prafurile pentru dinţi din coral alb şi din mărgăritar, nenumărate borcănaşe, retorte, ulcioarele cu gîtul lung şi subţire, alambicurile pentru distilat, într-un cuvînt, un întreg laborator al alchimiei feminine. Se mai aflau acolo luxoase scrinuri grele, acoperite cu picturi, şi lăzi ferecate.

Cînd slujnica deschise una din ele, spre a scoate o cămaşă, în odaie se răspîndi un miros de rufărie fină din batist şi dantelărie de Cambrai presărată cu mănunchiuri de levănţică şi săculeţe de mătase cu irişi de Levant şi trandafiri de Damasc, uscaţi la umbră şi apoi pisaţi.

Îmbrăcîndu-se, Beatrice comenta cu croitoreasa felul croielii la rochia cea nouă pe care abia o adusese curierul de la sora ei, Isabella d’Este, marchiza de Mantua, şi ea tributară modei. În acest domeniu cele două surori erau rivale. Beatrice o invidia pe Isabella pentru gustul ales şi o imita adesea. Mai mult, unul din solii ducesei Milanului primise misiunea expresă s-o informeze în mare taină asupra oricărei noi apariţii în garderoba din Mantua.

Beatrice îmbrăcase rochia în dungi, de catifea verde cu brocart auriu, mult îndrăgită pentru faptul că o făcea să pară mai impozantă, ascunzîndu-i statura minionă. Mînecile legate cu panglici de mătase cenuşie erau înguste şi cu „ferestre”, nişte despicături după moda franţuzească, prin care se zărea mult şi des încreţită pînza fină a cămăşii de un alb imaculat. Părul împletit l-avea prins într-o plasă de aur subţire şi uşoară, îmbrăcîndu-i capul ca un nimb strălucitor, iar pe fruntea încinsă cu firul subţire al *ferronnièrei* atîrna

un miniatural scorpion de rubin.

II

Era deprinsă să se îmbrace cu atîta încetineală, încît după spusele ducelui, în răstimpul unei singure toalete nu era greu să armezi o corabie de negoţ pentru Indii. Auzind în depărtare sunet de corn şi lătrat de ogari, îşi aminti că poruncise pregătirea unei partide de vînătoare şi se grăbi de data asta să-şi termine toaleta. Însă şi acuma, gata de plecare, nu uită să dea pe la „sălaşul giganţilor” cum se zicea în glumă unor odăi de jucărie care imitau întocmai cele corespunzătoare din palatul Isabelei d’Este şi unde îşi aveau sălaşul piticii.

Scaune, paturi, veselă, scări cu trepte late şi joase, chiar şi capela cu altarul-jucărie, unde oficia învăţatul pitic Ianacchi înfăşurat în odăjdii episcopale, anume cusute pentru dînsul, şi cu mitră pe cap – toate erau pe potriva pigmeilor.

Aici domnea mai totdeauna larma, nu se stingeau rîsetele, plînsetele, ţipetele pe fel şi fel de glasuri în stare cîteodată să te bage în sperieţi, încît ai fi zis că te afli la grădina zoologică sau într-o casă de nebuni, căci în sufocanta înghesuială şi în murdăria odăiţelor se năşteau, trăiau şi îşi dădeau duhul, forfotind necontenit, maimuţe, cocoşaţi, papagali, harapi, nebuni şi nebune, calmîce, măscărici, iepuri de casă, pitici şi alte arătări în stare să trezească rîsul. Ducesa îşi petrecea cîteodată zile întregi în mijlocul lor, jucîndu-se ca o copiliţă.

De data aceasta, deşi era grăbită, dăduse pe acolo numai pentru o clipă, să afle veşti despre sănătatea lui Naninno, micul harap, „negru peste poate”, cum spunea stăpînul său care i-l trimisese nu de demult de la Veneţia. Ducesa se juca cu el, de parcă era o păpuşă. De la o vreme însă micul harap se îmbolnăvise şi lăudatul negru al pielii se dovedise a fi nu chiar de la natură, căci spre marele necaz al Beatricei, vopseaua, un fel de lac ce-i dăduse luciul acela, începea să se jupoaie.

În ajun, seara, starea sănătăţii i se agravase într-atît, încît medicul se temea că îl va pierde. Aflînd despre aceasta, Beatrice se întrista, căci îl iubea pe micul Naninno chiar şi aşa cu pielea înălbită. Porunci numaidecît să fie botezat, ca cel puţin să nu moară păgîn.

Şi coborînd scara, dădu de drăgălaşa Morgantina, nebuna preferată, încă destul de tînără şi tare ghiduşă – şi pe un mort l-ar fi făcut să rîdă, cum spunea ducesa.

Morgantinei îi cam plăcea să pună mîna: şterpelea cîte ceva şi ascundea în vreun ungher, sub o scîndură ruptă, într-o gaură de şoarece, şi apoi umbla mîndră ca o păuniţă. Dacă o întrebau cu frumosul: „Morgantino drăguţo, fii cuminte şi spune unde-ai ascuns cutare sau cutare lucru?, te lua de mînă şi cu un zîmbet ghiduş te ducea să-ţi arate locul. Iar dacă strigai din senin: „Hai să trecem apa, hai să trecem apa!”, Morgantina lăsa pudoarea deoparte şi ridica rochia cît putea de sus.

Uneori însă parcă dădea strechea-ntr-însa: plîngea zile în şir după un copil inexistent – copii nu avusese niciodată – şi atît îi plictisea pe ceilalţi, că

o încuiau în cămară.

Şedea şi acum în colţul scării, cu genunchii la gură, şi, legănîndu-se ca o pendulă, vărsa şiroaie de lacrimi.

Beatrice se apropie şi o mîngîie pe cap.

— Nu mai plînge, fii fetiţă cuminte.

Nebuna însă, ridicînd la ea ochii candizi de-un albastru celest, se aşternu pe plîns mai cu foc.

— Văleu! Văleu! Mi-au luat copilaşul! Pentru ce, Doamne? Nimănui nu-i făcea nici un rău. Mă bucuram de el pe tăcutelea...

Ducesa coborî în curte, unde o aşteptau vînătorii.

III

Înconjurată de gonaci, şoimari, bătăiaşi, călărime, paji şi doamne de onoare, ducesa se ţinea dreaptă şi degajată, nu ca femeile, ci ca un călăreţ cu experienţă, în şaua armăsarului de Berberia, un animal nobil, cu picioarele dăltuite, adus de pe domeniul Gonzaga. „Adevărată regină a amazoanelor!” exclamă cu mîndrie în sinea lui il Moro. Ieşise pe peronul castelului să admire plecarea trenului de vînătoare al soţiei.

În spatele şeii ducesei se afla leopardul anume dresat pentru vînătoare, într-o livrea cusută cu fir şi însemne cavalereşti. Pe mîna ei stîngă, strînsă pumn, şoimul de Cipru, alb ca neaua – darul sultanului turc – strălucea cu smaragdele încrustate în gluga-i de aur. Zurgălăi cu multe şi dulci glasuri îi clincăneau prinşi de gheare – căci îşi aveau rostul în găsirea şoimului cînd se pierdea în ceaţă sau printre ierburile înalte de pe mlaştini.

Ducesa pusă pe rîs, pe şotii, se simţea veselă şi avea poftă de o goană nebună. Doar întoarse obrazul, zîmbind soţului, care-i strigă din urmă: „Ai grijă, e nărăvaş!” şi numaidecît dădu semn însoţitoarelor ei. Cavalcada porni pe-ntrecute, luînd-o la galop pe drumuri, peste garduri şi cîmp, sărind şanţuri, gropi, muşuroaie.

Trenul rămăsese în urmă.

În frunte galopa Beatrice, urmată de un cîine lup uriaş şi alături, pe o iapă spaniolă neagră-corbie, gonea madonna Lucrezia Crivelli, poate cea mai temerară şi mai veselă dintre doamnele ei de companie.

În adîncul sufletului ducele o cam plăcea pe madonna Lucrezia, şi acum, urmărindu-le cu admiraţie pe cele două amazoane, se întreba care din ele îi place mai mult. Cu toate acestea, numai frica pentru viaţa soţiei îl făcea să i se strîngă inima, şi cînd armăsarul sărea peste gropi, închidea ochii, simţind că i se taie respiraţia.

De multe ori o certa pe ducesă pentru şotiile ei, deşi n-ar fi fost în stare să se supere cu adevărat: prea conştient de lipsa totală a curajului din inima sa, în taină se mîndrea cu neînfricarea soţiei.

Dar vînătoarea, desfăşurîndu-se prea năprasnic, într-o goană turbată, pieri între răchite şi stufurile de pe malul jos al Ticinului, unde se găseau

gîşte şi stîrci, şi ducele se întoarse în micu-i cabinet de lucru sau *studiolo.* Aici îl aştepta spre a continua lucrările întrerupte messer Bartolomeo Calco, secretarul său principal şi mai-marele dregătoriei soliilor streine.

IV

Tolănit într-un jeţ cu spătarul înalt, il Moro îşi tot mîngîia cu mîna plinuţă, îngrijită şi albă, bărbia rotofeie şi obrajii bine raşi.

Chipul său venerabil purta pecetea acelei sinceităţi fără ocol a cărei mască izbutesc s-o arboreze numai politicienii ce au atins desăvîrşirea în ale perfidiei. Cu nasul coroiat, proeminent pe această figură de parcă era muchie de cuţit şi buzele arcuite, semăna aidoma tatălui său, marele condotier Francesco Sforza. Dar dacă în inima lui Francesco sălăşluia după cum spun poeţii, în prea bună cîrdăşie leul şi vulpea, fiul său moştenise de la părinte numai viclenia celei din urmă, învrednicindu-se s-o şi sporească, nu şi curajul celui dintîi.

Purta o haină simplă şi elegantă din mătase de un albastru pal cu desen din ţesătură. Coafura, la modă atunci, cu părul pieptănat lins, fir lîngă fir, acoperindu-i urechile şi fruntea pînă aproape de sprîncene, semăna a perucă. Pe piept îi atîrna un lanţ greu, cu inele aplatizate. Aceeaşi elegantă politeţe, egală faţă de toţi, predomina şi în manierele sale.

— Cum socoţi, messer Bartolomeo? Ai cumva vreo ştire mai exactă? Au plecat trupele franceze din Lyon?

— Nici una, alteţă. În fiecare seară li se spune – mîine, şi în fiecare dimineaţă se amînă plecarea. Majestatea-sa înclină spre amuzamentele mai puţin războinice.

— Cum o cheamă pe amanta favorită?

— Ar trebui să vă înşir un pomelnic întreg, căci gusturile majestăţii-sale sînt după toane şi nestatornice.

— Scrie-i contelui Belgioioso, rosti ducele, că-i trimit treizeci, adică nu, e prea puţin... patruzeci, cincizeci de mii de ducaţi pentru noi daruri. Să nu se zgîrcească! Vom scoate pe majestatea-sa din Lyon cu lanţuri de aur. Şi încă ceva, Bartolomeo – dar asta, bineînţeles, rămîne între noi – n-ar strica să-i trimitem maiestăţii-sale portretele cîtorva dintre frumoasele noastre doamne. Apropo, scrisoarea-i gata?

— Gata, signore.

— Arată-mi-o.

Il Moro îşi freca de plăcere mîinile albe şi dolofane. De cîte ori avea prilejul să cuprindă într-o perspectivă largă păienjenişul politicii sale, încerca un fel de dulce strîngere de inimă, aşa cum simţi pornind la un joc greu şi primejdios. La drept vorbind şi cu mîna pe inimă, nu se simţea cu nimic vinovat dacă invita streinii, pe nordicii barbari, să cotropească pămîntul Italiei. Duşmanii, şi printre ei cea mai încrîncenată, Isabella de Aragon, îl siliseră să recurgă la această măsură extremă. Soţia lui Gian Galeazzo nu s-a dat în lături de a-l învinui în auzul lumii întregi că ar fi răpit tronul nepotului.

Numai atunci cînd Alfonso, tatăl Isabellei, regele Neapolului, ca să se răzbune pe jignirea adusă fiicei şi ginerelui, îl ameninţase cu război şi detronare, singur şi părăsit de toţi, il Moro apelase la ajutorul lui Carol al VIII-lea, regele Franţei.

„Necunoscute sînt căile tale, Doamne! îşi zicea în sinea lui ducele, cît timp Bartolomeu căuta în vraful de documente ciorna scrisorii cerute. Salvarea ţării mele, a Italiei şi poate chiar a Europei întregi stă în mîinile unei biete aschimodii, a unui băieţandru fără minte, căzut pradă patimilor, preacreştinul rege al Franţei, în faţa căruia, noi, urmaşi ai marilor Sforza, iată, sîntem siliţi să ne umilim, să ne tîrîm în genunchi, mai să-l şi codoşim! Dar asta-i politica: trăind cu lupii, trebuie să urli ca ei.”

Citi scrisoarea care i se păru elocventă măcar şi prin faptul că anunţa expedierea a cinzeci de mii de ducaţi ce aveau să fie trimişi contelui Belgioioso pentru mituirea celor din suita regelui. Se adăugau la aceasta şi portretele unor frumoase doamne italiene.

„Dumnezeu sa binecuvînteze drept-credincioasele tale armate, preacreştinule, se spunea printre altele în scrisoare, porţile Ausoniei s-au şi deschis înaintea ta. Nu mai întîrzia, grăbeşte-te să le păşeşti pragul ca un purtător al triumfului, o, noule Hannibal! Popoarele Italiei sînt însetate a-ţi gusta dulceaţa cotropirii, unsul lui Dumnezeu, şi cu însetare te aşteaptă, cum patriarhii cînd va, după învierea Domnului, aşteptau ca el să coboare în Infern. Cu ajutorul Celui-de-sus şi al măiestritei tale artilerii, vei cuceri nu numai Neapolul şi Sicilia, dar şi pămînturile Marelui Otoman, convertind pe necredincioşi la credinţa cea adevărată şi, pătrunzînd în inima Pămîntului Sfînt, elibera-vei Ierusalimul şi Mormîntul Domnului de agarienii păgîni, acoperindu-ţi de slavă numele, a cărui faimă va ocoli universul întreg”.

Între timp, un bătrînel chel îşi vîrî vîrful nasului lung şi roşu în crăpătura uşii. Zărindu-l, ducele îi porunci cu un semn prietenesc să mai aştepte.

Uşa fu închisă cu modestie şi nasul dispăru.

Dar, deşi secretarul aduse vorba despre o altă problemă de stat la fel de importantă, il Moro asculta neatent, tot aruncînd priviri spre uşă.

În cele din urmă, messer Bartolomeo pricepu că alte gînduri îl preocupă pe duce şi, încheind raportul, ieşi.

Iar ducele, se apropie de uşă prudent, în vîrfuri.

— Bernardo, mă auzi? Tu eşti, Bernardo?

— Eu, alteţă!

Şi Bernardo Bellincioni, poetul curţii, năvăli în iatac cu aere misterioase şi slugarnice, gata să cadă în genunchi şi să sărute poala stăpînului. Însă ducele îl opri.

— Spune-mi ce se aude?

— Totul este bine.

— A născut?

— Azi-noapte a dat Domnul de s-a uşurat de rod.

— E sănătoasă? Ori poate e nevoie să-i trimit medicul?

— Se află în perfectă sănătate.

— Slavă Domnului! răsuflă uşurat ducele, făcîndu-şi semnul crucii. Ai văzut copilul? continuă el.

— Păi cum! Frumuşel foc!

— Fată sau băiat?

— Băiat. E un voinic şi un scandalagiu, mai mare dragul. Perişorul bălai ca la maică-sa, iar ochişorii ard ca tăciunii de negri ce-s, şi se rotesc de colo-colo, deştepţi de parcă ar înţelege toate. Leit alteţa-voastră. Numaidecît vezi că-i curge în vine sînge regesc. Micul Hercule în leagăn! Madonna Cecilia nu mai poate de dragul lui. Mi-a poruncit să vă întreb ce nume aţi binevoi să i se dea.

— M-am gîndit la asta, rosti ducele. Ce zici, Bernardo, ce-ar fi să-i zicem Cesare? Cum ţi-ar place?

— Cesare? Într-adevăr e un nume frumos. Antic, cu rezonanţă! Da, da, Cesare Sforza! Un nume demn de un erou!

— Dar ce spune soţul?

— Prealuminatul conte Bergamini e blînd şi simpatic ca totdeauna.

— Ce om minunat! observă cu convingere ducele.

— Într-adevăr, minunat om! îl lăudă şi Bellincioni. Puţini ca dînsul întîlneşti pe timpurile noastre. Un om cu virtuţi rare, dacă-mi permiteţi să zic aşa. Vroia să vină încoace la ora cinci, dacă nu-l vor împiedica durerile podagrei, să vă asigure de tot respectul ce-l poartă alteţei-voastre.

Contesa Cecilia Bergamini despre care discutau era o fostă amantă a ducelui. Aflînd despre această legătură, geloasa Beatrice, care abia se măritase cu il Moro, îl ameninţase pe duce că se va întoarce la părintele său Ercole d’Este, duce de Ferrara, şi vrînd-nevrînd il Moro a trebuit să jure solemn de faţă cu consulii, că n-o să mai calce legile credinţei conjugale şi drept dovadă o mărită pe Cecilia cu bătrînul conte Bergamini, un nobil ruinat şi un om îngăduitor gata de orice servicii.

Scoţînd din buzunar un petic de hîrtie, Bellincioni îl întinse ducelui.

Era un sonet în cinstea noului-născut; poetul întreba pe zeul-soare de ce se acoperă de nouri, la care acesta îi răspundea cu amabilitatea unui curtean: de vină e sfiala şi invidia faţă de noul astru al luminii, fiul lui il Moro şi al Ceciliei.

Ducele primi sonetul cu bunăvoinţă şi, scoţînd din pungă un ducat, îl întinse poetului.

— Şi pentru că tot sîntem la capitolul poezie, sper că n-ai uitat, Bernardo, că sîmbătă e ziua de naştere a ducesei?

Bellincioni scotoci cu grabă în deschizătura straiului său, mai curînd de cerşetor decît de curtean, care-i servea de buzunar şi scoase un vraf de hîrtii murdare şi mototolite. Astfel versurile cerute fură extrase dintre odele emfatice la moartea şoimului madonnei Angelica, sau de ziua cînd s-a îmbolnăvit iapa sur-rotată a lui signor Pallavicini, adusă din pusta maghiară.

— Am făcut trei, nu una, la alegerea alteţei-voastre. Şi jur pe sprinţarul

Pegas c-au să vă placă!

Pe atunci poeţii aveau menirea să ţină locul instrumentelor muzicale cu care monarhii înălţau serenade nu numai iubitelor, dar uneori şi consoartelor lor, căci în lumea aleasă moda vroia să presupună că între soţi există aceeaşi dragoste nepământească precum iubirea dintre Laura şi Petrarca.

Il Moro citi cu multă atenţie versurile; se considera pe sine un rafinat în ale poeziei, poet în forul său interior, deşi nu stăpînea meşteşugul rimei. În primul sonet îi plăcură îndeosebi trei versuri: Soţul îi spune soţiei:

Pînă şi-acolo unde scuipi
Mărgăritarele îşi fac cuib
Şi înfloresc viorele...

În a doua poezie Bellincioni o compara pe madonna Beatrice cu zeiţa Diana, asigurînd auditoriul că pînă şi cerbii şi mistreţii mor în desfătare sub lovitura jungherului mînuit de frumoasa amazoană.

Dar cel mai mult îi plăcu alteţei-sale cel de-al doilea sonet în care Dante i se adresa lui Dumnezeu rugîndu-L să-l trimită iarăşi pe pământ, unde s-ar fi întors a lui Beatrice, luînd chipul ducesei de Milano.

Dacă o dărui lumii iar
Îngăduie-mi divinu-ţi har,
Să văd cui va-nchina iubirea,

exclama Aligheri, făcînd aluzie, bineînţeles, la ducele Lodovico. Il Moro îl bătu cu blîndeţe pe spinare şi-i făgădui postav pentru o şubă de iarnă, iar Bernardo se milogi să-i mai dea şi o blană pentru guler, asigurîndu-l cu fandoseli de măscărici că haina lui de anul trecut e la fel de subţire şi străvezie ca spaghetele uscate la soare.

— Iarna trecută, continua el să se milogească, fiindcă n-am avut lemne, aş fi fost în stare să ard nu numai propria-mi scară, dar şi saboţii sfîntului Francisc.

Amuzat, ducele îi făgădui lemne pentru la iarnă. Şi atunci, într-un elan de recunoştinţă, poetul improviză pe loc un catren ce-l preamărea:

Cînd sclavilor le făgăduieşti a le da pîine,
Aidoma cu Cel-de-sus, tu semeni mană-n jur,
De-aceea nouă muze cu însuşi Febus, mîine,
Slăvi-te-vor în cer, o nobile Maur...

— Se pare că eşti inspirat, Bernardo? Ascultă, aş mai avea nevoie de o poezie.

— De dragoste?

— Da. Şi plină de patimă.

— Pentru ducesă?

— Nu. Dar bagă de seamă, să nu scapi vreo vorbă!...

— O, signore, mă jigniţi. S-a-ntîmplat oare vreodată ca eu să...

— Atîta îţi spun: bagă de seamă.

— Sînt mut, mut ca peştele!

Şi Bernardo clipi tainic şi cu reverenţă din ochişori.

— Va să zică, plină de patimă? Dar în ce fel? Cu implorare sau cu recunoştinţă?

— Cu implorare.

Poetul încruntă din sprîncene, căzînd pe gînduri:

— E măritată?

— Fecioară.

— Îhî. Mi-ar trebui numele ei.

— Asta-i acum! Mai vrei şi numele?

— Dacă o imploraţi, nu se poate fără nume.

— Madonna Lucrezia. Poate ai vreuna gata...

— Am, dar tot mai bună-i una prospeţică. Îngăduiţi să trec în iatacul de-alături. Numaidecît va fi gata. Presimt că n-o să fie rea: rimele îmi umblă pe vîrful limbii.

Tocmai atunci intră pajul ca să anunţe pe...

— Messer Leonardo da Vinci.

Luînd cu dînsul cele necesare scrisului, Bellincioni se strecură pe o uşă exact în clipa cînd pe cealaltă intra Leonardo...

V

După obişnuitele cuvinte de salut, ducele vorbi artistului despre marele canal Naviglio-Sforzesco, menit să unească Sesia cu Ticino care, comunicînd cu o plasă de canale mai mărunte, avea să contribuie la irigarea cîmpiilor, luncilor şi izlazurilor Lomellinei.

Lucrările de construcţie de la Naviglio le conducea Leonardo, deşi nu poseda titlul de constructor şi nici măcar pe acela de pictor ducal, păstrînd doar în virtutea obişnuinţei mai mult decît din alte motive demnitatea de muzician al curţii, datorită faptului că inventase cîndva un instrument muzical, ceea ce reprezenta niţeluş mai mult decît cinul poetului curtean – alde Bellincioni.

Leonardo îi explică ducelui cu de-amănuntul planurile şi calculele după care îl rugă să dea poruncile cuvenite cu privire la plata sumelor necesare pentru continuarea lucrărilor.

— Cît? se grăbi să afle ducele.

— Pentru fiecare milă 566, în total 15.187 ducaţi, îi răspunse Leonardo.

Amintindu-şi de cei cincizeci de mii de ducaţi ce abia hotărîse să-i trimită, ca să acopere bacşişurile şi în general cheltuielile cu mituirea marilor dregători de la curtea Franţei, Lodovico se strîmbă nemulţumit.

— Cam scump, messer Leonardo! Crede-mă, ai să mă ruinezi! Întotdeauna năzuieşti către ceva cu neputinţă de îndeplinit. Iată, de pildă, Bramante – e şi el un arhitect cu faimă – dar niciodată nu-mi cere atîţia bani.

Leonardo se mulţumi să strîngă din umeri.

— Cum binevoiţi, signore. Însărcinaţi-l pe Bramante...

— Ei, haide, potoleşte-te, nu te supăra. Doar ştii că n-am să las pe nimeni să se atingă de dumneata!

Începu tocmeala.

— Bine, vom vedea mîine, încheie în cele din urmă ducele, dornic să o mai lungească pe cît era cu putinţă şi prinse a răsfoi caietele lui Leonardo cu planşe, schiţe şi crochiuri.

Unul din desene înfăţişa un mormînt, adevărat munte artificial, încununat de un templu cu multe coloane şi o deschizătură circulară în cupolă, ca ceea a Panteonului roman, destinată să lumineze încăperile interioare ale cavoului ce întrecea în măreţie piramidele egiptene. Şi alături stăteau cifrele exacte şi schiţele de amănunt cu privire la amplasamentul scărilor, galeriilor, sălilor, cuprinzînd cinci sute de urne.

— Ei, dar ăsta de aici ce-i? întrebă ducele. Cînd şi pentru cine l-ai făcut?

— Pentru nimeni anume. Vise de-ale mele...

— Ciudate vise! îl privi ducele cu mirare clătinînd din cap. Un mausoleu demn de zeii din Olimp sau de titani. O fantasmă sau ceva de basm... Şi mai zici că eşti matematician!

Se uită şi la alt desen, planul unui oraş cu străzi suprapuse – sus pentru stăpîni, jos pentru sclavi şi animale de povară, cu murdăria spălată de nenumăratele ţevi ale apeductului, un oraş construit cu o deplină cunoaştere a legilor firii, dar pentru fiinţe ce nu se sfiesc să împartă lumea între aleşi şi gloată.

— Ştii că nu-i rău? exclamă ducele. Şi tu socoţi că un asemenea oraş ar putea fi construit?

— O, desigur! îi răspunse Leonardo cu chipul însufleţit. De mult visez ca alteţa-voastră să binevoiască a face o asemenea experienţă, măcar şi într-una din suburbiile Milanului. Cinci mii de case la treizeci de mii de locuitori. Şi s-ar mai risipi această mulţime de oameni care şed fiecare pe grumazul altcuiva, îngrămădindu-se unii într-alţii în murdărie şi duhoare, răspîndind mai departe sămînţa molimei şi a morţii. Transpunînd în realitate planul meu, alteţă, aţi ridica cel mai frumos oraş din lume!

Se opri, băgînd de seamă că ducele rîde cu poftă.

— Eşti plin de haz, iubite messer Leonardo! Dacă ţi-aş da mînă liberă, toate le-ai întoarce cu susul în jos şi cîte prăpăstii n-ai pune la cale în ţărişoara asta! Oare nu-ţi dai seama că cei mai supuşi dintre sclavi s-ar răscula împotriva străzilor tale suprapuse, s-ar lipsi cu dragă inimă de

curăţenia lor pe care atît o lauzi, de apeductul şi canalele celui mai frumos oraş din lume şi s-ar reîntoarce cu ochii închişi la murdăria vechilor lor aşezări: fie şi-n murdărie, numai în bună înţelegere... Dar ce-i asta? întrebă el mai apoi, arătînd o altă schiţă.

Şi Leonardo fu obligat să i-o mai explice şi pe aceea, care înfăţişa planul unei case de toleranţă cu intrări separate, uşi şi coridoare amplasate astfel încît vizitatorii puteau conta pe neştirbirea secretului vizitei lor şi n-aveau a se teme că se vor întîlni unii cu alţii.

— Ei, asta e într-adevăr un lucru grozav! se entuziasmă ducele. N-ai să mă crezi dacă-ţi voi spune cît sînt de sătul de plîngerile cu jafurile şi crimele care se ţin lanţ în bordeluri. Or, o asemenea aşezare a odăilor ar asigura ordinea şi siguranţa. Voi construi neapărat asemenea bordeluri, exact după planul tău!... Ei bine, dar eşti reuşit, omule! adăugă ducele. Meşter la toate: panteon pentru zei şi alături o casă de toleranţă... Într-un tîrziu, urma:

— Am citit o dată o carte a unui istoric din antichitate despre aşa-numita ureche a tiranului Dionysios – un tub acustic ascuns în grosimea zidului, aşezat astfel încît monarhul putea asculta dintr-un iatac ce se vorbea într-altul. Cum socoţi, am putea amenaja o asemenea ureche în palatul meu?

La început parcă-i fusese jenă să aducă vorba de aşa ceva, dar numaidecît îşi luă seama. Meşterul Leonardo vorbea fără sfială, ca despre o descoperire a ştiinţei, bucuros de a mai studia cu prilejul construirii unui asemenea tub acustic felul în care se propagă undele sonore, fără a se întreba dacă această ureche a lui Dionysios e un lucru moral sau din contră.

Între timp, Bellincioni îşi vîrî iarăşi capul prin crăpătura uşii – avea sonetul gata.

În sfîrşit, cînd Leonardo îşi luă rămas bun, ducele îl pofti la cină.

După plecarea artistului, il Moro îl chemă pe Bellincioni lîngă dînsul şi-l puse să-i citească stihurile.

Salamandra, spunea în ele poetul, trăieşte în văpaie şi totuşi ce minune!... nu arde...

În inimă port o de gheaţă madonnă,
O, cum de răceala-i fără prihană
Nu s-a topit încă-n vîlvoarea-mi vană?

Dar mai ales ultimul catren îi păru ducelui mai gingaş şi rafinat:

Eu cîntul de lebădă-l cînt şi-apoi mor:
„O, dăruie-mi viaţa!” mă rog de Amor.
Aţîţă mai rău vîlvătaia, poznaşul:
„Cu lacrimi boteaz-o, şi eu voi fi naşul...!”

VI

Înainte de cină, aşteptînd întoarcerea soţiei, care trebuia să pice din

clipă în clipă de la vînătoare, ducele făcu o mică inspecţie a gospodăriei. Dădu pe la grajdul care, cu porticul şi coloanele sale, semăna aidoma unui templu grecesc, pe la noua brînzărie, frumos amenajată, unde gustă din aşa-zisa *giuncata,* brînza de vaci proaspătă. Trecu pe lîngă nenumărate coşare şi beciuri şi în cele din urmă deschise poarta ocolului de vite, unde toate cîte îl înconjurau, de la ţîrîitul subţire al şuvoiului de lapte ce ţîşnea din ugerul vacii sale preferate, una roşcovană adusă tocmai din Languedoc, şi de la grohăitul drăgăstos al uriaşei scroafe, un adevărat munte de grăsime, care abia ratase o droaie de purcei, şi pînă la spuma galbenă a caimacului din doniţele de frasini în care aveau să bată, untul, pînă la aroma de miere din grînare, toate bucurau ochii stăpînului lor.

Un zîmbet de nespusă euforie învăluia faţa lui il Moro: căminul său era cu adevărat un corn al abundenţei. La înapoiere în odăi, se aciui pe o bancă în galerie, să se odihnească.

Ceasul era spre seară, dar soarele mai avea mult pînă să asfinţească. Adieri încărcate de balsamuri proaspete veneau din luncile Ticinului.

Şi ducele îmbrăţişă cu privirea cuprinsul domeniilor sale, ogoare şi izlazuri, livezi cu şiruri drepte de meri şi peri irigate de plasa şanţurilor şi canalelor, duzi purtînd pe grumaji ghirlandele viţei-de-vie. De la Morttara şi pînă la Abbiategrasso şi încă mai departe pînă la marginile cerului, unde prin văl de ceaţă scînteiau zăpezile eterne ale lui Monte-Rosa, întinsa cîmpie a Lombardiei era încărcată de floare şi belşug ca un adevărat rai pe pămînt.

— Doamne, suspină ducele cu umilinţă, mişcat pînă-n adîncul sufletului, şi ridică ochii spre ceruri. Doamne, mulţumescu-ţi ţie pentru tot! Ce-aş mai putea dori? Cîndva aici domnea pustiul. Eu, cu Leonardo am croit aceste canale, am dat vlagă acestui pămînt şi astăzi fiecare spic şi fiecare fir de iarbă mi se închină mie, aşa cum mă închin şi eu ţie, Doamne, şi nu încetez a-ţi mulţumi!

De departe răzbătea un lătrat de ogari, strigăte de-ale vînătorilor şi deasupra stufurilor se zări o clipă potîrnichea împăiată care slujea drept momeală şoimilor.

Stăpînul castelului tocmai ocolea masa însoţit de majordom, cercetînd-o cu atenţie, să nu lipsească ceva, cînd în sală intră ducesa, urmată de oaspeţii invitaţi la cină. Printre ei se afla şi Leonardo, care se învoise să rămînă aici peste noapte.

Fu rostită rugăciunea şi oaspeţii se aşezară. La masă s-au servit numai bunătăţi: anghinare proaspătă, sosită în coşuri de nuiele cu un poştalion anume tocmai de la Genova, ţipari şi crapi graşi de crescătorie de la Mantua (un dar al Isabellei d’Este), piftii din piept de clapon şi altele asemenea.

Oaspeţii înfulecau cu poftă, servindu-se de propriile degete şi ajutîndu-se cu un cuţit, căci furculiţele cu dinţi de aur şi plăsele de cristal erau socotite un lux exorbitant şi nepermis şi se puneau dinainte numai doamnelor, la desert, în special la fructe, şi tot cu ele se servea dulceaţa.

Primitorul amfitrion îndemna neîncetat musafirii să mai guste dintr-una şi dintr-alta şi aceştia nu se dădeau înlături, mîncau pe întrecute. Nici elegantele doamne şi subţiraticele fecioare nu se ruşinau să-şi dea pe faţă apetitul sănătos. Beatrice o avea în dreapta pe Lucrezia.

Şi ducele nu-şi mai lua ochii de la cele două frumuseţi. Îi făcea plăcere că sînt alături şi că soţia o răsfaţă pe iubita lui, îi pune în farfurie bucăţi mai gustoase, îi şopteşte ceva la ureche şi-i strînge mîna, cuprinsă de tandreţea care uneori pune stăpînire pe femeile tinere.

Conversaţia se învîrtea în jurul întîmplărilor de la vînătoare. Beatrice istorisi cum cerbul, ţîşnind fără veste din pădure, i-a lovit calul cu coarnele rămuroase, cît pe ce s-o răstoarne din şa.

Apoi se amuză pe socoteala nebunului Dioda, un lăudăros şi un zurbagiu fără pereche, care, cu cîteva clipe mai înainte, ucisese o scroafă domestică, adusă dinadins de vînători în pădure şi mînată sub picioarele calului său. Nebunul se fălea cu atîta vervă cu fapta sa eroică, de parcă ar fi ucis mistreţul din Calydon. Şi comesenii, ca să-l necăjească, dovedindu-i că-i un lăudăros, porunciră să fie adusă scroafa ucisă. La vederea ei, Dioda se prefăcu mînios la culme. În realitate însă acest coţcar nespus de şiret se pricepea de minune s-o facă pe prostul, şi nu în dezavantajul său, iar cu ochii săi de rîs ştia să deosebească nu numai o scroafă domestică de un mistreţ, dar şi o glumă inteligentă de una prostească.

Rîsetele se înteţeau, iar din pricina îmbelşugatelor libaţii feţele se înviorau şi se rumeneau. După felul patru, tinerele doamne desfăcură furiş, pe sub masă, şireturile de la corsete.

Paharnicii umpleau fără odihnă cupele cu vin alb uşor şi vin roşu de Cipru, dens, încălzit şi parfumat cu scorţişoară, fistic şi cuişoare.

Iar cînd alteţa-sa întindea cupa, paharnicii şi-o treceau unii altora cu vorbe potrivite, strigîndu-se solemn, ca după un ceremonial anume, şi marele paharnic înmuia de trei ori în nectarul ei un talisman cioplit din corn de inorog, ce atîrna de-un lanţ de aur greu: de-ar fi fost vinul otrăvit, pe cornul înnegrit s-ar fi ivit deodată o rouă de sînge. Alte asemenea talismane – o piatră a broaştei şi o limbă de şarpe – erau încrustate în solniţă.

— Socot, alteţă, că nici regele Franţei n-are un asemenea corn. De-a dreptul uimitor, cît e de mare, se minuna contele Bergamini, soţul Ceciliei, de la locul de cinste unde îl instalase amfitrionul.

În seara aceea era nespus de vesel, chiar zburdalnic, în ciuda bătrîneţii sale şi a podagrei care-l măcina.

— Hi-hi-hi! chicoti cocoşatul Ianacchi, nebunul cel mai îndrăgit de duce, însoţindu-şi chicotul cu zvonul zurgălăilor aninaţi de urechile de măgar ale pestriţei tichii de măscărici şi duruitul de mazăre dintr-o băşică de porc.

— Papa, auzi, papa! se întoarse el către il Moro. Te rog să-l crezi, spuse arătîndu-l pe Bergamini. Cînd îi vorba de coarne, e meşter neîntrecut. De orice fel! Că îs de fiară, că îs de om, totuna. Hi-hi-hi, capră de-ai avea, coarne – berechet!

La care ducele doar îl ameninţă cu degetul.

De sus din partea corului goarnele de argint îşi ridicară glasurile în cinstea fripturilor – un uriaş cap de mistreţ umplut cu castane, un păun cu maşinărie înăuntru, ce-şi desfăcea pe tavă frumoasa coadă şi bătea din aripi, apoi şi în cinstea măreţei plăcinte care înfăţişa o cetate, de după crenelurile căreia se auzea întîi un glas de corn războinic, iar după ce coaja rumenă fu tăiată, sări afară un pitic înveşmîntat în pene de papagal. Piticul alergă pe

masă pînă ce fu prins şi închis într-o colivie de aur, de după gratiile căreia, imitîndu-l pe celebrul său premergător, papagalul cardinalului Asconio Sforza, intona spre hazul comesenilor „Tatăl nostru” pe toate glasurile.

— Cărui prilej fericit îi datorăm, messere, acest ospăţ pe cît de neaşteptat, pe atît de grandios? i se adresă Beatrice soţului.

Il Moro se făcu a nu auzi întrebarea, doar schimbă pe furiş cu contele Bergamini o privire cu înţeles, din care fapt preanorocosul soţ al Ceciliei putu deduce că se sărbătorea fericitul eveniment al naşterii lui Cesare.

Capul de mistreţ îi delecta cel puţin o oră, căci, ţinînd minte zicala din bătrîni care spune că la ospeţe nu îmbătrîneşti, nu se zgîrceau cu ceasurile cît timp era vorba să şadă la masă.

Spre sfîrşitul banchetului, călugărul cel gras fra Tappone, zis Şobolanul, îi înveseli pe toţi cu lăcomia sa.

Nu fără viclenii şi înşelătorie izbutise ducele de Milano să-l momească de la Urbino pe acest vestit mîncău pentru care se certau monarhii şi despre care mersese faima că la Roma, spre nu puţina bucurie a sfinţiei-sale, înfulecase mai bine de jumătate dintr-un anteriu episcopesc tăiat bucăţele şi înmuiat în sos.

La un semn al ducelui, slugile aşezară în faţa lui fra Tappone o sosieră uriaşă plină cu *busecchio* – măruntaie umplute cu gutui. Şi monahul, făcîndu-şi semnul crucii, purcese a înfuleca din ele cu o iuţeală şi o lăcomie de nedescris.

— Să fi fost un flăcău ca ăsta de faţă la ceasul cînd Domnul nostru Isus Cristos sătura mulţimea, cele cinci pîini şi cei doi peşti nu i-ar fi ajuns nici pentru doi dulăi! făcea haz Bellincioni.

Şi oaspeţii se porniră pe hohotit, de ziceai că-s plini cu rîs pînă-n gît – o singură glumă, şi aveau să crape şi să se reverse în hohote nestăpînite.

Numai chipul lui Leonardo, singuratic şi tăcut ca de obicei, purta pecetea unei resemnate plictiseli. De altminteri, cunoştea de multă vreme jocurile şi amuzamentele protectorilor săi şi se deprinsese cu ele.

Cînd slugile aduseră pe farfurii de argint portocale de aur pline cu vin de Malvasia, Antonio Camelli da Pistoia, poet de curte şi rivalul lui Bellincioni, declamă oda în care artele şi ştiinţa îi spuneau ducelui: „eram robi, tu ai venit şi ne-ai redat libertatea. Trăiască il Moro!” Iar cele patru elemente – uscatul, apa, focul şi aerul – îi cîntau:

Tu cîrma ţii, alături de Cel Sfînt
A lumii-ntregi şi-nvîrţi roata Fortunei...

Oda slăvea de asemeni buna înţelegere şi dragostea dintre unchiul il Moro şi nepotul Gian Galezzo, pe al cărui generos protector poetul îl compara cu pelicanul care-şi hrăneşte puii cu propriul trup şi-i adapă cu propriul sînge.

VII

După cină, oaspeţii, avîndu-i în frunte pe amfitrioni, merseră în parcul zis Paradiso, cu alei trase pe linie şi tufe de mirt, de laur şi de cimişir tunse proaspăt, cu tunele, labirinturi, logii şi boschete de iederă. Pe pajiştea învăluită de răcoarea jocului de apă al fîntînii arteziene fură întinse covoare şi aruncate perne de mătase. Doamnele şi cavalerii se instalară comod şi confortabil înaintea micii scene a teatrului de curte, pe care fu jucat un act din *Miles Gloriosus* de Plaut. Versurile latineşti semănară o mare plictiseală printre musafiri, deşi din respect pentru antichitate, unul nelipsit de superstiţie, ei se prefăceau a le asculta cu mare atenţie.

Cînd reprezentaţia luă sfîrşit, tineretul alergă să bată mingea, să se joace de-a baba-oarba, de-a prinselea pe o altă pajişte, mai largă, unde, printre tufele de rozmarin în floare şi portocali ce presărau petale de ceară, se zbenguiră şi rîseră din toată inima ca nişte copii. Vîrstnicii jucau zaruri, şah, tavleia. Iar doamnele, signorinele şi signorii care nu participau la jocuri se aşezaseră roată pe treptele fîntînii şi povesteau pe rînd, ca în Decameronul lui Boccaccio.

Alţi oaspeţi se prinseră în cerc şi dănţuiau pe pajiştea de alături în sunetele cîntecului preferat al lui Lorenzo de Medici, stins din viaţă prea de timpuriu:

Quant’é bella giovanezza
Ma si fugge tuttavia;
Chi vuol esser lieto, sia:
Di doman non c’é certezza.

Tinereţea-i primăvară,
Rîzi şi cîntă pînă-ţi vine,
Fii ferice, că-i fugară,
Nu ştii ce-ţi aduce mîine!...

După joc, donsella Diana cea cu chip palid şi gingaş cîntă în sunetele dulci ale violei un cîntec trist ca un suspin, care spunea cît e de mare durerea unui suflet care iubeşte şi nu e iubit.

La auzul acestor acorduri, jocul şi rîsetele se stinseră ca prin farmec. Toţi ascultau cu luare-aminte, adînc îngînduraţi. Numai fîntînă susura şi susura ca mai nainte, în timp ce ultimele raze ale soarelui scăldau în lumină trandafirie crestele coconarilor şi ploaia de stropi, care ţîşneau în sus, sus de tot. Iar cînd donsella Diana sfîrşi, o bună bucată de vreme nimeni nu cuteză să tulbure liniştea ce pogorîse.

Apoi din nou se auziră hohote, muzică şi tăifăsuială, şi pînă seara tîrziu, cînd licuricii, zişi *luciole,* şi-au aprins lucorile gingaşe în laurii negri, iar pe cerul întunecat a strălucit iataganul de aur al craiului nou, deasupra binecuvîntatului Paradiso, învăluit în zgurile amurgului şi îmbătat de aroma florii de portocal, nu mai tăcură sunetele cîntecului care spunea că

Tinereţea-i primăvară,
Rîzi şi cîntă pînă-ţi vine,
Fii ferice, că-i fugară,

Nu ştii ce-ţi aduce mîine!...

VIII

La fereastra unuia din turnurile castelului, il Moro zări deodată lumină. Pesemne că messer Ambrogio da Rosate, marele cititor în stele (senator şi membra al consiliului de taină al curţii din Milano), îşi aprinsese însingurata lucerniţă deasupra mesei încărcată de aparate astronomice, unde stătea să desluşească în hieroglifele cerului conjuncţia lui Marte, Jupiter şi Saturn în zodia vărsătorului, conjuncţie ce după socoteala dumisale avea să aibă o influenţă hotărîtoare asupra casei Sforza.

Amintindu-şi de aceasta la vederea luminiţei, ducele îşi luă rămas bun de la madonna Lucrezia, cu care socotise de-ale amorului în primitorul boschet îngropat sub iederă, şi înapoindu-se la castel, se uită la ceas. Şi cînd se făcu exact minutul şi secunda hotărîtă de astrolog, luă hapurile de revent şi deschise calendarul de buzunar, în care citi la pagina corespunzătoare:

„5 august, ora 10 şi opt minute seara, o stăruitoare rugă în genunchi cu mîinile adunate şi ochii ridicaţi spre ceruri”.

De aceea ducele se grăbi spre capelă, dorind să nu scape momentul, altfel ruga sa, după cum îi spusese astrologul, n-ar mai fi avut nici un efect.

În semiîntunericul capelei pîlpîia dinaintea icoanei luminiţa unei candele. Îi era dragă această icoană, zugrăvită de Leonardo da Vinci, care o înfăţişa pe Cecilia Bergamini sub chipul Madonnei ce binecuvînta un trandafir învolt.

Il Moro stătu să socoată cele opt minute după ceasul de nisip, se lăsă în genunchi. Îşi adună palmele şi rosti *Confiteor.*

Se rugă multă vreme şi cu osîrdie.

„O Maică Preacurată, şoptea el, ridicînd spre boltă privirile înduioşate, apără-mă şi mă mîntuieşte pe mine şi pe fiul meu Maximilian şi pruncul nou-născut Cesare, pe soţia mea Beatrice şi pe madonna Cecilia, de asemeni şi pe nepotul meu signor Gian Galeazzo, căci tu vezi cum îmi e sufletul, o Maică Precistă, eu nu-i vreau răul nepotului meu, mă rog pentru el, deşi poate că moartea lui ar fi izbăvit nu numai statul meu, dar şi întreaga Italie de nenorociri şi năpaste fără seamăn şi fără leac.”

Aici îşi aminti argumentarea pretenţiilor sale asupra tronului milanez, născocită de maeştrii jurisprudenţelor, după care fratele său mai mare, tatăl lui Gian Galeazzo, ar fi fost nu fiul ducelui Francesco Sforza, ci doar al comandantului armatelor Francesco Sforza, căci se născuse înainte ca Francesco să se fi urcat pe tron, în timp ce el, Ludovico născîndu-se după aceea, era, prin urmare, singurul moştenitor al tronului cu depline drepturi.

Aici însă, îngenunchiat în faţa Madonnei, argumentele i se părură şi lui şubrede şi de aceea îşi încheie rugăciunea astfel:

„Iar dacă am păcătuit în faţa ta cu ceva sau voi păcătui, află, o, împărătească a cerurilor, că o fac nu pentru mine, ci spre binele statului cîrmuit de mine, spre binele Italiei întregi. Fii, dară, apărătoarea mea înaintea lui Dumnezeu Tatăl şi-ţi voi slăvi numele, construindu-ţi un dom de

mare frumuseţe şi măiestrie la Milano, o mănăstire la Pavia şi aducîndu-ţi alte multe ofrande!”

Astfel sfîrşindu-şi rugăciunea, ducele luă făclia şi porni prin odăile întunecate ale castelului. Într-una din ele dădu de madonna Lucrezia.

„Amor însuşi îmi vine într-ajutor!” îşi zise în sinea lui.

— Alteţă! strigă tînăra, apropiindu-se de dînsul, dar îşi pierdu glasul şi nu mai spuse nimic.

Vru să cadă în genunchi înaintea lui; ducele abia apucă s-o oprească.

— Aveţi milă, alteţă!...

Lucrezia îi povesti că fratele ei, Matteo Crivelli, marele vistiernic al monetăriei, un zurbagiu şi un chefliu fără pereche, dar nespus de drag surorii cu toate slăbiciunile sale, pierduse la cărţi o mare sumă de bani din fondurile monetăriei.

— Linişteşte-te, madonna! Am să-l scot din impas pe fratele dumitale...

Şi după o clipă de tăcere, se completă cu un suspin din străfunduri:

— Dar vei voi să nu fii prea crudă cu mine?

Lucrezia îl privi cu toată candoarea ochilor săi de copil, senini şi neprihăniţi.

— Nu înţeleg, signor...

Feciorelnica mirare o făcuse şi mai frumoasă.

— Asta înseamnă, draga mea, îngăimă el cu patimă şi deodată o cuprinse de mijloc cu un braţ puternic, aproape brutal, asta înseamnă... Oare nu vezi, Lucrezia, că sînt îndrăgostit de tine?

— O, daţi-mi drumul, vă rog, daţi-mi drumul! Signore, ce faceţi? Madonna Beatrice...

— Nu te teme, nu va afla niciodată. Ştiu să păstrez o taină...

— Nu, nu, alteţă, e atît de generoasă atît de bună cu mine... Pentru Dumnezeu, lăsaţi-mă!

— Am să-l salvez pe fratele tău, am să fac tot ce-mi vei cere, voi fi robul tău, supus, numai fie-ţi milă de mine!

Şi lacrimi aproape sincere tremurară în glasul său cînd îi şopti stihurile lui Bellicioni:

Eu cîntul de lebădă-l cînt şi-apoi mor.
„O, dăruie-mi viaţa!” mă rog de Amor.
Aţîţă mai rău vîlvătaia, poznaşul:
„Cu lacrimi boteaz-o, şi eu ţi-oi fi naşul!”

— Lăsaţi-mă, lăsaţi-mă! repeta într-una tînăra cu disperare. Dar aplecîndu-se asupra ei, ducele îi simţi răsuflarea proaspătă şi mireasma trupului tînăr, un amestec de violete cu mosc şi-i sorbi lacom gura.

Pentru o clipa Lucrezia încremeni în strînsoarea lui. Apoi se smulse cu

un strigăt şi, scăpîndu-i din braţe, se depărtă în fugă.

IX

Cînd deschise uşa dormitorului, văzu că Beatrice stinsese deja făclia şi era în aşternut, în patul ce se înălţa ca un mausoleu pe podiumul din mijlocul odăii sub un polog de mătase aurie şi brocart de argint.

Se dezbrăcă şi el, ridică un capăt al plăpumii pufoase, ţesută cu aur şi mărgăritar ca odăjdiile bisericeşti, darul de nuntă al ducelui de Ferrara, şi se culcă la locul său, lîngă soţie.

— Bice, şopti el duios. Bice m-auzi?

Vru s-o îmbrăţişeze, dar ea îl respinse.

— De ce?

— Dă-mi pace! Mi-e somn...

— Spune-mi numai, de ce? Bice, scumpa mea! Dacă ai şti cît te iubesc...

— O, desigur, ştiu că ne iubeşti pe toate de o potrivă! Pe mine şi pe Cecilia, ba şi pe roaba din Moscovia, gîsca aceea cu părul roşu pe care dăunăzi o îmbrăţişai în ungherul garderobei!...

— Era doar o glumă...

— Drăguţe glume, n-am ce zice! Nu-mi rămîne decît să-ţi mulţumesc.

— Dar crede-mă, Bice, acesta-i adevărul. De la o vreme eşti atît de rece cu mine, atît de aspră şi neîndurătoare! Nici vorbă, sînt vinovat, recunosc, a fost o pornire nedemnă...

— Prea te laşi dominat de porniri, maestre!

Apoi, răsucindu-se spre el, adăugă cu netăinuită ură:

— Cum de nu-ţi e ruşine! Şi de ce, de ce mai minţi? Eu să nu te cunosc? Văd ca prin sticlă tot ce se petrece în mintea ta. Te rog să nu-ţi închipui că sînt geloasă. Dar n-am să accept să fiu una dintre amantele tale! Auzi? Asta niciodată!

— Nu-i adevărat, Bice, jur pe mîntuirea sufletului meu că n-am iubit niciodată pe nimeni în lumea asta mare atît cît te iubesc pe tine!

Şi ea tăcu, plecîndu-şi urechea nu la cuvinte, ci la muzica glasului său.

La drept vorbind, Ludovico nu minţea, nu minţea decît pe jumătate: cu cît o înşela mai des, cu atît o iubea mai adînc, de-ai fi zis că de ruşine, de frică şi de remuşcări, de milă şi căinţă sentimentul acesta de negrăită tandreţe se învîlvora mai tare, ca o flacără în bătaia vîntului...

— Iartă-mă, Bice, iartă-mă în numele iubirii ce ţi-o port!...

Şi ei se împăcară.

Îmbrăţişînd-o pe întuneric, fără s-o vadă, i se năzăreau nişte ochi sfioşi şi plini de candoare, i se părea că simte parfum de mosc şi violete şi imaginîndu-şi că o îmbrăţişează pe cealaltă le iubea pe amîndouă, ceea ce

era un păcat şi, de aceea, îmbătător ca miedul vechi.

— Ai dreptate, astăzi eşti chiar ca un îndrăgostit, şopti ea fără ascunsă mîndrie.

— Dar, iubita mea, crede-mă, sînt şi azi înamorat de tine ca în primele zile ale iubirii noastre!...

— Ce tot îndrugi acolo? Ce-s toanele astea de adolescent? îl admonestă ea deodată. Şi tocmai acum? În momentul cînd *el* aproape că s-a pus pe picioare? Mai bine ţi-ar umbla gîndul la treburi.

— Luigi Marliani spunea acum cîteva zile că moare mai mult ca sigur, rosti calmîndu-se ducele. Acum se simte ceva mai bine, dar ameliorarea e de scurtă durată şi de murit tot moare.

— Cine ştie? obiectă Beatrice. E aşa de bine îngrijit... Ascultă, il Moro, mă minunez cît eşti de lipsit de griji şi de nepăsător. Înduri insulte ca o biată oaie necuvîntătoare, consolîndu-te cu momeli: puterea e în mîinile noastre. Oare n-ar fi mai sănătos să te lepezi cu totul şi definitiv de ea decît să tremuri pentru această putere ca un hoţ, zi şi noapte, decît să te ploconeşti în faţa avortonului acela care se cheamă regele Franţei, decît să depinzi de neruşinatul Alfonso, decît să te guduri pe lîngă vrăjitoarea aceea de la Aragon! Se vorbeşte că ar fi iar însărcinată. Încă un pui de şarpe, în cuib! Şi aşa va fi cîte zile vom avea, gîndeşte-te numai, il Moro, cîte zile vom avea! Şi mai zici că puterea se află în mîinile noastre!...

— Şi totuşi medicii sînt de acord cu toţii că boala sa este incurabilă, murmură ducele. Mai devreme sau mai tîrziu.

— Aşteaptă...! Sînt zece ani şi mai bine de cînd tot moare şi n-a mai murit!

Tăcură.

Deodată ea-l cuprinse cu braţele-i mlădii, se lipi de el cu tot trupul şi-i şopti la ureche ceva.

— Bice! tresări il Moro. Să te ferească Domnul nostru Isus Cristos şi Maica Precista! Niciodată, auzi? – niciodată să nu-mi mai vorbeşti de aşa ceva...

— Dacă te temi, aş putea singură... Vrei? El nu-i răspunse. După o vreme întrebă:

— La ce te gîndeşti?

— La piersici...

— Aşa e, am poruncit grădinarului să-i trimeată în dar din partea mea cele mai coapte...

— A, nu la acelea... Mă gîndeam la piersicile lui messer Leonardo. Oare n-ai auzit vorbindu-se?...

— Ce-i cu ele?

— Sînt otrăvite.

— Cum aşa, otrăvite?

— Dacă-ţi spun. El le otrăveşte. Pentru nu ştiu ce experienţe. Poate că-i

vorba de farmece. Mi-a şoptit monna Sidonia. Dar şi aşa, otrăvite, sînt de o rară frumuseţe...

Tăcură din nou şi rămaseră aşa lungă vreme îmbrăţişaţi în întuneric şi tăcere, gîndindu-se amîndoi la unul şi acelaşi lucru, atenţi parcă la bătaia tot mai pripită a inimii celuilalt.

În cele din urmă, il Moro îi sărută cu părintească duioşie fruntea şi făcu semnul crucii asupra ei.

— Dormi iubito, îngerii să-ţi ocrotească somnul.

În noaptea aceea ducesa văzu în vis pe o tipsie de aur cîteva piersici de o rară splendoare. Frumuseţea lor o ispiti într-atît, încît luă una şi muşcă din carnea ei aurie, nespus de suculentă şi aromată. Deodată o voce tainică îi şopti la ureche „Otravă, otravă, otravă!” Ea îngheţă de spaimă, dar nu se mai putu opri şi continuă să mănînce piersicile una după alta. Şi i se părea că moare treptat, deşi inima i se înveselea cu fiecare clipă şi o simţea din ce în ce mai uşoară.

Şi ducele visă ceva straniu: se făcea că se plimbă prin verdea poiană din parcul Paradiso pe lîngă fîntînă arteziană şi deodată zăreşte mai încolo trei femei în veşminte albe, şezînd îmbrăţişate ca nişte surori. Şi cînd se apropie de ele, recunoaşte într-una pe madonna Beatrice, în cealaltă pe madonna Lucrezia, iar în a treia pe madonna Cecilia: „Slavă ţie, Doamne, s-au împăcat, exclamă atunci în sinea lui cu uşurare. De cînd ar fi trebuit s-o facă!”

X

Ornicul din turn bătu miezul nopţii. Casa toată dormea somn adînc. Numai în înalt, tocmai sub umbrarul foişorului, unde îşi daurise ducesa părul la soare, şedea pitica Morgantina, care o şterse din cămara unde o încuiaseră, şi plîngea cu foc copilaşul ei inexistent:

— Mi-au luat copilul şi mi l-au ucis, sufleţelul meu fără preţ. Pentru ce, Doamne? Ce rău le făcuse? Mă bucuram de el în tihnă în ungherul meu neştiut de nimeni...

Noaptea era senină şi văzduhul atît de transparent, încît puteai zări la marginea orizontului, scăpărînd ca nişte diamante fără seamăn, piscurile lui Monte-Rosa acoperite de zăpezile veşnice.

Şi mai multă vreme răsunară deasupra vilei adormite bocetele ascuţite ale smintitei, asemenea unui glas de cobe în noapte.

Deodată pitica suspină, ridică ochii şi privi în tăcere cerul.

Şi se pogorî atunci peste toate liniştea.

Ochii nebunei zîmbeau neştiutori, iar deasupra ei zîmbeau aşijderea acelor ochi stelele albastre, la fel de candide şi de pline de mister.

C a r t e a a p a t r a

SABATUL VRĂJITOARELOR

I

O căscioară veche şi dărăpănată, cu hornul plecat într-o parte, vărsînd veşnic valuri de fum, se aciuiase pe lîngă Porţile Vercelline în mahalaua de la marginea Milanului, părăginită şi pustie, care se întindea pe malurile canalului Catarana, chiar lîngă iezătura unde străjuia o vamă fluvială.

Casa aparţinea monnei Sidonia. Bătrîna moaşă închiria odăile de sus alchimistului, lui messer Galeotto Sacrobosco, iar pe cele de jos le ocupa dînsa împreună cu Cassandra, nepoata de frate a aceluiaşi Galeotto şi fiica mult umblatului negustor Luigi care în dorul neostoit de a descoperi antichităţi colindase nu puţine locuri, Grecia şi insulele Arhipelagului, Siria şi Asia Mică, Egiptul şi multe alte meleaguri.

Colecţionase orice-i căzuse în mînă, statui frumoase, bucăţi de chihlimbar cu o libelulă încrustată înăuntru, clavicula lui Demostene, vreun epitaf pretins a fi de pe mormîntul lui Homer, o autentică tragedie a lui Euripide şi aşa mai departe.

Unii îl socotiseră nebun, alţii şarlatan şi mincinos, dar cei mai mulţi – un om mare. Imaginaţia sa fusese atît de îmbibată de păgînism, încît rămînînd pînă la capăt bun creştin, Luigi se închina cu toată fervoarea „preasfîntului geniu Mercur” şi ţinea miercurea închinată înaripatului vestitor al olimpienilor, socotind-o ziua cea mai norocoasă pentru încheiere de tîrguri. Nici lipsurile materiale, nici greutăţile, nimic nu l-a putut opri în căutările sale de colecţionar.

Se povestea că într-o zi, găsindu-se la bordul unei corăbii, află, după ce străbătuse cîteva zeci de mile bune, despre o curioasă inscripţie grecească ce-i scăpase. Şi ca s-o transcrie, omul nostru se înapoie la ţărm fără să mai stea pe gînduri. Iar cînd din pricina unui naufragiu pe mare pierdu o preţioasă colecţie de manuscrise, încărunţi de amărăciune.

De cîte ori era întrebat de ce se ruinează cu propria mîna, îndurînd o viaţă de privaţiuni şi se expune primejdiilor, Luigi răspundea tuturor în acelaşi fel:

— Vreau să înviez morţii.

O dată, pe cînd se afla în Pelopones, Luigi întîlni în împrejurimile oraşului Mistra, chiar la poalele ruinelor Lakedemonului, o fată leit statuia străvechii zeiţe Artemis. Era fiica diaconului dintr-o mahala a oraşului, un biet sărăcan pricopsit însă cu darul beţiei. Luigi s-a însurat cu ea şi a luat-o cu el în Italia, laolaltă cu un nou manuscris al Iliadei, cîteva cioburi dintr-o Hecate în marmură şi amfore sparte. Fiicei care s-a născut din unirea lor, Luigi i-a pus numele Cassandra, după numele celebrei eroine a lui Eschil, prizoniera lui Agamemnon, care îl subjugase cu farmecu-i ciudat.

Nu trecu mult însă şi soţia lui muri, iar Luigi, plecînd într-una în

veşnicele călătorii, o lăsă pe mica orfană în grija unui bătrîn prieten, filozoful Demetrius Halcondila, un învăţat grec din Constantinopol, poftit la Milano de către însişi ducii Sforza.

Şiretul septuagenar, fire ascunsă şi cu două feţe, prefăcîndu-se a fi un fervent susţinător al bisericii creştine, era în realitate – de altminteri ca cea mai mare parte a învăţaţilor greci din Italia în frunte cu însuşi cardinalul Vessarion – adept al ultimului dintre dascălii înţelepciunii antice, neoplatonicul Gemistos Plethon, care murise doar cu patruzeci de ani înainte, în Pelopones, chiar în oraşul Mistra, străjuit de ruinele Lakedemonului, de unde se trăgea mama Cassandrei.

Ucenicii lui Plethon erau încredinţaţi că însuşi sufletul marelui Platon, coborît din Olimp, se întrupase în dascălul lor spre a propovădui înţelepciunea pe pămînt. Învăţaţii creştini socoteau însă că filozoful calcă pe urmele împăratului Iulian Apostatul, cel care se lepădase de creştinism, voind a reînvia eresul credinţei în anticii zei olimpieni. Şi erau de părere că lupta trebuie dusă împotriva sa nu cu ajutorul argumentelor şi a disputelor, ci cu armele Sfintei închizi ţii şi flăcările rugului. Iar ca dovadă, se citau întocmai cuvintele lui Plethon spuse de el ucenicilor săi cu trei ani înainte de moarte:

„Luaţi seama, n-are să treacă vreme după moartea mea şi peste toate neamurile şi popoarele de pe acest pămînt străluci-va acelaşi veşnic adevăr şi tot omul se va întoarce în matca aceleiaşi credinţe – *unam eandemque religionem universum orbem esse susceprurum*”.

Iar cînd l-au întrebat: „În care din credinţe? Creştinească sau mahomedană?” el a răspuns: „Nici în cea dintîi, nici într-a doua, ci într-o credinţă ce nu se deosebeşte de păgînismul antic – *neutram, sed a gentiltate non differentem*”.

În casa lui Demetrius Halcondila, Cassandra fu crescută într-o pioşenie fătarnică, dar severă. Din toate cîte se vorbeau şi care i-au intrat în ureche, mica orfană, fără să înţeleagă rafinamentul filozofiei lui Platon, ţesu un basm vrăjit în care îşi povestea cum au să învieze zeii morţi din Olimp.

Purta la piept un talisman contra frigurilor, darul nepreţuit al tatălui veşnic plecat, care nu era altceva decît o pecetie cu chipul lui Dionisos. De multe ori, rămînînd singură, scotea pe furiş din sîn străvechea piatră şi privind-o la soare apărea înaintea ei din apele liliachii ale ametistului năluca unui efeb cu trupul gol, Bacchus cu tirsul într-o mînă şi cu un ciorchine în cealaltă. Şi alături o panteră sărea încercînd să lingă ciorchinele. Şi inima ei de copil se umplea de iubire pentru frumosul zeu.

Într-o zi messer Luigi muri de fierbinţeală, sărac lipit, într-o colibă de păstor, printre ruinele unui templu fenician pe care abia îl descoperise. Între timp se ruinase definitiv tot cumpărînd la antichităţi. Şi cam tot pe-atunci, după ani de pribegie şi de încercări zadarnice de a dezlega taina pietrei filozofale, se înapoie la Milano alchimistul Galeotto Sacrobosco, unchiul Cassandrei, şi instalîndu-se în căsuţa de la porţile Vercelline, o luă la el pe nepoată.

Giovanni Beltraffio, care nu izbutea să uite ciudata convorbire dintre Cassandra şi mecanicul Zoroastro în legătură cu pomul otrăvit, o întîlni, şi nu o dată, în casa lui Demetrius Halcondila, unde Mèrula îi găsise de lucru la

copiatul manuscriselor. Multă vreme îi spunea că este vrăjitoare, dar farmecul tinerei fete, ca şi vălul de straniu mister ce-o înconjura, îl atrăgea nespus.

Seară de seară, cum termina lucru la atelierul lui Leonardo, pornea spre căsuţa singuratică de la Porţile Vercelline, unde se întîlnea cu Cassandra. Se aşezau sus pe taluz, nu departe de iezătură şi stăteau îndelung de vorbă. Jos, la picioarele zidului prăvălit al mănăstirii închinate Sfintei Redegonda clipoceau apele negre şi liniştite ale canalului. O potecă abia zărită printre brusturi, urzici şi tufe de soc ducea spre creastă, şi nimeni nu dădea pe acolo ca să le tulbure singurătatea.

II

Seara pogorîse înăbuşitoare. Din cînd în cînd năvăleau vîrtejuri zburdalnice ridicînd nori de praf alburii şi foşnind prin frunzişul copacilor. Iar cînd vîntul se potolea, o linişte şi mai adîncă pogora asupra împrejurimilor, tulburată doar de mormăitul tunetului ce se rostogolea undeva în depărtare, înăbuşit şi stins, răzbind parcă de sub pămînt. Pe fondul acesta solemn şi ameninţător se desluşea mai straniu şi mai supărător încă searbădul zdrăngănit al lăutei şi cîntecele de beţie ale soldaţilor vămii care chefuiau la cîrciumioara din vecini – era într-o duminică.

Cînd şi cînd jarişti roşii se aprindeau pe cerul întunecat şi atunci pentru o clipă răsăreau din beznă căsuţa ce se aciuiase pe malul celălalt, plecată într-o rină, cu hornul de cărămidă afumat vărsînd valuri de fum negru (de la topitoria alchimistului), silueta deşirată şi slăbănoagă a clopotarului cu undiţa în mînă şezînd pe marginea iezăturii năpădite de muşchi, canalul drept ca o săgeată cu două şiruri de sălcii şi zade de o parte şi de alta, bărcile cu fundul plat şi cu cîte un bloc de marmură înăuntru trase de căluţi răpciugoşi şi nehrăniţi (erau aduse de la Lago Maggiore pentru Dom) şi funia lungă care lovea apa. Apoi toate se cufundau iarăşi în beznă şi piereau ca nălucile. O singură luminiţă roşie sclipea pe malul celălalt – cuptorul alchimistului – oglindindu-se în apele negre ale Cataranei. Miros de apă călîie, de papură veştedă, catran şi lemn putred venea dinspre iezătură.

Giovanni şi Cassandra şedeau pe taluz, deasupra canalului, la locul lor obişnuit.

— Ce plictiseală! murmură fata, şi încleştînd deasupra capului mîinile îşi frînse degetele subţiri şi albe. În fiecare zi acelaşi şi acelaşi lucru. Astăzi ca ieri, mîine ca astăzi. Acelaşi clopotar deşirat şi prostănac pescuieşte pe iezătură şi nu prinde nimic, aceiaşi nori de fum urcă din hogeacul laboratorului, unde acelaşi messer Galeotto se căzneşte zadarnic să fabrice aurul, aceleaşi lotci sînt trase de gloabe costelive şi aceeaşi lăută zdrăngăne a tristeţe în cîrciuma de acolo! Să fi fost cît de cît ceva nou! Să ne fi cotropit măcar francezii şi să fi ras Milanul de pe faţa pămîntului, sau să fi prins clopotarul un peşte, sau unchiul meu să fi descoperit secretul fabricării aurului... O, Doamne, ce plictiseală!

— Ştiu, îi obiectă Giovanni, şi pe mine mă apucă uneori sila asta fără margini, că-mi vine să mor, nu alta. Însă fra Benedetto m-a învăţat o rugăciune grozavă care-l îndepărtează pe diavolul plictiselii. Vrei să ţi-o

spun?

— Nu, Giovanni, clătină Cassandra din cap. Uneori doresc, dar nu pot să mă rog Dumnezeului vostru.

— Nostru? Oare mai există şi altul în afară de El, Unicul?...

O vatră de flăcări izbucnite undeva în depărtările amurgului fulgeră luminînd brusc chipul fetei care-i apăru ca niciodată frumos, de o negrăită tristeţe şi mister.

Tăcea ca mai înainte şi doar îşi prefira pletele negre şi mătăsoase.

— Ascultă-mă, dragă prietene, spuse ea într-un tîrziu. Ceea ce vreau să-ţi povestesc s-a întîmplat foarte demult, acolo, pe pămîntul meu natal. Eram copil pe-atunci. O dată tata m-a luat cu el într-o călătorie. Am vizitat ruinele unui vechi templu. Ele se înălţau pe un promontoriu. De jur împrejur cît vedeai cu ochii, numai marea. Pescăruşii gemeau cu glasurile lor ascuţite şi jalnice, iar brizanţii se spărgeau cu tunet de stîncile negre ale ţărmului, roase de apa sărată, colţuroase şi ascuţite ca nişte pumnale. Spuma albă zbura în aer şi recădea ca să se scurgă val şuierător pe colţii lor negri. De multă vreme şedeam singură pe treptele dinaintea templului, ascultînd tunetul mării şi respirînd prospeţimea brizei amestecată cu balsamurile amărui ale pelinului. Tata se căznea să dezlege pe un ciob de marmură inscripţia ştearsă aproape cu totul. Apoi m-am ridicat şi am intrat în templul părăsit. Coloanele de marmură îngălbenită stăteau neatinse de vreme. Printre ele cerul siniliu apărea violet-închis, aproape negru, şi-acolo sus, în înălţimi, din crăpăturile pietrei răsăriseră maci roşii. În templu domnea tăcerea şi doar bubuitul surd al brizanţilor umplea sanctuarul cu un murmur ca de rugăciune. Mi-am aplecat urechea să-l ascult şi... deodată inima mi s-a frînt în piept. Am căzut în genunchi şi am început să mă rog necunoscutului zeu profanat care-şi avusese odată sălaşul acolo. Sărutam lespezile de marmoră, plîngeam şi-l iubeam pentru că nimeni pe acest pămînt nu-l mai iubea ca mine şi nu i se mai ruga ca mine, şi pentru că murise. De-atunci nu m-am mai rugat nimănui aşa, niciodată. Templul era al lui Dionisos.

— O, ce-ai făcut, Cassandra! se înspăimîntă Giovanni. E păcat, blasfemie! Nu există şi nici n-a existat vreodată Dionisos...

— Zici că n-a existat? repetă fata zîmbind a dispreţ. Dar atunci cum de ne învaţă sfinţii părinţi, în care tu crezi, că zeii izgoniţi pe vremea cînd a biruit Isus s-au prefăcut în demoni atotputernici? Şi de ce în cartea vestitului astrolog Giorgio da Navarra exista o prorocire întemeiată pe nişte observaţii asupra aştrilor cereşti, care spune că conjuncţia planetei Jupiter cu Saturn a dat naştere religiei ebraice, cea a lui Jupiter cu Marte – religiei chaldeene, religia egiptenilor a fost fructul conjuncţiei lui cu soarele, în timp ce conjuncţia lui cu Venus a întemeiat mahomedanismul, şi conjuncţia lui cu Mercur a dat naştere credinţei creştine, tot aşa cum din conjuncţia lui Jupiter cu Luna se va naşte credinţa în Anticrist, şi atunci zeii morţi vor învia!

Se auzi tunetul mîrîind mai aproape. Jariştile fulgerelor îşi încingeau mai straşnic văpaia, iluminînd norul cumplit de greu care se tîra cu încetineală. Lăuta de la cîrciumă tot mai zuruia în tăcerea grea de ameninţări.

— O, Cassandra! strigă Beltraffio, cu rugă. Oare nu vezi că te ispiteşte diavolul, ca să te ducă la pierzanie? Blestemat să fie, procletul!...

— Pe tine nu te-a ispitit vreodată? Fata se întoarse iute spre dînsul şi, punîndu-şi amîndouă mîinile pe umerii lui, şopti: Şi dacă eşti atît de curat, cum se face că ai plecat de la dascălul tău fra Benedetto şi te-ai tocmit la Leonardo da Vinci, ereticul? Şi pentru ce vii încoace, ca să mă vezi pe mine? Nu ştii că-s vrăjitoare, iar vrăjitoarele sînt rele, mai rele decît însuşi diavolul? Nu te temi că-ţi vei duce sufletul la pierzanie?...

— Dumnezeu e cu noi! îngăimă Giovanni cutremurîndu-se. Cassandra se apropie de el şi-l pironi în tăcere drept în lumina ochilor cu ochii săi galbeni ca miezul chihlimbarului. Şi în aceeaşi clipă nu reflexele unor fulgere depărtate, ci fulgerul însuşi despică norul, luminînd chipul ei palid, ca marmora zeiţei ce i se înfăţişase o dată ieşind dintr-un mormînt milenar, acolo pe Dealul Morii.

„E ea! Ea! murmură îngrozit Giovanni. Diavoliţa albă!”

Făcu un efort să sară în picioare şi nu putu; simţea pe obraz răsuflarea ei fierbinte şi fără să vrea îi asculta şoapta:

— Să-ţi spun tot, tot pînă la capăt, Giovanni? Vrei să zburăm, dragule, acolo unde-i el? Crede-mă, e-aşa de bine acolo, n-o să-ţi pară rău, n-ai să te plictiseşti. Şi nu-ţi mai e ruşine de nimic, ca în vis, sau ca în rai, totul e îngăduit acolo. Vrei să zburăm acolo, vrei?...

Broboane de sudoare rece îi acoperiră fruntea, dar curiozitatea învinse groaza şi Giovanni întrebă:

— Unde?

— La sabat! îi răspunse ea abia auzit, aproape atingîndu-i obrazul cu buzele, de parcă ar fi suspinat pătimaş.

Tunetul bubui năpraznic şi solemn, cutremurînd pămîntul şi cerul, cu o veselie înspăimîntătoare, ca şi cum ar fi ris în hohote nevăzuţii uriaşi subpămînteni, apoi se rostogoli şi se stinse într-o linişte ce-şi ţinea răsuflarea.

Nici o frunză nu se clinti în copaci. Cu el tăcu şi zuruitul silnic al lăutei.

Şi în aceeaşi clipă dăngăni lent şi măsurat clopotul mănăstirii, chemînd credincioşii la Angelusul de seară.

Giovanni se închină cu evlavie, iar Cassandra se ridică murmurînd:

— E timpul să mă întorc acasă. E tîrziu. Vezi făcliile? E il Moro care soseşte la messer Galeotto. Uitasem că astăzi unchiul are să-i demonstreze transformarea plumbului în aur.

Într-adevăr, se auzea ţăcănit de copite. Călăreţii, venind în şir de-a lungul canalului de la Porţile Vercelline, se îndreptau spre casa alchimistului, iar acesta, aşteptîndu-l pe duce, termina în laborator ultimele pregătiri în vederea experienţei.

III

Meser Galeotto îşi petrecuse toată viaţa în neobosite căutări ale pietrei filozofale.

Cînd absolvi Facultatea de medicină din Bologna, Galeotto se tocmi *famulus* la un adept celebru al ştiinţelor oculte, contele Bernardo Trevisano, şi timp se cincisprezece ani căută Mercurul cel capabil să se transforme în fel şi fel de substanţe: sare, amoniac, diverse metale, în bismut şi în arsenic natural. În sînge omenesc, în fiere, în fire de păr, în animale şi plante.Toate cele şase mii de ducaţi ai moştenirii pămînteşti au zburat pe coşurile turnătoriei. Cînd îşi cheltui banii, recurse la punga altora, datornicii îl băgară în temniţă, dar Galeotto reuşi să evadeze şi în următorii opt ani făcu experienţe asupra ouălor, izbutind să irosească 20.000 de bucăţi, nu mai puţin. După aceea colaboră cu protonotarul papei, messer Henrico, făcînd experienţa cu piatra-vînătă, dar se îmbolnăvi din pricina emanaţiilor şi zăcu paisprezece luni părăsit de toţi şi fu cît pe ce să-şi dea duhul.

Cu micu-i laborator în spinare străbătu drumurile Spaniei, Franţei, Austriei, Olandei, Africii de Nord, Greciei, Palestinei, Persiei, îndurînd sărăcia, umilinţele, chiar şi persecuţiile. La curtea regelui Ungariei fu torturat în speranţa că i se va smulge secretul miraculoasei transformări. Şi, în sfîrşit, bătrîn şi istovit, dar fără a-şi pierde curajul, Galeotto se înapoie în Italia la invitaţia ducelui il Moro, care îi acordă titlul de alchimist al curţii.

Mijlocul laboratorului îl ocupa masivul cuptor din lut ars de-o construcţie greoaie, avînd o mulţime de compartimente, uşiţe, creuzete şi foaie de încins jarul.

Într-un colţ, sub stratul gros de praf, zăceau rămăşiţele turnării, asemănătoare cu lava răcită.

Pe masa de lucru se îngrămădeau tot soiul de aparate, unul mai complicat ca altul: alambicuri, retorte, mojare, pahare de sticlă, pîlnii, mici sisteme de distilat, lungi ţevi şerpuitoare, clondire şi borcănaşe. Sărurile otrăvitoare, acizii, bazele, degajau un miros înţepător. Un întreg univers de mistere se ascundea în metale – şapte zei din Olimp, şapte aştri cereşti: în aur – Soarele, în argint – Luna, în aramă – Venus, în fier – Marte, în plumb – Saturn, în cositor – Jupiter, şi în mercurul viu şi strălucitor – Mercur cel veşnic în mişcare. Se aflau aici substanţe purtînd nume barbare ce înspăimîntau pe profani: Craiul de chinovar, Laptele lupoaicei, Ahile cel de aramă, asteritul, androdama, anahalistul, rapocticum, aristolochia. Printre ele stropul de Sînge de Leu, dobîndit după ani de trudă, un leac fără preţ care vindecă toate bolile şi-ţi dăruie tinereţea veşnică, juca în apele roşii ca rubinul.

Magul şedea la masa lui de lucru.

Mic de stat şi firav, cu obrazul încreţit ca o ghebă trecută, dar veşnic fără astîmpăr, vioi şi sprinţar, messer Galeotto, sprijinindu-şi bărbia în mîini, privea cu atenţie balonul de sticlă pus pe flacăra albastră, imaterială, a spirtierei care dădea în fiert încetişor, apoi prinse a forfoti în clocot *Oleum Veneris,* Uleiul Venerei, un lichid transparent de un verde crud, ca smaragdul. Făclia ce ardea alături arunca reflexele ei irizate, prefirîndu-le prin smărăgdiul balonului, pe străvechiul pergament in-folio deschis pe masă, o lucrare aparţinînd alchimistului arab Giabir Abdalla.

Auzind paşi pe scară şi glasuri, Galeotto se ridică, roti privirea prin laborator, controlînd dacă toate sînt la locul lor, făcu semn tăcutului *famulus* să mai pună cărbuni în cuptor şi ieşi în întîmpinarea oaspeţilor.

IV

Iar oaspeţii erau veseli. Abia se sculaseră de la ospăţul stropit din belşug cu vin de Malvasia. În seara aceea în rîndurile suitei ducelui se aflau şi medicul-şef al curţii, Marliani, care poseda vaste cunoştinţe în domeniul alchimiei, şi Leonardo da Vinci.

Intrară doamnele şi cavalerii şi chilia întotdeauna tăcută a învăţatului se umplu de parfumuri, de foşnetul rochiilor de mătase, de flecăreală veselă şi rîsete zglobii, ca ciripitul de păsărele.

Iar cînd una din doamne atinse cu mîneca o retortă şi aceasta căzu şi se sparse, Galeotto o linişti amabil:

— Nu face nimic, signora, nu vă alarmaţi! Numai să adun cioburile ca să nu vă tăiaţi picioruşele.

Alta luase în mînuşiţa-i albă şi parfumată cu violete o bucată de metal afumat, şi acum cavalerul, unul mai dibaci decît alţii, se căznea să-i şteargă pata cu batista de dantelă, strîngîndu-i mînuţa pe furiş.

Bălaia şi zvăpăiata donzella Diana, tremurînd toată de teamă şi veselie, atinse cu degeţelul cupa plină de mercur şi vărsă cîţiva stropi pe masă.

— Priviţi, priviţi, signorinelor, sub ochii voştri se întîmplă o minune: iată argint care aleargă pe masă, de parcă ar fi viu! exclamă încîntată, văzînd cum se rostogolesc mărgeluşele strălucitoare.

Şi aproape ţopăind de bucurie, bătea din palme.

— E adevărat că-l vom vedea pe diavol în flăcările magice în clipa cînd plumbul se va preface în aur? îl descosea fermecătoarea şi vicleana Filiberta, soţia bătrînului consul al sării. Cum socotiţi, messere, oare nu e păcat să asişti la asemenea experienţe?

Era nespus de evlavioasă, se spunea că îngăduie orice amantului, afară de sărutul gurii, ca cel puţin cea care rostise jurămintele de credinţă în faţa altarului să rămînă fără de prihană.

Între timp alchimistul se apropie de Leonardo.

— Messere, îi spuse încetişor la ureche, strîngîndu-i mîna cu căldură, ştiu să preţuiesc vizita unui om ca dumneata...

Leonardo vru să obiecteze, însă bătrînul îl opri clătinînd din cap.

— O, fireşte, pentru ei rămîne o taină î între noi însă... Doar ne înţelegem unul pe altul, nu?...

Apoi se adresă oaspeţilor cu zîmbet amabil:

— Cu permisiunea protectorului meu, alteţa-sa ducele, şi a fermecătoarelor doamne aici de faţă, cărora mă închin cu reverenţă, încep experienţa dumnezeieştii metamorfoze. Atenţie signori!

Şi ca să nu dea loc la nici o suspiciune de şarlatanie, messer Galeotto arătă creuzetul, un vas cu pereţii groşi din cărămidă refractară, rugînd asistenţa să-l examineze cu atenţie, să-l pipăie, să-i ciocănească fundul spre a se convinge că nu ascunde vreo înşelătorie. Explică totodată că uneori alchimiştii ascund aurul în cîte un vas cu fundul dublu care la temperaturi

înalte crapă în partea de sus, lăsînd aurul să iasă la iveală, ca şi cum ar fi rezultat din metamorfoză. Fură examinate cu multă grijă şi celelalte obiecte care puteau sau nu ascunde aurul, ca lingourile de cositor, cărbunii, foalele pentru încins focul, beţele cu care se amestecă metalul pe cale de răcire.

Alchimistul tăie apoi cositorul în bucăţele şi-l aruncă în creuzetul instalat la gura cuptorului, pe cărbunii încinşi. Tăcutul *famulus* puse în mişcare foalele uriaşe. Palid, mohorît, macabru, cu ochii săi piezişi părea un mort sculat din groapă, încît una din doamne fu cît pe ce să leşine, luîndu-l pe întuneric drept diavol. Sub răsuflarea şuierătoare a foalelor, cărbunii se încingeau din ce în ce.

Între timp Galeotto îşi întreţinea oaspeţii. Porecla de curtezană neprihănită – *casta meretrix* – pe care o dădu alchimiei stîrni multă veselie, căci, spunea el, are mulţi adoratori şi, deşi tuturor le pare foarte accesibilă, pe toţi îi înşală – nici unul nu se poate lăuda că a ţinut-o în braţe – *in nullos unquam prevenit amplexus.*

Ascultînd flecăreala alchimistului, medicul curţii, greoiul şi grasul Marliani, cu obrazul plin, grav şi inteligent, încreţea fruntea enervat şi-o tot freca cu palma.

— Messere, nu rezistă în cele din urmă, n-ar fi timpul să treci la treabă? După cîte văd, cositorul fierbe.

Atunci Galeotto desfăcu grijuliu hîrtia unui pacheţel cu praf galben ca lămîia, gras, cu miros de sare marină şi lucind ca sticla pisată. Era nepreţuita comoară a alchimiştilor, piatra miraculoasă a înţelepţilor, misterioasa tinctură, *lapis philosophorum.*

Luă din ea pe un cuţit un grăunte neînsemnat, nu mai mare decît sămînţa de mac, şi înfăşurîndu-l într-un ghemotoc de ceară albă de albine, îl aruncă în cositorul topit.

— Ce putere socotiţi că are tinctura? îl întrebă Marliani.

— Una la 2820 părţi de metal în transformare, îi răspunse Galeotto. Fireşte, încă nu e perfectă, dar cred că în puţină vreme voi putea ajunge la o proporţie de unu la un milion. Va fi de-ajuns să iei din ea cît un bob de mei şi, dizolvînd-o într-un butoi cu apă să umpli coaja de alună şi stropind via, să găseşti în mai ciorchinii copţi! *Mara tingerem si Mercurius esset!* Aş transforma şi marea în aur, de-aş avea mercur de-ajuns.

Marliani strînse din umeri: lăudăroşenia alchimistului îl scotea din sărite.

Începu să-i demonstreze imposibilitatea metamorfozei, folosind argumentul scolasticii şi silogismele lui Aristotel.

— Mai adăstaţi, *domine magister!* Vă înfăţişez numaidecît un silogism ceva mai greu de răsturnat! zîmbi messer Galeotto şi presăra cărbunii cu un praf alb.

Nori de fum umplură laboratorul, o flacără ţîşni cu trosnet şi fîşîit, multicoloră ca un curcubeu, cînd albastră ca azurul, cînd verde, cînd roşie ca rubinul, şi spaima cuprinse asistenţa.

Mai tîrziu madonna Filiberta povestea că ar fi văzut în văpăile roşii mutra necuratului.

Alchimistul săltă cu un cîrlig lung capacul creuzetului incandescent: cositorul din el clocotea furtunos şi făcea spume.

Creuzetul fu închis la loc. Foalele prinseră a icni şi a pufni din nou, şi cînd peste vreo zece minute fu înmuiată în cositor o vergea subţire, toată lumea văzu că de capătul ei atîrna un strop de metal galben.

— Gata! anunţă alchimistul.

Creuzetul fu scos din cuptor, răcit o vreme, şi cînd l-au spart spre a elibera conţinutul, dinăuntru lui, sub ochii mulţimii înmărmurite, căzu zăngănind un lingou de aur sclipitor.

— *Solve mihi hunc syllogismum!* Îngăduie-mi acest silogism! rosti alchimistul solemn către Marliani, arătîndu-i-l.

— Nemaiauzit... De necrezut... Împotriva oricăror legi ale naturii şi logicii, îngăimă doctorul desfăcînd braţele a neputinţă.

Obrazul alchimistului era alb ca varul, iar ochii ardeau ca jăraticul.

— *Laudetur Deus in aeternum, qui partem suae infinitae potentiae nobis, suis adjectissimis creaturis, communicavit. Amen!* Slavă Celui-de-sus care ne dăruie nouă, făpturi ale sale nedemne, o părticică din infinita sa putere. Amin! rosti el cu ochii la ceruri.

Cînd au probat aurul, pe piatra udată cu salpetru rămase o linie galbenă, lucioasă. Metalul nobil se dovedea mai pur şi mai fin decît cel arăbesc şi cel unguresc.

Oaspeţii făcură roată în jurul bătrînului, felicitîndu-l, strîngîndu-i mîna.

Il Moro îl trase la o parte.

— Oare mă vei sluji şi de aici înainte cu dreptate şi credinţă?

— Aş fi vrut să pot avea mai mult decît o viaţă ca s-o dedic alteţei-voastre, declară solemn alchimistul.

— Bagă de seamă, Galeotto, ca nu cumva vreun alt suveran să...

— Alteţă, dacă vreunul din ei află ceva, porunciţi să fiu spînzurat ca un netrebnic!

Şi după o clipă de tăcere, adăugă cu o plecăciune slugarnică:

— Dacă aş fi putut să capăt numai...

— Cu-um! Iarăşi?

— O, pentru ultima oară! Vede Cel-de-sus că spun drept!

— Cît?

— Cinci mii de ducaţi.

Ducele chibzui, se tocmi cu el pînă ce alchimistul mai lăsă o mie şi în cele din urmă acceptă.

Se făcuse tîrziu. Madonna Beatrice era probabil îngrijorată. Oaspeţii se pregăteau de plecare. Petrecîndu-i, amfitrionul le oferi ca amintire cîte un grăunte din aurul nou ivit.

Leonardo rămase.

V

— Cum ţi-a plăcut experienţa, învăţătorule? îl întrebă Galeotto cînd se văzură singuri.

— Aurul se afla în vergele, îi răspunse Leonardo cu tot calmul.

— În care vergele? Ce vrei să spui, messere?

— In vergelele cu care ai mestecat cositorul: am văzut totul.

— Doar şi dumneata le-ai examinat...

— Nu, nu pe acelea...

— Ce vrei să spui cu asta? Cum cutezi?...

— Doar ţi-am spus că am văzut tot, repetă Leonardo cu zîmbet. Nu nega zadarnic, Galeotto. Aurul era ascuns în vergelele scobite pe dinăuntru. Cînd capetele de lemn au ars, aurul a căzut în creuzet.

Bătrînului Galeotto i se tăiară picioarele, obrazul său exprima jale şi supunere întocmai ca al unui hoţ prins asupra faptei.

— Nu te teme, se apropie de el Leonardo, punîndu-i mîna pe umăr. N-am să spun nimănui.

— Adevărat? N-ai să spui?... îngăimă în silă Galeotto, cuprinzîndu-i palma într-a sa.

— Desigur. Nu-ţi doresc răul. Numai că nu înţeleg... pentru ce?...

— O, messer Leonardo! exclamă Galeotto, şi o geană de speranţă tot atît de puţin cumpătată luă numaidecît locul deznădejdii fără margini din priviri. Jur pe Dumnezeul meu că, deşi în ochii dumitale apar ca unul care umblă cu înşelăciuni, adevărul este că înşelătoria mea nu e decît o mică amînare, pentru că ştii, spre binele ducelui şi triumfului ştiinţei am găsit, crede-mă piatra filozofală! Deocamdată n-o am în mînă, dar pot să spun că există tot aşa cum aş avea-o în buzunar, şi deci am găsit calea, iar dumneata ştii că în meseria noastră aici e totul – să găseşti calea. Încă trei-patru experienţe, şi gata! Ce era să fac, învăţătorule? Oare descoperirea unui atît de măreţ adevăr nu merita o minciună măruntă?

— Ce-i cu dumneata, Galeotto? Parcă ai juca baba-oarba, exclamă Leonardo strîngînd din umeri a nedumerire. Ştii doar tot atît de bine ca şi mine că transformarea unui metal într-altul este o pură aiureală, iar piatra filozofală încă o bazaconie la fel de gogonată. Alchimia, necromanţia, magia neagră, ca toate celelalte ştiinţe care nu se întemeiază pe experienţa exactă şi pe matematici sînt fie înşelătorie, fie sminteală, care, desfăşurîndu-se ca un steag mincinos în bătaia vîntului, atrag gloata neştiutoare...

Alchimistul însă îl aţintea cu priviri senine pline de mirare. Deodată, plecîndu-şi capul într-o parte şi mijind unul din ochişorii şireţi, se porni pe rîs şugubăţ:

— Nu-i bine, nu se face învăţătorule, zău că nu se face! Sînt oare pentru tine un oarecare? De parcă n-aş şti că eşti cel mai mare alchimist al vremii, descoperitorul celor mai de seamă secrete ale naturii, un nou Hermes

Trismegistos şi Prometeu!

— Eu?

— Dumneata! Dar cine altul?

— Mare pişicher eşti, messer Galeotto!

— Ba dumneata eşti pişicher, messer Leonardo! Ai, ai, ai, cine-i mai prefăcut ca mătăluţă? Am mai văzut eu alchimişti pe lumea asta, zeloşi cu toţii întru păstrarea secretelor, dar ca dumneata altul – nicicînd!

Leonardo îl privi cu atenţie, vru să se supere dar nu fu în stare.

— Va să zică, mata chiar crezi în poveştile astea? zîmbi el fără să vrea. Chiar le crezi?

— Păi cum?! exclamă cu tărie Galeotto. Află messer Leonardo, că dacă bunul Dumnezeu ar coborî acum din cer să-mi spună: Galeotto, piatra filozofală nu există! – i-aş răspunde: Doamne, dacă-i adevărat că m-ai creat, uite, cum mă vezi, tot atît de adevărat e că există şi o voi găsi!

Leonardo nu-l mai contrazise şi nu se mai indignă, doar îl ascultă cu atenţie.

Cînd veni vorba despre intervenţiile diavolului în ştiinţele oculte, Galeotto observă cu zîmbet dispreţuitor că acesta este făptura cea mai nefericită din cîte s-au pomenit în natură, nu există alta mai neputincioasă ca el. Bătrînul credea numai în puterea măreaţă a raţiunii umane şi susţinea că ştiinţa poate orice.

Apoi deodată, amintindu-şi ca de ceva drag şi amuzant, îl întrebă pe Leonardo cît de des vede spiritele stihiei. Iar cînd interlocutorul său mărturisi că nu le-a întîlnit niciodată, Galeotto nu-l crezu nici acum şi explică nu fără satisfacţie, cu amănunte, că Salamandra are trupul lung de vreun deget şi jumătate, tărcat, subţire şi aspru la pipăit, pe cînd cel al Silfidei e străveziu, albastru ca cerul şi diafan. Îi povesti despre nimfele şi undinele care trăiesc prin ape, despre gnomi şi pigmei, iasmele pădurii şi rarisimii diemei ce-şi fac sălaş în pietrele nestemate.

— Nu găsesc cuvinte să-ţi spun, încheie Galeotto peroraţia, cît sînt de buni şi inimoşi cu toţii...

— Dar atunci de ce duhurile stihiilor nu se arată tuturor deopotrivă, ci numai celor aleşi?

— Cum se poate tuturor? Se tem de oamenii grosolani, de beţivi, desfrînaţi şi mîncăi. Îndrăgesc în schimb candoarea şi naivitatea copiilor. Ei sînt acolo unde nu există ură şi viclenie. De nu, devin sperioşi ca sălbăticiunile pădurii şi se ascund de privirile omului în elementul lor.

Chipul bătrînului era luminat de un zîmbet dulce şi visător.

„Ce om ciudat! Îţi inspiră milă şi pe de altă parte te farmecă”, se gîndi în sinea lui Leonardo, ascultînd de data asta fără indignare delirul bătrînului alchimist şi străduindu-se a-i vorbi cu gingăşie, ca unui copil. Era gata să se dea drept posesorul oricărei taine numai să nu-l îndurereze pe messer Galeotto.

Se despărţiră prieteni.

Abia după plecarea lui Leonardo, alchimistul se apucă de o nouă experienţă cu Oleum Veneris.

VI

Tot pe vremea aceea, dar la un cat mai jos şi tot în faţa vetrei care se găsea chiar dedesubtul laboratorului, şedeau monna Sidonia şi Cassandra.

Un ceaun cu zeamă de gulii şi usturoi, modesta lor cină, atîrna deasupra focului de vreascuri pe pirostrii. Bătrîna torcea. Mîna ei cu degetele smochinite răsucea agale tortul cu mişcări uniforme, ba ridicînd, ba coborînd fusul în rotirea lui iute şi neîntreruptă. Cassandra îi privea mîinile şi îşi spunea că totul e la fel, ca ieri e azi, ca azi e mîine, un greiere ţîrîie în ungher, un şoarece roade sub podea, sfîrîie fusul, trosnesc uscăturile de smirdar, miroase a usturoi şi a gulie, şi bătrîna cu aceleaşi vorbe ca în ajun o mustră şi o cicăleşte, de parcă ar tăia-o cu un fierăstrău neascuţit ca în toate serile, că de, e femeie sărmană, măcar că lumea spune c-ar fi îngropat putina cu ducaţi în vie. Prostii curate. Messer Galeotto o ruinează, nu alta. Pe amîndoi, Doamne iartă-mă, şi pe unchi şi pe nepoată, îi duce în spinare, îi ţine pe casă şi masă numai din bunătate sufletească. Dar Cassandra nu mai e copil, ar trebui să se gîndească la viitor. Într-o zi unchiul o să moară şi o lasă săracă lipită. De ce nu se mărită cu geambaşul bogat, cel de la Abbiategrasso, care de multă vreme o ţine una şi bună că vrea s-o ia de nevastă? E drept, nu-i la prima tinereţe, în schimb om cu scaun la cap, temător de Dumnezeu, are şi prăvălie, şi moară, şi livadă cu măslini pe rod. Dacă bunul Dumnezeu îi trimite un asemenea noroc în cale, de ce mai stă pe gînduri? Ce naiba i se mai năzare?

Monna Cassandra asculta şi plictiseala de neîndurat o sugruma, îi punea un nod în gît, îi strîngea într-un cerc de fier tîmplele. Îi venea să plîngă, să urle de plictiseală, de parcă o durea.

Bătrîna scoase din ceaun gulia aburindă şi străpungînd-o cu un beţigaş ascuţit, o curăţă, turnă peste ea mursă de razachie şi începu să o mănînce, clefăind cu nesaţ din gura-i ştirbă.

Cu resemnarea disperării, Cassandra se întinse, frîngînd cum îi era obiceiul, deasupra capului degetele-i albe şi subţiri.

După cină, cînd somnoroasei torcătoare, asemenea Parcelor triste, îi cădea capul de picoteală şi i se lipeau ochii de somn, dar glasul spart tot înşira verzi şi uscate despre geambaşul pricopsit, Cassandra scoase pe furiş din sîn talismanul ce-i atîrna pe piept de un şnur subţire, darul tatălui său, messer Luigi, şi, ridicîndu-l sus, în dreptul ochilor, aşa fel ca lumina flăcărilor să-l pătrundă, stătu să privească ametistul căruia trupul ei îi transmise căldura: în apele de-un liliachiu închis se ridică năluca unui trup gol de tînăr efeb cu tirsul într-o mînă şi un ciorchine în cealaltă; alături o panteră sărea să-l lingă. Şi inima fetei se umplu de dragoste pentru frumosul zeu.

— Monna Sidonia, spuse ea cu sfială, după ce, cu un oftat ascunse talismanul din nou în sîn, în noaptea asta iarăşi se adună la Barco di Ferrara şi la Benevento... Tuşico! Buna mea, drăgălaşa mea tuşică! Te rog!... N-o să intrăm în joc, numai ne uităm şi numaidecît înapoi! Am să fac tot ce vrei

mata, îi smulg şi un dar geambaşului, numai haide... acum...

În ochi îi jucau pofte nebuneşti. Bătrîna o privi lung, apoi buzele-i groase, numai creţuri, se destinseră într-un zîmbet larg, dezvelindu-i singurul dinte din gură, galben şi ascuţit ca un colţ de lup, iar chipul căpătă o expresie de grotescă veselie.

— Ai vrea, hai? şuieră ea. Tare, hai? Javră mică ce eşti! Ai prins gust s-o porneşti în fiecare noapte, hai? Nu te mai pot ţine locului... Dar bagă de seamă, Cassandra, păcatul să cadă asupra ta. În seara asta nici prin minte nu-mi trecea să...

Şi, ridicîndu-se, făcu ocolul odăii, închise bine obloanele, înfundînd crăpăturile cu cîrpe, încuie uşa cu cheia. La urmă turnă apă peste cenuşa din vatră şi aprinse un muc de lumînare dintr-un seu negru vrăjit. Apoi scoase din cufăraşul de fier oala de lut cu o alifie mirosind iute şi pătrunzător. Se prefăcea liniştită, cumpătată în mişcări, însă mîinile-i zbîrcite tremurau de parcă era beată, ochişorii aprinşi de dorinţe pătimaşe scînteiau ca tăciunii, tulburaţi ca de sminteală. Între timp, Cassandra avusese grijă să tragă în mijlocul odăii două albii mari pentru plămădit aluat.

Sfîrşind cu pregătirile, monna Sidonia se dezbrăcă pînă la piele şi urcîndu-se într-un a din albii călare pe un măturoi şi punînd oala între ele, începu să-şi ungă trupul cu pasta groasă şi verzuie. Mirosul iute umplu repede odaia. Alifia asta de zburat a vrăjitoarelor se prepara din lăptuci otrăvite, ţelină de baltă, zimă, conium maculatum, rădăcină de mătrăgună, mac de grădină, măselariţă, sînge de şarpe şi grăsime de prunc necreştinat, omorît în cazne de vrăjitoare.

Ca să nu vadă sluţenia trupului veştejit, Cassandra îi întorsese spatele. Şi în această ultimă clipă, cînd ceea ce-şi dorise era aproape, foarte aproape şi inevitabil, de undeva din adîncul conştiinţei se ridica o negrăită silă.

— Ei, ce te foieşti acolo? bombăni baba vrăjitoare şezînd în albie pe vine. Parcă tu mă grăbeai, şi acu tărăgăneşti. Singură nu mă duc, să ştii. Dezbracă-te!

— Îndată, monna Sidonia. Dar stinge făclia. Nu pot la lumină...

— Mironosiţa! Pe Munte nu-ţi mai e ruşine?...

Totuşi stinse făclia, închinînd cu stînga colţul casei cu o cruce profanatoare, diavolească, după obiceiul vrăjitoarelor. Fata se dezbrăcă şi ea, păstrîndu-şi totuşi cămaşa, apoi îngenunche în albie şi prinse a se unge.

În bezna din odaie plutea doar mormăitul babei înşirînd vorbele descîntecului, cuvinte fără noimă şi legătură:

— *Emen Hetan, Emen hetan, Palud, Baalberit, Astarot,* ajutaţi-mă! *Agora, agora, Patrica,* ajutaţi-mă!

Cassandra inspira lacom mirosul iute al fermecatei alifii. Pielea o ardea ca focul, o şi cuprinse ameţeala şi nişte fiori dulci îi scuturau trupul. Apoi cercuri roşii şi verzi îi plutiră pe dinaintea ochilor unindu-se şi despărţindu-se de parcă undeva departe răsuna strigătul ascuţit şi triumfător al bătrînei:

— Carr! Carr! De jos în sus, drept înainte! Carr!

Cassandra ţîşni întîi pe gura coşului, călare pe ţapul cel negru cu blana mătăsoasă, care-i mîngîia pielea picioarelor goale. Extazul îi umplea pînă-n

margini inima.

— Carr! Carr! Zburăm! De jos în sus, drept înainte! striga ea sufocată de voluptate, cu glas de rîndunică ce se scaldă în azurul cerului.

Alături, călare pe măturoi zbura mătuşa Sidonia, goală puşcă şi cu pletele în vînt, de-o sluţenie negrăită.

Zburau atît de iute, încît aerul pe care îl despicau le şuiera pe la urechi ca uraganul.

— Spre miazănoapte! Spre miazănoapte! urla vrăjitoarea, strunindu-şi măturoiul ca pe un cal buiac.

Pe Cassandra zborul o îmbăta ca miedul. „Şi cînd te gîndeşti că mecanicul nostru, bietul Leonardo, se căzneşte cu maşinile de zbor!”

Gîndul acesta o înveseli şi mai mult.

Ba urca în înălţimi şi dedesubtul ei îşi îngrămădea buclele norul cel negru vibrînd de fulgere albastre, iar deasupra cerul era limpede cu luna plină, o lună uriaşă, orbitoare, rotundă ca o piatră de moară şi aşa de aproape, că puteai să-ntinzi mîna s-o apuci, ba strunea ţapul în jos, apucîndu-l de coarnele-i întoarse şi se năpustea spre pămînt ca o piatră proiectată în beznă.

— Încotro? Ai să-ţi rupi gîtul! Ai turbat, împieliţato? striga după ea mătuşica Sidonia, abia izbutind s-o ajungă.

Şi zburau atît de aproape de pămînt, încît le învăluia foşnetul ierburilor somnoroase din mlaştină şi licurici rătăcitori le luminau drumul. Dedesubt ardeau fosforescent cioturile putrede, iar buha, cobea şi păpăluda strigau jalnic în sihla pădurii.

Rămîneau în urmă Alpii cu zăpezile lor veşnice scînteind sub pînzele de fantasmă ale lunii. Aici coborîră pînă la suprafaţa mării, şi Cassandra, luînd în pumni apa, o arunca în sus şi se bucura de reflexele de safir ale stropilor.

Cu fiecare clipă iuţeala zborului creştea. Întîlneau tot mai des alţi zburători ca vrăjitorul acela cărunt şi zbîrlit într-un ciubăr, sau veselul canonic Silen călare pe un vătrai, cu mutra lui rumenă ca o franzelă bine coaptă şi un burduhan rotofei, sau fetiţa bălaie pe o mătură, care n-avea mai mult de zece ani, cu o feţişoară plină de nevinovăţie şi ochi albaştri ca cerul ori strigoaica cu părul roşu, mîncătoare de carne omenească, în pielea goală, călare pe un vier, şi mulţi şi multe altele.

— De unde veniţi, suratelor? întrebă tuşa Sidonia.

— Din Elada, din insula Candia!

— Din Veneţia, strigau altele, din Brocken, din Salaguzzi, de lîngă Mirandola. Din Benevento. Din Norcia.

— Încotro?

— La Biterne! Biterne! La nunta Marelui Ţap – *el Boch de Biteme!* Grăbiţi-vă, grăbiţi-vă! Să nu pierdeţi slujba.

Acum zburau deasupra tristei cîmpii în cîrd, ca ciorile.

Chipul lunii ascuns de vălurile ceţii părea sîngeriu. Deodată se zări în depărtare, scînteind sub razele ei, o cruce de biserică sătească. Şi

năpustindu-se cu urlet, strigoaica cea cu păr roşu, călare pe vier, smulse din clopotniţă clopotul cel mare şi făcîndu-i vînt, îl aruncă în mlaştină. Iar cînd acesta căzu cu un vaier jalnic, plescăind în mocirlă, strigoaica izbucni în hohote ca un lătrat, în timp ce fetiţa bălaie cu cununa de flori pe cap bătea din palme cu veselie strengărească.

VIII

Luna îşi ascunse chipul după un nor. Pe tăpşanul de cretă, alb ca laptele, la lumina făcliilor de ceară verde, mari şi răsucite, cu flacără strălucitoare, albastră ca fulgerele, alergau, se tîrau, se împleteau ori se risipeau uriaşele umbre ale vrăjitoarelor dănţuind, negre ca tăciunele.

— Carrr! Carr! sabat! De la dreapta la stînga! De la dreapta la stînga!

De jur împrejurul lui *Hyrcus Nocturnus,* Ţapul Nopţii, care trona pe o stîncă, vrăjitoarele curgeau rîu, fără început şi fără sfîrşit, cu miile, ca frunzele de toamnă moarte şi putrede.

— Carrr! Carr! Slăviţi-l pe Ţapul Nopţii! *El Boch de Biterne! El Boch de Biterne!* S-a sfîrşit cu năpastele noastre! Bucuraţi-vă!

Piuiau subţire şi fonf cimpoaie, cu fluiere meşterite din oase de morţi, bubuia surd şi ritmic toba din piele de spînzurat, lovită de o coadă de lup: „bum, bum, bum”. În cazane uriaşe dădea în clocot cumplita fiertură pe care oaspeţii o aşteptau cu nesaţ şi lăcomie, deşi cam nesărată, căci stăpînul locului nu suporta sarea.

Prin unghere se punea la cale desfrînarea taţilor şi fiicelor, fraţilor şi surorilor, a vampirului cu chip de motan negru fandosit şi cu ochi verzi şi a fetiţei bălaie, plăpîndă şi palidă ca un crin, a incubului sur ca un păianjen, inform şi zgrunţuros, şi a călugăriţei ce rînjea neruşinat.

O uriaşă vrăjitoare cu trupul grăsan ca laptele şi un cap de prostănacă hrănea la piept cu dragoste maternă doi pui de drac abia născuţi. Nesăţioşii sugari se lipeau lacom de sînii ei flaşti şi plescăiau zgomotos.

Copii mai mici de trei ani, care nu mai fuseseră la un sabat, păşteau la marginea tăpşanului turma de broaşte rîioase, grase şi bine îndopate cu sfînta cuminicătură. Broaştele cu zurgălăi la gît erau înfăşurate în bogate mantii purpurii de cardinali.

— Hai să intrăm în joc! o trase de mînă pe Cassandra nerăbdătoarea tuşă Sidonia.

— Ne vede geambaşul! se apără rîzînd tînăra fată.

— Ba să-l mănînce cîinii pe geambaş!

Şi ambele intrară în hora ce le tîrî ameţitor, ca uraganul, cu urlete şi huiet, cu răgete şi hohote nebune!

— Carr! Carr! De la dreapta la stînga! De la dreapta la stînga!

Mustăţi ţepoase, ude, ca de morsă înţepau ceafa Cassandrei, o coadă tare şi păroasă o gîdila din faţă, cineva o ciupi dureros şi neruşinat, altul i-nfipse în carne colţii, şoptindu-i la ureche alintări scîrnave. Cassandra nu se

împotrivea; cu cît mai rău, cu atît mai bine! Cu cît era mai înspăimîntător, cu atît te îmbăta mai avan.

Deodată, ca la un semn de vrajă, toţi se opriră locului, încremeniţi, împietriţi.

De la negrul pristol, unde trona Necunoscutul înconjurat de groază, veni glas surd, ca vuietul unui cutremur.

— Primiţi darurile mele! Blajinilor, luaţi puterea mea, smeriţilor – semeţia mea, săracilor cu duhul – înţelepciunea, cei întristaţi – bucuria inimii mele. Primiţi-mi darurile!

Şi se ridică un bătrîn cu chip venerabil, cel mai de vază dintre părinţii Sfintei Inchiziţii. Ca patriarh al vrăjitorilor era menit a sluji messa neagră.

— *Sanctificetur nomen tuum per universum mundum, et liberta nos ab omni malo,* rosti el solemn. Închinaţi-vă, închinaţi-vă, credincioşilor!

Şi toţi căzură cu faţa la pămînt, şi imitînd cîntările bisericeşti, fonfăiră în cor, hulind:

— *Credo in Deum, patrem Luciferum, qui creavit coelum et terram. Et in filium ejus Belzebut.*

Cînd ultimele note se stinseră şi coborî liniştea, acelaşi glas ca un vuiet depărtat de cutremur rosti în noapte:

— Aduceţi-mi neprihănita mireasă, porumbiţa mea ca lacrima curată!

Şi sanctitatea sa întrebă:

— Şi care-i numele miresei tale, a porumbiţei tale preacurate?

— Madonna Cassandra! Madonna Cassandra! tună drept răspuns.

Cassandra simţi că-i îngheaţă sîngele în vine auzindu-şi numele şi părul i se făcu măciucă.

— Madonna Cassandra, Madonna Cassandra! se rostogoli deasupra gloatei. Unde-i? Unde? Unde-i stăpîna noastră cea curată? *Ave, archisponsa Cassandra.*

Cassandra vru să fugă, îşi ascunse obrazul cu palmele, dar degete scheletice, gheare, cleşti, trompe, labe păroase de paing se întinseră după ea, o înhăţară, îi smulseră cămaşa de pe trup, şi goală, tremurătoare o tîrîră la picioarele pristolului.

Duhoarea necurată de ţap într-o pală de suflare rece de mormînt îi învălui faţa. Cassandra plecă ochii să nu vadă.

Atunci cel ce trona pe pristol grăi către ea:

— Vino.

Fata plecă mai jos fruntea şi zări la picioarele sale o cruce de foc scînteind în beznă.

Făcu un ultim efort să-şi învingă dezgustul, păşi înainte şi ridică privirea la cel ce-i stătea în faţă.

Şi minunea se săvîrşi.

Blana de ţap îi căzu la picioare ca o piele de şarpe. Înaintea ei se afla

străvechiul zeu din Olimp, Dionisos, cu zîmbetul veşnicei veselii pe buze, într-o mînă cu tirsul, în cealaltă ţinînd un ciorchine, şi o panteră sărea încercînd să i-l lingă.

Într-o clipă sabatul diavolesc se prefăcu în dumnezeiască orgie în cinstea lui Bacchus: diformele vrăjitoare erau acum tinere menade, demonii monstruoşi se transformară în fauni şi acolo unde adineauri se ridicau ţancurile moarte ale stîncilor de cretă, străjuiau acum colonade de marmoră albă, scăldate de razele soarelui; şi printre ele scînteia în depărtare azurul mării, iar deasupra Cassandra zări în nouri tot soborul scînteietorilor zei ai Elladei.

Satirii şi bacantele loveau în timpane şi-şi sfîrtecau sfîrcurile sînilor cu pumnale, storceau suc sîngeriu de struguri în cupe de aur şi-l amestecau cu propriul sînge, dansau, se roteau, cîntau:

— Slavă ţie, Dionisos! Au înviat străvechii zei! Slavă zeilor înviaţi!

Iar tînărul cu trupul gol, Bacchus, deschise braţele înaintea Cassandrei şi glasul său era ca tunetul ce cutremură cerul şi pămîntul.

— Vino la pieptul meu, mireasa mea, porumbiţa mea fără prihană!

Şi Cassandra căzu la pieptul lui.

IX

Deodată se auzi cîntatul de cocoşi al dimineţii. În aer pluti miros iute de umezeală, amestecat cu fumul şi ceaţa zorilor. De undeva din nemăsurate depărtări veni dangăt de clopote. Şi la auzul acestui glas o forfotă nebunească îi cuprinse pe cei de pe tăpşan: bacantele se prefăcură iarăşi în monstruoase vrăjitoare, faunii în diavoli sluţi, iar frumosul zeu Dionisos în puturosul *Hyreus Nocturnus,* Ţapul Nopţii.

— Acasă! Acasă! Fugiţi! Salvaţi-vă!

— Mi-au furat vătraiul! urla în disperare burduhănosul canonic Silen şi se azvîrlea de colo-colo, de parcă înnebunise.

— Vierule! Vierul, la mine! chema strigoaica cea cu părul roşu şi, goală puşcă, se ghemuia şi tuşea în răcoarea zorilor.

Luna, gata să scapete, ieşi de după nor şi în lumina ei roşietică, roiuri negre ca de muşte, vrăjitoarele înspăimîntate îşi luau zborul de pe Muntele de Cretă.

— Carrr! Carrr! De jos în sus, drept înainte! Fugiţi! Salvaţi-vă! Carrr!

În timp ce Ţapul Nopţii cu un behăit jalnic se scufundă sub pămînt, răspîndind duhoare de pucioasă.

Treptat, văzduhul se umplea de dangătul clopotelor.

X

Cassandra se dezmetici în odăiţa întunecoasă de la Porţile Vercelline. Zăcea jos pe podea.

Avea greaţă, ca după beţie. Capul îl simţea ca de plumb, trupul frînt de oboseală.

Afară clopotul de la Sfînta Redegonda dăngănea trist. Dar, acoperindu-i dangătul, răsunau necurmat ciocănituri stăruitoare la uşa de intrare. Plecă urechea. Vocea era a logodnicului, geambaşul din Abbiategrasso.

— Deschideţi! Haide! Nu vă sculaţi odată? Mona Sidonia! Monna Cassandra! Da ce-aţi surzit? M-a muiat ploaia ciuciulete. Doar n-am să mă întorc cum am venit pe mîzga asta drăcească!

Cassandra se ridică de jos anevoie şi, ducîndu-se la fereastra oblonită, trase afară cîlţii cu care monna Sidonia înfundase crăpăturile. Fîşia albăstrie de lumină a unei dimineţi posace pătrundea în odaie luminînd trupul bătrîn al vrăjitoarei care dormea somn greu pe podea, lîngă albia răsturnată.

Cassandra privi prin crăpătură.

Afară era urît, turna cu găleata, iar în faţa uşii de la intrare se afla geambaşul îndrăgostit. Şi alături de el un măgăruş pirpiriu cu capul plecat în pămînt fluturînd din urechile clăpăuge. Era înhămat la căruţa în care mugea un viţeluş cu picioarele legate. Geambaşul bătea în uşă tot mai tare.

Curioasă să vadă cum se vor sfîrşi lucrurile, Cassandra rămase să privească.

În sfîrşit oblonul de sus de la laborator se deschise şi pe fereastră se iţi bătrînul alchimist, zbîrlit şi cu obrazul buhăit de nesomn, exprimînd enervare, chiar mînie, cum i se întîmpla uneori, cînd trezindu-se din visele sale, începea să-şi dea seama că plumbul nu se poate transforma în aur.

— Cine bate? întrebă messer Galeotto scoţînd capul pe fereastră. Ce cauţi aici? Ce-ţi trebuie? Ori ai înnebunit, boşorogule? Dumnezeu să te pedepsească, bătrîn smintit! Oare nu vezi că toată lumea doarme? Hai, şterge-o!

— Messer Galeotto! Pentru ce mă ocărîţi, Doamne iartă-mă? Doar am venit pentru o treabă serioasă, ca să stăm de vorbă despre nepoata dumneavoastră. Iată, am adus în dar un viţeluş de lapte...

— La dracu! răcni, scos din sărite, Galeotto. Cară-te de aici, ticălosule, cu viţelul tău cu tot! Să te duci drept în iad!

Şi oblonul se închise cu bufnet.

O vreme geambaşul descumpănit stăm locului neştiind ce să facă, apoi se apucă să bată mai cu năduf în uşa zăvorită, de parcă vroia să o scoată din ţîţîni. Măgăruşul plecă şi mai jos capul urecheat. Stropii de ploaie se scurgeau în pîrîiaşe pe urechile-i ude, atîrnînd a deznădejde.

— O Doamne, ce plictiseală! şopti monna Cassandra şi închise ochii.

Îşi aminti de veselia ce domnise la sabat şi văzu ca aievea transformarea Ţapului Nopţii în Dionisos, învierea marilor zei:

„A fost vis sau aievea? se întrebă: Nu, mai degrabă vis. Iar aevea e aceasta de aici. După duminică vine luni...”

— Deschideţi! Hai, deschideţi o dată! striga geambaşul cu disperare.

Răguşise de atîta strigat.

Picuri grei se scurgeau din burlan căzînd cu un plescăit în băltoaca murdară. Viţelul mugea a jale. Iar clopotul mănăstirii continua să dăngăne trist.

C a r t e a a c i n c e a

FACĂ-SE VOIA TA!

I

Întorcîndu-se acasă abia spre ziuă şi cherchelit, cizmarul milanez Córbolo încasase de la nevastă-sa mai multe scatoalce decît i-ar fi trebuit, după propria lui expresie, unui măgar leneş ca să ajungă de aici şi pînă la Roma. Dimineaţa, cînd ea fu invitată de o vecină, peticăreasă, să guste din *migliaccio,* piftia din sînge de porc, Córbolo, constatînd că tot mai are în pungă vreo cîteva monede mărunte de care nu ştia consoarta, lăsă dugheana în grija calfei şi o şterse să se mai dreagă.

Mergea agale cu pas lenevos şi mîinile-nfundate în buzunarele pantalonilor roşi pe ulicioara şerpuitoare şi atît de strîmtă, încît călăreţul, întîlnindu-se cu un trecător pedestru, nu putu să nu-l atingă cu pintenul sau să nu-l lovească cu vîrful ghetei. Plutea în ulicioară duhoare de prăjeală în ulei, de ouă stricate, vin acru şi mucegai de beciuri.

Cu ochii cînd la fîşia de cer albastru ce se zărea printre acoperişurile caselor înalte, cînd la zdrenţele multicolore scăldate de soarele dimineţii pe care gospodinele le întinseseră de-a curmezişul ulicioarei, Córbolo fluiera un cîntecel, încercînd să se consoleze cu o înţeleaptă zicală, pe care însă n-a îndrăznit s-o pună vreodată în aplicare:

„Orice femeie, bună sau rea, are nevoie de băţ!” Ca să-şi scurteze drumul, dădu prin naosul catedralei, unde ca întotdeauna domnea o forfotă ca în piaţă.

Cu toate că slujba şi cîntările îşi urmau rînduiala lor, mulţimea se perinda intrînd pe o uşă şi ieşind pe alta, de multe ori însoţită de cai şi catîri.

Preoţii îşi vedeau de pomelnice, cîntînd cu glasuri nazale, în confesional răsunau şoaptele spovedaniilor, făclii ardeau în altare, şi alături, copiii jucau arşice, cîinii îşi vedeau de hîrjoana lor, iar cerşetorii zdrenţăroşi se luau la harţă.

Córbolo se opri o vreme în mijlocul mulţimii de gură-cască, să tragă cu urechea, nu fără răutăcioasă satisfacţie, la cearta dintre doi călugări.

Franciscanul fra Cippolo, desculţ, mic de stat şi roşcovan, cu obrazul grăsun şi rotofei ca o chiflă, îi dovedea adversarului fra Timoteo dominicanul că sfîntul Francisc, fiind în patruzeci de privinţe asemenea lui Isus Cristos, a ocupat în ceruri locul rămas liber după căderea lui Lucifer. Însăşi Maica Domnului nu i-a putut deosebi stigmatele de cele ale lui Isus.

Posacul fra Timoteo, un lungan palid şi deşirat, opunea stigmatelor martirului rănile sfintei Ecaterina care purtase pe frunte urma sîngerîndă a cununii de spini, ceea ce-i lipsea sfîntului Francisc.

Cînd Córbolo ieşi din umbra catedralei, a trebuit să închidă ochii de atîta soare. Piaţa Arengo era locul poate cel mai zgomotos din tot oraşul Milano, unde se îngrămădeau dughenele tîrgoveţilor cu mărunţişuri, ale

pescarilor, cîrpacilor, zarzavagiilor, tarabe, umbrare şi lăzi, printre care abia aveai pe unde trece. Acesta le era locul dintotdeauna şi aici se înălţau de cînd lumea, în piaţa din faţa catedralei. Nici legea, nici porunca nu izbuteau să le clintească.

— Hai la salată, salată de Valtellina!

— Lămîi, lămîi, mandarine!

— Hai la anghinare, sparanghel, sparanghel fraged! îşi strigau marfa zarzavagiii.

Peticăresele cotcodăceau ca găinile pe cuibar.

Un măgăruş mic şi îndărătnic, îngropat sub un munte de struguri aurii şi negri, portocale, vinete, sfeclă, conopidă, *fenocchi* şi ceapă, trimitea în sus strigătul său sfîşietor: iha, iha, iha. Din spate, căruţaşul îl mîna cu lovituri de ciomag peste coastele aproape dezgolite, îndemnîndu-l cu strigăte guturale:

— *Arri! arri! arri!*

Şirul de orbi cu cîrje în mînă, duşi de un conducător, intonau trista lor *Intemerata.*

Doftorul ambulant, mai mult escroc decît doftor, cu un şirag de măsele smulse pe căciula lui de vidră şi un cleşte uriaş în mînă stătea în spatele pacientului instalat de-a dreptul pe jos şi ţinîndu-i capul strîns între genunchi, îi smulgea un dinte cu mişcări iuţi şi dibace de saltimbanc.

Ştrengarii se ţineau după un ovrei arătîndu-i urechea de porc sau dădeau drumul la *trattola,* un ditamai titirezul, sub picioarele trecătorilor. Cel mai zurbagiu dintre ei, oacheşul şi cîrnul Farfanicchio, veni cu o cursă şi, dînd drumul şoarecelui, se apucă să-l vîneze cu măturoiul, scoţînd nişte urlete că-ţi îngheţa sîngele în vine:

— Uite-l aici, aici!

Bietul şoarece, fugind de urmăritori, se refugie sub fusta bogată a pieptoasei şi dolofanei zarzavagioaice Barbaccia, care pînă atunci tricotase în linişte la ciorapi. Femeia ţîşni în sus şi prinse a ţipa, de parcă ar fi opărit-o şi, în hohotele mulţimii, îşi ridica fustele ca să scape de şoricel.

— Acuşi pun mîna pe o piatră şi-am să-ţi sparg capul, canalie! striga ea în culmea furiei.

Ţopăind de încîntare, Farfanicchio îi arătă de la distanţă limba.

Apăru un hamal cu un porc tăiat în spinare şi zărindu-l, iapa lui messer Gabbadeo, doctorul, speriată de zarvă, sări în lături şi, luînd-o la goană, lovi mormanul de vase de lîngă dugheana fierarului. Muntele de tigăi, cratiţe, polonice, ceaune şi răzători se răsturnă cu zdrăngănit asurzitor şi messer Gabbadeo, cuprins de spaimă, scăpă dîrlogii, lăsînd în voie calul care gonea nebuneşte. Doar striga cît îl ţinea gura:

— Stai, iapa dracului! Opreşte! Stai!

Chipuri de curioşi se iţeau din ferestre. Hohote, chiote, fluierături, lătrat de cîini, glasuri omeneşti şi răcnete de măgari pluteau deasupra pieţei.

Desfătat de privelişte, Córbolo doar zîmbea blajin, spunîndu-şi în sinea lui:

„Frumoasă ar fi viaţa, de n-ar mînca nevestele zilele bărbaţilor!”

Apoi, punînd palma streaşină la ochi, se uită în sus, la uriaşul Dom înconjurat de schele, pe care milanezii îl ridicau în slava Naşterii Fecioarei.

La zidirea acestuia lua parte toată lumea de la mic la mare şi dacă regina Ciprului dăruise Domului aere de mare preţ, ţesute numai din aur, alături, pe altarul mare, sărmana peticăreasă, tuşa Caterina, pusese ca prinos Fecioarei, uitînd de frigul iernii ce avea să vină, hăinuţa ei roasă de blană, care nu preţuia mai mult de douăzeci de soldi, dar era singura ei haină caldă.

Şi, deprins de mic copil să urmărească mersul construcţiei, Córbolo observă cu bucurie un nou turn proaspăt înălţat.

Acolo, sus, pietrarii bocăneau de zor cu ciocanele, iar la Laghetto, debarcaderul de la San Stefano, cel de lîngă Ospedale Maggiore, se ancora şlep după şlep şi hamalii cărau stîncile de marmoră aduse tocmai de la carierele de pe malul lui Lago Maggiore. Scîrţîiau macaralele şi scrîşneau lanţuri, hîrşîiau ascuţit fierăstraiele, tăind marmora în bucăţi. Şi asemenea furnicilor, mişunau pe schele zidarii.

Maiestuoasa zidire creştea, se înălţa proiectînd turlele şi clopotniţele din marmora albă ca neaua, asemeni unor stalagmite pe azurul cerului într-o cîntare veşnică de slavă, ridicată de popor în cinstea Născătoarei.

II

Córbolo coborî pe scările abrupte în beciul trattoriei răcoroase, cu bolţi de piatră, şi cu galeriile ticsite cu butoaie, ţinută de neamţul Thibald.

După ce salută prietenos pe toată lumea, îşi făcu loc la masa lui Scarabullo-spoitorul şi ceru o cană cu vin şi cîteva *offelette,* plăcinte calde cu chimen, gustarea milaneză tradiţională, şi după ce dădu de duşcă vinul fără prea multă grabă, gustînd şi din plăcinte, spuse:

— Dacă vrei să fii deştept, Scarabullo, nu te-nsura cît vei trăi pe lume!

— De ce?

— Ştii cum e cu însurătoarea, prietene dragă? urmă cu sfioşenie cizmarul. Cum ai vîrî mîna într-un sac cu şerpi, ca să scoţi un ţipar. Decît nevastă, mai bine podagră!

La măsuţa de-alături broderul Mascarello, un mincinos şi un flecar cum rar se-ntîmplă, povestea unor zdrenţăroşi flămînzi adevărate minuni despre necunoscutele meleaguri ale Berlinzzonei, loc binecuvîntat unde cîinii umblă cu covrigi în coadă, viţa rodeşte cîrnaţi, iar gîştele se dau pe daiboj, cît despre boboci, te roagă să-i iei pe deasupra. Mai este acolo un munte din parmezan ras, locuit de oameni care altă treabă n-au decît să fiarbă în zeamă de clapon spaghetti şi găluşte şi să le arunce jos. Care le prinde, ăla le-ntinge. Iar mai încolo-i rîul de *vernaccio* – un vin pe cinste, fără strop de apă, cum n-a mai băut nimeni pe lume.

Un om mărunţel cu bube pe după urechi şi ochii urduroşi, lipiţi ca la căţeii ce abia dau să-i deschidă, dădu buzna în trattorie. Era meşterul sticlar

Gorgoglio, un neîntrecut flecar, curios de orişice.

— Signori! declară el solemn, săltînd niţeluş pălăria-i verde spartă în fund şi ştergîndu-şi năduşeala de pe obraz. Signori, vin chiar acum de la franţuji!

— Ce tot îndrugi, Gorgoglio? Sînt deja aici?

— Păi cum, la Pavia... Lăsaţi-mă barem să-mi trag răsuflarea. Mi-a ieşit sufletul, nu alta. Am fugit mîncînd pămîntul. Ce mă fac, îmi ziceam, dacă altul aduce vestea înaintea mea...

— Uite o stacană pentru tine, dă-o pe gît şi spune: ce fel de oameni sînt ei...

— Nu le băga deştu-n gură că rămîi fără el. Alt neam ca noi, sălbatici şi fără stăpînire de sine, păgîni, cu chip de fiare, într-un cu vînt, barbari! Cu flinte şi archebuze de opt coţi, cu bombarde de tuci, ghiulele de piatră, şi cai ca nişte zmei de peste mări – răi, cu urechile date pe spate şi cozile retezate.

— Şi zici că erau mulţi? întrebă Maso.

— Puzderie! cît un nor de lăcuste. Au năpădit toată cîmpia, de nu li se mai vede capătul. Turma asta de diavoli din nord e o pedeapsă de la Dumnezeu pentru păcatele noastre.

— De ce-i ocărăşti, Gorgoglio? se amestecă Mascarello. Nu ne sînt prieteni şi aliaţi?

— Halal prieteni! Mai rău ca duşmanii. Plătesc coarnele, dar înfulecă boul cu tot.

— Ia nu mai îndruga. Zi vorbă sănătoasă, de ce ne-ar fi duşmani franţujii? îl descosea Maso.

— De ce, de ce! Nu vezi că ne calcă grînele, ne taie copacii, ne iau vitele, îi jefuiesc pe săteni şi-şi bat joc de femeile noastre? Cît despre regele lor, măcar că-i numai ciolane, te şi miri cum se mai ţine sufletu-ntr-însul, da la muieri e foc şi pară. Are, zice-se, o carte cu portretele frumoaselor noastre dezbrăcate la piele. Dacă ne-ajută Cel-de-sus, zice, nu lăsăm, zice, o fecioară neprihănită de la Milano pînă la Neapole.

— Auzi, ticăloşii! se revoltă Scarabullo, trîntind un pumn în masă că zdrăngăniră sticlele şi paharele.

— Şi cînd te gîndeşti că il Moro al nostru joacă după cum îi cîntă ei, îi dădea înainte Gorgoglio. Pe noi ăştia nu ne socot oameni. „Voi, zice, sînteţi hoţi şi ucigaşi unul şi unul. L-aţi otrăvit, zice, şi pe ducele vostru, i-aţi făcut seama, zice, şi pruncului nevinovat. Acum, zice, ca răsplată, Dumnezeu ne dă în stăpînire pămîntul vostru.” Noi nu ştim cum să-i ospătăm mai bine, şi ei dau la cai trataţiile noastre „Nu cumva aţi pus, zice, în hrană niscaiva otravă din cea cu care l-aţi otrăvit pe duce?”

— Scorneşti, Gorgoglio!

— Să-mi crape ochii-n patru, dacă mint, să mi se usuce limba în gură! Dar ascultaţi aici, messeri, cum se mai laudă: „Vom cuceri, zice, toate popoarele Italiei, toate pămînturile şi mările, şi-l vom lua prizonier pe Marele Otoman. Îi vom smulge Constantinopolul şi în vîrful Muntelui Măslinilor din Ierusalim vom înfige crucea, şi apoi iarăşi ne întoarcem la voi. Şi vom săvîrşi

atunci judecata Domnului asupra voastră. Iar dacă nu vă veţi supune, pînă şi numele vi-l vom şterge de pe faţa pămîntului.”

— Am dat de dracu, fraţilor, murmură broderul Mascarello. Am încurcat-o rău! Nu s-a mai pomenit aşa ceva...

Tăcură toţi înspăimîntaţi.

Şi numai fra Timoteo, cel care se ciorovăise în naosul catedralei cu fra Cippolo, strigă triumfător înălţînd braţele spre cer:

— Întocmai spusele dumnezeiescului proroc Girolamo Savonarola. „Şi veni-va bărbatul şi cuceri-va Italia, fără a scoate sabia din teacă. O, Florenţa! O, Roma! O, Milano! Vremea cîntărilor şi a sărbătorilor a trecut. Pocăiţi-vă! Pocăiţi-vă! Sîngele ducelui Gian Galeazzo, al lui Abel ucis de Cain, strigă către Dumnezeu – răzbunare!”

— Franţujii! Iată-i! Priviţi! răcni deodată Gorgoglio, arătînd doi ostaşi care intrau pe uşă.

Primul, un tînăr gascon zvelt, cu mustăcioară roşcovană şi obrazul chipeş exprimînd neobrăzarea, era sergent de cavalerie. Îl chema Bonivard. Tunarul Gros-Guilloche, camaradul său din Picardia, era un bătrîn lat în spete, cu gît de taur şi obrajii stacojii, ochi de rac ieşiţi în afară şi un cercel de aramă la ureche. Amîndoi păreau cam cherchelíţi.

— Vom găsi oare în acest blestemat de oraş o cană cu vin mai ca lumea? se întreba cu glas tare sergentul, ţinîndu-l pe după umeri pe tunar. Şi-acum mă ustură în gît oţeturile Lombardei!

Şi tolănindu-se în voie pe un scaun, roti cu plictiseală privirile pline de dispreţ asupra celor prezenţi, apoi bătu cu cana de cositor în masă, strigînd într-o italiană stîlcită:

— Să vină un litru de alb sec din cel mai vechi! Şi *cervellata* în saramură, ca să ne dregem gustul!

— Bine zici, frăţioare, oftă din rărunchi Gros-Guilloche. Cînd te gîndeşti la dragul nostru *bourgogne* sau la nepreţuitul *baume!* Mai auriu ca părul Lisettei mele! Uf, mi se strînge inima de dor! Bine a zis cine a zis: cum e sacul, şi peticul. Cum e poporul, aşa-s şi vinurile. Să bem, aşadar, amice, pentru scumpa noastră Franţă!

Du grand Dieu soit mauldit à outrance,
Qui mal vouldroit au royaume de France!...[2]

— Despre ce-or fi vorbind? întrebă în şoaptă, la ureche, Scarabullo pe Gorgoglio.

— Se fandosesc zicînd că vinurile noastre nu sînt bune şi le laudă pe ale lor.

— Ia te uită cum se-nfoaie cocoşii galici! mormăi încruntîndu-se spoitorul. Nu-ş de ce mă mănîncă palma. Pesemne ca să-i învăţ minte cum să se poarte.

---

2 Cel ce rău doreşte Franţei, mîndrului regat
Dumnezeu din cer vedea-l-ar! Fie blestemat!

Neamţul Thibald, stăpînul trattoriei, cu un ditamai burdihanul sprijinit pe nişte picioruşe subţiri şi o uriaşă legătură de chei vîrîtă pe după brîul lat de piele, trase din butoi o juma de *brenta* şi duse franţujilor o ulcică aburindă, privindu-i cam neîncrezător pe venetici.

Dintr-o suflare Bonivard dădu de duşcă o stacană de vin, care i se păru de-a dreptul minunat, şi scuipă, strîmbîndu-se a dezgust.

Dar tocmai atunci trecu pe lîngă el Lotte, fata cîrciumarului, chipeşă, bălaie, cu nişte ochi la fel de blînzi ca ai lui Thibald.

Gasconul făcu tunarului cu ochiul, răsucind vitejeşte mustaţa roşcovană, mai dădu de duşcă o cană şi pomi un cîntec soldăţesc despre Carol al VIII-lea:

Charles fera si grandes batailles,
Quil conquerra les Itailles,
En Jerusalem entrera
Et le Mont des Oliviers montera.[3]

Gros-Guilloche îi ţinea isonul cu basul său răguşit.

Cînd Lotte trecu pe lîngă ei la întoarcere, cu ochii plecaţi a sfială, sergentul îi cuprinse mijlocul şi dădu s-o aşeze pe genunchi.

Fata îi scăpă din braţe, respingîndu-l, şi fugi. Însă gasconul o ajunse din urmă şi-o sărută pe obraz cu buzele muiate în vin.

Lotte scoase un strigăt şi, scăpînd ulciorul de lut care se sparse în mii de cioburi, îi trase francezului o palmă atît de zdravănă, încît acesta rămase buimac.

Muşterii rîdeau în hohote.

— Bravo, fetiţo! striga broderul Mascarello. Jur pe San Gervasio că de cînd sînt n-am văzut o scatoalcă mai zdravănă! Iac-aşa să te saturi de pupat!

— Dă-o-ncolo, amice nu-ţi pune mintea cu ea! încerca să-l potolească pe gascon Gros-Guilloche.

Bonivard însă nu mai ştia de el. Vinul i se urcase la cap.

— Aşa-a? strigă el cu un rîs gîtuit. Ei bine, stai niţel, frumoaso. Şi drept pedeapsă, te voi săruta pe gură.

Se năpusti în urmărirea ei şi, răsturnînd mesele, o ajunse gata să-şi înfăptuiască promisiunea, cînd o mînă vînjoasă îl apucă de ceafă.

— Ia stai, ticălosule, rît franţuzesc fără ruşine! urlă Scarabullo în timp ce-l scutura ca pe-o cîrpă şi-l apuca tot mai zdravăn de gîtlej. Stai să-ţi moi niţeluş coastele, ca să ţii minte ce păţeşti cînd insulţi fetele noastre milaneze!...

— Ia mîna de pe el, bestie! Trăiască Franţa! răcni la rîndul său şi Gros-

---

3 Carol, luptător de talie,
Cuceri-va-n scurt Italia,
În Ierusalim intra-va,
Pe Munte urcînd cu slavă.

Guilloche, ieşindu-şi din fire.

Scoase sabia şi fără îndoială ar fi înfipt-o în spinarea spoitorului dacă Mascarello, Gorgoglio, Maso şi ceilalţi muşterii n-ar fi sărit să-l ţină de mîini.

Se încinse o încăierare în lege printre mese, bănci, butoaie, cioburi de ulcioare şi băltoace de vin.

Thibald văzînd sînge, săbiile, cuţitele ce ieşiseră la iveală, năvăli pe uşa beciului şi, cuprins de spaimă, răcni de răsună piaţa:

— Săriţi! Ne omoară! Au pornit franţujii la jaf!

Clopotul din piaţă începu să dăngăne. Îi răspunse cel de pe Broletto. Negustorii trăgeau, prevăzători, obloanele. Zarzavagioaicele strîngeau marfa, peticăresele îşi închideau tarabele.

— Isuse! Sfinţii martiri Protasio şi Gervasio, apărătorii noştri! bocea cu glas tare Barbaccia.

— Ce s-a întîmplat? Arde?...

— Puneţi mîna pe franţuji!...

Numai Farfanicchio ţopăia de plăcere, chiuind şi şuierînd.

— Puneţi mîna pe franţuji!

Berrovierii, străjile oraşului înarmate cu archebuze şi halebarde, picară tocmai la timp ca să împiedice omorul, smulgînd din ghearele mulţimii pe Bonivard şi pe Gros-Guilloche.

Şi făcînd arestări la nimereală, îl înhăţară şi pe Córbolo, cizmarul.

— Fie-vă milă, stăruia pe lîngă ei nevastă-sa adunîndu-şi mîinile a rugă (o atrăsese zarva din piaţă), daţi-mi-l înapoi pe bărbăţelul meu, eliberaţi-l, rogu-vă-n genunchi, m-oi răfui eu singură cu el, de o să ţină minte cît o trăi să nu se mai bage în belele de astea! Nătărăul, puteţi să mă credeţi, signori, nu face nici cît funia cu care aveţi să-l spînzuraţi!

Ruşinat şi cu sufletul plin de tristeţe, prefăcîndu-se a nu auzi ameninţările nevesti-si, Córbolo se mulţumi să se ascundă pe după spinările străjilor.

IV

La înălţimea unde sfîrşea schelăria Domului neterminat, un tînăr pietrar urca pe o scară de frînghie într-una din turlele subţiri, nu departe de cupola centrală. Purta cu el statuia sfintei martire Ecaterina. I se ceruse s-o fixeze în vîrful turlei gotice.

De jur împrejurul său pluteau parcă asemănătoare stalagmitelor turle cu vîrfuri ascuţite, arcade, bolţi şi dantele de piatră din neştiute flori, frunze şi boboci, proroci şi martiri, îngeri fără număr, chipuri hlizite de demoni, uriaşe pajuri, sirene, harpii, dragoni cu aripi ţepoase şi guri hidos căscate la capetele burlanelor. Sculptate într-o marmură de un alb scînteietor, păreau sub vălul de umbre sinilii un codru îmbrăcat în mantia de chiciură a iernii.

Sus domnea liniştea. Numai rîndunelele săgetau deasupra capului său

şi lărmuiala din piaţă a mulţimii ajungea doar ca un foşnet de furnicar. Iar la marginea nesfîrşit de frumoasei şi înverzitei Lombardii, scînteiau piscurile de zăpadă ale Alpilor, la fel de ascuţite şi de albe ca şi turlele Domului. Cînd şi cînd ajungeau pînă la el sau poate erau doar închipuite sonuri de orgă, ca o rugă în suspine venită dinăuntrul bisericii, din însăşi inima ei de piatră, şi atunci i se părea c-o vede vie, pulsînd, respirînd şi înălţîndu-se spre cer ca o pururea vie slavă Mariei Născătoare, ca un imn de slavă al tuturor veacurilor şi popoarelor către Preacurata Fecioară şi Mamă în veşmîntul ei ţesut de soare.

Deodată, larma din piaţă crescu, se auzi o chemare de clopot.

Pietrarul se opri din urcat, uitîndu-se în jos şi-l cuprinse ameţeala: vederea i se întunecă, părea că uriaşa clădire începuse să se clatine, iar turnul efilat în care urca se îndoaie sub el ca o trestie.

— Aoleu, cad! exclamă cu groază. Primeşte, Doamne, sufletul meu!

Cu ultima sforţare se agăţă disperat de scară şi, închizînd ochii se rugă:

— *Ave, dolce Maria, di grazia piena...*

Rugăciunea îl uşură. Din înalt veni un suflu de răcoare.

Pietrarul îşi trase răsuflarea, îşi adună puterile şi continuă urcuşul fără să mai plece urechea la glasurile pămîntene.

Urca tot mai sus, tot mai sus spre cerul pur, în timp ce buzele sale repetau cu nemărginită bucurie:

— *Ave, dolce Matia, di grazia piena...*

Între timp pe acoperişul larg de marmoră, plat aproape cu desăvîrşire, treceau membrii consiliului constructorilor, arhitecţi italieni şi străini invitaţi de duce ca să ţină o consfătuire în legătură cu turnul central de deasupra cupolei, zis *tiburio.*

Printre ei se afla şi Leonardo. Propusese un proiect, însă membrii consiliului îl respinseră ca mult prea îndrăzneţ, în afara obişnuitului, într-un cuvînt, scornit de un liber-cugetător care nu ţine seama de canoanele arhitecturii bisericeşti.

Disputa fiind aprinsă, nu puteau ajunge la o înţelegere. Coloanele din interior, susţineau unii, nu sînt destul de durabile. Dacă *tiburio* şi turlele ar fi fost terminate, clădirea s-ar fi prăbuşit, căci construcţia au început-o nişte ignoranţi.

După opinia altora, Domul avea să dureze o veşnicie.

Ca de obicei, Leonardo nu lua parte la discuţie. Stătea retras, singuratec şi tăcut, cînd unul din lucrători se apropie întinzîndu-i o scrisoare.

— Jos, în piaţă, vă aşteaptă un trimis din Pavia, messere.

Artistul rupse pecetea şi citi:

„Leonardo, vino cît mai iute. Am mare nevoie de tine. Gian Galeazzo, duce

Astăzi, 14 octombrie.”

După ce prezentă scuzele sale membrilor consiliului, Leonardo coborî în

piaţă, încălecă şi porni spre Castello di Pavia, situat la cîteva ore de Milano.

V

Castanii, ulmii şi arţarii uriaşului parc îşi etalau la soare bronzul şi purpurile autumnale. Frunzele moarte pluteau prin văzduh ca fluturii. Din fîntînile îngropate sub bălării apa nu mai ţîşnea, iar în straturile neîngrijite, tomnaticele flori de ochiul-boului priveau cu jale.

În parcul castelului, Leonardo îl zări pe bătrînul nebun al lui Gian Galleazzo, singurul care rămăsese credincios stăpînului atunci cînd slugile îl părăsiseră pe ducele muribund.

Recunoscîndu-l pe artist, piticul alergă şontîcăind în întîmpinarea lui.

— Cum se simte ducele? îl întrebă Leonardo. Piticul dădu numai din mînă.

Însă cînd Leonardo vru s-o ia pe aleea principală, piticul îl opri:

— Nu pe acolo, nu! Vă vor zări, messere. Şi alteţa-sa vă roagă să veniţi în taină... Dacă află ducesa Isabella, s-ar putea să nu vă dea voie... Mai bine o luăm pe din dos, pe cărăruia asta ocolită...

Intrară pe poarta turnului din margine şi, urcînd pe scară, străbătură iatacurile splendide odinioară, acum părăsite şi de nelocuit. Tapetul de preţ din piele aurie de Cordoba era rupt şi jupuit, iar scaunul ducal de sub pologul de mătase, ţesut în pînze de păianjen. Vîntul nopţilor toamnei adusese din parc prin geamurile sparte frunze galbene, moarte.

— Ce tîlhari! Ucigaşii! ocăra pe sub nas piticul, arătînd semnele paraginei. Mă credeţi? Să nu văd în ochi ce se petrece aici! De n-ar fi ducele pe care, la drept vorbind, n-are cine să-l îngrijească afară de mine, un bătrîn slut, aş fi fugit la celălalt capăt al lumii. Pe aici, pe aici, vă rog.

Şi deschizînd uşa, îl introduse pe Leonardo într-o odaie întunecoasă, al cărei aer mirosea înăbuşitor a medicamente.

VI

Sîngerarea, după regulile artei medicale, se făcea aicea cu obloanele închise, la lumina lumînărilor. Ucenicul ţinea ligheanul în care se scurgea sîngele, în timp ce meşterul bărbier, un bătrînel cu mînecile suflecate, modest ca înfăţişare, opera deschiderea venei. Medicul, cu ochelarii pe nas şi înfăţişare gravă, în tradiţionalul strai de catifea liliachie, aproape neagră, garnisit cu blană de veveriţă, urmărea de departe, în calitate de „maestru al fizicii” munca bărbierului, căci a umbla cu uneltele chirurgicale era socotit drept ruşinos pentru demnitatea unui medic.

— Seara îi mai luaţi alteţei puţin sînge, porunci el cu ton autoritar cînd braţul fu pansat şi bolnavul sprijinit în perne.

— *Domine magister,* interveni politicos şi cu sfială bărbierul, n-ar fi mai

bine să mai aşteptăm? Nu cumva e prea mare pierderea de sînge ca să ...

— Ruşine, stimabile! îl privi doctorul cu zîmbet dispreţuitor. Ar fi timpul să ştii că din cele douăzeci şi patru de livre de sînge cîte sînt într-un corp omenesc poţi scoate douăzeci fără nici o primejdie pentru sănătatea şi viaţa pacientului. Cu cît iei din puţ mai multă apă stricată cu atît apa se împrospătează. Mi s-a mai întîmplat să iau sînge şi de la prunci cu nemiluita, şi mulţumesc lui Dumnezeu, întotdeauna le-a ajutat.

Leonardo, care asculta convorbirea în tăcere, dădu să-l contrazică. Îşi spuse însă că e tot atît de inutil să contrazici medicii, pe cît şi alchimiştii.

În cele din urmă medicul, însoţit de bărbier, se retrase şi piticul aranjă pernele de sub capul bolnavului şi-i înfăşură picioarele în pled.

Leonardo roti privirea prin odaie. Deasupra patului atîrna colivia cu un mic papagal verde. Pe măsuţa rotundă zăceau aruncate cărţi de joc, arşice, într-un vas de cristal plin cu apă se zbenguiau peştişori aurii. La picioarele ducelui dormea încolăcit un căţel alb. Erau ultimele jucării pe care credinciosul servitor le născocea pentru a-şi distra stăpînul.

— Ai trimis scrisoarea? murmură Gian Galeazzo fără să deschidă ochii.

— O, alteţă! se bucură piticul. Şi noi aşteptam! Credeam că dormiţi. Ştiţi, messer Leonardo e aici...

— Da?

Zîmbind bucuros, bolnavul încercă anevoie să se ridice.

— În sfîrşit, învăţătorule! Mă temeam că n-ai să mai vii... Gian Galeazzo îl apucă pe artist de mînă şi frumosu-i chip, tînăr de tot (avea douăzeci şi patru de ani) se însufleţi, acoperindu-se cu o uşoară rumeneală.

— Prietene, urmă bolnavul (piticul ieşi să păzească la uşă), ai auzit, desigur...

— Despre ce-i vorba, alteţă?

— Cum nu ştii? Atunci nu merită să amintesc... Ba nu, îţi voi spune totuşi: ca să facem haz amîndoi. Ei zic că...

Ducele tăcu o vreme, privindu-l pe Leonardo drept în lumina ochilor, apoi sfîrşi cu o părere de zîmbet pe faţă:

— Zic că eşti ucigaşul meu...

O clipă Leonardo crezu că aiurează.

— Ce nebunie, nu-i aşa? Tu – ucigaşul meu!... repetă ducele. Acum vreo trei săptămîni unchiul meu il Moro şi Beatrice mi-au trimis în dar un coş de piersici. Madonna Isabella este convinsă că, de cînd am gustat din piersicile acelea îmi merge mai rău şi că mor din pricina unei otrăvi lente. Mai spun că în grădina ta ar fi un pom...

— E adevărat, recunoscu încet Leonardo, am un asemenea pom...

— Ce spui? Şi atunci...?

— Dar, nu, Dumnezeu m-a ferit de crimă, dacă într-adevăr piersicile au fost din grădina mea. Acum înţeleg de unde vin zvonurile. Studiind efectul otrăvurilor, am introdus venin sub scoarţa piersicului. Şi i-am spus ucenicului

meu Zoroastro că piersicile conţin otravă. Dar experienţa n-a reuşit. Fructele sînt nevătămate. Iar el, pesemne s-a grăbit să aducă la cunoştinţă cuiva...

— Ştiam că nu e nimeni vinovat de moartea mea, exclamă bucuros ducele. Şi cu toate acestea să vezi cum se bănuiesc, se urăsc şi se tem unii de alţii... O, de-aş putea să le spun şi lor aşa cum am vorbit noi amîndoi! Unchiul se crede ucigaşul meu, pe cînd eu ştiu că e bun la suflet şi numai slab de înger şi sfios. Şi-apoi, la ce m-ar ucide? Sînt oricînd gata, nesilit de nimeni, să-i cedez puterea. N-am nevoie de nimic... Şi ce-aş mai fi plecat de aici, de lîngă el, ca să trăiesc în libertate singur, înconjurat numai de prieteni. Să mă fi călugărit sau să fi intrat ucenic la tine, Leonardo. Dar nimeni n-a vrut să creadă că într-adevăr nu doream puterea... Doamne, pentru ce au făcut-o? Spune-mi! Nu pe mine, ci pe ei s-au otrăvit cu roadele pomului tău nevinovat. Bieţii orbi... Pînă acum mi-am închipuit că nefericirea mea vine de la faptul că trebuie să mor. Azi însă am înţeles tot, învăţătorule. Nimic nu-mi mai doresc şi nu mă mai tem de nimic. Mi-e aşa de bine! Mi se umple inima de împăcare şi bucurie. E ca şi cum aş fi aruncat de pe mine hainele pline de colb într-o zi dogoritoare şi aş fi intrat într-o apă răcoroasă şi cristalină. O, dragul meu prieten, nu-mi găsesc cuvintele, dar tu înţelegi ce spun, nu-i aşa? Doar şi tu eşti ca mine...

Cu zîmbet molcom Leonardo îi strînse mîna în tăcere.

— Ştiam! urmă bolnavul în extaz. Ştiam că ai să mă înţelegi... Ţii minte cum îmi spuneai odată că o contemplare a eternelor legi ale mecanicii, ale necesităţii fireşti îi învaţă pe oameni marele calm şi marea smerenie? Pe-atunci nu înţelegeam. Acum însă, bolnav, singur, bîntuit de delir, de cîte ori nu mi-am adus aminte de tine, de chipul tău, de glasul tău, de fiecare cuvînt, al tău, învăţătorule! Ştii, uneori mi se pare că amîndoi am ajuns la aceeaşi concluzie pe căi diferite – tu pe ale vieţii, eu pe ale morţii.

Uşa se deschise şi dădu buzna piticul înspăimîntat.

— Monna Druda! îngăimă el, înspăimîntat.

Leonardo vru să plece, însă ducele nu-l lăsă.

Intră bătrîna dădacă a lui Gian Galeazzo în mîini cu un borcănaş cu pastă galbenă, alifia de scorpion.

Se prindeau scorpioni în miezul verii, cînd soarele se afla în constelaţia Cîinelui, şi se puneau la soare, vii, la macerat timp de cincizeci de zile, în ulei de măsline vechi de o sută de ani, amestecat cu răculeţi, cruciuliţă şi matridat. Bolnavul era uns apoi în fiecare seară la subţiori, tîmple, burtă şi pe piept, în dreptul inimii. Doftoroaiele o ţineau morţiş că nu se află leac mai bun împotriva oricăror otrăvuri, ca şi a farmecelor, făcutului şi vrăjilor.

Zărindu-l pe Leonardo aşezat pe marginea patului, monna Druda se opri locului buimacă, păli la faţă şi mîinile începură să-i tremure atît de tare, că era cît pe ce să scape miraculoasa alifie.

— Sfinte Dumnezeule, apără şi mîntuieşte! Maică precistă...!

Bolmojind rugăciuni şi închinîndu-se, dădaca se dădu îndărăt pînă spre uşă şi, ieşind din odaie, o luă la fugă cît îi îngăduiau bătrînele picioare ca să-i ducă îngrozitoarea veste madonnei Isabella.

Nu se îndoia nici o clipă că numai tîlharul de il Moro, ajutat de ucenicul

său Leonardo, îl dăduseră gata pe duce dacă nu cu otrăvuri, atunci cu deochiul, cu faptul, cu luatul urmei ori cu alte meşteşuguri diavoleşti.

În capelă ducesa îngenunchiase la icoană. Cînd monna Druda îi adusese ştirea cum că la duce se află Leonardo, Isabella sări în picioare:

— Nu se poate! Cine i-a dat voie?... strigă dezmeticindu-se.

— Cine să-i dea voie? îngăimă bătrîna clătinînd din cap a jale. Mă credeţi, luminăţia-voastră? Nu-mi dă prin minte de unde s-a ivit blestematul! Parcă a ieşit din pămînt... Ori a venit prin coş, Doamne iartă-mă! Se vede cît de colo că nu-i lucru curat. De cîtă vreme tot vă spun, alteţa-voastră...

Dar nu-i fu dat să termine. Un paj intră în capelă şi plecînd genunchiul, rosti cu reverenţă:

— Prealuminată madonnă, binevoi-veţi oare luminăţia-voastră şi consortul luminăţiei-voastre să-l primiţi pe preacreştinul monarh, majestatea-sa regele Franţei?

VII

Carol al VIII-lea îşi avea reşedinţa tot aici, la castelul din Pavia, în apartamentele de jos, mobilate luxos anume pentru dînsul de către ducele il Moro.

Era într-o după-amiază. Monarhul Franţei se odihnea ascultînd lectura unei cărţi destul de agramate, tradusă de curînd anume pentru dînsul din latineşte: *„Mirabila Urbis Romae”* – „Miracolele urbei Roma”.

Copil bolnăvicios şi singuratic, veşnic terorizat de tatăl său, ţinut ani trişti şi îndelungaţi în izolatul castel Amboise, Carol îşi făcuse educaţia doar prin romanele cavalereşti care au avut darul să-i tulbure de-a binelea mintea, şi fără ele nu prea zdravănă. Cînd se pomeni pe tronul Franţei, tinerelul sfios şi lipsit de experienţă, cu inima simţitoare şi mintea exaltată ce abia împlinise douăzeci de ani, se închipui unul din eroii de basm ai temerarelor fapte pe gustul celor povestite despre rătăcitorii cavaleri ai Mesei Rotunde, Lancelot şi Tristan, şi îşi puse în gînd să înfăptuiască tot ce citise în cărţi. Astfel se întîmplă că acest „fiu al zeului Marte şi urmaş al lui Iulius Caesar” după expresia cronicarilor de la curte, coborî pînă-n Lombardia în fruntea unei oştiri uriaşe, hotărît să cucerească Neapolul, Sicilia, mai mult, Constantinopolul, Ierusalimul şi, detronîndu-l pe Marele Otoman, să smulgă din rădăcini erezia lui Mahomed şi să elibereze de sub jugul păgînilor Mormîntul Domnului.

Şi acum, ascultînd cu încredere naivă „Miracolele...” gusta dinainte desfătările gloriei pe care avea s-o cîştige cucerind un oraş atît de vestit.

Gîndurile i se împleticeau. Capul îi era greu şi un junghi îl supăra la lingurică din pricina cinei de aseară, cam prea veselă, în mijlocul unor doamne milaneze. Chipul uneia dintre ele – al Lucreziei Crivelli – îl visase toată noaptea.

Carol al VIII-lea era mic de stat şi urît la faţă. Picioarele îi erau strîmbe şi subţiri ca spiţele, umerii înguşti, unul mai jos decît celălalt, pieptul scobit,

nasul coroiat mult prea mare şi greu pentru un obraz atît de mic, părul rar, de un roşcat palid, iar în loc de barbă şi mustăţi, obrajii îi avea năpădiţi de un puf galben. Un zvîcnet convulsiv îi schimonosea şi-i scutura mîinile. Gura cu buzele groase o ţinea veşnic deschisă, copilăreşte, sprîncenele, arcuite întrebător, în sus. Ochii miopi de un cenuşiu şters, albicios, foarte mari şi bulbucaţi, îi dădeau o expresie tristă, distrată şi în acelaşi timp încordată, obişnuită fiinţelor cu mintea slabă. Vorba îi era împleticită şi trunchiată. Gurile rele spuneau că s-ar fi născut cu şase degete la picioare. Şi, ca să-şi ascundă defectul, lansase la curte inestetica modă a pantofilor moi de catifea neagră, largi şi rotunjiţi la vîrf ca nişte copite de cal.

— Thibaud, Thibaud! îl strigă el pe valet, cu obişnuitul aer distrat, întrerupînd la mijloc lectura. Ştii, mi-e nu ştiu cum, bîlbîi el, negăsind cuvintele... Parcă mi-ar fi sete. A? Mă arde parcă... Adă un pahar de vin, Thibaud!...

În clipa aceea intră cardinalul Brissonet şi-i aduse la cunoştinţă că îl aşteaptă ducele.

— A? Cine? Ducele... Îndată. Numai să-mi potolesc setea, bolmoji Carol, ducînd la buze cupa ce i-o întindea un curtean.

Dar Brissonet îi opri mîna.

— De-al nostru? întrebă el pe Thibaud.

— Nu, monseniore, din pivniţele de aici. Al nostru s-a terminat.

— Iertaţi-mă, maiestate, se scuză cardinalul, vărsînd conţinutul cupei pe fereastră. Vinurile de aici ar putea fi dăunătoare sănătăţii voastre. Thibaud, dă ordin stolnicului să dea o fugă pînă-n tabără şi să aducă un butoiaş din rezervele de acolo.

— De ce? A? Ce? Ce s-a întîmplat? bolmojea regele nedumerit.

Şi cardinalul îi şopti că se teme de otravă. Căci la ce te puteai aştepta de la nişte oameni care l-au otrăvit pe propriul şi legiuitul lor monarh? La orice. Deşi, e drept, probe făţişe nu existau, totuşi prevederea nu strică.

— Prostii! Pentru ce? Mi-e sete, îngăimă Carol, închircindu-şi umerii.

În frunte mergeau heralzii.

Deasupra frunţii regale patru paji purtau un superb baldachin din mătase albastră ca cerul, ţesută cu crini argintii, emblema coroanei franceze, iar pe umerii lui înguşti seneşalul aruncă mantia de sobol, cusută cu albine de aur şi cu deviza cavalerească: *„Le roi des abeilles n’apas d’aiguillon”* – Regele albinelor nu are ac.

Procesiunea defila în mohorîtele apartamente pustii, neprimitoare ale castelului din Pavia, avînd ca ţintă iatacul muribundului.

Pe cînd trecea pe lîngă capelă, regele o zări pe Isabella şi, după vechiul obicei francez, scoţînd respectuos bereta, se apropie să-i sărute gura, numind-o „dragă surioară”.

Ducesa nu-i dădu însă răgaz şi, venind către el îi căzu la picioare.

— Aveţi milă de noi, sire, începu ea cuvîntarea dinainte pregătită! Dumnezeu să vă răsplătească însutit. Apăraţi-ne pe noi, nevinovaţii, voi, cavalerul fără frică şi prihană! Il Moro ne-a luat tot, tot. Ne-a răpit tronul şi

mi-a otrăvit soţul, pe Gian Galeazzo, legiuitul duce al Milanului. Sîntem înconjuraţi de ucigaşi în propria noastră casă...

Carol înţelegea anevoie cuvintele sale, de altminteri aproape că n-o asculta.

— A? Cum? Ce spune? îngăimă, de parcă atunci se trezise din somn, strîngînd convulsiv din umeri şi bîlbîindu-se. Nu trebuie... Vă rog... Nu trebuie, surioară... Ridicaţi-vă, haide!

Ducesa însă îi apucă mîinile să i le sărute, vru să-i cuprindă genunchii şi, izbucnind în lacrimi, exclamă la sfîrşit cu neprefăcută disperare:

— Dacă şi maiestatea-voastră ne lasă pradă lor, nu-mi va rămîne decît să-mi iau zilele!...

La auzul acestora, regele se pierdu definitiv, obrazul i se închirci, de parcă era gata să izbucnească în lacrimi.

— Poftim! Poftim! O, Doamne... Nu pot să... Brissonet... te rog... eu nu ştiu... spune-i.

Ar fi vrut să o ia la fugă. Isabella nu-i trezea în suflet nici urmă de compătimire, căci pînă şi-n umilinţa şi disperarea ei era frumoasă şi trufaşă, asemenea eroinelor tragediei antice.

— Prealuminată madonna, liniştiţi-vă, rosti cardinalul cu perfectă politeţe. Maiestatea-sa va face pentru luminăţia-voastră, şi pentru duce, soţul vostru, monsieur Jean Galeasse, tot ce-i va sta în putinţă.

Însă tonul său oarecum protector era de-o răceală de gheaţă. Pronunţă numele ducelui cu vădit accent franţuzesc.

Ducesa ridică ochii, se întoarse către Brissonet, apoi îl privi pe rege în obraz cu atenţie şi deodată amuţi, parcă abia atunci înţelegînd cui îi vorbise.

Ridicol, slut şi demn de milă, regele stătea în faţa ei cu gura de copil prostănac deschisă şi holbîndu-şi mai mult ochii mari şi alburii, în timp ce un zîmbet stupid, încordat şi descumpănit, se lăţea pe obrazul său urît.

„Eu, nepoata lui Ferdinand de Aragon, la picioarele acestui avorton?”

Se ridică. Obrajii ei, palizi pînă atunci, ardeau vîlvătaie. Carol simţea că trebuie să spună ceva, ca să spargă tăcerea penibilă. Cu o sforţare disperată, zvîcni din umăr, clipi din ochi şi, îngăimînd obişnuitul său „A? Cum? Ce s-a întîmplat?” se bîlbîi, dădu din mînă a jale şi rămase mut.

Ducesa îl măsură cu o privire de făţiş dispreţ şi regele plecă fruntea, nimicit.

— Să mergem Brissonet, să mergem... A?...

Înaintea lui pajii deschiseră canaturile uşilor şi Carol pătrunse în odaia ducelui bolnav.

Aici obloanele erau deschise şi lumina molcomă a serii de toamnă, filtrată prin aurul copacilor din parc, se revărsa pe fereastră.

Carol se apropie de patul bolnavului şi, zicîndu-i *mon cousin,* îl întrebă de sănătate.

Gian Galeazzo îi răspunse cu zîmbet cald şi regele se simţi numaidecît

mai la-ndemînă, sfiala i se risipi şi puţin cîte puţin se linişti.

— Dumnezeu să vă dăruiască biruinţa, maiestate, spuse între altele ducele. Cînd veţi ajunge la Ierusalim, la Sfîntul Mormînt, rugaţi-vă şi pentru bietul meu suflet, căci pînă atunci nu voi mai fi...

— Ba nu, ba nu, *mon cousin,* se poate? Cum de-ţi trece prin minte? îl întrerupse regele. Dumnezeu e milostiv, ai să te faci bine... Ce-o să ne mai războim noi doi cu păgînii! Ţine minte vorba mea! A! Cum?...

— Să mă războiesc? clătină din cap Gian Galeazzo. Eu? Nu e cu putinţă...

Şi adăugă fixîndu-l pe rege drept în ochi cu o privire din străfunduri, rugătoare:

— Cînd nu voi mai fi, sire, aveţi grijă de fiul meu Francesco. Nu-l părăsiţi. De asemeni şi pe Isabella. E atît de nefericită! N-are în lumea asta pe nimeni...

— O Doamne, o Doamne! suspină regele cuprins de adîncă tulburare. Buzele lui groase tresăriră, colţurile li se lăsară în jos şi, privind parcă lumina, chipul îi fu luminat de-o bunătate fără seamăn.

Carol se aplecă iute asupra muribundului şi, îmbrăţişîndu-l într-o pornire de duioşie, îngăimă:

— O, vărul meu, dragul meu! Bietul de tine, bietul de tine!...

Zîmbiră unul altuia ca doi copii oropsiţi şi buzele li se uniră într-o sărutare frăţească.

Cînd ieşi de la duce, Carol îl chemă la el pe cardinal:

— Brissonet, ei, Brissonet... ştii... trebuie cumva... ştii a? să le luăm apărarea... Nu se poate aşa... nu... nu se poate... Sînt cavaler... Trebuie să le luăm apărarea auzi?

— Maiestate, îi răspunse cardinalul în treacăt, ducele oricum va muri. Şi-apoi, cu ce am putea să-l ajutăm? Numai să ne stricăm nouă. Il Moro e doar aliatul nostru...

— Il Moro e un asasin, asta e il Moro, un mişel! strigă regele şi ochii săi scînteiară de o neprefăcută mînie.

— Ce putem face? murmură Brissonet, strîngînd din umeri, cu zîmbet subţire şi îngăduitor. Il Moro nu e nici mai rău şi nici mai bun decît alţii. Asta-i politica, maiestate! Toţi sîntem oameni, toţi greşim...

Stolnicul servi regelui o cupă de vin franţuzesc şi Carol îl bău cu sete. Vinul îl înviora şi-i risipea gîndurile negre.

O dată cu stolnicul venise şi un dregător de la curte, mesager al ducelui, spre a-l pofti la cină. Dar Carol declină invitaţia. Trimisul stărui în fel şi chip, văzînd însă că rugăminţile rămîn deşarte, se strecură lîngă Thibaud şi-i şopti o vorbă la ureche. Valetul dădu din cap a înţelegere şi la rîndul său şopti la urechea regelui:

— Sire, madonna Lucrezia...

— A? Cum? Ce s-a întîmplat?... Care Lucrezia?...

— Cea cu care aţi binevoit să dansaţi la balul de aseară.

— A, da, desigur, cum să nu... Ţin minte... Madonna Lucrezia... Frumoasă! Zici că va fi şi ea acolo?

— În mod sigur şi vă imploră, sire...

— Mă imploră?... Ia te uită! Ce să fac, Thibaud? Cum socoţi? Poate că totuşi... La urma urmei totuna e... Fie şi aşa... Mîine la drum... Pentru ultima oară... Mulţumiţi-i ducelui, messer, se adresă el trimisului, şi comunicaţi-i că am să... a ? poate că...

— Ascultă, cine-i această madonna Lucrezia? îl trase el deoparte pe valet.

— Amanta lui Il Moro, sire.

— Amanta? A? Păcat...

— Numai un cuvinţel să-mi spuneţi sire, şi într-o clipă se-aranjează totul. Poate chiar astăzi, dacă doriţi.

— A, nu! Cum se poate? Îi sînt oaspe...

— Il Moro va fi măgulit, sire. Nu-i cunoaşteţi pe cei de aici, cît sînt de mărunţi...

— Totuna, totuna. Cum vrei. Treaba ta...

— Fiţi pe pace, sire. Numai un cuvinţel...

— Nu mă-ntreba... Nu-mi place... Ţi-am spus – e treaba ta... Nu ştiu nimic... Cum vrei...

Şi Thibaud doar se înclină adînc în tăcere. Dar coborînd scara, regele arăta iarăşi întunecat şi îşi freca fruntea într-o sforţare neputincioasă de a gîndi.

— Brissonet, ei, Brissonet.. Cum crezi? Oare ce-am vrut să spun? Ah, da, da... Să-i luăm apărarea... E nevinovat... Ce ofensă... Nu se poate aşa. Sînt cavaler!...

— Lăsaţi această grijă, sire, nu de ea ne arde acum. Lăsaţi-o pe altădată, pe mai tîrziu. Poate cînd ne vom întoarce din campanie, după ce-i vom fi învins pe otomani şi vom fi cucerit Ierusalimul.

— Ierusalimul! Într-adevăr! bolmoji regele, căscînd ochii mari, şi pe buze i se aşternu un palid surîs visător.

— Mîna lui Dumnezeu călăuzeşte pe maiestatea-voastră către victorie, sire. continuă Brissonet, degetul Domnului arată calea oştilor cruciadei.

— Degetul Domnului! Degetul Domnului! repeta solemn Carol al VIII-lea, înălţînd privirile spre cer.

VIII

La opt zile după aceea, tînărul duce se stinse.

În ceasul morţii o implorase pe soţie să-i îngăduie a-l revedea pe Leonardo. Isabella îl refuză însă. Monna Druda îi băgase în cap că cei cărora

li s-au făcut farmece întotdeauna simt o nestăvilită şi dăunătoare dorinţă de a-i revedea pe fermecători şi pînă în ultima zi bătrîna dădacă îl unse sîrguincios cu alifia de scorpion, iar medicii îl chinuiră luîndu-i sînge.

Se stinse în tăcere.

— Facă-se voia Ta! au fost ultimele sale cuvinte.

Il Moro porunci ca trupul răposatului să fie transportat de la Pavia la Milano şi acolo expus în catedrală.

Curtenii se adunară la Castello di Milano. Asigurîndu-i că sfîrşitul prematur al nepotului îl îndurerează cumplit, propuse ca micul Francesco, fiul lui Gian Galeazzo, legiuitul moştenitor al scaunului ducal, să fie declarat urmaş al său şi ridicat la rangul de duce. Asistenţa se opuse însă cu străşnicie. Nu se cade, susţineau ei, să se încredinţeze unui minor o putere de stat atît de mare, astfel că stîrniră pe lîngă il Moro în numele poporului milanez să primească sceptrul ducal. Il Moro refuză cu făţărnicie şi abia după multe rugăminţi se învoi, parcă în silă.

Fu adusă o bogată mantie din brocart aurit şi proaspătul duce se înfăşură în ea, apoi, înconjurat de o mulţime compactă de susţinători, care făceau să se cutremure văzduhul de urale: „Viva il Moro, viva il duca!” în sunet de trîmbiţi, salve de tunuri şi dangăt de clopote, dar în tăcerea mormîntală a poporului de pe străzi, el porni călare spre bazilica Sant’ Ambrogio. În Piazza del Mercato, în dreptul Loggiei degli Osia, dinspre miazăzi de palatul Signoriei, heraldul dădu citire, de faţă cu mai-marii breslelor, cu cetăţenii de vază şi sindicii oraşului, unui „privilegiu” acordat ducelui il Moro de către Maximilian, eternul Augustus al Sfîntului Imperiu Roman.

„Maximilianus divina favente clementia Romanorum Rex semper Augustus – toate domeniile, pămînturile, satele, castelele şi fortăreţele, munţii şi păşunile, cîmpiile şi pădurile, luncile şi rîurile, lacurile şi pîrloagele, terenurile de vînătoare şi de pescuit, sărăturile şi carierele, domeniile vasalilor, marchizi, conţi sau baroni, pămînturile mănăstireşti, ale bisericii şi ale parohiilor, pe toate şi pe toţi ţi le dăruim ţie, Lodovico Sforza, şi urmaşilor tăi, de asemeni ridicîndu-te, numindu-te şi punîndu-te pe tine şi pe fii tăi, nepoţii şi strănepoţii la cîrma Lombardiei pînă la sfîrşitul veacurilor”.

Iar după cîteva zile populaţia Milanului fu încunoştinţată că peste puţin va avea loc ceremonia transportării în catedrală a preasfîntului piron de pe crucea răstignirii, cea mai preţuită relicvă a Milanului.

Astfel spera il Moro să intre în voia poporului şi să-şi întărească printr-un act solemn autoritatea.

IX

Se făcuse noapte, dar în piaţa Arengo, înaintea cîrciumii lui Thibald, se adunase lume puzderie. Era de faţă şi Scarabullo, spoitorul, broderul Mascarello, curelarul Maso, cizmarul Córbolo, meşterul sticlar Gorgoglio.

În mijlocul mulţimii, urcat pe un butoi, dominicanul fra Timoteo propovăduia:

— Iubiţii mei fraţi! Cînd sfînta Elena a găsit sub templul idolatru al zeiţei Venus lemnul mîntuitor al crucii şi celelalte unelte ale patimilor Domnului îngropate în pămînt de către păgîni, împăratul Constantin, luînd unul din preasfintele şi spăimîntătoarele piroane porunci fierarilor să-l facă zăbală calului său de bătălie, ca să împlinească astfel spusa proorocului Zaharia: „şi fi-va pironul zăbală calului”. Tainica, nemărturisita relicvă i-a dăruit biruinţă asupra vrăjmaşilor Imperiului Roman. După moartea cezarului, pironul a fost pierdut şi abia după multă vreme regăsit în oraşul Roma de către martirul Ambrogio Mediolanul în dugheana unui oarecare Paolino, negustor de fier vechi, şi adus apoi la Milano. De-atunci oraşul nostru are cel mai preţios dintre preasfintele piroane – acela care străpunse în palma dreaptă pe fiul omului, crucificîndu-l pe lemnul mîntuirii. Măsura lui exactă este de cinci degete jumate. Fiind mai lung şi mai gros decît cel al Romei, şi ascuţit, pe cîtă vreme acela e bont. Pironul nostru a stat timp de trei ceasuri înfipt în palma mîntuitorului, aşa cum o dovedeşte preaînvăţatul padre Alesio cu rafinatele-i silogisme...

Aici fra Timoteo se opri să-şi tragă răsuflarea, ca să răcnească apoi cu putere nouă şi cu glas de tunet înălţînd braţele spre cer:

— Şi iată că astăzi iubiţii mei fraţi, se săvîrşeşte o neasemuită mîrşăvie: Il Moro, tîlhar şi ucigaş, răpitorul unui pristol, ispitind poporul cu o sărbătoare nelegiuită, tocmai cu acest preasfînt piron, vrea să-şi întărească tronul clătinat.

Mulţimea lărmui.

— Oare ştiţi voi, fraţilor, urmă călugărul, cui anume a încredinţat el construirea maşinăriei care va ridica acel piron în cupola centrală, deasupra altarului?

— Cui? Cui?

— Florentinului Leonardo da Vinci!

— Leonardo? Cine-i ăsta? întrebau unii.

— Las’ că ştim noi, îi lămureau alţii. Cel ce l-a otrăvit cu piersici pe tînărul duce...

— Vrăjitorul! Ereticul! Păgînul!...

— Da parcă am auzit, fraţilor, îi luă apărarea cu oarecare sfială Córbolo, că acest messer Leonardo este om blajin!... Rău nu face şi îi e milă nu numai de oameni, cruţă orice făptură vie...

— Taci, Córbolo! De ce îndrugi prostii?

— Oare poate fi bun la suflet un vrăjitor?

— Vai şi amar, fiii mei întru păstorit, îi dădea înainte fra Timoteo. Cîndva se va spune şi despre marele ispititor, cel ieşit din întuneric: e bun, e blînd, e desăvîrşirea, deoarece chipul său este asemenea cu acela al lui Crist, şi i-a fost dat un glas dulce şi perfid ca de lăută. Pe mulţi îi va ispiti cu mizericordia vicleană. Şi chema-va din cele patru vînturi ale cerului neamuri şi popoare aşa cum cheamă potîrnichea cu glasu-i prefăcut puii din alt cuib. Vegheaţi, dară, fraţii mei! Acesta-i îngerul întunericului, prinţul celuilalt tărîm, numit Anticrist, ce vine luînd chip omenesc, iar florentinul Leonardo e sluga şi profetul acestuia.

— Ai grăit adevărul! Ăsta şi-a vîndut sufletul diavolului şi a semnat zapisul cu propriul sînge, îi ţinu isonul meşterul sticlar Gorgoglio.

Nu mai auzise de Leonardo.

— Maică Precistă, apără şi miluieşte! se văicărea tîrgoveaţa Barbaccia. Deunăzi povestea o fetişoara, Stamma, care-i tocmită la bucătăria călăului închisorii că... Doamne iartă-mă c-o spun în fapt de seară, chiar dînsul, Leonardo, fură trupurile spînzuraţilor, ca să le ciopîrţească, să le scoată măruntaiele şi să înşire maţele...

— Asta-i treabă ciudată, Barbaccio, ce mintea proastă de muiere n-o poate pricepe, o lămuri cu gravitate Córbolo. O anume ştiinţă care se cheamă anatomia...

— Zice lumea c-ar fi născocit şi o maşină de zburat prin aer pe aripi de pasăre, interveni Mascarello.

— Se ridică asupra lui Dumnezeu străvechiul şarpe înaripat, Veliar, aduse din nou lămuriri fra Timoteo. Parcă nu se înălţase în văzduh şi Simon Magul, dar l-a prăbuşit la pămînt apostolul Pavel.

— Umblă pe mare ca pe uscat, declară Scarabullo. Cică „dacă Domnul Dumnezeu a umblat, de ce n-aş umbla şi eu?”. Iată cum huleşte!

— Coboară la fundul mării sub un clopot de sticlă, adăugi şi curelarul Maso.

— Măi fraţilor, da nu le mai daţi crezare! La ce-i trebuie clopotul? Cînd vrea, el se face peşte şi înoată, se preface în pasăre şi zboară! se dumeri Gorgoglio.

— Ca să vezi, vrăjitorul naibii, crăpa-i-ar ochii în cap!

— Oare ce mai păzesc sfinţii inchizitori? Pe rug cu el! Pe rug!

— Ba să-i înfigă un par în gîtlej!

— Vai nouă! Vai nouă, iubiţii mei fraţi! o tot ţinea fra Timoteo. Preasfinţitul piron!... Preasfinţitul piron e la dînsul!

— Ei bine, asta nu e de îndurat! răcni Scarabullo, strîngînd pumnii. De-ar fi să ne dăm duhul pînă la unul şi tot nu vom îngădui profanarea sfintei relicve. Ba îi vom smulge pironul acestui păgîn! Ne va plăti scump pentru pironul furat! Şi pentru ducele ucis mişeleşte.

— Încotro, fraţilor? se îngrozi cizmarul. La ceasul ăsta străjile dau ocol tocmai pe aici. Şi căpitanul di giustizia...

— La dracu şi cu dînsul! Dacă ţi-e frică, du-te de te ascunde sub fusta nevestei.

Înarmată cu ciomege, pari, securi ori pietre, în răcnete, ocări, gloata se urni de-a lungul uliţei...

În fruntea ei, cu crucea în mîini, călca vajnic monahul şi intona un psalm:

— Învia-va Domnul Dumnezeu şi pieri-vor vrăjmaşii săi şi fugi-vor din faţa lui cei ce-l urăsc...

— Şi aşa cum se risipeşte fumul sau ceara în faţa focului, aşa pieri-vor

necredincioşii din faţa Domnului.

Făcliile de răşină trosneau fumegînd şi în lumina lor roşietică pălea secera răsturnată a craiului-nou, subţirel şi atît de singuratic. Stelele molcome se stingeau una cîte una.

X

Leonardo lucra în atelier la maşinăria de ridicare a preasfîntului piron. Alături, Zoroastro construia cutia cilindrică prevăzută cu geamuri şi raze poleite în care relicva avea să fie păstrată. Giovani Beltraffio, care se aciuiase în colţul mai întunecat, ridica din cînd în cînd ochii la dascăl.

Leonardo uitase de maşină adîncit în studiul problemei de transmisie a forţei prin intermediul scripeţilor şi al pîrghiilor.

Abia sfîrşise de făcut un calcul complicat. Necesitatea interioară a raţiunii, o lege a matematicii, justifica necesitatea exterioară a naturii, care era o lege a matematicii. Aşadar, cele două mari enigme se contopeau într-una singură, mai mare.

„Niciodată n-au să inventeze oamenii ceva atît de simplu şi de perfect ca fenomenul naturii, îşi spunea el în sinea lui cu zîmbet molcom. Dumnezeiasca necesitate obligă efectul să decurgă din cauză pe calea cea mai scurtă”

Sufletul îi era plin de uimire vecină cu evlavia. O mai încercase şi altă dată dinaintea beznei în care izbutea să-şi furişeze privirea. Era un sentiment care nu semăna cu nici un altul pe măsura sentimentelor omeneşti.

Şi alături de schiţele maşinii pentru ridicat preasfîntul piron, alături de cifre şi calcule, Leonardo scrise pe marginea hîrtiei cuvinte ce sunau în inima sa ca o rugă:

„O, divină e dreptatea Ta, Primul Motor! Tu refuzi să răpeşti vremii forţa, ordinea şi calitatea necesarelor acţiuni, căci dacă ea trebuie să împingă un corp cu o sută de coţi mai încolo, iar în drumul lui se întîlneşte o piedică, Tu porunceşti cu forţa avîntului să producă o nouă mişcare, diverse cutremurări sau zvîcniri, ceea ce reprezintă o compensaţie a drumului neparcurs. O, divină e necesitatea Ta, Primul Motor!”

Dar tocmai atunci se auziră bătăi puternice la uşa de intrare, cîntări de psalmi şi urletele gloatei înfuriate.

Giovanni şi Zaroastro alergară să afle ce s-a întîmplat.

Între timp, în odaie năvăli bucătăreasa Mathurine, mai mult dezbrăcată, aşa cum sărise din aşternut, şi cu părul vîlvoi.

— Ajutor! Dau tîlharii! Tîlharii! strigă bucătăreasa. Maică Preacurată, ajută-ne...

După ea intră Marco d’Oggiono cu archebuza în mîini, grăbit să zăvorească obloanele.

— Ce se întîmplă, Marco? îl întrebă meşterul.

— Nu ştiu. O gloată dă năvală. Pesemne au aţîţat-o călugării.

— Ce vor de la mine?

— Naiba-i înţelege pe aceşti dezlănţuiţi! Cer să le înapoiaţi preasfîntul piron.

— Nu-l am aici. E în sanctuarul arhiepiscopului Arcimboldo.

— Parcă nu le-am spus? Nici nu stau să asculte, de parcă ar fi turbaţi. Răcnesc ocări, zic că sînteţi otrăvitorul ducelui Gian Galeazzo, vrăjitor şi păgîn.

Larma din stradă creştea:

— Deschideţi! Deschideţi! De nu, o să vă ardem blestematul cuib! Punem noi mîna pe tine, Leonardo, Anticristule afurisit!

— Învia-va Domnul Dumnezeu şi pieri-vor vrăjmaşii săi, fonfăia fra Timoteo.

Cîntările sale se împleteau de minune cu şuierăturile ştrengarului de Farfanicchio, care-ţi spărgeau urechile.

Deodată dădu buzna în atelier micul Jacopo, băiat de alergătură pe la bucătărie, se căţără pe pervaz, deschise oblonul şi vru să sară afară, cînd Leonardo îl apucă de hăinuţă.

— Încotro?

— Să chem pe berovierri, la ora asta străjile căpitanului di giustizia trec pe aproape...

— Ce-ţi trăsneşte! Dumnezeu cu tine, Jacopo. Ăştia, dacă te prind au să te omoare.

— N-au să mă prindă! Săr zidul care dă în grădina tuşii Trulla, mă strecor în şanţul cu brusturi, iar de-acolo prin dosuri... chiar dacă mă omoară, tot e mai bine să mor eu, decît să vă omoare pe dumneavoastră!

Şi aruncînd lui Leonardo un zîmbet plin de tandreţe şi curaj, băiatul îi alunecă din mîini, sări pe fereastră şi, strigînd de jos din curte: „Am să vă scap, o să vedeţi!” trînti la loc oblonul.

— Împieliţatul! clătină din cap Mathurine. Dar uite că acum ne-a prins bine. Să crezi că ne scapă...

În aceeaşi clipă se auzi un geam zăngănind şi spărgîndu-se la catul de sus.

Bătrîna scoase un strigăt de spaimă şi, ieşind valvîrtej din odaie, orbecăind, o luă pe scara abruptă a beciului, mai mult rostogolindu-se, şi se piti jos în fundul unui butoi gol, unde numai bine ar fi stat pînă dimineaţa de n-o scoteau ai casei.

Marco alergă sus să tragă şi acolo obloanele.

Giovanni se înapoie în atelier şi, palid, cu deznădejdea înscrisă pe faţă, nepăsător la toate celelalte, vru să-şi reia locul din ungher, dar, ridică ochii la Leonardo, se apropie şi deodată căzu înaintea lui în genunchi.

— Ce-i cu tine, Giovanni? Ce s-a întîmplat?

— Ei spun, învăţătorule... Ştiu că nu-i adevărat... Nu pot crede... Dar spune-mi tu, pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi tu cu gura ta.

Învăţătorule!...

Şi tăcu, sufocat de emoţie.

— Te îndoieşti, murmură Leonardo cu un zîmbet de întristare. Vrei să ştii de la mine dacă e adevărat că sînt ucigaş?

— Vreau un singur cuvînt, un singur cuvînt rostit de gura ta, învăţătorule!

— Ce-aş putea să-ţi spun, prietene? Şi la ce bun? Tot n-ai să crezi, dacă ai putut să te îndoieşti...

— O, messer Leonardo! exclamă Giovanni. Atîta m-am chinuit, că nu mai ştiu ce-i cu mine... Simt că înnebunesc, învăţătorule... Ajută-mă! Ai milă de mine. Nu mai pot... Spune-mi că nu-i adevărat...

Leonardo tăcea.

Apoi murmură întorcînd ochii în altă parte, cu o voce care-i tremură ca o coardă:

— Şi tu eşti de partea lor, şi tu eşti împotriva mea!...

Se auziră bufnituri atît de puternice, că se cutremură casa. Scarabullo spărgea uşa cu barda.

Leonardo plecă urechea la urletele mulţimii şi inima i se strînse de atîta singurătate şi nemărginită tristeţe din amarul căreia gustase şi altădată.

Plecă fruntea. Şi atunci ochii săi văzură rîndurile ce abia le scrisese:

„O, divină e dreptatea Ta, Primul Motor!” „Aşa e! îşi spuse în sinea lui. Tot binele vine de la Tine!” Zîmbi împăcat şi repetă în gînd ultimele cuvinte rostite de ducele Gian Galeazzo la ceasul sfîrşitului:

„Facă-se voia Ta, precum în ceruri, aşa şi pre pămînt”.

C a r t e a a ş a s e a

JURNALUL LUI GIOVANNI BELTRAFFIO

În 25 martie 1494 am intrat ucenic la meşterul florentin Leonardo da Vinci.

Iată ordinea în care se predau materiile: perspectiva, măsurile şi proporţiile trupului omenesc, luîndu-se ca model meşterii mai de seamă, şi, în fine, desen după natură.

*

Astăzi colegul meu Marco d'Oggiono mi-a arătat o carte despre perspectivă, alcătuită din însemnări după spusele învăţătorului. Ea începe aşa:

„Bucuria cea mai mare i-o dă trupului omenesc lumina soarelui, iară spiritului – claritatea adevărului matematic.

Iată de ce ştiinţa despre perspectivă, în care contemplarea unei linii luminoase este cea mai mare bucurie pentru ochiul omenesc, este mai presus decît toate celelalte studii şi ştiinţe omeneşti. Fie ca mintea să mi-o lumineze Cel ce spus-a despre sine; «Eu sînt lumina cea adevărată», şi să mă ajute să expun cu limpezime această ştiinţă despre perspectivă sau ştiinţa despre Lumină.

Cartea de faţă o împart în trei părţi: prima – despre volumul descrescînd al obiectelor din depărtare, a doua – despre limpezimea descrescîndă a culorii, şi a treia – limpezimea descrescîndă a contururilor."

Învăţătorul se îngrijeşte de mine ca de copilul lui: aflînd că sînt sărac, n-a vrut să primească plata lunară conform înţelegerii.

*

— Cînd vei stăpîni îndeajuns legile perspectivei şi vei cunoaşte pe de rost proporţiile corpului omenesc, a spus învăţătorul, observă neobosit în timpul plimbărilor tale mişcările trecătorilor – cum stau, cum umblă, cum vorbesc şi se ceartă, rîd şi se încaieră, cum arată în aceste ocazii feţele lor şi ale celor ce vor să-i despartă, sau doar îi privesc în tăcere. Notează-ţi toate acestea şi schiţează-le cu creionul cît mai neîntîrziat într-un caieţel cu hîrtie colorată pe care să-l porţi mereu la tine, iar cînd se va umple, ia-ţi altul, dar pe cel vechi păstrează-l. Ţine minte că nu trebuie să distrugi sau să ştergi aceste desene, ci ele trebuie păstrate, căci mişcările trupului sînt atît de fără număr şi fără de sfîrşit în natură, încît nici o memorie omenească nu le poate reţine. Iată de ce trebuie să socoţi aceste desene ca pe cei mai buni dascăli şi îndrumători ai tăi.

Mi-am luat un caiet în care notez în fiecare seară spusele cele mai de seamă ale dascălului meu.

*

Astăzi am întîlnit în ulicioara peticarilor, nu departe de catedrală, pe unchiul meu, meşterul vitrar Oswald Ingrim. Mi-a spus că, mutîndu-mă în

casa unui eretic ca Leonardo, mi-am juruit sufletul pierzaniei şi că el s-a lepădat de mine. Am rămas, aşadar, singur pe lume, singur de tot. N-am pe nimeni, nici rude şi nici prieteni – în afara învăţătorului. Şi iată, repet în gînd frumoasa rugăciune a lui Leonardo: „Luminează-mă, Doamne, tu care eşti Lumina lumii, şi ajută-mă să cunosc perspectiva, ştiinţa despre lumina ta”. Cum ar fi cu putinţă ca acestea să fie cuvintele unui eretic?

*

Cînd mi-e inima grea, numai ce-i văd chipul şi mă simt numaidecît bucuros şi uşurat. Ce ochi are! Limpezi, de un albastru palid, şi reci, de parcă ar fi de gheaţă, dar ce voce înceată şi plăcută, ce zîmbet! Pînă şi oamenii cei mai răi şi îndărătnici nu-s în stare a se împotrivi vorbei lui învăluitoare, dacă vrea cu tot dinadinsul să-i încline către un „da” sau un „nu”. Adesea îl privesc ceasuri în şir cum şade la masa lui de lucru cufundat în gînduri şi prefiră şi mîngîie cu mişcările line intrate în deprindere ale degetelor lui subţiri, barba sa aurie, lungă şi mătăsoasă ca părul de fecioară, numai cîrlionţi. Iar dacă stă de vorbă cu cineva, mai totdeauna îşi mijeşte un ochi, cea ce îi dă un aer puţin poznaş, ironic şi blajin, de-ai zice că privirea strecurată pe sub streaşină sprîncenelor dese pătrunde pînă-n străfundul inimii celuilalt.

*

Se îmbracă simplu, nu suferă hainele pestriţe, prea la modă. Nu-i plac nici un fel de parfumuri. În schimb lenjurile le are din pînza de Rennes cea mai fină, întotdeauna albe ca neaua. Pe cap poartă o beretă neagră, fără zorzoane, medalii sau pene. Pe deasupra camizolei negre pune o mantie de un roşu-închis, lungă pînă la genunchi, cu falduri drepte de o croială ca pe vremuri. Mişcările-i sînt line şi calme. Şi cu toată modestia îmbrăcămintei, oriunde s-ar afla, fie că e într-un cerc de nobili, fie într-o mulţime de oameni din popor, întotdeauna arată aşa fel, încît nu poţi să nu-l observi – nu seamănă cu nimeni.

*

La toate se pricepe şi pe toate le ştie: e un bun arcaş şi arbaletier, bun călăreţ, bun înotător şi maestru în ale scrimei. Într-o zi l-am văzut luîndu-se la întrecere cu cei mai vajnici tineri ai oraşului. Întrecerea consta în a arunca sus în biserică o monedă măruntă aşa fel ca să lovească exact centrul cupolei. Şi messer Leonardo i-a învins pe toţi prin forţă şi dibăcie.

E stîngaci. Dar mîna sa stîngă, subţire şi gingaşă în aparenţă ca o mînă de femeie tînără, îndoaie în joacă potcoava de fier sau limba de clopot şi tot ea, schiţînd un profil fermecător de fată, aşterne abia atingînd hîrtia cu cărbunele sau creionul umbre transparente, la fel de uşoare ca tremurul aripilor de fluture.

*

Astăzi după-amiază lucra de faţă cu mine la capul plecat al fecioarei Maria ce ascultă bunavestirea Arhanghelului. Desenul era pe terminate, de sub năframa împodobită cu mărgăritare şi două aripi de porumbel, ce răspund sfioase palei aripilor îngereşti, se zăresc şuviţe de păr împletite ca la fetele florentine, într-o pieptănătură ce pare poate neglijentă, dar cere multă iscusinţă. Frumuseţea acestor cîrlionţi te farmecă la fel ca o muzică. Şi taina ochilor ce parcă se strevăd prin pleoapele coborîte în rama de umbră a

genelor aminteşte misterioasele flori de pe fundul apei, ce le-ai zări prin limpezimea valului, pe care însă mîna nu le poate ajunge.

Şi cum şedeam aşa, deodată dă buzna băiatul de alergătură Jacopo şi, ţopăind şi bătînd din palme, începe să strige:

— V-am adus nişte sluţi! V-am adus nişte urîţi! Duceţi-vă iute, messere! Sînt la bucătărie! Nişte cerşetori atît de drăgălaşi, că nu se poate să nu vă placă!

— De unde i-ai luat? se interesă învăţătorul.

— De la Sant' Ambrogio, din pridvor. Sînt din Bergamo. Le-am spus că dacă stau să le faceţi portretele, o să aibă o cină pe cinste.

— Să aştepte. Mai întîi să termin desenul.

— Nu, messer Leonardo, n-au să aştepte. Pînă amurgeşte vor să fie înapoi la Bergamo. Numai uitaţi-vă la ei, n-o să vă pară rău! Zău că merită! N-aţi mai văzut aşa monştri!

Lăsînd desenul baltă, învăţătorul trecu la bucătărie. Eu mă ţinui după dînsul.

Văzurăm şezînd cuminţi pe bancă doi bătrîni, pesemne fraţi, buhăiţi, fiecare cu cîte o ditamai guşă flască sub bărbie – e o boală foarte răspîndită printre locuitorii din munţii Bergamului – şi alături şedea soţia unuia dintre ei, o bătrînă slabă şi smochinită, poreclită Păianjeniţa. Şi trebuie să recunosc că-şi merita pe deplin numele.

— Vedeţi? şoptea Jacopo. N-am spus c-au să vă placă? Ştiu eu de ce aveţi nevoie...

Obrazul lui strălucea de mîndrie.

Leonardo porunci să se aducă vin şi, aşezîndu-se la masă cu aceşti monştri, începu să-i ospăteze, întrebîndu-i de una şi de alta, prietenos şi încercînd să-i facă să rîdă cu povestioare stupide. La început cerşetorii îl priveau ca nişte sălbăticiuni, neîncrezători, cu teamă, neînţelegînd, pesemne, de ce-au fost aduşi. Însă cînd le spuse dezgustătoarea anecdotă despre ovreiul care, murind, spre a fi ocolite rigorile legii ce interzicea ca evreii să fie îngropaţi în pămîntul oraşului Bologna, a fost tăiat în bucăţele de coreligionarul său, marinat, pus într-un butoi cu miere şi mirodenii şi trimis o dată cu mărfurile la Veneţia, iar acolo, pe corabie şi, dintr-o greşeală, mîncat de către un călător, un creştin din Florenţa, Păianjeniţa nu se mai putu ţine de rîs. Curînd toţi trei, cherchelindu-se, rîdeau în hohote cu strîmbături dezgustătoare. Cuprins de jenă, am plecat ochii şi le-am întors spatele, să nu-i văd. Leonardo, însă, ca un învăţat făcînd o experienţă, îi privea cu profundă şi lacomă curiozitate. Iar cînd sluţenia lor ajunse la paroxism, depăşind orice limită, luă hîrtia şi începu să deseneze mutrele lor scîrboase cu acelaşi creion şi cu aceeaşi dragoste cu care desenase mai adineauri divinul zîmbet al Fecioarei Maria.

În seara aceea învăţătorul mi-a arătat o mulţime de caricaturi şi nu numai de oameni, dar şi de animale – figuri de spaimă ca acelea ce urmăresc pe bolnavi în coşmarurile lor. Aici descoperea urme de bestialitate-n om şi urme de omenesc la fiară, una trecînd într-alta înspăimîntător de lesne şi de firesc. Mi-a rămas întipărit în memorie un rît de porc ghimpos cu ţepii ariciţi,

cu buza atîrnîndu-i flască, subţire, moale ca o cîrpă, şi dezgolind într-un dezgustător zîmbet omenesc dinţii albi şi prelungi ca migdalele. De asemeni n-am să pot uita figura unei bătrîne cu părul ridicat într-o pieptănătură de coşmar, cu o cosiţă subţire atîrnîndu-i în spate şi o frunte chealã uriaşă deasupra unui nas turtit, numai cît un neg, şi a unor buze groase, leit bureţii solzoşi şi moi care cresc pe lîngă cioatele putrede. Dar lucrul cel mai îngrozitor era că aceşti monştri îţi păreau cunoscuţi, ca şi cum i-ai mai văzut undeva, şi aveau în ei ceva ispititor care te respingea şi te atrăgea în acelaşi timp ca un hău fără fund. Te uitai îngrozit şi nu-ţi puteai lua ochii de la ei, aşa cum nu ţi-ai fi luat nici de la zîmbetul fecioarei.

Şi aici, şi dincolo – eşti numai uimire, ca în faţa unui miracol.

*

Cesare de Sesto îmi spunea că Leonardo, de cîte ori întîlneşte în mulţimea de pe stradă vreun monstru care-ţi opreşte privirea, e în stare să se ţină după el şi să-l observe ziua întreagă ca să-i memoreze figura. Marea urîţenie, spune învăţătorul, e la fel de rară ca şi marea frumuseţe. Numai mediocritatea o găseşti pe toate drumurile.

*

El a şi născocit un mijloc oarecum ciudat de a reţine figurile omeneşti. Socoate de pildă că nasurile la oameni sînt de trei feluri: drepte, coroiate sau cîrne. Cele drepte pot fi scurte ori lungi, cu vîrful ascuţit sau retezat. Ridicătura la cele coroiate poate să fie mai sus, mai jos sau la mijlocul nasului, şi aşa mai departe, pentru fiecare amănunt al feţei. Si aceste nenumărate subdiviziuni, tipuri şi forme sînt trecute sub un număr oarecare într-un caiet cu rubrică, Şi cînd meşterul întîlneşte undeva în timpul plimbării o figură pe care ar vrea s-o reţină, nu e nevoie decît să-şi însemne în caiet tipul de nas, de frunte, de ochi, de bărbie corespunzător, şi în felul acesta, prin intermediul cîtorva cifre, schiţează în minte un fel de crochiu. Întorcîndu-se apoi acasă şi unind cînd are răgaz toate părţile feţei, capătă chipul dorit.

A inventat, de asemeni, o linguriţă pentru măsurătoarea matematic exactă a cantităţii de culoare atunci cînd se lucrează la trecerile treptate de la lumină la umbră şi de la umbră la lumină pe care ochiul abia dacă le sesizează. Dacă, de pildă, pentru a căpăta o anume densitate a umbrei, iei zece linguriţe de culoare neagră, atunci pentru treapta următoare vei lua unsprezece, apoi douăsprezece, treisprezece şi aşa mai departe. De fiecare dată, luînd culoare, vei presa grămăjoara, netezind-o cu un colţar de sticlă, aşa cum fac ţăranii în piaţă, vînzînd grîne.

*

Marco d’Oggiono e cel mai harnic şi mai conştiincios dintre învăţăcei. Trage ca boul la jug, respectă cu străşnicie indicaţiile învăţătorului, dar, cu cît se străduie, cu atît pare-mi-se reuşeşte mai puţin. Dar Marco e îndărătnic şi dacă şi-a băgat ceva în cap, nu i-o mai scoţi nici cu cleştele. E convins că „truda şi răbdarea toate le învinq” şi nu-şi pierde nădejdea să ajungă un mare pictor. Îl bucură mai mult ca pe toţi orice invenţie de-a învăţătorului care, în fond, reduce asta la cunoaşterea regulilor mecanicii. Deunăzi, plecă să se plimbe în piaţa Broletto, luînd cu el şi caietul cu măsurătorile şi alese acolo cîteva figuri din mulţime însemnîndu-şi-le cu cifre în tabla măsurătorilor. Însă cînd se întoarse acasă, oricît s-a căznit, n-a putut să

unească părţile într-un chip viu. Acelaşi necaz a păţit şi cu linguriţa de măsurat culoarea neagră: deşi respectă regulile cu exactitate matematică atunci cînd pictează, umbrele rămîn netransparente, nefireşti, ca nişte chipuri de lemn, lipsite de mişcare şi farmec. El motivează toate astea zicînd că nu şi-a însuşit pe deplin regulile învăţătorului şi îşi dublează sîrguinţa. Iar răutăciosul de Cesare da Sesto face haz pe socoteala lui.

— Bunul nostru Marco, spune el, este un adevărat martir al artei! Iată şi dovada lăudatelor reguli că linguriţele şi tabelele pentru nasuri nu-s bune de nimic. Parcă-i de ajuns să ştii cum se nasc copiii ca să naşti? Leonardo nu face decît să se înşele pe el şi să înşele pe alţii: una spune şi alta face. Cînd pictează, nu se gîndeşte la nici o regulă, ci se supune inspiraţiei. Dar nu-i ajunge să fie un mare pictor, vrea să fie şi un mare învăţat, să împace arta cu ştiinţa, inspiraţia cu matematica. Mă tem însă că dacă aleargă după doi iepuri, n-o să prindă nici unul!

Se prea poate să fie un dram de adevăr în spusele lui Cesare. Dar oare de ce nu-l iubeşte pe Leonardo? Învăţătorul îi trece cu vederea toate, ascultă fără să se mînie vorbele sale răutăcioase şi ironice, îi preţuieşte mintea şi niciodată nu se supăra.

*

Stau şi mă uit cum lucrează la *Cina cea de taină.* Iese din casă dis-de-dimineaţă, cînd soarele abia se arată la orizont, se înfundă în trapeza mănăstirii şi toată ziua pînă-n seară, pînă coboară întunericul pictează fără a lăsa penelul din mînă, uitînd să bea şi să mănînce. Iar altă dată trece o săptămînă, uneori şi două, fără să se atingă de penel: dar zi de zi rămîne două trei ceasuri pe schela din faţa tabloului, cîntărind şi cercetînd cele pictate. Uneori porneşte spre mănăstire la amiază, cînd e arşiţa mai neîndurătoare, lăsînd baltă treaba de care se ocupase, alergînd pe străzile pustii fără să aleagă partea de umbră, ca şi cînd l-ar mîna o forţă nevăzută, şi, în sfîrşit, urcă pe schelă, două-trei tuşe de penel şi numaidecît pleacă.

*

Vreo cîteva zile a lucrat la capul apostolului Ioan. Astăzi trebuia să-l termine. Si totuşi, spre mirarea mea, văd că a rămas acasă şi de dimineaţă stă să observe în tovărăşia micului Jacopo zborul bărzăunilor, al viespilor şi muştelor. Studiază cu atîta luare-aminte alcătuirea trupuşoarelor şi aripilor lor, ca şi cum de asta ar depinde destinul lumii. Si descoperind că picioruşele din spate servesc de cîrmă muştelor, s-a bucurat, de parcă cine ştie ce-ar fi fost. După părerea învăţătorului, acesta e un lucru extrem de important şi folositor pentru invenţia maşinii de zbor. Se prea poate. Şi totuşi mi-e necaz că, de dragul lăbuţelor de muşte, a rămas neterminat capul apostolului Ioan.

*

Astăzi altă pacoste. Muştele sînt date uitării ca şi *Cina cea de taină.* Lucrează la un desen întortocheat şi care cere multă migală – emblema Academiei milaneze de pictură, deocamdată inexistentă, pe care însă ducele îşi propune să o înfiinţeze – un patrulater din noduri de sfoară împletite, fără început şi fără sfîrşit, înconjurînd o inscripţie în latineşte: *Leonardi Vinci Academia.* E atît de preocupat ca şi cum nimic n-ar mai exista în afară de jocul acesta anevoios şi inutil. S-ar părea că nu există putere în stare să-l smulgă de lîngă el. N-am putut să rabd şi m-am hotărît să-i amintesc de

capul apostolului Ioan, rămas neterminat. La care el doar a strîns din umeri şi, fără să ridice ochii de la împletitura de sfori a strecurat printre dinţi:

— Avem tot timpul. N-o ia la fugă.

Uneori înţeleg furia lui Cesare.

*

Ducele il Moro i-a încredinţat construcţia de tuburi acustice ascunse în grosimea pereţilor palatului, o aşa zisă ureche a lui Dionysios care îi va îngădui monarhului să audă dintr-o sală ce se vorbeşte într-alta. La început s-a apucat cu multă rîvnă de instalarea acelor tuburi. Curînd însă, ca de obicei, entuziasmul i se risipi şi începu să amîne treaba sub diverse pretexte. Ducele îl mînă din spate şi se înfurie. Astăzi de dimineaţă cei de la castel au trimis de vreo cîteva ori după el. Învăţătorul însă e ocupat cu o treabă nouă, care i se pare nu mai puţin importantă decît instalarea urechii lui Dionysios la palat: face experienţe asupra unor plante. I-a tăiat dovleacului rădăcinile lăsîndu-i doar una mică de tot, şi-i toarnă apă din belşug. Şi spre marea lui bucurie dovleacul nu s-a uscat, măicuţa (cum zice el) şi-a putut hrăni cu bine toţi copiii – vreo şaizeci de dovleci din cei lungi. Dar cu cîtă răbdare a stat ceasuri în şir să observe viaţa plantei! Astăzi, de pildă, a rămas pînă-n zori în grădină, pe răzor, urmărind cum sorb rouă nopţii frunzele rotate ale dovleacului. „Pămîntul, zice el, dă plantei sevă, cerul îi dă roua, iar soarele îi dăruie sufletul”, căci el consideră că nu numai omul şi animalele, dar şi plantele au suflet – părere socotită de fra Benedetto drept un eres cumplit.

*

Îi sînt dragi toate vietăţile. Uneori zile întregi observă şi desenează pisicile, le studiază tabieturile şi năravurile: felul cum se joacă, se bat, dorm, cum îşi spală botişorul cu lăbuţele, cum prind şoareci şi-i scuipă pe cîini. Sau urmăreşte cu aceeaşi curiozitate prin peretele unui vas mare de sticlă peştii, melcii-fără-casă, viermii de apă, caracatiţele şi alte vietăţi acvatice. Iar cînd se încaieră şi se mănîncă între ele, chipul său exprimă o adîncă şi molcomă satisfacţie.

*

O mie de treburi deodată. N-a terminat una, se apucă de alta. Deşi, la drept vorbind, fiecare din ele seamănă mai mult a joacă, iar fiecare joacă – a treabă serioasă. E nestatornic şi multilateral. Cesare spune că mai degrabă vor curge rîurile înapoi spre izvoare decît să se concentreze Leonardo asupra uneia şi s-o ducă la bun sfîrşit. Îl numeşte cel mai mare dintre oamenii fără căpătîi, susţinînd că n-o să se aleagă mai nimic din toate operele sale uriaşe. Cică ar fi scris o sută douăzeci de cărţi *Despre natură – Delle Cose Naturali.* Dar toate nu sînt decît fragmente întîmplătoare, însemnări disparate, petice îngrămădite alandala, mai bine de cinci mii de pagini într-o dezordine atît de cumplită, că uneori nici el nu le dă de capăt, caută cîte o însemnare de care are nevoie şi n-o găseşte.

*

Ce curiozitate de nestins şi ce ochi nemaipomenit de ager şi profetic are în ce priveşte natura! Cu cîtă limpezime remarcă imperceptibilul! Şi toate îl miră şi îl bucură. E lacom ca un copil, ca primii oameni în paradis.

Uneori spune despre un lucru din cele mai banale o astfel de vorbă, că

de-ai trăi şi o sută de ani n-o mai uiţi – parcă ţi se lipeşte de memorie şi-acolo rămîne.

Deunăzi, intrînd în chilioara mea, învăţătorul spuse: „Giovanni, ai observat că odăile mici concentrează mintea, iar cele mari o îndeamnă la acţiune?”

Sau: „Într-o ploaie umbroasă contururile obiectelor par mai limpezi decît într-una cu soare”.

Iată ceva din convorbirea de aseară cu meşterul turnător (era vorba de tunurile pe care le comandase ducele): „Explozia prafului de puşcă, sugrumat între ghiulea şi talerul bombardei, acţionează exact ca un om care, proptit cu spatele de perete, ar împinge cu toată puterea o greutate înaintea sa”.

Într-o zi, vorbind despre mecanica abstractă, spuse: „Forţa întotdeauna tinde să învingă propria-i cauză, şi învingînd-o, moare. Lovitura e fiica Mişcării, nepoata Forţei, iar strămoaşa tuturor e Greutatea.”

Într-o discuţie cu un arhitect a exclamat nerăbdător: „Cum de nu înţelegeţi, messere? E limpede ca ziua. Ce este o arcadă? Arcada nu e alta decît forţa căreia îi dau naştere două slăbiciuni reunite, acţionînd una împotriva celeilalte.” Arhitectul rămase cu gura căscată. Pe cînd mie totul mi s-a părut atît de clar în convorbirea lor, ca şi cum în odaia întunecoasă ar fi fost adusă o făclie.

*

Din nou două zile de lucru la chipul apostolului Ioan.

Dar vai, ceva s-a irosit în forfota fără sfîrşit cu aripile muştelor, cu pisicile, cu urechea lui Dionysios, cu desenul din noduri de sfoară şi alte preocupări importante. Iarăşi n-a terminat. L-a dat încolo şi s-a afundat în geometrie, ca un melc în cochilia lui, cum spune Cesare, cuprins de o mare silă pentru tot ce e pictură. Zice că pînă şi vederea culorilor, a pensulelor şi a pînzei îi face greaţă.

Iată, aşa trăim, după toana momentului, de pe o zi pe alta, lăsîndu-ne în voia Domnului. Ne culcăm pe o ureche. Tot e bine că nu s-a apucat de maşina zburătoare, altfel s-ar fi zis cu pictura. Cînd se-nrobeşte mecanicii, aşteaptă-l mult şi bine.

*

De fiecare dată, cînd se apucă, în sfîrşit, de lucru după nenumărate amînări, codeli şi îndoieli, numai cînd pune mîna pe penel am observat că-l stăpîneşte un fel de teamă. Întotdeauna e nemulţumit de ceea ce face. Descoperă greşeli şi-n operele care altora li se par perfecţiunea însăşi. Tinde spre ceva mai înalt, spre inaccesibil, spre ceva pe care mîna omenească, oricît ar fi de nemărginită iscusinţa ei, nu-l poate exprima. Iată de ce nu termină aproape niciodată lucrările.

*

A venit astăzi un geambaş ovrei să-i vîndă un cal. Învăţătorul a vrut să cumpere un armăsar murg. Geambaşul stăruia să-şi ia şi-o iapă, şi atîta l-a rugat şi atîta a insistat şi s-a jurat şi l-a plictisit, încît Leonardo, care iubeşte caii şi se pricepe la ei, a rîs în cele din urmă şi s-a lăsat înşelat, cumpărînd şi

iapa numai să scape de gura ovreiului. Mă uitam, ascultam şi nu mă dumiream de fel.

— Ce te miri? Aşa se întîmplă întotdeauna, îmi explică apoi Cesare: orice haimana i se suie în cap. Nu te poţi bizui pe el în nici o privinţă. Nu e în stare de o hotărîre fermă. Toate pe din două – şi da şi nu, şi nouă şi vouă. Încotro bate vîntul. Nici pic de tărie, nici strop de bărbăţie. Moale, gelatinos, supus, de parcă n-ar avea oase, de parcă i s-ar fi muiat, cu toată puterea lui voinicească. În joacă frînge potcoavele, inventează pîrghii ca să ridice în aer ca pe un cuib de vrabie cristelniţa lui San Giovanni, iar pentru o treabă serioasă, unde se cere voinţă, nu ţi-ar ridica un pai, nu ţi-ar supăra nici o buburuză!...

Multă vreme a ocărit Cesare, exagerînd vădit şi chiar clevetind, îmi dădeam seama însă că în vorbele sale minciuna e încropită cu adevărul.

*

S-a îmbolnăvit Andrea Salaino. Îl îngrijeşte învăţătorul, nu doarme nopţile, şade la căpătîiul său. Dar despre leacuri nici să nu audă. Marco d'Oggiono îi aduse lui Andrea pe furiş nişte pilule. Leonardo le-a găsit şi le-a aruncat pe geam.

Iar cînd Andrea, el însuşi a îndrăznit să bîiguie că ar cunoaşte un bărbier care face o treabă pe cinste, poate că n-ar fi rău să i se ia sînge, învăţătorul s-a făcut foc, i-a împroşcat pe toţi medicii cu vorbe de ocară, spunînd printre altele:

— Te sfătuiesc să te gîndeşti nu la leacuri, ci cum să-ţi păstrezi sănătatea, ceea ce ai să realizezi cu atît mai uşor, cu cît te vei feri de doctori şi de medicamentele lor care sînt la fel de neroade ca şi născocirile alchimiştilor.

Ca să adauge apoi cu un zîmbet ştrengăresc şi vesel:

— Păi sigur, cum să nu se îmbogăţească şarlatanii cînd fiecare se străduie să agonisească bani mulţi, ca să poată plăti doctorii, aceşti nimicitori ai vieţii omeneşti!

*

Învăţătorul îl distrează pe bolnav cu fabule şi povestioare caraghioase, zicale şi ghicitori, pentru care Salaino are o adevărată slăbiciune. Mă uit, ascult şi mă minunez: cît e de vesel messer Leonardo!

Iată, spre exemplu, cîteva din ghicitori:

„Oamenii bat crunt ceea ce stă la temelia vieţii lor". – Treieratul grînelor.

„Pădurile ele însele aduc pe lume pe acei cărora li-i hărăzit să-şi nimicească părinţii." – Cozile de topor.

„Pieile de animale îi vor scoate pe oameni din muţenie, silindu-i să strige şi să jure." – Jocul cu mingea de piele.

După multe ceasuri consacrate lucrului la invenţia tunurilor, petrecute în calcule matematice sau în faţa *Cinei celei de taină,* se distrează cu aceste ghicitori exact ca un copil, notîndu-şi-le în caietele de însemnări alături de schiţele marilor opere de viitor sau de legile naturii abia descoperite.

*

Irosind o grămadă de muncă şi timp, învăţătorul a compus şi desenat o ciudată şi complicată alegorie întru slăvirea generozităţii ducelui: întruchipînd Fortuna, il Moro primeşte sub aripa lui un tînăr urmărit de înspăimîntătoarea Parcă a sărăciei, cu înfăţişarea Păianjeniţei, şi-l acoperă cu mantia, ameninţînd cu sceptrul monstruoasa zeitate. Ducele e mulţumit de desen şi vrea ca Leonardo să-l execute în culori pe unul din pereţii castelului. Alegoriile sînt acum la modă la curtea ducelui. Se pare că au mai mult succes decît toate celelalte opere ale meşterului. Doamnele, cavalerii, dregătorii curţii se ţin scai după el rugîndu-l să le facă şi lor cîte una, cît mai complicată.

Pentru contesa Cecilia Bergamini, una din cele două amante principale ale ducelui, Leonardo a şi compus una – alegoria Invidiei: o bătrînă neputincioasă, cu sînii flasci, înfăşurată într-o piele de leopard, cu o tolbă de limbi otrăvite în spinare, merge călare pe un schelet omenesc, ţinînd în mînă cupa plină cu şerpi.

A trebuit să mai compună una, tot despre Invidie, pentru Lucrezia Crivelli, cealaltă amantă, ca să nu se supere: o creangă de alun este scuturată cu beţe tocmai atunci cînd fructele au ajuns la maturitate. Alături o inscripţie: răsplată pentru binefaceri.

În cele din urmă a trebuit să facă şi pentru prea-luminata madonnă Beatrice, soţia ducelui, o alegorie. Ingratitudinea: un om care în clipa cînd răsare soarele stinge făclia care toată noaptea i-a luminat întunericul.

Şi acum bietul meşter nu mai are linişte şi pace nici ziua, nici noaptea: comenzile, bileţelele, rugăminţile doamnelor curg ca din cornul abundenţei, nu ştie cum să mai scape.

Iar Cesare se înfurie: „Toate aceste stupide devize cavalereşti şi alegorii dulcege s-ar potrivi unui linge-blide de la curte, nu unui artist de talia lui Leonardo. Mai mare ruşinea!” Eu însă cred că nu are dreptate. Meşterul nu se gîndeşte la glorie. Iar alegoriile nu-s decît joacă, după cum joacă sînt şi ghicitorile şi adevărurile matematice şi desenul din noduri de frînghie, chiar şi zîmbetul dumnezeiesc al Fecioarei Maria.

*

Şi-a pus în gînd să scrie – de altminteri chiar a început-o de mult, dar conform obiceiului său n-a terminat-o, şi Dumnezeu ştie cînd o va termina – o *Carte despre pictură – Trattato della Pittura*. În ultimul timp, în orele de studiu cu mine, se ocupă mult cu perspectiva aeriană şi liniară, lumina şi umbra, şi de multe ori citează de acolo pasaje întregi sau numai unele idei despre artă. Îmi notez aici ce mi-a rămas în memorie.

Dumnezeu să-l răsplătească pe învăţătorul meu pentru dragostea şi înţelepciunea cu care mă îndrumează pe înaltele căi ale acestei nobile ştiinţe! Fie ca cei cărora le vor cădea în mînă aceste însemnări să-i pomenească în rugăciunile lor pe smeritul rob al lui Dumnezeu, nevrednicul învăţăcel Giovanni Beltraffio şi pe marele meşter, florentinul Leonardo da Vinci.

*

Învăţătorul spune: „frumosul moare în om, dar nu şi în artă”.

*

„Cel ce priveşte cu dispreţ pictura, nesocoteşte contemplarea filozofică subtilă a lumii, căci pictura este fiica legitimă a naturii sau poate mai degrabă nepoata ei. Tot ce există se trage de la natură, şi, la rîndul său generează ştiinţa despre pictură. Iată de ce spun că pictura e nepoata naturii şi rudă cu însuşi Cel-de-sus. Hulind pictura, huleşti natura însăşi.”

*

“Pictorului i se cere să fie atotcuprinzător. O, artistule, diversitatea ta să fie la fel de fără sfîrşit ca şi a fenomenelor naturii. Continuînd ceea ce a început Dumnezeu, străduieşte-te să înmulţeşti nu făptuirile mîinilor omeneşti, ci eternele creaţii ale Domnului. Nu imita pe nimeni niciodată. Să fie orice operă a ta aidoma unui fenomen al naturii.”

*

“Şi nu-i vine prea greu să fie atotcuprinzător celui care stăpîneşte legile primordiale şi generale ale fenomenelor fireşti, celui care *ştie,* căci după felul construcţiei lor, toate trupurile, atît cel omenesc cît şi cel al animalelor, se aseamănă.”

*

„Ia seama ca setea de aur să nu înăbuşe în tine dragostea de artă. Ţine minte, cîştigul gloriei e mai mult decît gloria cîştigului. Amintirea bogătaşilor se stinge odată cu ei, amintirea înţelepţilor nu moare niciodată, deoarece înţelepciunea şi ştiinţa sînt copiii legitimi ai părinţilor lor, şi nu doar nişte plozi de pripas, cum sînt banii. Iubeşte gloria şi nu te teme de sărăcie. Adă-ţi aminte cîţi filozofi vestiţi, născîndu-se în bogăţie, s-au condamnat de bunăvoie la mizerie, ca să nu-şi întineze sufletul cu bogăţia lor.”

*

„Ştiinţa întinereşte sufletul şi uşurează amărăciunile bătrîneţii. Adună deci înţelepciune, hrana dulce a bătrîneţilor.”

„Cunosc destui pictori care, pentru amuzamentul gloatei, mîzgălesc fără ruşine pînzele lor cu aur şi azur, afirmînd cu obrăznicie şi trufie că ar şti să lucreze nu mai rău ca alţi meşteri dacă li s-ar plăti bine. O, proştilor! Cine vă împiedică să creaţi frumosul declarînd: iată, acesta costă atîta, celălalt e mai ieftin, iar cel de dincolo are preţ de bîlci, dovedind astfel că ştiţi să lucraţi pentru orice preţ.”

*

„De multe ori setea de bani umileşte şi pe meşterii dotaţi în meşteşugul lor. Astfel, concetăţeanul şi tovarăşul meu, florentinul Perugino, atinge asemenea iuţeală în executarea comenzilor, încît într-o zi, chemat la masă de nevastă, i-a răspuns aşa: «Serveşte supa, pînă atunci eu mai zugrăvesc un sfînt».”

*

„Pictorul care nu se îndoieşte n-are să ajungă prea departe. Ferice de tine dacă opera ta este mai presus, rău este dacă e la acelaşi nivel şi vai şi amar de tine dacă e mai prejos decît preţuirea ce i-o dai. Ceea ce se întîmplă celor care se minunează întrebîndu-se, cum de i-a ajutat Dumnezeu să picteze atît de frumos.”

*

„Ascultă cu răbdare părerea tuturor despre pînză, judecă şi cîntăreşte dacă au sau n-au dreptate cei care îţi reproşează şi îţi găsesc cusururi: dacă au, corectează-le, dacă nu, fă-te că n-ai auzit şi numai celor ce merită atenţia ta demonstrează-le c-au greşit în judecata lor.

Cînd judeci un duşman de multe ori o faci mai cu folos şi ai mai multă dreptate decît atunci cînd judeci un prieten. Ura în oameni e totdeauna mai profundă decît dragostea şi ochiul celui ce urăşte e mai pătrunzător decît al celui ce iubeşte. Prietenul adevărat se identifică cu tine însuţi. Duşmanul, în schimb, nu se aseamănă cu tine – iată în ce constă puterea lui. Ura scoate la lumină multe din cele ascunse dragostei. Ţine minte asta şi niciodată nu dispreţui hula duşmanilor.”

*

„Culorile vii atrag mulţimea. Artistului adevărat însă nu-i pasă de mulţime, ci de gustul cîtorva aleşi. Mîndria şi ţelul său nu stau în a zugrăvi în culori de o strălucire vană, ci în a vedea săvîrşindu-se minunea în care umbra şi lumina fac obiectele plate să apară în relief. Cel ce dispreţuind umbra, o jertfeşte de dragul culorilor seamănă cu flecarul care jertfeşte sensul discuţiei de dragul vorbelor răsunătoare, dar goale.”

*

„Fereşte-te mai ales de contururile grosolane. Ai grijă ca marginile umbrelor tale pe un trup tînăr şi delicat să nu fie moarte, nici de piatră, ci uşoare, aeriene şi transparente ca aerul, căci şi trupul omenesc este transparent, lucru de care te poţi convinge privind printre degete la soare. O lumină prea puternică nu face umbrele frumoase. Evită lumina prea puternică. În amurg sau în zilele ceţoase, cînd soarele e ascuns după nori, observă cîtă gingăşie şi frumuseţe învăluie chipurile bărbaţilor şi ale femeilor care trec pe străzile adumbrite, printre casele cu ziduri întunecate. Aceasta e lumina cea mai bună. Ai grijă ca umbrele tale, pierind cîte puţin înghiţite de lumină, să se risipească asemenea fumului, asemenea unei molcome melodii. Ţine minte că între întuneric şi lumină este ceva intermediar care nu-i nici una, nici alta, dar aparţine amîndurora, umbra luminoasă şi lumina adumbrită. Tu caut-o, artistule, în ea stă taina unui farmec de neînvins.”

Aşa spuse şi, ridicînd mîna, repetă cu o expresie cu neputinţă de redat, ca şi cum ar fi vrut să ne-o întipărească mai bine în memorie:

— Feriţi-vă de tot ce-i grosolan şi supărător. Umbrele voastre să se topească asemenea fumului, sau unui cîntec venit de departe!

Cesare care-l asculta cu atenţie, surîse, vru să-i răspundă ceva, ridică ochii şi nu spuse nimic.

*

Cîtăva vreme mai tîrziu, vorbind despre altceva, învăţătorul spuse:

— Minciuna e demnă de atîta dispreţ, încît preamărindu-l pe Dumnezeu, îl umileşte; adevărul e atît de frumos, încît lăudînd lucrurile cele mai mărunte, le înnobilează. Este tot atîta deosebire între adevăr şi minciună cîtă este între lumină şi întuneric. Cesare amintindu-şi de ceva, îl privi cercetător.

— Tot atîta cîtă între lumină şi întuneric? repetă el. Oare nu tu, învăţătorule, susţineai mai adineauri că între umbră şi lumină există ceva intermediar, care nu-i nici una, nici alta, dar aparţine amîndurora, umbră luminoasă şi lumină adumbrită? Atunci înseamnă că şi între minciună şi adevăr... Dar nu, asta nu e cu putinţă... Crede-mă, meştere, comparaţia dumitale naşte în mintea mea o mare ispită. Oare pictorul care caută să descopere în contopirea luminii cu umbra taina farmecului de neînvins nu se va întreba dacă nu cumva şi minciuna se contopeşte cu adevărul precum lumina cu umbra?...

Leonardo mai întîi a încruntat din sprîncene a mirare, chiar a mînie la vorbele învăţăcelului, apoi s-a pornit pe rîs.

— Nu mă ispiti, spuse rîzînd. Piei, Satană!

Mă aşteptasem la un alt răspuns şi socot că vorbele lui Cesare meritau alt răspuns şi nu o glumă uşuratică. În mine, cel puţin, ele treziră multe şi chinuitoare gînduri.

*

În seara asta l-am văzut stînd sub ploaie, într-o ulicioară strîmtă şi murdară, plină de duhoare, şi studiind un zid de piatră cu pete de igrasie, care la prima vedere nu se remarca prin nimic deosebit. Asta dură destulă vreme. Ştrengarii rîdeau şi-l arătau cu degetul. L-am întrebat prin ce i-a trezit interesul acel zid.

— Priveşte Giovanni, ce monstru superb! O himeră cu gura căscată. Şi alături un înger cu chip delicat şi pletele în vînt, care fuge de arătare. Întîmplarea ea însăşi a creat aceste imagini demne de penelul unui mare artist.

Învăţătorul trase cu degetul contururile petelor şi într-adevăr, spre mirarea mea, am descoperit în ele ceea ce spunea.

— Poate multă lume o să considere aceste imagini absurde, continuă apoi, însă eu ştiu din proprie experienţă cît sînt ele de folositoare pentru a trezi mintea, îmbiind-o să construiască planuri şi să descopere. De multe ori mi s-a întîmplat să descopăr frumoase peisaje, cu munţi, steiuri, rîuri, văi, copaci, sau bătălii minunate, ciudate figuri omeneşti pline de un farmec nespus, diavoli sau monştri stranii şi multe alte imagini uimitoare în liniile crăpăturilor sau în desenul diferitelor pietre din zid, în contururile petelor de mucegai, pe suprafaţa unei ape stătătoare, în tăciunii acoperiţi de spuză, gata să se stingă, sau în profilurile norilor. Alegeam din ele cele de care aveam nevoie şi doar le terminam. Astfel, ascultînd zvon depărtat de clopote, poţi descoperi în vuietul lor îngemănat cuvîntul, numele dorit sau pe cel la care te gîndeşti.

*

El compară cutele pe care le formează muşchii feţei atunci cînd omul plînge sau rîde. Ochii, gura, obrajii nu se deosebesc de fel. Numai sprîncenele cel ce plînge le ridică în sus şi le uneşte, încreţeşte fruntea formînd cute, iar colţurile gurii le lasă în jos, în timp ce acela care rîde depărtează mult sprîncenele şi ridică colţurile gurii în sus.

În concluzie spuse:

— Străduieşte-te să fii ca un martor calm al scenelor cînd oamenii rîd sau plîng, urăsc sau iubesc, pălesc de groază sau strigă de durere; priveşte, învaţă, studiază, observă, ca să cunoşti expresia tuturor sentimentelor omeneşti.

Cesare îmi spune că meşterului îi place să-i petreacă pe condamnaţi pe ultimul lor drum, observîndu-le pe chip toate treptele chinului şi ale groazei, şi această curiozitate nesăţioasă, care-l împinge să nu scape din ochi ultimele zvîcnete de muşchi atunci cînd nefericiţii îşi dau duhul, trezeşte pînă şi uimirea călăilor.

— Nici nu-ţi poţi închipui, Giovanni, ce fel de om e! adăugase Cesare cu zîmbet amar. Un vierme găsit pe drum îl ridică şi-l pune pe o frunză, ca că nu-l strivească trecătorii, dar cînd îl apucă pandaliile, chiar pe maică-sa, de-ar vedea-o plîngînd, el n-ar face altceva decît să stea şi să observe cum se îmbină sprîncenele, cum se încreţeşte pielea pe frunte şi se lasă în jos colţurile gurii.

*

Învăţătorul a spus: „învaţă de la surdomuţi expresivitatea mişcărilor”.

*

„Cînd observi oamenii, fă-o astfel ca ei să n-o bage de seamă, atunci mişcările, rîsul, plînsul lor vor fi mai fireşti”.

*

„Varietatea mişcărilor omeneşti e tot atît de infinită ca varietatea sentimentelor omeneşti. Ţelul suprem al artistului constă în a exprima pe chipuri şi în mişcările trupului patima din suflet.

Ţine minte, va trebui să zugrăveşti pe chipuri o asemenea forţă a sentimentului, încît privitorului să i se pară că pînza ta îi va sili şi pe morţi să rîdă şi să plîngă.

Cînd artistul a înfăţişat ceva înspăimîntător, comic sau trist, sentimentul pe care-l încearcă privitorul îl va îmbia să facă mişcări care să dea impresia că ia şi el parte la cele înfăţişate. Dacă asta nu ţi-a izbutit, artistule, află că toate strădaniile tale sînt zadarnice.”

*

„Meşterul care are mîini ciolănoase sau noduroase va zugrăvi mai degrabă oameni cu mîini la fel de noduroase şi ciolănoase, şi acelaşi lucru se întîmplă cu orice parte a corpului sau feţei, căci oricui îi place faţa sau trupul care seamănă cu ale lui. Iată de ce pictorul, dacă-i urît, va alege figuri urîte pentru tablourile sale, şi invers. Veghează, artistule, ca femeile şi bărbaţii zugrăviţi de tine să nu-ţi fie fraţi gemeni, nici în frumuseţe, nici în urîţenie – e o lipsă frecventă la pictorii italieni. Să ştii că o greşeală mai primejdioasă şi mai perfidă decît imitarea propriului trup nu se află în pictură. Aceasta se datoreşte, cred, faptului că sufletul este artistul care modelează propriul trup, căci el l-a creat şi modelat cîndva după chipul şi asemănarea proprie, iar acum, pus din nou să creeze un trup, de data asta prin intermediul culorii şi al penelului, va tinde să repete pe primul creat în care şi-a găsit întruchiparea.”

*

“Ai grijă ca opera ta să nu supere ochiul privitorului cum supără frigul iernii pe cel ce se scoală din pat, ci, dimpotrivă, să-l atragă şi să-l îmbie, aşa cum te îmbie să ieşi din aşternut la aer răcoarea dimineţii de vară.”

*

Iată istoria picturii, expusă de meşterul meu în puţine cuvinte: „După romani, cînd pictorii s-au apucat să se imite unii pe alţii, arta începu să decadă şi decăderea ei dură multe secole. Dar veni Giotto florentinul, care, nemulţumindu-se a-l imita pe dascălul său Cimabue, el care se născuse în munţi, în pustietăţile populate numai de capre şi alte asemenea animale, atras fiind de artă de însăşi firea sa, el care începuse prin a desena pe pietre zbenguiala caprelor din turma ce-o păştea şi îndeobşte a animalelor de pe meleagul său, după o lungă învăţătură, întrecu pe toţi dascălii vremii, şi nu numai pe ei, dar şi pe cei din veacurile dinainte.

După el însă arta decăzu iarăşi, căci iar începu fiecare să imite modelele dinainte. Aşa a durat secole pînă ce Tomaso, florentinul, poreclit şi Massaccio, a dovedit prin perfecţiunea operelor sale cît e de zadarnic să iroseşti puterile luînd ca model orice în afara firii, dăscăliţa tuturor dascălilor.”

*

„Prima operă picturală a fost linia trasă de jur împrejurul umbrei omului, proiectată de soare pe zid.”

Explicîndu-ne felul cum trebuie să-şi compună pictorul subiectele tablourilor, meşterul ne expuse, ca un exemplu, planul unuia care avea să înfăţişeze deluviul.

„Adîncuri fără fund bîntuite de vîrtejuri rotitoare în lumină de fulgere. Crengi de stejar luate de trombe uriaşe odată cu oamenii agăţaţi de ele. Ape presărate cu bulendre casnice printre care oamenii încearcă să se salveze înotînd. Pe tăpşane, căţărîndu-se unele pe spinarea altora şi strivindu-se, turme de animale înconjurate de ape. În mulţimea care apără cu arma în mînă ultimul petic de pămînt de fiarele sălbatice, unii îşi frîng mîinile, le sfîşie cu dinţii, încît sîngele curge val, ori îşi înfundă urechile, ca să nu mai audă bubuitul tunetelor, altora li se pare prea puţin a-şi închide ochii şi-i acoperă cu amîndouă palmele una peste alta, apăsîndu-le pe pleoape, ca să nu vadă moartea care-i ameninţă. Mulţi îşi fac seama ştrangulîndu-se, înfigîndu-şi sabia în piept, aruncîndu-se de pe stînci în apele clocotitoare, mamele-şi aruncă pruncii şi le zdrobesc ţestele de pietre. Cadavre intrate în putrefacţie se ridică de la fundul apei şi, întîlnindu-se se lovesc şi sar în lături, elastice ca nişte mingi umflate. Păsări se aşează pe ele sau cad sleite, se agaţă de oamenii vii şi de fiare, nemaigăsind alt loc de odihnă.”

Auzisem dinainte de la Marco şi Salaino că în decursul a mulţi ani Leonardo a tot descusut călătorii şi pe cei ce văzuseră cîndva trombe pe mare, inundaţii, uragane, prăbuşiri de teren şi cutremure, ca să afle totul cu amănunţime şi exactitate. Şi ca să compună planul tabloului pe care poate nu-l va picta niciodată, proceda cu multă răbdare, ca un învăţat care adună amănunt după amănunt, observaţie după observaţie. Şi ţin minte că ascultîndu-l cum povestea despre deluviu, am încercat aceeaşi binecunoscută groază obsedantă care cînd te respinge, cînd te îmbie văzînd mutrele diavoleşti şi monştrii din desenele lui.

Iată ceva care m-a mirat: zugrăvindu-ne imagini înfiorătoare, meşterul rămînea mereu calm şi impasibil.

Iar vorbind despre felul cum se răsfrîng scînteierile fulgerelor în apă, observă: „vor fi mai multe pe valurile din depărtări şi mai puţine pe cele aproape de privitor, aşa cum cere legea răsfrîngerii luminii pe suprafeţele plane.”

Iar cînd ajunse la cadavrele care se ciocnesc în apele clocotitoare, adăugă: „la zugrăvirea acestor ciocniri, nu trebuie uitate legile mecanicii, după care unghiul de incidenţă este egal cu unghiul de refracţie”.

Şi auzindu-l, am zîmbit fără să vreau. „Iată-l întreg!” mi-am zis.

*

Învăţătorul a spus:

„Nu experienţa tuturor artelor şi ştiinţelor îi înşală pe oameni, ci imaginaţia, care făgăduieşte ceea ce experienţa nu le poate da. Experienţa n-are nici o vină, vinovate sînt dorinţele noastre nebuneşti şi deşarte. Despărţind minciuna de adevăr, experienţa ne învaţă să tindem către ce-i posibil, nu să nădăjduim, din ignoranţă, în ceva irealizabil, pentru a nu cădea în disperare după ce ne vom vedea înşelaţi în nădejdile noastre.”

Cînd am rămas singuri, Cesare îmi aminti de aceste vorbe.

— Iarăşi minciună şi prefăcătorie! spuse el cu o strîmbătură de dezgust.

— Dar unde vezi minciună, Cesare! m-am mirat. Mie mi se pare că învăţătorul...

— ...nu tinde spre imposibil, nu doreşte irealizabilul! continuă el fără să mă asculte. Te pomeneşti că s-o găsi careva să-l creadă. Dar nu, n-a dat peste proşti: mie să-mi îndruge? Eu să ascult? îl văd pînă în măduva oaselor...

— Şi ce vezi, Cesare?

— Ce văd? Că toată viaţa a tins spre imposibil şi n-a dorit decît irealizabilul. Spune şi tu, să inventezi maşini cu care oamenii să zboare prin văzduh ca păsările şi să înoate ca peştii prin apă, oare asta nu înseamnă să năzuieşti spre imposibil? Dar grozăviile deluviului, dar monştrii nemaivăzuţi în petele de igrasie, în nori, farmecul nemaiîntîlnit al chipurilor de sfinţi asemănători cu vedeniile îngereşti? De unde toate astea? De unde le ia? Oare tot din experienţă sau din tabelele cu cifre pentru măsuratul nasurilor şi din linguriţele pentru culori?... Atunci de ce se înşală pe el şi înşală şi pe alţii? De ce minte? Mecanica îi trebuie pentru o minune – ca să se înalţe pe aripi spre cer, pentru ca, dominînd forţele naturii, să le pună în slujba a ceva mai presus şi împotriva legilor naturii. De la Dumnezeu sau de la diavol, n-are a face, numai să fie ceva neîncercat, ceva cu neputinţă pînă atunci! Căci cît priveşte credinţa, mai degrabă nu crede, e mînat numai de curiozitate – cu cît crede mai puţin, cu atît e mai curios, şi curiozitatea asta mocneşte în el ca poftele desfrînate, ca jarul pe care nu-l stingi cu nimic, nici cu ştiinţa, nici cu experienţa!... Vorbele lui Cesare mă umplură de teamă şi îndoială. Au trecut de-atunci cîteva zile, dar tot mă gîndesc la ele, vreau să le uit şi nu pot.

Astăzi, răspunzînd parcă îndoielilor mele, învăţătorul spuse:

— Puţina ştiinţă sădeşte în sufletul omului trufie, multa ştiinţă –

smerenie. Spicele seci îşi înalţă creştetul semeţ spre ceruri, iar cele pline-l apleacă în jos, la pămîntul din care s-au ivit.

— Cum vine asta, învăţătorule? se miră Cesare cu obişnuitul său zîmbet de neîncrezătoare ironie. Atunci de ce se spune că prea multa ştiinţă a lui Lucifer, cel mai luminat dintre heruvimi, i-a sădit în inimă nu smerenie, ci trufie, pentru care a şi fost alungat în iad?

Leonardo nu răspunse, tăcu. Dar după o vreme ne spuse o fabulă:

„Într-o zi stropul de apă îşi puse în gînd să urce spre cer. Şi chiar urcă cu ajutorul flăcărilor în chip de abur subţire. Dar ajuns în înălţimi, întîlni aerul rece şi rarefiat, se strînse, se îngreună şi mîndria i se prefăcu în groază. Căzu la pămînt într-o undă de ploaie. Ţărîna însetată o bău. Şi multă vreme apa a trebuit să se căiască în temniţa-i subterană de păcatul ei.”

*

Cu cît trece timpul, cu atît ţi se pare că-l cunoşti mai puţin.

Iar s-a ţinut de şotii! Ce glume or fi şi astea! Seara şedeam sus la mine în odaie şi citeam cartea mea de căpătîi, *Fioretti,* despre viaţa sfîntului Francisc, cînd deodată casa răsună de răcnetele bucătăresei Mathurine:

— Săriţi! Foc! Ajutor! Ardem!

Am alergat într-un suflet şi-am înlemnit de spaimă văzînd fumul gros care umplea atelierul. Luminat de reflexele flăcărilor, albastre ca fulgerele, meşterul stătea în mijlocul norilor de fum ca un mag din vechime şi, cu un zîmbet înveselit, privea la Mathurine, palidă de groază dînd din mîini, şi la Marco, venit în goană cu două găleţi de apă, pe care le-ar fi turnat pe masă, fără milă pentru desene sau manuscrise, dacă învăţătorul nu l-ar fi oprit, strigîndu-i că totul nu e decît o glumă. Şi-atunci mi-am dat seama că fumul venea de la praful alb din tigaia de aramă încinsă, un amestec de tămîie şi colofoniu, născocit pentru a înveseli lumea la serbări. Nu ştiu cine a fost mai încîntat de poznă, ştrengarul de Jacopo, nelipsitul său tovarăş în toate năzdrăvăniile, sau Leonardo însuşi. Să fi văzut cît a rîs de spaima Mathurinei şi de găleţile salvatoare ale lui Marco! Pe Dumnezeul meu, cine rîde aşa nu poate fi om rău.

Dar nici în mijlocul veseliei şi al hohotelor, învăţătorul nu uită să-şi noteze observaţiile asupra chipului Mathurinei, felul cum i se încreţeşte pielea obrazului şi cum arată ridurile ce se formează sub imperiul groazei.

*

Mai niciodată nu vorbeşte de femei. Doar într-o singură împrejurare l-am auzit spunînd că bărbaţii se poartă cu ele tot atît de nelegiuit ca şi cu animalele. Cu toate acestea, rîde de iubirea platonică, astăzi la modă. Iar îndrăgostitului care declama un sonet în genul lui Petrarca, i-a răspuns cu cîteva versuri, pesemne singurele compuse de dînsul de cînd se ştie pe lume, căci poezia nu este elementul său:

S‘el Petrarca amò si forte il Lauro
E perchè gli è bon fralla salsiccio e tordo.
I’non posso di lor ciancie far tesauro.

Dacă lui Petrarca îi e Laura dragă

E pentru că laurul lîngă mierlă-i bun
Şi-n cîrnaţi se pune, gustul să le dreagă.
După mine însă, sînt prostii ce spun.

*

Cesare mă asigură că meşterul, de cînd se ştie, a fost atît de ocupat de mecanică şi de geometrie, încît n-a avut vreme să iubească, şi totuşi nu-mi vine a crede c-ar fi neprihănit, căci trebuie măcar o dată să se fi împreunat cu o femeie, mă rog, nu pentru desfătare, ca muritorii de rînd, ci din curiozitate, în vederea observaţiilor pe tărîmul anatomiei, şi sînt convins că a studiat taina iubirii cu aceeaşi răceală şi precizie matematică cu care a studiat toate celelalte fenomene ale naturii.

*

Uneori îmi pare că n-ar fi trebuit să vorbesc despre el cu Cesare. Parcă am trage cu urechea şi cu ochiul, ca nişte spioni. Şi Cesare, de cîte ori izbuteşte să arunce o nouă umbră asupra învăţătorului, simte o răutăcioasă satisfacţie. Ce-o fi vrînd de la mine, de ce-mi otrăveşte sufletul? De la o vreme ne ducem des la cîrciuma murdară de lîngă vama Cataranei, la Porţile Vercelline. Ceasuri în şir stăm de vorbă în faţa unei oale de vin acru, acompaniaţi de flecăreala împănată cu măscări a luntraşilor care bat cărţi soioase şi complotăm ca nişte trădători.

Astăzi Cesare m-a întrebat dacă ştiu că, la Florenţa, Leonardo fusese învinuit de sodomie. Nu mi-am crezut urechilor, pur şi simplu. Mi-am zis că-i beat sau deliează. El însă mi-a explicat după aceea amănunţit.

În 1476, pe vremea cînd Leonardo avea douăzeci şi patru de ani, iar dascălul său, florentinul Andrea Verrocchio, patruzeci, într-una din cutiile cilindrice numite *tamburi* (tobe) ce atîrnă de coloane în pridvorul bisericilor mari din Florenţa şi în special la Santa Maria del Fiore, a fost descoperit un denunţ anonim împotriva lui Leonardo şi Verrochio, învinuindu-i de desfrîu. *Gli Ufficiali di notte e monasteri* – inspectorii de noapte ai mănăstirilor – judecară procesul în ziua de 9 aprilie şi-i achitară pe acuzaţi cu condiţia ca denunţul să se repete – *assoluti cum conditione, ut retamburentur.* Şi abia după o nouă acuzare, la 9 iunie, Leonardo şi Verrocchio au fost achitaţi definitiv. Mai mult de atît nu se ştie nimic. Puţină vreme după aceea Leonardo a părăsit pentru totdeauna atelierul lui Verrocchio, de altminteri şi Florenţa, şi s-a mutat la Milano.

— O, firește, nu-i decît o calomnie murdară! adăugă Cesare cu o scăpărare ironică în ochi. Deşi încă nu ştii, amice Giovanni, ce de contradicţii se ciocnesc în inima lui. Un labirint, prietene, în care şi dracu îl pierde pe tat-su. Mistere şi enigme cîte pofteşti! Pe de o parte, ai zice că-i neprihănit iar pe de alta, poftim una ca asta...

Am simţit că tot sîngele mi se urcă la cap...

— Cum îndrăzneşti, ticălosule?! am strigat, sărind în picioare.

— Ce-ţi veni? Doamne fereşte... Ei haide, haide, tac! Liniştește-te. Nu mi-am închipuit, crede-mă, că pui atîta preţ pe...

— Pe ce? Vorbeşte! Spune tot! Nu umbla cu momeli!...

— Prostii! De ce te aprinzi aşa? Oare doi prieteni ca alde noi merită să

se certe pentru atîta lucru? Ia mai bine să bem în sănătatea ta! *In vino veritas...*

Am dat de duşcă vinul şi ne-am continuat tăifăsuiala.

Dar nu, ajunge! Să uit! Să uit mai repede! Fireşte, ăsta-i lucrul cel mai .bun! Şi să nu-i mai vorbesc niciodată despre meşter. Nu-i e duşman numai lui, dar şi mie... E un om rău.

Mi-e aşa de silă de mine – poate din pricina vinului băut în blestemata de cîrciumă, sau a celor vorbite acolo, nu ştiu! Îţi crapă obrazul de ruşine numai cînd te gîndeşti ce plăcere ticăloasă simt unii în a umili o fiinţă atît de măreaţă.

*

Învăţătorul spunea:

„Artistule, forţa ta e în singurătate. Cînd eşti tînăr, îţi aparţii numai ţie. Dacă ai un singur tovarăş, nu-ţi mai aparţii decît pe jumătate sau chiar mai puţin, proporţional cu lipsa de modestie a acestuia. Avînd cîţiva prieteni, cazi şi mai greu în nenorocire. Iar dacă vei spune: «mă retrag de lîngă voi ca să mă pot dedica mai nestingherit contemplării naturii» n-ai să reuşeşti – ţi-o spun dinainte, pentru că n-ai să te poţi concentra, trăgînd cu urechea la flecăreala lor. Prieten rău şi un pictor şi mai rău, aşa vei fi – căci nimeni nu poate sluji doi stăpîni. Iar dacă-mi obiectezi: «Mă voi depărta de ei atît cît să nu le aud flecăreala», atunci îţi voi spune: te vor socoti nebun şi tot singur ai să rămîi. Totuşi, dacă ţii neapărat să ai prieteni, aceştia să fie pictorii şi învăţăceii din atelierul tău. Orice altă prietenie e cu primejdie. Ţine minte, artistule, puterea-ţi stă în singurătate.”

*

Acum înţeleg de ce Leonardo evită femeile: pentru că în adînca lui contemplaţie are nevoie de o adîncă linişte.

*

Andrea Salaino se plînge adesea de plictiseală, spunînd că viaţa pe care o ducem ar fi monotonă şi singuratică. Şi ne asigură că ucenicii altor meşteri au un trai mai vesel. Îi place la nebunie să se îmbrace cu lucruri noi şi-i tare amărît că n-are cui le arăta. I-ar fi plăcut s-o ducă tot într-o sărbătoare, cu strălucire, oaspeţi şi priviri îndrăgostite.

Astăzi, ascultînd reproşurile şi văicărelile răsfăţatului său, învăţătorul îi mîngîie ca de obicei pletele lungi şi mătăsoase şi, cu un zîmbet blajin, îi răspunse astfel:

— Nu te amărî, copile, îţi promit să te iau la castel cînd va mai fi serbare acolo. Iar acum vrei să-ţi spun o fabulă?

— Spune-o, învăţătorule! se bucură Andrea instalîndu-se la picioarele lui.

— Pe un loc mai înalt, la o parte de drumul mare, acolo unde se sfîrşeşte gardul unei grădini, zăcea un bolovan năpădit de muşchi. În jurul lui erau copaci, flori, ierburi. O dată, zărind mulţimea de pietre jos, pe drumul mare, i se năzări să fie alături de ele şi-atunci îşi spuse: „Ce bucurie am între aceste flori gingaşe, cu o viaţă atît de scurtă? Aş vrea să trăiesc printre fraţii şi semenii mei, bolovani asemănători cu mine!” şi se rostogoli pe drumul

mare, către acei pe care îi numea fraţii şi semenii săi. Dar aici începură roţile căruţelor să treacă peste el, zdrobindu-l, să-l calce copitele măgarilor şi ale catîrilor, cizmele ţintate ale trecătorilor. Iar cînd uneori izbutea să se mai ridice puţin, visînd să respire ceva mai uşor, mai slobod, îl acoperea noroiul clisos ori bălegarul. Privea cu tristeţe locul unde stătuse mai înainte şi refugiul său însingurat de odinioară din grădină i se părea acum un colţ de paradis. Aşa păţesc, Andrea, aceia care, părăsind tihnita contemplare, se afundă în clocotul plin de primejdii al patimilor mulţimii.

*

Învăţătorul nu îngăduie nimănui să facă vreun rău vietăţilor, oricare ar fi ele, de altminteri, nici plantelor. Mecanicul Zoroastro da Peretola îmi povestea că din tinereţe Leonardo nu mînca nici pic de came şi spunea că va veni vremea cînd toţi oamenii se vor mulţumi ca şi el cu hrană vegetariană, socotind uciderea animalelor crimă egală cu asasinatul.

Într-o zi, cînd treceam pe lîngă măcelăria din Mercato Nuovo, mi-a spus arătînd cu dezgust hălcile de carne de vită, trupurile de oi, de viţei şi de porci spintecate în două:

— Omul e fără-ndoială rege peste toate vieţuitoarele, sau poate mai curînd împărat al bestiilor, căci multă bestialitate zace în sufletul lui.

Şi adăugă după o clipă de tăcere:

— Ne întemeiem viaţa pe moartea altora! Oamenii ca şi fiarele sînt sălaş al morţii, morminte unul pentru celălalt...

— Aceasta-i legea firii, a cărei binecuvîntată înţelepciune dumneata însuţi, învăţătorule o proslăveşti atît, îi obiectă Cesare. Mă mir de ce, abţinîndu-te de la came, calci fireasca lege care porunceşte tuturor vietăţilor să se mănînce între ele.

Leonardo îl privi lung.

— Natura, care îşi găseşte o nesecată bucurie în a descoperi noi forme şi a crea noi vieţi, îi răspunse el fără supărare, şi aducîndu-le pe lume cu o iuţeală mai mare decît timpul le poate nimici, a făcut aşa fel ca unele vietăţi, hrănindu-se cu celelalte să cureţe locul trebuincios generaţiilor viitoare. Iată de ce nu de puţine ori trimite boli şi molime acolo unde s-au înmulţit prea tare vieţuitoarele, mai ales oamenii, la care surplusul de naşteri nu este echilibrat de mortalitate, căci celelalte animale nu le sfîşie puii.

Astfel Leonardo, deşi explică legile fireşti păstrînd o mare linişte a minţii, şi nu se revoltă şi nici nu se plînge, de procedat procedează după o altă lege, renunţînd de a folosi ca hrană orice poartă un grăunte de viaţă.

*

Azi-noapte am citit pînă tîrziu *Fioretti,* cartea despre viaţa Sfîntului Francisc de care nu mă despart niciodată. Sfîntul avea milă de orice vietate, la fel ca Leonardo. Uneori, stînd în prisacă printre stupi, în loc de rugăciune, ceasuri întregi preaslăvea înţelepciunea Domnului, privind cum lipesc albinele chilioare din ceară şi le umplu cu miere. Odată, pe un munte pustiu, a predicat cuvîntul Domnului păsărilor; ele îi şedeau la picioare rînduri-rînduri şi-l ascultau, bătînd din aripi şi cu cioculeţele căscate prinseră să se alinte, atingînd cu căpşoarele odăjdiile lui, ca şi cum ar fi vrut să spună că i-au

înţeles predica. Sfîntul Francisc le-a binecuvîntat şi ele au zburat cu strigăte de bucurie.

Am citit pînă noaptea tîrziu. Apoi am adormit. Şi visul meu a fost plin de molcom fîlfîit de aripi păsăreşti.

M-am trezit dis-de-dimineaţă. Soarele abia răsărea. Toţi ai casei dormeau încă. Am ieşit în curte, vrînd să mă spăl pe ochi cu apă proaspătă de la fîntînă. Era linişte. Dangătul depărtat de clopote semăna a zumzet de albine. Mirosea a pîclă matinală şi a fum. Deodată am auzit fîlfîit de nenumărate aripi, de parcă tot mai visam, şi l-am văzut pe messer Leonardo stînd pe scara hulubăriei celei înalte.

Cu coroana de păr asemeni unui nimb luminos străpunsă de săgeţile solare, plutea pe albastrul cerului, însingurat şi plin de bucurie. Un stol de porumbei albi gungurind îi forfoteau la picioare şi, zburătăcind în jur, i se aşezau fără teamă pe umeri, pe braţe, pe creştet. Iar el îi mîngîia şi-i hrănea din gură. Apoi ridică braţele binecuvîntînd parcă, şi porumbeii se înălţară, îşi luară zborul foşnind mătăsos din aripi şi se topiră în înalturi ca nişte bulgări de nea. Şi el îi petrecu surîzînd duios.

În clipa aceea m-am gîndit că Leonardo e asemenea Sfîntului Francisc – prietenul atoatenecuvîntătoarelor, care-i spunea vîntului frate, apei – soră, iar gliei – mamă.

*

Să mă ierte Domnul, iarăşi n-am putut să mă abţin şi iarăşi m-am dus cu Cesare la blestemata aceea de cîrciumă. Deschizînd vorba, am pomenit de milostenia învăţătorului.

— Nu cumva zici aşa fiindcă messer Leonardo nu se atinge de carne, ci se hrăneşte numai cu ierburile Domnului?

— Şi dacă ar fi aşa? Eu ştiu, Cesare...

— Ba nu ştii nimic, Giovanni! N-o face din bunătate. Nicidecum! Se joacă aşa, cum îi e obiceiul şi în toate celelalte. Numai face pe nebunul...

— Ce tot îndrugi?... Cum face pe nebunul?...

— Bine, bine! rîse Cesare cu silnică veselie. N-o să ne mai certăm pentru asta. Ai numai răbdare să ne întoarcem acasă şi ai să vezi atunci ce desene nostime de-ale dînsului ţi-oi arăta.

Într-adevăr, întorcîndu-ne acasă, ne-am furişat ca nişte hoţi în atelierul învăţătorului. El lipsea. Cesare cotrobăi pe masă, sub mormanul de cărţi, scoase un caiet şi mi-l deschise în faţă. Ştiam că fac rău uitîndu-mă la desene, dar nu găseam în mine puterea să mă împotrivesc. Le priveam lacom.

Înfăţişau uriaşe bombarde, ghiulele explozive, tunuri cu multe guri şi alte maşini de război, fiind executate cu aceeaşi eterică gingăşie de lumini şi umbre ca şi chipurile celor mai frumoase Madonne ale sale. Ţin minte o bombă lungă de o jumătate de cot, supranumită *fragilica.* Cesare îmi explică felul cum era construită: era turnată în bronz, iar cavitatea interioară o avea umplută cu cîlţi amestecaţi cu ipsos şi clei de peşte, cu resturi de lînă, catran ori pucioasă, şi ţevi de aramă înfăşurate cu tendoane solide de bou, pline cu pulbere şi gloanţe, se împleteau în acest labirint. Gurile ţevilor erau

amplasate în spirală la suprafaţa bombei şi prin ele ieşea flacăra. În timpul exploziei *fragilica* se rotea şi sălta ca un uriaş titirez cu o viteză nemaipomenită, scuipînd snopi de foc. Alături, pe margine stătea scris de mîna lui Leonardo: „o bombă utilă, de cea mai reuşită construcţie. Ia foc în răstimpul în care spui *«Ave Maria»*.

— *„Ave Maria”...* repetă Cesare. Cum îţi place, amice? O cu totul neaşteptată utilizare a acestei rugăciuni creştineşti, nu-i aşa? Mare pişicher şi acest messer Leonardo! *„Ave Maria”* şi alături acest monstru! Poftim ce îi dă prin minte!... Dar apropo, ştii cum îi zice el războiului?

— Cum?

— *„Pazzia bestialissima”* – cea mai bestială dintre prostii. Aşa-i că nu sună rău în gura inventatorului unei asemenea maşini?

Întoarse pagina şi-mi arătă imaginea unui car de luptă dotat cu lungi coase de fier. Carul se înşuruba cu toată viteza în grosul armatei duşmane. Uriaşe lame de oţel în formă de coase, ascuţite ca bricele, semănînd cu labele unui păianjen de proporţii nemaivăzute, se învîrteau în aer cu şuierat năprasnic, în scîrţîitul de roţi dinţate, zvîrlind în toate părţile hălci de came smulsă, stropind cu sînge, tocînd oamenii bucăţi. De jur împrejur zăceau mîini, picioare, capete tăiate, trunchiuri despicate în două.

Mi-a mai rămas în minte şi un altul: în curtea arsenalului un roi de lucrători goi care seamănă a draci, încordîndu-şi muşchii puternici într-un efort supraomenesc, agăţîndu-se cu mîinile, proptindu-şi picioarele în pîrghiile uriaşei guri legate cu frînghii de o macara, ridică un tun grandios cu gura căscată ameninţător. Alţii cară pe două roţi osia.

Groaza mă-nvălui la vederea acestor ciorchini de trupuri goale atîrnînd în aer, parcă era o sală de arme a diavolilor sau o fierărie a iadului.

— Ce zici, Giovanni? Ţi-am spus ori nu adevărul? mă întrebă Cesare. Nu-i aşa că-s nostime? Iată-l pe preacuviosul care miluieşte necuvîntătoarele, nu se atinge de carne, iar viermele îl ridică de jos, ca să nu-l calce vreun drumeţ. Una faţă-n faţă cu cealaltă, pe din două. Astăzi diavol, mîine sfînt. Ianus cel cu două feţe – una întoarsă către Cristos, alta către Anticrist. Pas de ghiceşte care-i mincinoasă şi care-i cea adevărată! Ori poate că-s adevărate amîndouă?... Şi toate astea cu uşurinţa degajării şi taina farmecului de nestins, de parc-ar glumi ori s-ar juca!

Îl ascultam în tăcere şi o răceală ca de moarte îmi încleşta din ce în ce pieptul.

— Ce ai, Giovanni? băgă de seama Cesare. Uite cum te-ai schimbat la faţă, bietul de tine! Prea le pui pe toate la inimă, dragă amice... Lasă, te deprinzi cu timpul şi ai să-l îndrăgeşti aşa cum e. Ai să te deprinzi şi n-ai să te mai miri de nimic – uite, ca mine. Acum, hai să ne întoarcem la Ţestoasa de Aur, să mai dăm de duşcă un rînd.

Dum vinum potamus
Şi lui Bacchus să-i cîntăm:
Te Deum laudamus!

Nu i-am putut răspunde nimic şi acoperindu-mi faţa cu mîinile, am fugit de lîngă dînsul.

*

Cum adică? Unul şi acelaşi om? Acela care asemeni Sfîntului Francisc binecuvîntă cu zîmbet curat porumbeii şi celălalt, ieşit din fierăria iadului, inventatorul monstrului de fier cu însîngeratele-i labe de păianjen sînt unul şi acelaşi? Nu, cu neputinţă! Nu-i chip de îndurat! Mai bine orice, numai asta nu! Prefer să-l ştiu păgîn, decît sluga lui Dumnezeu şi a diavolului în acelaşi timp, Crist şi Sforza Siluitorul într-un singur chip!

*

Astăzi Marco d'Oggiono i-a spus:

— Messer Leonardo, mulţi îţi fac vină ţie şi nouă, ucenicilor tăi, cum că am merge prea rar la biserică, iar de sărbători lucrăm ca în toate zilele.

— N-au decît habotnicii să spună ce vor, îi răspunse Leonardo. Nu lăsaţi îndoielile să pătrundă în sufletul vostru prieteni! Să studiezi fenomenul naturii e o treabă pe placul lui Dumnezeu. E ca şi cum te-ai ruga. Studiind legile fireşti, îl preaslăvim pe primul Inventator, pe Artistul care a creat universul şi învăţăm să-l iubim, căci marea iubire pentru Dumnezeu îşi are izvorul într-o mare cunoaştere. Cine cunoaşte puţin, puţin iubeşte. Iar dacă îl iubeşti pe Creator pentru milostenia-i vremelnică pe care o aştepţi de la el şi nu pentru binecuvîntata lui putere, eşti asemeni cîinelui care dă din coadă şi-i linge stăpînului mîna în nădejdea de a căpăta o bucată mai bună. Gîndeşte-te cu cît ar fi iubit mai mult cîinele pe stăpînul lui înţelegîndu-i mintea şi sufletul. Ţineţi minte dară, copiii mei, iubirea este fiica cunoaşterii; şi-i cu atît mai de văpaie, cu cît cunoaşterea e mai precisă. Spusu-s-a şi în scripturi: fiţi înţelepţi ca şarpele şi blînzi ca porumbelul.

— Dar poate fi împerecheată înţelepciunea şarpelui cu blîndeţea porumbelului? se minună Cesare. Mie mi se pare că ar trebui aleasă din două una...

— Ba nu, amîndouă! spuse Leonardo. Numai amîndouă împreună! Una fără alta nu-i cu putinţă. Căci cunoaşterea desăvîrşită şi iubirea sînt unul şi acelaşi lucru.

*

Astăzi, citindu-l pe apostolul Pavel, iată ce-am găsit în capitolul opt al *„Epistolei întîia către Corinteni",* „Cunoaşterea îngîmfează, iar iubirea clădeşte. Cine-şi închipuie că ştie ceva, acela încă n-a ajuns să ştie cum se cuvine să ştie. Însă cine iubeşte pe Dumnezeu, aceluia de către el îi este dată cunoaşterea".

Mai departe apostolul susţine că din iubire decurge cunoaşterea, iar Leonardo dimpotrivă, că iubirea ar decurge din cunoaştere. Cine din ei doi are dreptate? Nu pot hotărî, şi fără asta nu mai pot trăi.

*

Uneori mi se pare că m-am rătăcit în meandrele unui înspăimîntător labirint. Strig, chem – şi nu-mi răspunde nimeni. Şi cu cît merg mai departe, cu atît mă încurc mai rău. Unde mă aflu? Ce-o să fie cu mine dacă tu mă vei părăsi, Doamne?

*

O, fra Benedetto, cît de mult aş vrea să mă întorc în chilioara ta plină de tihnă, ca să-ţi spun tot chinul meu şi să mă pitulez la pieptul tău, şi tu, cuprins de milă pentru mine, să-mi iei de pe suflet această povară, părinte iubit, oiţa mea smerită, cea care-a-ndeplinit porunca lui Cristos: fericiţi cei săraci cu duhul....

Astăzi o nouă nenorocire.

Cronicarul curţii, messer Giorgio Mèrula şedea de vorbă între patru ochi cu vechiul său prieten Bernardo Bellincioni într-o sală mai izolată a palatului. Lucrurile se petreceau după cină. Mèrula era cherchelit şi, după obiceiul său, se lăuda că-n adîncul sufletului este liber-cugetător şi dispreţuieşte pe suveranii vremii pentru nimicnicia lor. A vorbit ireverenţios şi despre il Moro, iar analizînd unul din sonetele lui Bellicioni, în care acesta slăvea binefacerile cu care ducele l-ar fi copleşit, chipurile, pe Gian Galeazzo, Mèrula îl numi pe il Moro asasin şi otrăvitorul ducelui legiuit. Or, datorită iscusinţei cu care erau construite tuburile acustice, aşa-zisa ureche a lui Dionysios, ducele auzi din celălalt capăt al palatului convorbirea şi porunci îndată ca Mèrula să fie arestat şi aruncat în temniţa săpată sub Redefosso, fortul principal care înconjoară castelul.

Oare ce o fi gîndit acum Leonardo, el care a construit urechea lui Dionysios, fără a se gîndi la rău şi la bine, „în joacă”, după expresia lui Cesare, doar studiind nişte legi amuzante, aşa cum le face pe toate: inventează monstruoase maşini de război, bombe explozive şi păianjeni de oţel care seceră zeci de vieţi dintr-o singură învîrtitură a labelor uriaşe.

*

Apostolul spune: „din pricina acestei cunoaşteri a tale, se va prăpădi cel slab, fratele tău, pentru care a murit Cristos”.

Oare asemenea cunoaştere este izvorul iubirii? Sau cunoaşterea şi iubirea nu sînt una şi aceeaşi?

*

Uneori chipul învăţătorului este atît de senin şi nevinovat, de o puritate atît de fără prihană, că sînt în stare să-i iert tot, să cred tot, şi din nou să-i dăruiesc sufletul meu întreg. Dar deodată, în linia arcuită a gurii cu buzele subţiri, apare nu ştiu ce şi mă cuprinde spaima, de parcă aş privi prin limpezimea de cleştar a undei pînă-n adîncul unei bezne fără fund. Şi iarăşi mi se pare atunci că sufletul lui ascunde o taină şi-mi amintesc una din ghicitorile sale:

„Rîurile cele mari curg pe sub pămînt”.

*

A murit ducele Gian Galeazzo.

Umblă zvonul (- O, vede Dumnezeu, nu mi se ridică mîna să aştern pe hîrtie aceste cuvinte, şi nu cred! nu! – că Leonardo ar fi ucigaşul) că el l-ar fi otrăvit cu piersicile din pomul care creşte în grădină.

Mi-aduc aminte cum mecanicul Zoroastro da Peretola îi arăta monnei Cassandra pomul acela blestemat! Mai bine nu-l vedeam! O, Doamne! Şi acum mi se năzare ca aievea, aşa cum arăta în noaptea aceea, învăluit într-o

pîclă de un verde tulbure, cu picuri de otravă atîrnînd de frunzele ude şi fructele care se pîrguiesc molcom, o dată cu groaza şi moartea. Şi din nou îmi răsună în urechi vorbele Sfintei Scripturi: „iar din Pomul Cunoaşterii binelui şi răului să nu mănînci, căci în ziua cînd vei mînca din el, de moarte vei muri”.

Vai mie! Vai mie, blestematul! Cîndva, în dulcea chilioară a lui fra Benedetto, părintele meu, trăiam într-o simplitate nevinovată, asemenea primului om în paradis. Dar am păcătuit, mi-am lăsat sufletul ispitit de înţeleptul Şarpe, am gustat din roadele Pomului Cunoaşterii – şi s-au deschis ochii mei şi am văzut binele şi răul, lumina şi umbra, pe Dumnezeu şi pe diavol; şi am mai văzut că sînt gol şi sărac, şi părăsit, şi iată, moare sufletul meu.

*

Din iad strig către tine, Doamne, ascultă glasul rugii mele, ascultă-l şi mă miluieşte! Cred în numele tău ca tîlharul de pe cruce: Pomeneşte-mă, Doamne, cînd vei fi întru împărăţia ta!

*

Leonardo iarăşi lucrează la chipul lui Crist.

*

Ducele i-a încredinţat construcţia maşinii de ridicare a preasfîntului piron.

Şi el va cîntări în balanţă, cu precizie matematică, unealta patimilor Domnului ca pe orişice fărîmă de fier vechi – atîtea oncii, atîţia grani – sfînta relicvă pentru el nu-i decît o cifră oarecare între alte cifre, o parte printre alte părţi ale maşinii de ridicare – la fel ca frînghiile, roţile, pîrghiile şi scripeţii!

*

Apostolul spune: „Copiii mei, vremea se apropie şi, precum auzit-aţi, vine Anticrist, pentru că mulţi anticrişti s-au arătat, de aici cunoaştem că vremea i-aproape”.

*

Astă-noapte gloata a înconjurat casa noastră, cerînd să i se înapoieze preasfîntul piron. „Vrăjitorule! Ereticule! Otrăvitor al ducelui! Anticristule!” răcneau ei.

Leonardo asculta urletele fără mînie. Cînd Marco vru să tragă din archebuză, învăţătorul îl opri. Chipul său rămînea ca de obicei calm şi de nepătruns.

I-am căzut la picioare şi l-am implorat să-mi spună un cuvînt, un singur cuvînt care să-mi risipească îndoielile. Dumnezeu mi-e martor că l-aş fi crezut! Dar n-a vrut sau n-a putut să-mi spună nimic.

Micul Jacopo s-a strecurat din casă, a ocolit mulţimea şi cu cîteva străzi mai încolo a întîlnit străjile, călăreţii căpitanului di giustizia. I-a adus la faţa locului şi chiar în clipa cînd zurbagiii năvăleau prin uşile sparte cu toporul, soldaţii i-au atacat din spate, şi aceia s-au risipit care încotro. Jacopo a fost lovit cu o piatră în cap. Cît pe ce să-l omoare.

*

Astăzi am asistat în catedrală la solemnitatea ridicării prea sfîntului piron.

L-au ridicat exact în clipa hotărîtă de astrologi. Maşinăria lui Leonardo a funcţionat cum nu se poate mai bine. Nici frînghiile şi nici scripeţii nu i se vedeau. Ai fi zis că o cupă cu pereţi de cristal răspîndind ploaie de raze şi avînd înăuntrul ei pironul se ridica de la sine, prin norii de smirnă, asemenea soarelui care răsare. Era o minune a mecanicii.

Corul intonă:

Confixa Clavis viscera,
Tendenes manus vestigia,
Redemptionis gratia
Hic immolata est Hostia.

Şi cupa se opri sub arcul întunecat al cupolei principale, chiar deasupra altarului unde ard cinci candele care nu se sting niciodată.

— *O, crux benedicta,* glăsui arhiepiscopul, *quae sola fuisti digna portare Regem coelorum et Dominum, Alleluia!*[4]

Mulţimea căzu în genunchi, repetînd după el: Aleluia, Aleluia! Aleluia!

Şi uzurpatorul tronului, il Moro-asasinul, cu lacrimi în ochi, ridică braţele către preasfîntul piron.

Mai pe urmă, mulţimea fu ospătată cu vin şi came – s-au fript vite întregi – cu cinci mii de măsuri de mazăre şi trei mii de ocale de slănină. Şi gloata, dîndu-l uitării pe ducele ucis, se ghiftuia şi-i dădea zor cu: „Trăiască il Moro! Trăiască preasfîntul piron!”

Bellincioni se întrecu pe sine compunînd hexametri spre slava blîndei domnii a augustului il Moro cel iubit de zei, în timpul domniei căruia ruginitul piron de fier urma să pună începutul unui nou Veac de Aur.

Cînd să iasă din catedrală, ducele se apropie de Leonardo, îl îmbrăţişează şi-l sărută, numindu-l Arhimede al său şi-i mulţumi pentru iscusita construcţie a maşinii de ridicat, făgăduind să-i dea în dar o iapă de Berberia pur sînge din grajdul său de la Villa Sforzesca şi pe deasupra două mii de ducaţi imperiali. Acum meşterul poate să-şi vadă nestingherit de lucru la Cristul din *Cina cea de taină,* îi spuse el după aceea, bătîndu-l protector pe umăr.

*

Am înţeles cuvintele scripturii cînd spune: „ Omul cu gînduri şovăielnice n-are tărie pe toate căile sale”.

Nu mai pot răbda! Înnebunesc, pier din pricina acestor gînduri şovăielnice, din pricina lui Anticrist care se străvede pe după chipul răstignitului. Doamne, pentru ce m-ai părăsit?

*

4 O, cruce blagoslovită, care singură ai binemeritat să-l porţi pe domnul şi stăpînul cerurilor. Aleluia! (N. trad.)

Să fug pînă nu e prea tîrziu.

*

M-am sculat cu noaptea-n cap, mi-am strîns într-o boccea hainele, rufele, cărţile, am luat cîrja în mînă şi, coborînd pe orbecăite în atelier, am pus pe masă treizeci de florini, plata pentru ultimele şase luni de învăţătură – ca să-mi fac rost de ei a trebuit să-mi vînd inelul cu safir, darul mamei – şi fără a-mi lua rămas bun de la nimeni (toată lumea dormea încă) am părăsit pentru totdeauna casa lui Leonardo.

*

Fra Benedetto îmi spune că de cînd l-am părăsit, în fiecare noapte s-a rugat pentru mine şi chiar i s-a arătat semn că Domnul Dumnezeu mă va întoarce pe calea mîntuirii.

El porneşte la drum spre Florenţa, ca să-şi vadă fratele, dominican la mînăstirea San Marco, căci e bolnav. Acolo este stareţ Girolamo Savonarola.

*

Laudă şi mulţumire ţie, Doamne! M-ai smuls din umbra morţii, din gura iadului.

Astăzi mă lepăd de înţelepciunea acestui veac, care poartă pecetea balaurului cu şapte capete, a fiarei ce vine din beznă, numele căreia este Anticrist.

Mă lepăd de fructele otrăvitorului pom al cunoaşterii, de trufia minţii deşarte, de ştiinţa potrivnică lui Dumnezeu, al cărei părinte este diavolul.

Mă lepăd de orice ispită a farmecelor păgîne.

Mă lepăd de tot ce nu-i voia ta, de tot ce nu-i slava ta, de tot ce nu-i înţelepciunea ta, Isuse!

Luminează-mi sufletul cu lumina ta unică, izbăveşte-mă de blestematele mele gînduri şovăitoare, dă tărie paşilor mei pe căile tale, şi ca să nu se codească tălpile mele, ascunde-mă în umbra aripilor tale!

Laudă-l, suflete, pre Domnul! Şi-l voi lăuda cîte zile mi-este dat a trăi, şi-i voi cînta cît voi mai fi!

*

Peste două zile fra Benedeto şi cu mine plecăm pe jos la Florenţa. Cu binecuvîntarea păstorului meu vreau să intru novice la mănăstirea San Marco, la alesul preacuvios al Domnului, fra Girolamo Savonarola. Dumnezeu m-a mîntuit!...

*

Cu aceasta se încheie jurnalul lui Giovanni Beltraffio.

C a r t e a a ş a p t e a

RUGUL DEŞERTĂCIUNILOR

I

Trecuse mai bine de un an de cînd Beltraffio era novice la mînăstirea San Marco.

Într-o zi pe la amiază, către sfîrşitul carnavalului din anul de graţie 1496, Girolamo Savonarola şedea la masa lui de lucru în chilioară şi îşi nota vedenia divină a două cruci deasupra oraşului Roma. O avusese nu de mult. Pe una din ele, cea neagră, purtată de un vîrtej aducător de moarte, scria: Crucea Mîniei lui Dumnezeu. Cealaltă, sclipind alb pe azurul cerului, avea înscris: Crucea Mizercordiei Divine.

Girolamo simţea oboseală şi un fel de fierbinţeală ca de friguri. Punînd pana deoparte, îşi lăsă capul pe mîini, închise ochii şi începu să prefire în minte ceea ce auzise în dimineaţa aceea cu privire la traiul papei Alexandru al VI-lea Borgia, de la preasmeritul fra Paolo, călugărul trimis la Roma în recunoaştere şi care abia se înapoiase.

Pe dinaintea ochilor minţii i se perindau imagini de coşmar ca nişte spectre din Apocalips: taurul roşu din herbul familiei Borgia, leit străvechiul Apis al egiptenilor, şi Viţelul de Aur oferit în dar în loc de Mielul Domnului celui mai înalt prelat al Romei; neruşinarea jocurilor nocturne, după ospeţele din sălile Vaticanului, de faţă cu sfîntul părinte, fiica lui şi mulţimea cardinalilor; frumoasa Giulia Farnese, juna amantă a sexagenarului papă, zugrăvită de pictori sub chipul Maicii Domnului pe icoane; ura de moarte care a mers pînă la fratricidul lui Cain între cei doi fii mai mari ai lui Alexandru, Don Cesare, cardinalul Valenciei, şi Don Juan, stegarul bisericii apostolice romane, din pricina iubirii necurate pentru sora lor Lucrezia.

Girolamo se cutremură amintindu-şi cele ce fra Paolo abia îndrăznea să i le şoptească la ureche – patima incestuoasă a tatălui, bătrînul papă faţă de fiica sa, madonna Lucrezia.

— Nu, nu, vede Dumnezeu, e o clevetire, nu pot crede... Nu-i cu putinţă! repeta el.

Dar în taină simţea că orice-i posibil în spăimîntătorul cuib al cumpliţilor Borgia.

Sudoarea rece îi broboni fruntea. Se aruncă în genunchi înaintea crucifixului.

Dar se auzi o bătaie uşoară în uşa chiliei.

— Cine-i?

— Eu, părinte!

Şi Girolamo recunoscu glasul lui fra Domenico Buonvicini, ajutorul şi prietenul său devotat.

— Onorabilul Riccardo Becchi, trimisul papei, cere permisiunea de a-ţi vorbi.

— Bine, să aştepte. Trimite-l pe fra Silvestra.

Silvestro Maruffi era monahul acela slab de minte, suferind de epilepsie. Dar Girolamo îl socotea receptacolul ales de Cel-de-sus spre a-şi revărsa benevolenţia-i divină. Îl iubea şi se temea de el, şi-i tălmăcea vedeniile după regulile mult prea rafinatei scolastici a măritului înger al şcolii, Toma d'Aquino, sprijinindu-se pe iscusitele argumente, premise logice, entimeme, apoftegme şi silogisme şi găsind întotdeauna un tîlc profetic acolo unde altora li se părea a nu vedea decît bîlbîiala fără sens a smintitului. Maruffi nu arăta prea mult respect priorului său: îl ponegrea şi-l ocăra, adesea de faţă cu toată lumea, uneori îl şi bătea. Girolamo îi primea jignirile cu smerenie şi-l asculta în toate. Aşa încît, dacă poporul din Florenţa se afla în puterea lui Girolamo, el, la rîndul său, era în mîinile smintitului Maruffi.

Cum intră, Silvestro se trînti pe jos într-un colţ al chiliei şi zgrepţănîndu-şi picioarele desculţe, cu pielea înroşită şi crăpată, prinse a mormăi un cîntecel monoton. Stupizenia şi plictiseala erau întipărite pe obrazul său pistruiat, cu nasul ascuţit şi buza de jos ieşită în afară, pe care scăpărau nişte ochişori mici de un verde tulbur, ca de sticlă.

— Frate, murmură Girolamo, a venit un trimis din Roma, de la papă. Să-l primesc? Spune! Şi ce să-i răspund? Oare n-ai avut vreo vedenie sau vreun semn?

Maruffi se mulţumi să se scălîmbăie, apoi lătră ca un cîine şi guiţă ca un porc: avea un adevărat dar de a imita animalele.

— Frate iubite, îl implora Savonarola, fii bun, spune o vorbă! Cumplit mi se chinuie sufletul. Roagă-te! Poate-ţi trimite Domnul harul profetic...

Smintitul doar scoase limba la el.

— Ce te legi de mine, diavole blestemat, gînsac fără minte, cap sec de berbec cu coarne răsucite! U-uu, mînca-ţi-ar nasul şobolanii! strigă deodată cu o neaşteptată îndîrjire şi faţa i se schimonosi de furie. Tu le-ai stîrnit pe toate, tu să le descurci. Ce mi-s eu, proroc? Sfetnicul tău?

Apoi ridică ochii la Savonarola, îl privi pe sub streaşină sprîncenelor şi, oftînd din greu pe alt ton, cu căldură:

— Milă mi-i de tine, frăţioare, vai ce milă mi-i de tine, prostănacule!... De unde ştii că vedeniile mele-s de la Dumnezeu şi nu de la dracu?

Tăcu o vreme, cu pleoapele strînse şi obrazul încremenit ca de mort. Savonarola, închipuindu-şi că are o vedenie, înmărmuri într-o aşteptare plină de evlavie. Însă Maruffi deschise ochii, întoarse alene capul şi se uită pe fereastră, de parcă asculta.

— N-auzi? Păsărelele! zise el cu zîmbet bun şi luminos de om cu mintea întreagă. Acu pesemne e iarbă pe cîmp şi-au ieşit şi florile galbene. Măi frate Girolamo, ajungă-ţi să-ncurci locul pe-aici, spre potolirea trufiei tale şi bucuria celui cu coarne! Ajungă-ţi! E timpul să ne gîndim la Dumnezeu. Hai şi ne-om trage la drăguţa de pustie, lepădîndu-ne de lumea asta plină de deşertăciune!

După care începu să cînte încet cu o voce plăcută:

Şi-n verde codru, la răcoare,
Să ne găsim odihna,
Acolo-n ropot de izvoare
Şi cînt de mierlă-n sihlă...

Deodată sări ca un turbat, încît zăngăniră lanţurile de pe trup şi, smucindu-l pe Savonarola de mînă, îi şopti gîfîind şi înecîndu-se de furie parcă:

— Am văzut, am văzut, am văzut!... U-u, diavol blestemat, cap sec de berbec, mîncaţi-ar şobolanii nasul! Am văzut!...

— Spune, frăţioare, spune repede...

— Foc! Foc! Foc! repetă de trei ori Maruffi.

— Şi... mai departe?

— Focul unui rug, urmă Silvestra, şi în el un om!...

— Şi cine era omul? abia îndrăzni Girolamo.

Maruffi clătină din cap şi o vreme nu răspunse: întîi îşi pironi îndelung ochişorii verzi şi sfredelitori pe obrazul lui Savonarola, apoi se pomi pe un chicot stins, de nebun:

— Tu! îi şopti el în cele din urmă.

Şi Girolamo se dădu înapoi cutremurat. Iar smintitul, ridicîndu-se, ieşi din chilie. Se depărta încet, zăngănind din lanţuri şi îngînînd molcom cîntecelul de mai înainte:

Şi-n verde codru, la răcoare,
Să ne găsim odihna,
Acolo-n ropot de izvoare
Şi cînt de mierlă-n sihlă...

Venindu-şi în fire, Girolamo porunci să fie introdus trimisul papei, Ricardo Becchi.

II

Şi răspîndind valuri de ambră şi mosc în chilia lui Savonarola intră scriptorul preasfintei şi apostolicei cancelarii, foşnind din haina-i lungă ca un anteriu, din mătasea de culoarea violetei de martie, atunci la modă, cu mîneci veneţiene largi, întoarse, garnisite cu vulpe brumărie. Messer Riccardo Becchi stăpînea cu desăvîrşire, aşa cum stăpîneau numai înalţii prelaţi ai curţii de la Roma, meşteşugul onctuoasei mieroşenii în glas şi în gest, în zîmbetul inteligent şi vajnic, în ochii limpezi, aproape sinceri, în gropiţele rîzătoare ale obrajilor trandafirii, proaspăt raşi.

El se aplecă, cerîndu-i lui Savonarola binecuvîntarea şi, arcuindu-şi

spinarea cu o dibăcie de curtean, sărută mîna costelivă a priorului din San Marco şi-i vorbi în fraze ciceroniene latineşti, desfăşurate armonios pe toată lungimea lor.

Începu de departe cu ceea ce în arta oratoriei se cheamă *captatio benevolentiae,* pomeni despre gloria propovăduitorului florentin şi abia după aceea trecu la chestiune: sfîntul părinte, mîniat pe bună dreptate de refuzul de a se prezenta la Roma, în care fratele Girolamo persistă cu încăpăţînare, dar mînat de o înfocată dorinţă de a proceda spre binele bisericii şi spre unirea deplină a credincioşilor ei întru Cristos şi pacea lumii, dorind nu moartea, ci mîntuirea păcătosului, este gata, ca un părinte ce se află, să-i acorde vechea graţie, în cazul cînd Savonarola s-ar căi.

Monahul ridică ochii la el.

— Messere, spuse încet, cum socotiţi, sanctitatea-sa crede în Dumnezeu?

Ca şi cum n-ar fi auzit întrebarea necuviincioasă sau dinadins ar fi lăsat-o să-i treacă pe lîngă ureche, Becchi vorbi mai departe, făcînd aluzie la cel mai înalt grad al ierarhiei clericale, pălăria roşie de cardinal, care-l aşteaptă pe fratele Girolamo, dacă el se va supune.

— Numai un cuvînt, pater Girolamo, adăugă zîmbind insinuant, aplecîndu-se cu mieroşenie spre călugăr şi atingîndu-i braţul cu degetul, numai un cuvînt şi pălăria roşie e în mîna ta.

Savonarola îl pironi o vreme cu ochii săi imobili.

— Dar ce va fi, messere, dacă nu mă supun şi nici nu-mi astup gura? Ce va fi dacă smintitul de monah, respingînd cinstea purpurilor Romei, nu se va lăsa ispitit de pălăria de cardinal, ci o să latre mai departe întru apărarea casei Domnului, ca un dulău credincios căruia nu-i poţi astupa gura cu un ciolan, oricît ar fi de bun?

Ricardo îl privi cu oarecare curiozitate, se crispă uşor, ridică din sprîncene, o vreme stătu să-şi admire unghiile netede şi prelungi ca migdalele, mişcă din mînă, apoi scoase din buzunar, fără grabă, desfăcu şi întinse priorului excomunicarea fratelui Girolamo Savonarola gata întocmită – doar fără semnătura şi fără marea pecetie a Ribarului – în care, printre altele, papa îl poreclea fiu al pierzaniei şi *nequissimus omnipedo* – insecta cea mai scîrnavă.

— Aşteptaţi răspunsul? murmură după ce o citi, monahul.

Scriptorul înclină din cap în tăcere.

Atunci Savonarola, ridicîndu-se cît era de înalt, azvîrli bula papală la picioarele trimisului.

— Iată răspunsul meu! Du-te la Roma şi spune că primesc provocarea la duel a papei Anticrist. Pînă la urmă vom vedea care pe care!

Uşa chiliei se deschise încetişor şi în prag apăru fra Domenico. Auzind strigătele priorului, venise să vadă ce se petrece. În urma lui se grămădeau călugării.

— Cutez a-i aminti fratelui Girolamo, îi atrase atenţia Riccardo politicos, văzînd cele ce se petrec la uşă, că am fost însărcinat cu o misiune secretă...

Savonarola se duse la uşă şi o deschise la perete.

— Ascultaţi! exclamă el. Ascultaţi cu toţii, căci nu vouă numai, ci întregului popor al Florenţei voi vădi acest tîrg mîrşav – să aleg între excomunicare din sînul bisericii şi purpura de cardinal!

Ochii săi căzuţi adînc în orbite ardeau sub fruntea îngustă ca tăciunii, iar falca de jos, mult în afară, tremura mărunt.

— A venit vremea! Porni-voi război împotriva voastră cardinali şi prelaţi ai Romei, ca împotriva idolatrilor! Întoarce-voi cheiţa în broască şi deschide-voi cutia cu scîrnăvii şi năvăli-va din Roma voastră asemenea duhoare, încît se vor înăbuşi oamenii. Şi rosti-voi asemenea cuvinte, încît veţi păli în obraji, întregul univers se va cutremura din temeliile sale şi biserica Domnului, ucisă de voi, auzi-va glasul meu. Scoală, Lazăre! Şi se va scula din mormînt... Nu-mi trebuie nici mitre, nici pălării de cardinal! Singură, pălăria roşie a morţii, cununa însîngerată a martirilor tăi dăruie-mi, Doamne!

Savonarola căzu în genunchi plîngînd în hohote şi întinse mîinile palide spre crucifix.

Profitînd de momentul prielnic, Riccardo se strecură afară şi se depărtă grăbit.

III

Printre călugării care îl auziseră pe Girolamo se afla şi novicele Giovanni Beltraffio.

Cînd fraţii s-au retras, pornind fiecare la treaba lui, coborî şi el scara spre curtea interioară a mănăstirii şi se aciuie pe banca preferată, în galeria acoperită, unde la ceasul acela era întotdeauna linişte şi pustiu.

Între zidurile albe mănăstireşti creşteau lauri, chiparoşi şi o tufă de rozmarin de Damasc la umbra căreia îi plăcea lui Girolamo să propovăduiască, şi legenda spunea că noaptea vin acolo îngerii să stropească trandafirii.

Novicele deschise „Epistola apostolului Pavel către Corinteni” şi citi:

„Nu puteţi bea paharul Domnului şi paharul diavolului, nu puteţi şedea la masa Domnului şi la masa diavolului”.

Ridicîndu-se, porni cu pas rar de-alungul galeriei, prefirînd în minte toate gîndurile şi sentimentele ce l-au bîntuit în ultimul an petrecut aici, între zidurile acestui lăcaş.

La început gustase aici, printre ucenicii lui Savonarola, din marea desfătare spirituală. Cîteodată pater Girolamo îi lua cu el, conducîndu-i dincolo de zidurile oraşului. Urcau pe cărăruia abruptă, care ducea parcă în cer, spre Fiesole, de unde se zărea printre coline, în valea Arnului, ca într-o tipsie, Florenţa. Priorul se aşeza în mijlocul pajiştii verzi, smălţate cu viorele, lăcrămioare şi irişi, printre trunchiurile chiparoşilor tineri care sub văpaia soarelui picurau răşină, iar călugării se culcau pe iarbă la picioarele sale, împleteau cununi, stăteau la taifas, dănţuiau şi zburdau ca nişte copii, în timp ce alţii, înstrunindu-şi instrumentele, cîntau din viole, altouri şi viori

întocmai ca în icoanele lui fra Beato ce zugrăvesc coruri îngereşti.

Savonarola nu-i învăţa şi nu predica. Doar le spunea vorbe blajine şi se juca şi rîdea şi el ca un copil. În astfel de clipe Giovanni privea zîmbetul care-i lumina faţa şi i se părea că ei toţi sînt asemenea îngerilor, în mijlocul acestui crîng pustiu din creştetul lui Fiesole, plin de muzică şi înconjurat numai de cerul siniliu.

Savonarola se apropia de coasta abruptă a muntelui, privind Florenţa, învăluită în pîclele dimineţii, cu aceeaşi dragoste cu care îşi priveşte mama pruncul. De jos veneau primele sonuri cristaline de clopote, ca un gungurit de copil ce se scoală din somn.

Iar în nopţile de vară, cînd licuricii zburau prin văzduh ca nişte făclii ale îngerilor nevăzuţi, pater Girolamo, oprindu-se sub tufa de rozmarin de Damasc ce-şi revărsa aromele în toată curtea mînăstirii, povestea fraţilor despre stigmatele însîngerate, răni ale iubirii cereşti pe trupul sfintei Ecaterina de Siena, întru totul asemeni stigmatelor Domnului şi parfumate ca trandafirii.

Să mă îmbăt eu din durerea
Rănilor ce-află pe Cruce
Fiul tău iubit...

cîntau călugării, în timp ce Giovanni îşi dorea din toată puterea inimii să se repete şi cu el minunea despre care le vorbise Savonarola – limbi de foc zbucnind din paharul cu sfintele daruri să-i însemne ca un fier înroşit stigmatele crucificării.

Gesù, Gesù, amore!

suspina sfîrşit de voluptate.

O dată Savonarola îl trimise, aşa cum făcuse şi cu alţi novici, să-i îngrijească pe cei grav bolnavi la vila Correggio, situată pe coasta de miazăzi a dealului Ucelatoio, la o depărtare de două mile de Florenţa, unde locuise multă vreme şi chiar murise Lorenzo de Medici. Într-una din sălile pustii şi tăcute ale palatului, cu lumina slabă, ca de mormînt, ce pătrundea printre obloanele zăvorite, Giovanni descoperi un tablou de-al lui Sandro Botticelli – naşterea zeiţei Venus. Albă şi goală şi-nrourată ca un nufăr, păstrînd parcă mireasma proaspătă şi sărată a mării din care ieşise, aluneca pe valuri stînd în picioare într-o scoică perliferă. Pletele-i aurii grele se răsuceau în jurul ei ca şerpii. Cu o mînă plină de sfială ea le aduna pe pîntec, acoperindu-şi nuditatea, şi trupul ei superb respira păcat şi ispită, în timp ce buzele nevinovate şi ochii de copil erau plini de o sfîntă tristeţe.

Chipul zeiţei i se păru de undeva cunoscut. O privi îndelung şi deodată îşi aminti că exact acelaşi obraz, aceiaşi ochi de copil, plînşi ai zice, aceeaşi gură feciorelnică pecetluită de tristeţi nepămînteşti mai văzuse el într-un alt tablou al aceluiaşi Sandro Botticelli – o icoană a Maicii Domnului. Şi-l cuprinse o cumplită îndoială.

Cu ochii în pămînt, el părăsi numaidecît vila.

În timp ce cobora de-alungul ulicioarei strîmte spre Florenţa, descoperi un crucifix mîncat de vreme şi, plecîndu-şi genunchiul, prinse a se ruga pentru alungarea ispitei. Dar dincolo de zidul grădinii, la umbra aceloraşi rozmarini, pesemne, sunară strune de mandolă, cineva scoase un strigăt, o voce speriată implora în şoaptă:

— Nu, te rog, nu...

— Dragostea mea, îi răspunse o alta. Iubire, iubirea mea! *Amore!*

Alăuta căzu, strunele sunară şi se auzi un sărut.

Giovanni sări în picioare repetînd: *„Gesù! Gesù!”* neîndrăznind să mai adauge: *„Amore”.*

„Şi aici, se gîndi el, şi aici e tot *ea.* Sub chipul Madonnei, în vorbele imnului sfînt, în parfumul trandafirilor care aureolează crucifixul!...”

Şi, acoperindu-şi faţa cu palmele, se depănă fugind, de parcă era urmărit.

Iar intrînd pe poarta mînăstirii, se duse direct la Savonarola şi-i povesti totul. La care priorul îi dădu sfatul său de totdeauna, să lupte cu necuratul folosind obişnuitele arme ale postului şi rugăciunii. Cînd novicele vru să-i arate că nu-l ispiteau patimile trupeşti, ci demonul frumuseţii spirituale idolatre, călugărul nu-l înţelese. Întîi se mişcă, apoi observă cu severitate că zeii mincinoşi n-au nimic în ei în afară de pofte desfrînate şi trufie, care sînt urîţenia însăşi. Frumuseţea aparţine numai virtuţilor creştineşti.

Şi Giovanni plecă neîmpăcat.

Din ziua aceea puse pe el stăpînire diavolul plictiselii şi al răzvrătirii.

Într-o zi i se întîmplă să-l audă pe fratele Girolamo vorbind despre pictură. El pretindea ca orice tablou să fie cu folos, să-i înveţe pe oameni şi să le îndrume cugetul întru dobîndirea mîntuirii. Nimicind cu mînă de călău toate icoanele care împing în ispită, florentinii ar săvîrşi un lucru demn de lauda lui Dumnezeu.

Tot aşa judeca monahul şi ştiinţa.

„Om fără minte, spunea el, cel ce-şi închipuie că logica şi filozofia confirmă adevărurile credinţei. Oare mai are nevoie lumina puternică de o rază palidă, iar înţelepciunea lui Dumnezeu de înţelepciunea omenească? Oare apostolii şi mucenicii cunoşteau logica şi filozofia? Bătrîna fără carte care se roagă cu sîrguinţă în faţa icoanei este mai aproape de cunoaşterea lui Dumnezeu decît toţi înţelepţii şi toţi învăţaţii. Logica şi filozofia nu-i vor mîntui în ziua judecăţii de apoi! Homer şi Vergiliu, Platon şi Aristotel – toţi se duc în sălaşul Satanei! Asemenea sirenelor.

Fermecînd urechile cu dulcile lor cînturi,
Seamănă pierzanie în veci pe unde trec...

Ştiinţa dă oamenilor în loc de pîine, piatră. Priviţi-i pe cei ce urmează învăţăturile lumii acesteia: inimile lor sînt de piatră”.

„Cine cunoaşte puţin, iubeşte puţin. Marea iubire este fiica marii

cunoaşteri”...

Abia acum îşi dădu seama Giovanni de toată profunzimea acestor cuvinte şi, ascultînd blestemele monahului împotriva ispitelor artei şi ştiinţei, îşi aminti vorba cumpătată a lui Leonardo, chipul calm, ochii reci ca azurul cerului, zîmbetul plin de farmecul înţelepciunii. Nu uitase nici spăimîntătoarele fructe ale pomului otrăvit, păianjenul de fier, urechea lui Dionysios, maşina de ridicat preasfîntul piron şi nici pe Anticristul ivindu-se de după chipul lui Crist. Dar i se păru că nu l-a înţeles pînă la capăt pe învăţătorul său, că nu i-a ghicit ultima taină a inimii, n-a descurcat nodul acela primordial în care se împletesc toate firele şi se dezleagă toate contradicţiile.

Astfel îşi prefira în minte Giovanni zilele ultimului an de viaţă petrecut între zidurile mînăstirii San Marco. Şi cît se preumbla adîncit în gînduri de la un capăt la altul al galeriei potopite de amurg, afară coborî seara, se auziră clopotele chemînd la Ave Maria şi negrul şir de monahi trecu spre biserică.

Giovanni însă nu-i urmă, ci îşi reluă locul de mai înainte, din nou deschise „Epistola apostolului Pavel către Corinteni” şi ispitit de perfidele uneltiri ale marelui logician, diavolul, corectă în minte cuvintele Sfintei Scripturi cam în felul următor:

„Nu puteţi să *nu* beţi din paharul Domnului şi din paharul diavolului, nu puteţi să *nu* şedeţi la masa Domnului şi la masa diavolului”. Şi cu zîmbetul plin de amărăciune, ridică ochii spre cer, unde zări luceafărul serii, această făclie a celui mai frumos dintre îngerii întunericului – Lucifer, Purtătorul Luminii.

Şi îi veni atunci în minte legenda auzită de la un călugăr cu multă carte, adaptată de marele Origene şi reluată de florentinul Matteo Palmieri în poemul său *Oraşul vieţii,* legendă care spunea că pe vremea cînd diavolul se lupta cu Dumnezeu, printre locuitorii cereşti au fost unii care, ne voind să treacă nici de partea cetei diavoleşti şi nici de cea a oştilor lui Dumnezeu au rămas streini şi unuia şi celuilalt – căci despre ei, însinguraţii privitori ai luptei, Dante spunea:

Angeli che non furon ribelli,
Ne pur fideli a Dio, ma per sé foro,

Îngerii ce n-au fost nici rebeli,
Nici credincioşi Dumnezeirii,
Ci numai lor înşişi...

Şi spiritele acestea libere şi întristate – nici rele, nici bune, nici întunecate şi nici luminoase, împărtăşite din rău şi din bine, din umbră şi lumină, au fost, după spusele legendei, izgonite de suprema justiţie într-o vale pămîntească, la jumătatea drumului dintre cer şi infern, o vale a înserării, ca şi ei cenuşie, unde au devenit oameni.

— Cine ştie, îşi continuă Giovanni cu glas tare profanatoarele gînduri, cine ştie, poate că nu există rău în asta, poate că întru slava Unicului se cuvine să bei din ambele pahare deodată?

Şi i se năzări că n-o spusese el, ci un altul, aplecîndu-se şi învăluindu-l în suflarea-i răcoritoare şi mîngîioasă, şoptindu-i la ureche: „Deodată! Deodată!”

Sări îngrozit, se uită înapoi şi, deşi nu mai era nimeni în galeria ţesută de păianjenii înserărilor, începu să se închine, tremurînd şi pălind, apoi o luă la goană prin curte şi se opri numai în biserică, unde ardeau făclii şi monahii cîntau cîntările de Angelus, îşi trase răsuflarea şi, căzînd pe lespezile roase începu să se roage:

— Mîntuieşte-mă, Doamne, şi izbăveşte-mă de aceste gînduri îndoite! Ia de la mine aceste două pahare! Sufletul meu e însetat numai de paharul tău unic! Numai de adevărul tău unic mi-e sete, Doamne!

Dar binecuvîntarea Domnului, care-i asemenea cu roua zorilor ce împrospătează ierburile colbuite, nu veni să-i împace inima.

Întorcîndu-se în chilioară, se culcă şi adormi.

Şi spre dimineaţă avu un vis. Se făcea că zboară cu monna Cassandra prin văzduh, călare pe ţapul cel negru. „La sabat! La sabat!” şoptea vrăjitoarea, întorcînd către el faţa albă ca marmora, cu o gură roşie, însîngerată parcă, şi ochii de limpezimea chihlimbarului. Şi înfiorat, recunoştea în acest chip pe Maica Bălaie, zeiţa iubirii pămînteşti, cu o nepămîntească tristeţe în priviri.

Luna plină lumina pe trupul ei gol ce răspîndea o mireasmă atît de dulce şi de înspăimîntătoare, încît lui Giovanni îi clănţăneau dinţii în gură. O îmbrăţişă şi o strînse la piept. *„Amore! Amore!”* gungurea ea rîzînd, şi blana neagră a ţapului se înfoia şi se lăsa sub ei ca un aşternut cald şi moale.

„Sfîrşitul, bîiguia Giovanni în vis, moartea...”

IV

Îl trezi soarele, zvon de clopote cristalin şi glasuri de copii. Coborî în curte şi o găsi ticsită de lume: copii în tunici albe cu ramuri de măslin şi mici cruci roşii în mîini. Era Sfînta Oaste a inchizitorilor, înfiinţată de Savonarola pentru păstrarea curăţeniei moravurilor în oraşul Florenţa.

Giovanni îşi făcu loc printre ei trăgînd cu urechea la ce-şi spuneau.

— Denunţ, zici tu? întreba vajnic „căpitanul”, un băiat firav, de vreo paisprezece ani, pe un altul, roşcovan, cu o figură isteaţă de ştrengar, ochii oblici şi urechile clăpăuge.

— Întocmai, messer Federiggi, un denunţ! îl privi roşcovanul cu respect, luînd ca soldaţii poziţia de drepţi.

— Las’ că ştiu eu. A jucat tuşă-ta arşice?

— Nicidecum, înălţimea-voastră, nu tuşă-mea, ci maştera, şi nu arşice...

— A, da, îşi îndreptă greşeala Federiggi, ştiu, tuşa lui Lippi jucase arşice sîmbăta trecută şi a rostit ocări şi blasfemii. Tu ce ai?

— Eu, messere, ştiţi, maştera... Dumnezeu s-o pedepsească...

— N-o lungi, drăguţule! N-am vreme de pierdut. Treabă pînă peste cap...

— Am înţeles, messere. Să vedeţi, aşadar, cînd a plecat tata la tîrgul de la Marignola, maştera a băut cu monahul, amicul ei, un ditamai butoiaşul de vin roşu din pivniţa tatii. Şi i-a dat sfat monahul să aprindă o lumînare la Madonna aceea de la podul Rubaconte, ca tata să nu bage de seamă lipsa butoiului. Aşa a făcut. Iar cînd tata s-a întors şi n-a băgat nimic de seamă, de bucurie a agăţat de statuia Fecioarei un butoiaş din ceară întocmai ca acela cu care-l ospătase pe călugăr – drept mulţumire Maicii Domnului c-a ajutat-o să-l ducă de nas pe bărbatu-su.

— Păcat, mare păcat! declară încruntîndu-se Federiggi. Dar cum ai aflat de asta?

— L-am tras de limbă pe grăjdar, iar lui îi şoptise tătăroaica maşterei, iar tătăroaicei îi spusese...

— Unde stai? îl întrerupse sever căpitanul.

— Curelăria lui Lorenzotto, lîngă Santissima Annunziata.

— Bine, încheie Federiggi. Chiar astăzi facem cercetările... Într-un colţ al curţii plîngea amar un băieţel drăgălaş, mic de tot, de vreo şase ani.

— De ce plîngi? îl întrebă un altul mai răsărit.

— M-au tuns!... M-au tuns!... Dacă ştiam că mă tund nu veneam...

Şi trecu mîna prin cîrlionţii bălai, pociţi de foarfecă frizerului mănăstirii care tundea pe oală la rînd pe toţi recruţii Sfintei Oşti.

— Of, Luca, Luca, ce gînduri păcătoase îţi trec prin cap! clătină din cap cel mai măricel. Aminteşte-ţi măcar de sfinţii mucenici... Cînd păgînii le tăiau braţele şi picioarele, ei îl slăveau pe Dumnezeu. Iar ţie îţi pare rău de cîteva fire de păr.

Luca se opri din plîns, înmărmurit de exemplul mucenicilor. Deodată obrăjorul i se schimonosi de groază şi se pomi sa urle şi mai tare, închipuindu-şi probabil că monahii îi vor tăia braţele, şi picioarele, întru slava lui Dumnezeu.

— Ascultă, n-ai putea să afli unde e pe aici un băieţaş oacheş şi cu ochii albaştri? se rugă de Giovanni o bătrînă şi grăsulie orăşeancă, roşie la faţă de emoţie.

— Cum îl cheamă?

— Dino, Dino del Garbo...

— Din care ceată?

— Of, Doamne, asta nu mai ştiu!... De dimineaţă îl caut, alerg de colo-colo, întreb şi nu pot să dau de el. Te apucă ameţeala...

— E fiul dumitale?

— Nepotul. E un băieţaş cuminte, modest, învaţă foarte bine... Şi cînd colo, nişte ştrengari l-au momit şi pe el să intre în această Oaste îngrozitoare. Gîndeşte-te numai, e un copil gingaş, slăbuţ, iar aici, cică, se bat cu pietrele...

Şi mătuşica prinse a ofta şi a geme.

— Numai noi sîntem de vină! i se adresă un cetăţean respectabil, mai bătrîior ca vîrstă, în haine de croială veche. Dacă-i ţineam mai din scurt la vreme, nu le-ar fi intrat gărgăunii în cap! Acum, poftim, priveşte şi nu te mai mira de nimic. Călugări şi plozi! Le-a căşunat să steie la cîrma statului şi alta nimic. Ouăle învaţă găina. Bine-a zis cine-a zis că altă prostie mai gogonată nici că s-a pomenit.

— Aşa-i, ouăle învaţă găina! i se alătură mătuşica. Călugării spun că o să fie raiul pe pămînt. Eu nu ştiu ce-o să fie, dar pînă una-alta, e iadul în lege. În fiecare casă – lacrimi, certuri, ţipete... Aţi auzit? continuă ea cu un aer misterios, aplecîndu-se la urechea interlocutorului, deunăzi, în catedrală înaintea întregului popor, fratele Girolamo spunea: Taţi şi mame, trimiteţi-i la capătul lumii, unde vreţi, zice, pe copiii voştri, pe fiii şi fiicele voastre că ei tot se vor întoarce de oriunde – fiindcă sînt ai mei...

Orăşeanul bătrîior se năpusti însă în mulţime.

— Te-am prins, împieliţatule! strigă el apucînd de ureche un ştrengar. Las’ că-ţi arăt eu ţie ce înseamnă să fugi de-acasă, să te înhăitezi cu derbedeii şi să nu-l asculţi pe taică-tu...

— Pe tatăl nostru ceresc se cuvine să-l ascultăm mai întîi, şi abia apoi pe cel pămîntesc, rosti grav, cu voce înceată, băieţaşul.

— Of, ai grijă, Doffo! Mai bine te-ai feri să mă scoţi din sărite... Hai acasă, haide,... ce te încăpăţînezi?

— Dă-mi drumul, tată. Nu vin...

— Nu vii?

— Nu.

— Atunci, ţine, na...

Şi tatăl îi trase o palmă zdravănă.

Doffo nu mişcă însă, nu-i tresăriră nici măcar buzele pălite. Doar ridică ochii spre cer.

— Mai încet, mai încet, messere! Nu-i voie să bateţi copiii, săriră în ajutorul lui străjile.

Signoria le înfiinţase anume pentru paza Sfintei Oşti.

— Nu puneţi mîna, ticăloşilor! striga bătrînul cuprins de furie. Soldaţii îi smulgeau din braţe fiul, iar el ocăra şi se apăra.

— Dino! Dino! striga tuşica, zărindu-l în depărtare pe nepot şi dădu să alerge la el.

Străjile însă o înhăţară.

— Lăsaţi-mă, lăsaţi-mă! O, Doamne, ce-i asta? ţipa femeia. Dino, copilul meu! Dino!

Dar în aceeaşi clipă rîndurile Sfintei Oşti se clătinară. Nenumărate crengi de măslini şi cruci purpurii fluturară în aer, salutîndu-l pe Savonarola care se ivise în pridvor, glasuri cristaline de copii intonau:

„Lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis Israel...”

„Lumină pentru luminarea noroadelor şi gloria neamului lui Israel...”

Fetiţele îl înconjurau pe monah, acoperindu-l cu galbene păpădii, brînduşe îmbujorate şi întunecate violete; căzînd în genunchi, îi îmbrăţişau şi-i sărutau picioarele.

Şi scăldat de razele soarelui, cu zîmbetul de duioşie pe chip, el binecuvînta copiii.

— Trăiască Isus Cristos, regele Florenţei! Trăiască Fecioara Maria, regina noastră! strigau glasuri de cleştar.

— Alinierea! Înainte ma-arş! dădeau porunci micii comandanţi.

Începu să cînte fanfara, fîlfîiră steaguri şi cetele se urniră din loc.

În piaţa Signoriei, înaintea vechiului Palat – Palazzo Vechio – avea să se oficieze *Il Bruciamento delle vanità* – arderea pe rug a deşertăciunilor. Şi spre a aduna „deşertăciunile şi anatemele”, Sfînta Oaste urma să efectueze un ultim rond prin Florenţa.

V

Cînd curtea mănăstirii se goli, Giovanni îl zări pe messer Cipriano Buonaccorsi, consulul artelor Calimalei, proprietarul depozitelor de mărfuri de lîngă Orsanmichele, marele iubitor de antichităţi, pe proprietatea căruia fusese găsită la Dealul Morii, lîngă San Gervasio, antica statuie a zeiţei Venus.

Giovanni se apropie de el. Din vorbă-n vorbă, messer Cipriano îi spuse că în urmă cu cîteva zile Leonardo da Vinci venise de la Milano cu însărcinarea din partea ducelui de a cumpăra operele de artă din palatele pe care Sfînta Oaste le pustia. În acelaşi scop sosise şi Giorgio Mèrula, după ce două luni zăcuse în închisoare, dar fusese eliberat şi graţiat de duce, în parte datorită intervenţiei lui Leonardo.

Şi negustorul îl rugă pe Giovanni să-l conducă la stareţ, astfel că se îndreptară spre chilia lui Savonarola.

Din prag, Beltraffio putu auzi convorbirea consulului Calimalei cu priorul din San Marco.

Messer Cipriano se oferea să cumpere cu douăzeci şi două de mii de florini toate cărţile, tablourile, statuile şi celelalte opere de artă care în cursul acelei zile trebuiau să ardă pe rug.

Priorul îl refuză.

Buonaccorsi se gîndi, se chibzui şi mai oferi opt mii de florini.

De data asta monahul nici nu se obosi a răspunde. Chipul său arăta aspru şi încremenit.

Atunci Cipriano, după ce molfăi o vreme din gura-i ştirbă, îşi înfăşură mai strîns genunchii cu cojocelul de vulpe ros şi jerpelit, strînse pleoapele peste ochii miopi şi, oftînd din străfunduri, spuse cu tenorul lui plăcut, întotdeauna egal şi potolit:

— Pater Girolamo, am să mă ruinez oferindu-ţi ce am: patruzeci de mii de florini.

— Dacă te ruinezi şi n-ai în asta vreun interes bănesc, la ce-ţi mai trebuie? îl întrebă Savonarola ridicînd ochii.

— M-am născut la Florenţa şi mi-e drag pămîntul acesta, îi răspunse Cipriano cu simplitate. N-aş vrea ca cei de alt neam să poată spune că noi, asemenea barbarilor, ardem pe rug nevinovatele creaţii ale înţelepţilor şi artiştilor.

Monahul îl privi cu uimire.

— O, fiule! Dacă-ai iubi tu patria-ţi cerească precum iubeşti pe cea pămîntească!.... Dar fii pe pace, va arde pe rug numai ce e demn de pieire, căci ce-i rău şi vicios nu poate fi sublim, asta după mărturia lăudaţilor voştri înţelepţi.

— Eşti sigur, se îndoi Cipriano, că nişte copii pot discerne fără greş ce-i bine în operele de artă şi în ştiinţă?

— Gurile pruncilor adevăr grăiesc, îi obiectă monahul. Dacă nu vă veţi întoarce la Dumnezeu şi nu veţi fi neprihăniţi ca copiii, nu veţi intra în împărăţia cerului. Voi duce la pierzanie înţelepciunea înţelepţilor şi voi spulbera mintea mintoşilor, spune Domnul Dumnezeu, iar eu zi şi noapte mă rog pentru copiii aceştia, căci dacă în deşertăciunile artei şi ştiinţei nu vor pricepe cu mintea o seamă de lucruri, atunci ele să li se dezvăluie din înalt, prin harul Sfîntului Duh.

— Te implor, mai gîndeşte-te, încheie consulul ridicîndu-se. Poate că o parte din...

— Nu-ţi mai irosi vorbele de pomană, messere! îl opri fratele Girolamo. Hotărîrea mea e nestrămutată.

Şi iarăşi Cipriano molfăi din gura lui de babă, bolborosind ceva pe sub nas. Savonarola nu desluşi decît ultimul cuvînt:

— Nebunie....

— Nebunie! repetă el şi ochii săi scînteiară ca tăciunii. Dar Viţelul de Aur al lui Borgia, oferit papei în timpul orgiilor profanatoare, asta nu-i nebunie? Dar ridicarea prea sfîntului piron cu maşina aceea diavolească, întru slava lui Dumnezeu de către uzurpatorul tronului, asasinul il Moro, asta nu-i nebunie? Voi nu dănţuiţi în jurul Viţelului de Aur şi faceţi nebunii slăvind pre Dumnezeul vostru Mamon? Lăsaţi-ne dară şi pe noi, săracii cu duhul, să ne smintim, să facem nebunii întru slava Dumnezeului nostru, Cristos cel răstignit! Voi vă bateţi joc de călugării care au jucat în piaţă în jurul Crucii. Ehei, ce-o să mai vedeţi de aici înainte! Ce-o să mai spuneţi voi, mintoşilor, cînd sili-voi nu numai pe monahi, dar pe tot poporul Florenţei, copii şi oameni în toată firea, bătrîni şi femei cuprinşi de furia adoraţiei plăcute lui Dumnezeu să dănţuiască în jurul tainicului lemn al mîntuirii, cum a dănţuit David înaintea chivotului legămîntului în străvechiul cort al Dumnezeului atotstăpînitor! Părăsind chilia lui Savonarola, Giovanni se duse drept în piaţa Signoriei.

Ajunse Sfînta Oaste în Via Larga. Copiii opriseră doi sclavi negri care purtau într-un palanchin o femeie luxos îmbrăcată. Pe genunchii ei dormea o

cățeluşă albă. Un papagal verde şi o maimuţică se legănau pe cîte o nuieluşă la căpătîiul ei. Slugi şi gărzi însoţeau palanchinul.

Femeia era frumoasa Lena Griffa de curînd sosită din Veneţia, o curtezană din categoria celor despre care cîrmuitorii Prealuminatei Republici spuneau cu o politeţă nelipsită de respect: *„putana onesta”* sau *„meretrix onesta”,* cinstita şi nobila tîrfa, sau cu o glumeaţă duioşie: *„mammola”,* drăgălaşa. În vestitul „*Catalogo di tutte le puttane dell bordello con il lor prezzo*” (Catalogul tuturor prostituatelor din bordeluri cu preţurile lor), editat spre comoditatea călătorilor streini de aceste locuri, în dreptul numelui Lenei Griffa, tipărit cu litere mari, separat de celelalte, pe locul cel mai de cinste, stătea preţul – patru ducaţi pe noapte, iar pentru nopţile sfinte, din ajunul sărbătorilor, acesta era dublu – „din respect pentru Maica Domnului”, se explica colo.

Tolănită în perini moi asemenea Cleopatrei sau reginei din Saba, monna Lena citea bileţelul primit de la tînărul episcop îndrăgostit de dînsa, care adăugise scrisorii şi un sonet ce se termina astfel:

Cînd vorba-ţi fermecată o ascult,
O, tu, divină Lena, duhu-mi, smult,
Din pămînteştile desfaturi, urcă-n cer,
Spre-al lor sublim platonic adevăr...

Şi tocmai chibzuia la sonetul cu care să-i răspundă. Stăpînea meşteşugul rimei cu desăvîrşire, de aceea se spunea, şi nu în zadar, că dacă lucrul ar fi depins numai de ea, nu încape îndoială că şi-ar fi petrecut tot timpul la „academiile bărbaţilor virtuoşi”.

Sfînta Oaste înconjură palanchinul, şi Doffo, comandantul uneia din cete, făcînd un pas înainte, ridică deasupra capului crucea purpurie şi exclamă cu glas solemn:

— În numele lui Isus, rege al Florenţei, şi al Fecioarei Maria, regina noastră, îţi poruncim să scoţi de pe tine podoabele aducătoare de păcat, deşertăciuni şi anateme. Iar dacă n-ai s-o faci, să te lovească boala!

Căţeluşa, trezită din somn, începu să latre, maimuţica – să şuiere, papagalul – să bată din aripi, declamînd în acelaşi timp stihurile ce le învăţase de la stăpîna lui:

Amore a nullo amato amar perdona,..

Lena se pregătea să facă semn gărzilor să ia la goană această adunătură, cînd privirile ei căzură asupra lui Doffo. Ea-l îmbie să se apropie făcîndu-i semn cu degetul.

Băiatul se apropie, cu privirile în pămînt.

— Dă jos gătelile! strigau copiii. Jos cu deşertăciunile şi anatemele!

— Ce drăgălaş eşti! spuse încet Lena, neluînd în seamă urletele copiilor. Ascultă, micul meu Adonis, eu, crede-mă, ţi-aş da aceste cîrpe cu bucurie, numai ca să-ţi fiu pe plac, dar uite care-i nenorocirea: nu sînt ale

mele, ci închiriate de la un jidov. Şi avutul unui cîine de păgîn ca el nu poate fi prinos plăcut lui Isus şi Fecioarei Maria.

Iar cînd Doffo ridică ochii la ea, monna Lena dădu din cap cu o părere de zîmbet, ca şi cum ar fi întărit gîndurile lui, şi urmă învăluitor şi cu accentul cîntat şi gingaş al veneţienilor:

— În ulicioara Dogarilor, lîngă Santa Trinità... Întreabă de curtezana Lena din Veneţia. Am să te aştept, să ştii...

Întorcîndu-se, Doffo văzu că tovarăşii săi întru bătălii, fără s-o mai ia în seamă pe curtezană, aruncă cu pietre în vrăjmaşii lui Savonarola, aşa-zişii „turbaţi” – *arrabiati.* Vru să-i aţîţe la atac împotriva ei, dar se ruşină deodată şi roşi.

Lena rîse, arătîndu-şi printre buzele roşii ca sîngele dinţii albi şi ascuţiţi şi de după chipul Cleopatrei şi al reginei din Saba se ivi o ştrengăriţă a străzii, *mammola* veneţiană.

Negrii ridicară palanchinul şi curtezana îşi urmă drumul fără altă supărare. Căţeluşa adormi fără grijă pe genunchii ei, papagalul se apucă să se pigulească, înfoiat, şi numai maimuţica era fără astîmpăr: compunîndu-şi o mutrişoară ghiduşă, cerca să prindă cu lăbuţa creionul cu care preacinstita curtezană aşternea primul stih al sonetului către episcop:

Iubirea mi-e curată ca un suspin serafic...

Cît despre Doffo, urca scările la palatul Medicilor fără vitejia de adineauri.

VII

O stranie sfială îi cuprinse pe copii în anfiladele sumbre unde totul respira măreţia trecutului.

Dar se deschiseră obloanele, sunară trîmbiţe, bubuiră tobe, şi micii inchizitori se risipiră prin săli cu strigăte de bucurie, rîsete şi cîntări de psalmi împlinind judecata asupra ispitelor artei şi ştiinţei, nu atît cu pricepere, cît mai ales inspiraţi de Duhul Sfînt întru descoperirea şi înlăturarea „deşertăciunilor şi anatemelor”.

Stînd deoparte, Giovanni le urmărea truda.

Cu fruntea încruntată şi mîinile încleştate la spate, copiii se plimbau de colo-colo cu pasul rar, ca nişte juzi plini de gravitate printre statuile vestiţilor bărbaţi, filozofi şi eroi ai antichităţii idolatre.

— Pitagora, Anaxime, Heraclit, Platon, Marc Aureliu, Epictet, silabisea unul din băieţi inscripţiile latineşti de pe soclurile marmorelor şi bronzurilor.

— Epictet! îl opri Federiggi, încruntînd din sprîncene cu aerul unui cunoscător. Acesta-i ereticul care susţinea că sînt îngăduite toate plăcerile şi că Dumnezeu nu există. Pe ăsta să-l fi ars! Păcat că-i de marmoră!

— Nu face nimic, îl linişti neîntrecutul ştrengar Pippo, cel cu ochii şaşii.

Om găsi ac şi de cojocul lui!...

— Nu-i acela!... strigă Giovanni. Îl confundaţi cu Epicur... Dar era prea tîrziu: Pippo ridicase ciocanul.

Lovi cu atîta dibăcie, încît nasul înţeleptului zbură cît colo, spre încîntarea copiilor care se porniră pe rîs.

— Ce mi-i Epictet, ce mi-i Epicur! sacul şi peticul: „pe toţi îi aşteaptă sălaşul Satanei", repetă el vorba preferată a lui Savonarola.

În faţa tabloului lui Botticelli se luară la ceartă: Doffo susţinea că duce în ispită, deoarece îl reprezintă pe tînărul şi despuiatul Bacchus străpuns de săgeţile lui Cupidon, pe cînd Federiggi, care se apropiase între timp şi care rivaliza cu el în priceperea descoperirii „deşertăciunilor şi anatemelor", declară sus şi tare că nu-i nicidecum Bacchus.

— Şi mă rog, cine-i după părerea ta? se interesă Doffo.

— Mai întrebi? Cum fraţilor, nu vedeţi şi singuri? E sfîntul martir Stefano!

Copii rămaseră nedumeriţi înaintea misteriosului tablou: dacă într-adevăr reprezenta un sfînt, de ce trupul său gol respira atîta splendoare idolatră, iar expresia de chin pe chipul său semăna a patimă lascivă?

— Nu-l ascultaţi, băieţi, striga Doffo, e ticălosul de Bachus!

— Minţi, profanatorule! se împotrivi Federiggi, ridicînd crucea sa purpurie ca pe o armă în apărare.

Cei doi se încăierară, colegii lor izbutiră cu greu să-i despartă. Tabloul rămase sub semnul întrebării.

În vremea asta neastîmpăratul Pippo, urmat de Luca, băiatul care fusese tuns cu de-a sila, dar care se consolase între timp – căci niciodată parcă nu luase parte la o ştrengărie atît de veselă – se strecură într-un mic iatac în care stăpînea întunericul. Aici, lîngă fereastră, pe un piedestal înalt stătea una din vazele acelea pe care le produceau fabricile de sticlă veneţiene Murano. Atinsă în treacăt de o rază strecurată prin obloane, ea scînteia în întuneric ca un pumn de nestemate în toate culorile, semănînd a uriaşă floare fermecată.

Pippo se căţără pe masă – încetişor, pe vîrfuri, de parcă vaza era vie şi putea să fugă – se furişă pînă la ea şi, scoţînd vîrful limbii de plăcere şi ridicînd din sprîncenele ce se arcuiau deasupra ochilor oblici, o atinse uşurel cu un deget. Vaza se clătină ca o floare pe lujer, căzu scînteind, sună jalnic, spărgîndu-se şi se stinse.

Pippo ţopăia ca un drăcuşor în jurul ei, aruncînd în sus şi prinzînd dibaci crucea purpurie. Cu ochii larg deschişi, plini de extazul distrugerii, Luca cel mititel chiuia şi el şi bătea din palme, ţopăind de plăcere.

Numai cînd auziră în depărtare chiotele de încîntare ale colegilor lor, se întoarseră în sala mare.

Acolo Federiggi dăduse de o cămară ticsită cu lăzi pline cu asemenea deşertăciuni cum nici unul dintre copii nu a mai întîlnit: măşti şi costume carnavaleşti ori pentru procesiuni alegorice, *trionfo,* din cele atît de îndrăgite de Lorenzo de Medici Magnificul.

Sub ochii copiilor ce se grămădeau la uşa cămării, la lumina unei biete făclii de seu, defilau monstruoasele măşti de fauni ticluite din carton, ciorchinii de sticlă ai bacantelor, aripile şi tolba lui Amor, caduceul lui Mercur, tridentul lui Neptun şi, în sfîrşit, în explozia de rîs a tuturor se ivi fulgerul lui Fulgurator din lemn aurit plin de păianjeni, vulturul olimpic împăiat, cu coada jumulită şi cîlţii ieşindu-i din burta spartă.

Deodată, dintr-o bogată perucă bălaie, ce aparţinuse pesemne lui Venus, sări un guzgan. Fetele ţipară speriate. Cea mai mică se căţără pe un scaun ridicînd scîrbită rochiţa mai sus de genunchi.

Deasupra mulţimii pluti un suflu îngheţat de groază şi dezgust faţă de vechiturile idolatriei şi colbul zeilor apuşi. Duhuri necurate păreau umbrele liliecilor speriaţi de zgomot şi lumină care zburătăceau de colo-colo, lovindu-se de tavan.

Între timp, veni în fugă şi Doffo şi-i anunţă că sus mai este o odaie încuiată: la uşă stă de strajă un bătrînel furios, chel şi cu nasul roşu, care ocărăşte şi nu lasă pe nimeni să intre.

Plecară într-acolo şi Giovanni recunoscu în bătrînelul care stătea de strajă în faţa tainicei odăi pe prietenul său, messer Giorgio Mèrula, marele iubitor al cărţii.

— Dă-ncoace cheia! strigă Doffo.

— Cine v-a spus că e la mine?

— Paznicul din curte.

— Duceţi-vă, duceţi-vă cu Dumnezeu!

— Of, bătrîne, mai bine ţi-ai vedea de treabă! Parcă văd că rămîi şi fără ultimul firicel de păr!

Însă messer Giorgio se postă în faţa uşii, ca s-o apere, Doffo făcu un semn şi copii se năpustiră asupra lui, îl trîntiră jos şi lovindu-l cu crucile îl buzunăriră. Cheia fu găsită şi uşa odăii se deschise. Era un cabinet de lucru prevăzut cu o preţioasă bibliotecă.

— Iată, luaţi de-aici, le arătă Mèrula . Aveţi tot ce vă trebuie. Nu vă căţăraţi pe poliţele de sus, acolo nu găsiţi nimic.

Însă inchizitorii nu-l ascultau. Toate cîte le nimereau sub mînă, mai ales cărţi cu coperţi luxoase, fură aruncate la grămadă. Apoi deschiseră larg ferestrele şi azvîrliră foliantele grele direct în stradă, unde aştepta căruţa încărcată cu „deşertăciuni şi anateme...” Tibul, Horaţiu, Ovidiu, Apuleius, Aristofan, în manuscrise rare şi ediţii unice zburau jos sub privirile lui Mèrula.

Giovanni îl văzu cum înhaţă un volumaş din grămadă şi-l ascunde cu iuţeală în sîn: era cartea lui Marcellinus cu istorisirea vieţii împăratului Iulian Apostatul.

Zărind pe jos manuscrisul tragediilor lui Sofocle, un pergament mătăsos, cu viniete lucrate cu mare meşteşug, Mèrula se repezi lacom să-l apuce, rugîndu-se cu jale:

— Copilaşilor! Dragilor! Cruţaţi-l pe Sofocle! E poetul cel mai nevinovat dintre toţi! Nu vă atingeţi, nu vă atingeţi!...

Strîngea cartea la piept cu disperare şi cînd simţi cum se rup foile

delicate, vii parcă, începu să plîngă, să geamă, încît ai fi crezut că-l sfîşiau pe el. Apoi, dîndu-i drumul, strigă cu mînie:

— Oare ştiţi voi, mucoşilor, că fiecare vers de-al său este o mai sfîntă relicvă întru slava lui Dumnezeu decît toate profeţiile smintitului vostru de Girolamo?!...

— Taci, bătrîne, dacă nu vrei să te azvîrlim şi pe tine pe fereastră, împreună cu poeţii tăi!

Şi năpustindu-se iarăşi asupra lui, îl apucară de guler şi-l îmbrînciră afară.

— Să plecăm, căzu Mèrula la pieptul lui Giovanni. Să plecăm cît mai repede! Nu vreau să mai văd asemenea crime!

Ieşiră din palat şi, trecînd pe lîngă Santa Maria del Fiore, se îndreptară spre piaţa Signoriei.

VIII

Un rug din scînduri înalt de treizeci de coţi şi lat de o sută douăzeci, avînd forma unei piramide cu opt muchii şi cincisprezece trepte, fusese ridicat în piaţa de lîngă Palazzo Vechio, înaintea zveltului şi întunecatului său turn, în imediata apropiere a Loggiei dell'Orcagna.

Pe prima treaptă fuseseră adunate măşti de nebuni, găteli, peruci, bărbi false şi multe altele necesare carnavalului, pe următoarele trei, cărţile ce perverteau mintea, începînd cu Anacreon şi Ovidiu şi sfîrşind cu *Decameronul* lui Bocaccio şi *Morgante* a lui Pulci. Deasupra erau îngrămădite găteli femeieşti, sulimanuri şi parfumuri, oglinzi, perini, pile de unghii, cleşti pentru încreţit părul, cleştişori pentru smuls firele de păr şi altele, iar încă şi mai sus, note, alăute, mandole, cărţi de joc, şah, mingi şi toate jocurile cu care oamenii îl bucură pe necuratul. Urmau apoi tablourile care aveau darul a duce în ispită, desene şi portrete reprezentînd femei frumoase, şi, în sfîrşit, în vîrful piramidei, chipuri de zei antici, eroi şi filozofi, din ceară colorată şi din lemn. Deasupra tuturor trona o momîie proţăpită pe picioare de ţap, flocoasă, mîzgălită în toate culorile şi umplută cu pulbere şi pucioasă. Avea un chip de diavol, părintele tuturor „deşertăciunilor şi anatemelor".

Cobora seara. Aerul rece era sonor şi pur. Pe boltă se aprindeau molcom stelele. Mulţimea din piaţă foşnea şi se legăna ca în biserică într-o şoaptă plină de evlavie. Răsunau *laudi spirituali* – imnurile religioase ale aşa-zişilor „plîngăreţi", învăţăceii lui Savonarola. Rimele, melodiile şi măsura versurilor rămăseseră aceleaşi ca la cîntecele carnavaleşti, numai cuvintele erau altele. Giovanni plecă urechea şi nepotrivirea dintre melodia veselă şi sensul mohorît i se păru înfiorătoare.

To tre once almen di speme,
Tre di felde e sei d'amore...

Pui trei drame de iubire,
Şi credinţă încă trei

Din speranţă şase iei
Şi le-amesteci toate-n fine
Cu căinţă. Aşa o ţii
Ceasuri trei pe focul rugii,
Învîrtind pe pirostrii,
Mai picînd ceva regrete
Şi smerenii prea tîrzii,
Cît se cer ca să-ncununе
Tot – cereasca-nţelepciune...

Sub porticul Pisanilor un bărbat cu ochelari în ramă de metal, cu şorţ de piele şi cu o cureluşă petrecută peste părul rar, cu firul drept atîrnîndu-i în pletele unse, cu mîinile bătucite şi butucănoase, propovăduia mulţimii de „plîngăreţi”, pesemne ca şi el, formate mai ales din meşteşugari:

— Eu, Ruberto, nici ser, nici messer, ci pur şi simplu croitor florentin, spunea omul bătîndu-se cu pumnii în piept, vă declar vouă, fraţii mei, că Isus, regele Florenţei, în multe vedenii mi-a lămurit cu precizie cîrmuirea şi legea cea nouă, plăcută lui. Oare nu vreţi şi voi, oameni buni, să nu mai fie pe acest pămînt bogaţi şi săraci, stăpîni atotputernici şi bieţi prăpădiţi de rînd, ci toţi să fim deopotrivă?

— Vrem! Vrem! Mai încape vorbă? Spune Ruberto, ce-i de făcut?

— Nu-i mare lucru, dacă aveţi credinţă în voi. Unu, doi şi gata! Întîi, şi el îndoi cu arătătorul dreptei un deget de la mîna stîngă, să se pună o dare pe venituri, zisă şi zeciuiala pădurenilor. În al doilea rînd – Ruberto mai îndoi un deget – să se înfiinţeze un *Parlamento* al întregului popor, diriguit de divina raţiune.

Se opri din vorbit, scoase ochelarii şi, ştergîndu-i, îi puse la loc fără grabă, îşi drese glasul şi, monoton, cu o nespusă mulţumire pe obrazul prostănac, lămuri cam peltic ce se înţelege prin zeciuiala pădureanului şi prin *il Parlamento* diriguit de divina raţiune.

Simţind că-l cuprinde o negrăită plictiseală, Giovanni se trase în capătul celălalt al pieţei.

Aici monahii ocupaţi cu ultimele pregătiri se mişcau ca nişte umbre sub cernerile amurgului. Un bărbat în cîrje se apropie de fra Domenico Buonvicini, mai-marele peste lucrări. Era încă tînăr, dar se vede paralizat, cu mîinile şi picioarele tremurîndu-i neputincioase. Obrajii îi zvîcneau convulsiv cum zvîcnesc aripile unei păsări lovite de moarte. Infirmul întinse monahului un sul mare de hîrtii.

— Ce-i asta? întrebă Domenico. Iarăşi desene?

— Anatomie. Uitasem cu totul de ele. Dar aseară, pe cînd dormeam, aud un glas: bagă de seamă, Sandro, tot mai ai în podul atelierului o seamă de lăzi cu deşertăciuni şi anateme. M-am sculat, m-am dus şi am găsit desene de trupuri goale.

Monahul îi luă sulul din mînă:

— Dar ştiu că vom aprinde un foc, mai mare dragul, messer Filipepi! spuse el zîmbind aproape jucăuş.

— O, Doamne, Dumnezeule, miluieşte-ne pe noi, păcătoşii! suspină infirmul privind muntele de deşertăciuni şi anateme. Să nu fi fost fratele Girolamo, aşa ne-am fi dus pe lumea ceea, nepocăiţi, cu sufletul plin de păcate. D-apoi nici că se ştie dacă apucăm să ne mîntuim, dacă e vreme a ne curăţa prin rugăciune...

Schilodul îşi făcu semnul crucii, murmurînd vorbe de rugăciune şi prefirînd între degete mătăniile.

— Cine-i omul acesta? întrebă Giovanni pe călugărul de lîngă el.

— Sandro Botticelli! Fiul tăbăcarului Marino Filipepi, îl lămuri acesta. Cînd se întunecă de-a binelea, o şoaptă pluti deasupra mulţimii: „Vin! Vin!”

Veneau în tăcere şi în întuneric, fără imnuri, fără făclii, copiii inchizitori înveşmîntaţi în odăjdii lungi şi albe, purtînd pe braţe statuia pruncului Isus care arăta cu o mînă cununa de spini de pe frunte, iar cu cealaltă binecuvînta mulţimea. În urma lor păşeau călugării, clerul, gonfalonierii, membrii Consiliul Celor Optzeci, canonicii, doctorii şi magistrii în teologie, cavalerii căpitanului Bargelo, gorniştii şi baltagiii.

Tăcerea se lăsă asupra pieţei ca înaintea unei execuţii.

Şi atunci Savonarola urcă pe Ringhiera, podul de piatră din faţa Palatului Vechi, şi, ridicînd sus crucifixul, rosti cu glas solemn şi răsunător:

— În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, daţi-i foc!

Patru călugări ţinînd în mîini făclii de răşină se apropiară de piramidă şi-i dădură foc din patru părţi.

Flăcările izbucniră năvalnice, trosnitoare, şi fumul întîi sur, iar mai apoi negru se ridică spre cer. Gorniştii sunară din goarne. Călugării intonară: „Pre tine te lăudăm, Doamne”.

„Lumen ad revelationem genetium et gloriam plebis Israel”, izbucniră copiii cu glasuri de clopoţei.

În turnul Vechiului Palat bătu adînc clopotul şi toate clopotele din Florenţa răspunseră vuietului său de aramă.

Flăcările îşi sporeau vîlvoarea. Foile străvechilor pergamente, gingaşe, vii parcă, se răsuceau prefăcîndu-se în cenuşă.

O barbă falsă zbură în aer, înălţîndu-se de pe treapta cea mai de jos, unde zăceau măştile carnavaleşti. Şi văzînd-o, mulţimea se porni pe chiote şi rîs.

În rîndurile ei unii rîdeau, ţopăind, dînd din mîini, aruncînd pălăriile în sus, alţii plîngeau ori se rugau, erau şi din cei care proroceau.

— Cîntaţi, cîntaţi cîntecul cel nou Domnului nostru! răcnea un cizmar şchiop, cu ochii scăpărînd ca un dement. O să se prăbuşească tot, fraţii mei, şi va arde, va arde pînă la pămînt, ca şi aceste deşertăciuni şi anateme în focul purificator... Tot, tot, tot, biserici, legi, cîrmuiri, puteri, arte, ştiinţe – nu va rămîne piatră pe piatră! Şi va fi atunci un cer nou deasupra şi un pămînt nou dedesubt! Şi va şterge Dumnezeu orice lacrimă din ochii voştri, şi nu va mai fi moarte, nici plînsete.

O tînără femeie însărcinată, cu un obraz tras de martiră, pesemne soţie de meseriaş sărac, căzuse în genunchi şi, întinzînd mîinile spre flăcările

rugului, de parcă ar fi văzut în ele pe Crist însuşi ţipa ca o smintită şi hohotea într-un plîns de istov:

— Oh, vino, Isuse Cristoase! Amin! Amin! Vino!

X

Giovanni privea un tablou al lui Leonardo da Vinci luminat de flăcări, dar neatins încă de ele.

Leda albă şi goală trona asupra apei unui lac de munte învăluit de înserare. Uriaşa lebădă îi cuprinsese cu aripa trupul, arcuindu-şi gîtul lung şi umplînd cerul pustiu şi pămîntul cu strigătul iubirii triumfătoare. Şi la picioarele ei, printre insecte şi animale, printre plante acvatice şi seminţe gata să dea colţ, printre crisalide şi germeni, în penumbra caldă şi umezeala înăbuşitoare, se mişcau gemenii ei Castor şi Polux, nou-născuţi, pe jumătate zei, pe jumătate fiare, ce abia ieşiseră din coaja unui ou uriaş. Şi Leda, goală pînă-n ascunzişurile cele mai tainice ale trupului, îşi admira copiii, îmbrăţişînd gîtul lebedei cu un zîmbet cast şi negrăit de voluptuos.

Giovanni vedea flacăra cum se întinde tot mai aproape, tot mai aproape, şi inima i se strîngea de groază.

Între timp, călugării înfipseră în mijlocul pieţei o cruce neagră şi, luîndu-se de mîini, formară trei cercuri în numele Sfintei Treimi, ca semn al bucuriei credincioşilor la vederea arderii deşertăciunilor şi anatemelor şi începură să se rotească mai întîi lent, apoi tot mai iute şi mai iute, iar în cele din urmă ca un vîrtej, cîntînd în cor:

Ognun gridi, com’io, grido
Sempre pazzo, pazzo, pazzo!

Înaintea lui Isus
Vă smeriţi şi – poale-n sus,
Dănţuiţi!

Cum jucă David odată,
Anteriul suflecînd,
Hopa, hopa, şi-nc-o-dată,
Nu rămîneţi de căruţă
Dănţuind!

Îmbătatu-ne-a iubirea
Faţă de Acela Care,
Răstignit, îşi varsă sînge,
Şi smintiţi tăcerea frîngem,
Lămurim cu încîntare
Pentru Crist noi hora-ntindem!
Iată, care mai de care
Dănţuind!

Iar privitorii, stînd deoparte, simţeau că-i cuprinde ameţeala, mîinile şi picioarele li se smucesc şi saltă singure şi deodată, smulgîndu-se din loc, copii, bătrîni, femei, intrau cu toţii în joc. Un călugăr semănînd a faun alunecă în timp ce ţopăia greoi şi, căzînd îşi sparse capul. Abia au apucat să-l ridice, ca să nu-l calce în picioare mulţimea.

Jariştile roşii ale focului luminau chipuri schimonosite, monstruoase. Şi peste toate acestea crucifixul îşi arunca umbra uriaşă, de parcă era un centru imobil al cercurilor rotitoare.

Ridicînd crucile sus,
Poalele ni le-am sumes
Şi precum David jucase
Dănţuim în rînduri groase.
Roată-o ţinem, roată, roată
Ca la carnaval, cu gloata,
Dănţuim!

Ce ne pasă de-nţelepţi?
De cei strîmbi şi de cei drepţi?
Ca nişte copii sadea,
Hop-la-la, hop-la-la,
Fi-vom noi întru Isus
Ia, smintiţi, cum s-a mai spus,
Hop-la-la şi poale sus!

Flacăra o cuprinsese pe Leda şi-i lingea cu limba-i roşie trupul gol care se făcuse roz şi viu de-a binelea, şi încă mai sublim şi mai plin de mister.

Giovanni o privea tremurînd şi pălind.

Leda îi trimise un ultim surîs, se aprinse vîlvătaie şi, topindu-se în flăcări ca un nor în razele dintîi ale zorilor, pieri pe veci.

Momîia diavolului din vîrful piramidei se aprinse şi ea cu flacără, burta lui împănată cu pulbere plesni cu pocnet asurzitor. O coloană de flăcări se ridică pînă la cer. Monstrul se aplecă încet pe tronul său de văpaie, apoi se prăbuşi risipindu-se – doar nişte tăciuni fumegînd şi atît.

Din nou intonară goarnele, sunară timpanele, bătură clopotele. Mulţimea izbucni într-un urlet neomenesc şi triumfător, de parcă diavolul însuşi ar fi pierit în flăcările rugului sfinţit, odată cu nedreptatea, cu chinul şi răul lumii întregi.

Giovanni îşi puse mîinile-n cap şi vru s-o ia la goană, dar o mînă coborîtă pe umărul său îl opri.

Întoarse privirile şi văzu chipul liniştit al învăţătorului. Leonardo îl apucă de mînă şi-l scoase din mulţime.

XI

Părăsind piaţa luminată de ultimele reflexe ale rugului gata să se stingă, prin norii puturoşi de fum, străbătură o ulicioară întunecată şi ieşiră pe malul Arnului.

Aici stăpînea liniştea şi pustiul. Numai undele apei susurau încet. Lama subţire a craiului-nou lumina slab creştetele dealurilor îmbrăcate într-o mantie de promoroacă. Stelele trimiteau raze subţiri şi severe.

— De ce ai plecat de la mine Giovanni? rosti încet Leonardo. Ucenicul ridică privirile, vru să spună ceva, dar glasul i se frînse, buzele se crispară, izbucni în plîns.

— Iartă-mă, învăţătorule!...

— Nu eşti cu nimic vinovat faţă de mine, se împotrivi artistul.

— N-am ştiut ce fac, urmă Beltraffio. Cum de-am putut, o Doamne, cum de-am putut pleca de lîngă tine?

Vru să-şi istorisească nebunia, chinul, gîndurile sale şovăielnice şi dedublate despre paharul Domnului şi paharul diavolului, despre Crist şi Anticrist, dar simţi din nou, ca atunci, înaintea statuii lui Sforza, că Leonardo nu-l va înţelege – şi doar îl privi cu o rugă fără nădejde drept în lumina ochilor săi limpezi, liniştiţi şi streini ca şi stelele.

Învăţătorul nu-i mai ceru vreun răspuns, ca şi cum ar fi înţeles totul singur şi, cu un zîmbet de negrăită milă, îi puse mîna pe creştet, spunînd:

— Dumnezeu să te ajute, bietul meu copil! Tu ştii că întotdeauna te-am iubit ca pe un fiu. Dacă vrei să fii din nou învăţăcelul meu, te voi primi cu bucurie.

Adăugă ca pentru sine, cu aceea blîndeţe tainică şi sfioasă cu care îşi exprima de obicei gîndurile cele mai ascunse:

— Cu cît mai multă simţire, cu atît mai mult chin!

Dangătul clopotelor, cîntările călugărilor şi strigătele mulţimii cuprinse de nebunie ajungea aici ca un foşnet de departe, nemaitulburînd pacea care-i înconjurase pe învăţător şi ucenic.

C a r t e a a o p t a

I

VEACUL DE AUR

Pe la sfîrşitul anului de graţie 1496, Beatrice ducesa de Milano, scria surorii sale Isabella, soţia marchizului Francesco Gonza, stăpîn peste Mantua, după cum urmează:

„Prealuminată madonna, sora noastră multiubită, eu şi soţul meu, signor Lodovico, vă dorim sănătate atît ţie, cît şi vestitului signor Francesco.

Îndeplinindu-ţi rugămintea, trimit portretul fiului meu Massimiliano. Dar rogu-te, nu crede că-i atît de mic. Am vrut să-i luăm măsurile exacte, spre a le trimite signoriei tale, dar ne-am temut: dădaca spune că aceasta ar dăuna creşterii sale. Că de crescut, creşte ca din apă: dacă nu-l văd cîteva zile, mă şi mir cît a crescut, rămînînd peste măsură de mulţumită şi împăcată.

Nu de mult ni s-a întîmplat o nenorocire: a murit piticul Nannino. Şi signoria ta l-ai cunoscut şi l-ai iubit, de aceea cred că vei înţelege că orice lucru aş fi pierdut, mai nădăjduiam să-l recapăt, dar pentru a-l putea înlocui pe Nannino al nostru nici măcar natura n-a izbutit să inventeze ceva, ea care îşi secase toate puterile îngemănînd şi creînd într-o singură fiinţă menită a-i veseli pe monarhi o rară prostie cu o sublimă sluţenie. Poetul Bellincioni spune în epitaf că dacă sufletul său a urcat în cer, înseamnă că tot paradisul se prăpădeşte de rîs, iar dacă se află în infern, Cerberul «doar tace şi se bucură». L-am îngropat în cavoul nostru de la Santa Maria delle Grazie, alături de şoimul vînător pe care-l iubisem atîta şi de neuitata căţea Puttina, ca nici după moarte să nu mă despart de un lucru atît de plăcut. Am plîns două nopţi în şir, iar signor Lodovico, cu gîndul să mă împace, mi-a făgăduit să-mi dea în dar un foarte frumos tron de argint pentru uşurarea stomacului, avînd zugrăvită pe pereţi bătălia Centaurilor şi a Lapiţilor. Pe dinăuntru vasul e din aur curat, iar pologul, din catifea cărămizie cu herburi ducale, întocmai ca al marii ducese de Lorena. Nici unul din monarhii italieni, şi nici măcar papa, împăratul sau Marele Otoman nu au un asemenea tron. E mult mai frumos decît vestitul scaun a lui Basad, descris în epigramele lui Marţial. Mèrula a compus spre cinstea sa frumoşi hexametri care încep aşa:

Quis cameram hanc supero dignam neget
esse tronate Principe...
Tronul acesta e demn de cel din înalturi, de
Jupiter,
Stăpînul ce bubuie-n cer...

Signor Lodovico vroise ca pictorul florentin Leonardo da Vinci să pună înăuntrul lui o maşinărie cu muzică, asemenea unei micuţe orgi, însă Leonardo a refuzat sub pretextul că ar fi mult prea ocupat cu *Colosul* şi cu *Cina cea de taină.*

Luminăţia-ta m-a rugat, dragă surioară, să ţi-l trimit pe acest meşter pentru un timp. Ţi-aş fi îndeplinit rugămintea cu mare plăcere, trimiţîndu-l la dumneata pentru totdeauna, nu numai pentru un timp. Signor Lodovico, însă, nu ştiu din ce pricină, dar ţine la dînsul cum nu se mai poate. Nu s-ar despărţi de el nici în ruptul capului. Altminteri nu merită să regreţi că n-a venit, căci acest Leonardo este dedat alchimiei, magiei, mecanicii şi altor asemenea sminteli cu mult mai mult decît picturii şi e atît de încet în execuţia comenzilor, încît scoate şi un înger din răbdări. Pe lîngă asta mai este şi eretic şi păgîn din cîte am auzit.

Nu de mult am luat parte la o vînătoare de lupi. Nu-mi e îngăduit să încalec, căci sînt grea în cinci luni, aşa că am privit-o stînd în spatele căruţei, pe o banchetă întocmită anume, de parcă eram în strană la biserică. La drept vorbind, a fost mai mult un chin decît o plăcere: cînd fiara a şters-o în pădure, îmi venea să plîng nu alta. 0, de-aş fi fost pe cal, nu o lăsam să scape! Chiar dacă mi-aş fi rupt gîtul, tot o ajungeam.

Îţi aminteşti dragă surioară, cum galopam noi două? Ştii, cînd donzella Pentesilaia căzuse în şanţ şi îşi spărsese capul, că puţin a lipsit să i se tragă moartea din asta. Dar vînătoarea de mistreţi de la Cusnago? Dar mingea? Dar cum pescuiam... Ce timpuri minunate!

Acum ne consolăm cu ce putem. Jucăm cărţi. Ne dăm cu patinele pe gheaţă. Patinajul l-am învăţat de la un june nobil din Flandra. La noi e o iarnă aprigă: nu numai heleşteiele, dar şi rîurile au îngheţat bocnă. Pe heleşteul palatului Leonardo a sculptat în zăpadă albă şi tare ca marmora pe frumoasa Leda cu lebedele ei. Mare păcat că o să se topească la primăvară!

Dar cum o mai duci, iubită surioară? Ţi-a reuşit rasa aceea de pisici cu păr lung? Dacă o să ai un pui roşcat cu ochi albaştri, trimite-mi-l împreună cu arăpoaica promisă. La rîndu-mi, am să-ţi dărui căţei de la Mătăsoasa.

Şi nu uita, te rog madonna, să alături şi mulajul de la scurteica de atlaz albastru, cea cu gulerul şal garnisită cu sobol. Te-am mai rugat pentru asta şi în scrisoarea trecută. Trimite-mi-l cît mai repede, cel mai bine chiar mîine în zori cu un curier călare.

Dă-i de asemenea şi un borcănaş din minunata-ţi loţiune pentru obraz contra coşurilor ca şi lemn din cel de peste mări, pentru lustruitul unghiilor.

Ce-i cu statuia lui Vergiliu, acest dulce privighetor al lacurilor Mantovei? Dacă nu-ţi va ajunge bronzul, vom trimite două bombarde vechi dintr-o aramă foarte bună.

Astrologii noştri prezic războiu şi o vară dogoritoare: or să turbeze cîinii şi-or să se mînie regii. Dar astrologul vostru ce spune? Întotdeauna îl crezi mai mult pe cel strein decît pe al tău propriu.

Gloriosului tău soţ, Francesco, îi trimit o iscusită reţetă pentru boala franţuzească. A compus-o însuşi Luigi Marliani, medicul curţii noastre. El spune că vindecă. Frecţiile cu mercur trebuiesc făcute neapărat de dimineaţă, pe stomacul gol, după lună nouă, în zilele fără soţ. Am auzit că boala asta căşună pe om de la conjuncţia unor anume planete, mai cu seamă a lui Venus cu Mercur şi nu din altă pricină.

Eu şi signor Lodovico ne încredinţăm, întru totul atenţiei tale mărinimoase, iubită surioară, şi a soţului tău, vestitul marchiz Francesco.

Betrice Sforza”

II

Cu toată sinceritatea ei aparentă, epistola era nelipsită de o diplomatică prefăcătorie. Ducesa îi tăinuia surorii grijile casnice. Căci pacea şi înţelegerea pe care, judecînd după scrisoare, le-ar fi bănuit domnind între cei doi soţi, lipseau cu desăvîrşire. Pe Leonardo îl ura nu pentru că ar fi eretic şi păgîn, ci fiindcă pictase portretul Ceciliei Bergamini, comandat de duce. Era rivala sa înrăită şi amanta recunoscută a lui il Moro. În ultima vreme Beatrice începuse a bănui şi o altă legătură amoroasă a soţului cu madonna Lucrezia, una din donzellele de la curte.

Era perioada cînd ducele de Milano se afla pe culmile puterii sale. Fiul viteazului Francesco Sforza, mercenar din Romagna, mai mult tîlhar decît soldat, visa să se vadă atotputernicul stăpîn al Italiei reunite sub un singur sceptru.

„Papa mi-ar fi duhovnic, împăratul – conducător de oşti, oraşul Veneţia – visteria, şi regele Franţei – curier”, se lăuda il Moro.

Ludovicus Maria Sfortia, Anglus dux Mediolani, semna el, pretinzînd că se trage de la slăvitul erou Anglus Troianul, însoţitor al lui Enea. *Colosul* modelat de Leonardo, întru amintirea tatălui său, ce purta pe soclu inscripţia: *„Ecce Deus!”* – „Acesta este Dumnezeu” – era încă o mărturie a măreţiei divine a neamului Sforza.

Dar contrar aparentei înfloriri, o tainică nelinişte şi spaimă nu-l lăsau să doarmă pe duce. Ştia că poporul îl urăşte şi-l socoate uzurpatorul scaunului ducal. Odată, în piaţa Arengo, văzînd-o de departe pe văduva lui Gian Galeazzo, alături de primul ei născut, Francesco, mulţimea a strigat: „Trăiască legiuitul duce Francesco!”

Copilul avea opt ani, era frumos ca un înger şi dovedea a fi posesorul unei inteligenţe ascuţite. După spusele lui Marino Sanudo, solul Veneţiei, „poporul şi-l dorea stăpîn, ca pe însuşi Dumnezeul din cer”.

Beatrice şi il Moro se convingeau pe zi ce trecea că înlăturarea lui Gian Galeazzo le înşelase aşteptările. Ea nu-i făcuse legiuiţii monarhi ai Milanului. Iar în făptura acestui copil se ridica din mormînt însăşi umbra ducelui mort.

La Milano se vorbea despre tainice semne şi prevestiri. Deasupra turnurilor castelului, spuneau unii, noaptea se arată flăcări ca o jarişte de incendiu, iar din iatacuri răzbat gemete cumplite. Unii îşi aminteau că ochiul stîng al lui Gian Galeazzo, cînd era în sicriu, refuzase să se închidă, ceea ce prevestea pe curînd moartea uneia din rudele apropiate. Madonnei dell Albere îi tremurau pleoapele. Vaca unei bătrîne de la Porţile Ticino fătase un viţel cu două capete. Ducesa, speriată de o nălucă, leşinase în sala pustie a Rocchettei, după care n-a vrut să pomenească o vorbă, nici măcar soţului.

De la o vreme îşi pierduse cu totul veselia ei zglobie care îi plăcea atîta ducelui. Aştepta să nască, plină de presimţiri negre.

III

Într-o seară de decembrie, cînd fulgi grei de nea acopereau strada, făcînd-o să pară şi mai pustie sub cernerea amurgului, il Moro şedea într-unul din iatacurile micului palazzo pe care-l dăruise amantei sale, madonna Lucrezia Crivelli.

Flăcări ardeau în cămin, luminînd canturile lăcuite ale uşilor lucrate în mozaic, ce reprezentau perspectiva unor antice clădiri romane, împletitura de stuc aurit a tavanului, pereţii îmbrăcaţi în preţioase tapete din piele de Córdoba, cu încrustaţii în aur, jeţurile cu înalte spătare şi abanosul scrinurilor, masa rotundă, acoperită cu faţa de catifea de un verde aproape negru, cu un roman de Boiardo deschis, cu suluri de note, o mandolină încrustată cu sidef şi un ulcior şlefuit în faţete, plin cu *Balnea Aponitana* – apa tămăduitoare, foarte la modă printre doamnele din lumea bună. În perete atîrna un portret al Lucreziei aparţinînd penelului lui Leonardo.

Deasupra căminului, modelate în lut de Caradosso, păsări zburătăcind ciuguleau struguri şi prunci golaşi cu aripi – îngeri creştini sau poate amoraşi ai antichităţii idolatre, nu se ştie bine – dansau şi se jucau cu preasfintele unelte de tortură ale patimilor Domnului – piroane, suliţă, trestie, burete şi spini. Învăluite de reflexele roşiatice ale flăcărilor, figurile lor păreau cu adevărat vii.

Viforniţa hăulea în hogeac, dar în elegantul *studiolo* totul respira confort şi desfătare.

Pe o pernă de catifea, la picioarele ducelui, şedea madonna Lucrezia. Chipul său era trist. Ducele îi reproşa duios că n-a mai vizitat-o cam de mult pe ducesa Beatrice.

— Alteţa-voastră, murmură fata, plecînd privirile, vă implor nu mă siliţi s-o fac... Nu ştiu de loc să mint...

— Oare asta înseamnă să minţi? se miră il Moro. Nu facem decît să ascundem unele lucruri. Oare însuşi Jupiter nu păstra, de frica soţiei geloase, secretul unor anume legături de amor? Dar Teseu? Dar Fedra şi Medeea? Toţi eroi, toţi zei ai antichităţii. Oare sîntem în stare, noi, nişte bieţi muritori, să ne împotrivim puterii zeului iubirii? Şi apoi, oare răul ţinut în taină nu-i mai presus decît răul scos la iveală? Căci tăinuind păcatul, nu-i ducem în ispită pe semeni, aşa cum ne-o cere milostenia creştinească. Iar dacă nu există la mijloc ispită, şi în schimb este milostenie, unde mai e răul? Chiar de-ar fi, e foarte puţin...

Şi ducele surîse cu surîsu-i perfid. Însă Lucrezia clătină din cap, puţin încruntată, îl privi drept în lumina ochilor cu ochii săi de copil, plini de candoare, severi şi gravi.

— Ştie şi alteţa-voastră, suveranul meu, cît sînt de fericită a mă bucura de iubirea voastră. Dar uneori aş prefera să mor, decît s-o înşel pe madonna Beatrice... Ea mă iubeşte ca pe o soră...

— Linişteşte-te, copila mea! încerca s-o potolească ducele, atrăgînd-o pe genunchii săi şi cuprinzîndu-i cu o mînă mijlocul, iar cu cealaltă mîngîind pletele-i negre ce luceau ca mătasea, pieptănate lins peste urechi, şi fruntea împodobită de ferronnieră, în mijloc cu o scînteioară de diamant.

Şi cu pleoapele tivite de lungi gene plecate peste ochii candizi, ea se lăsa mîngîierilor sale fără voluptate şi fără patimă, curată şi rece ca gheaţa.

— O, dac-ai şti cît te iubesc, cumintea mea, smerita mea, numai pe tine! şoptea Lodovico respirînd lacom parfumul familiar de violete şi de mosc.

Dar uşa se deschise şi înainte ca ducele să poate desface braţele, în odaie năvăli o slujitoare speriată.

— Madonna, madonna, bolmojea, înecîndu-se, acolo jos la poartă... o Doamne, miluieşte-ne pre noi, păcătoşii...

— Dar spune odată cine e, se răsti ducele.

— Ducesa Beatrice!

Il Moro simţi că păleşte.

— Cheia! Daţi-mi cheia de la uşa din spate! Mă strecor prin curte. Unde o fi? Mai repede!...

— Cavalerii prealuminatei madonne se află şi la uşa din dos! strigă cu disperare slujnica. Toată casa e înconjurată...

— O capcană, rosti ducele, punîndu-şi mîinile în cap. De unde să fi aflat? Cine a putut să-i spună?

— Nimeni altul decît monna Sidonia! îl lămuri slujnica. Nu degeaba blestemata de vrăjitoare îşi tot face drum pe aici cu leacurile şi sulimanurile ei. V-am spus eu, signora, să fiţi cu băgare de seamă...

— Ce-i de făcut, o Doamne, ce-i de făcut? se bîlbîia ducele, palid ca turta de ceară.

Bătăi răsunătoare se auzeau din stradă la uşa de intrare. Slujnica se năpusti pe scară în jos.

— Ascunde-mă, ascunde-mă, Lucrezia!

— Inutil, alteţă. Dacă donna Beatrice bănuieşte ceva, îi obiectă fata, o să poruncească să fie percheziţionată toată casa. N-ar fi mai bine să-i ieşiţi înainte pur şi simplu?

— Nu, nu, Doamne fereşte! Ce tot îndrugi, Lucrezia? Să-i ies înainte? Tu nu ştii ce fel de femeie e dînsa! O Doamne, mi-e şi frică să mă gîndesc la ce poate să iasă de aici... Doar e însărcinată! Haide, ascunde-mă, ascunde-mă odată...

— Credeţi-mă, nu ştiu unde să vă ascund...

— Totuna, unde vrei, dar cît mai repede!

Tremura din tot trupul şi în clipele acelea semăna mai degrabă cu un hoţ prins asupra faptei decît cu urmaşul miticului erou şi tovarăş al lui Enea, Anglus Troianul...

Lucrezia îl conduse prin dormitor în odaia de *guardarobe* şi-l ascunse într-unul din dulapurile mari, îngropate în zid, albe, cu un elegant desen în aur pe gustul anticilor care-i serveau pentru păstrat rochiile, căci aşa obişnuiau doamnele elegante.

Şi ducele se ascunse printre rochii.

„Ce situaţie stupidă! îşi spunea în sinea lui, Dumnezeule, cît de absurdă. Exact ca în caraghioasele anecdote înşirate de Franco Sacchetti sau de Boccaccio”.

Dar numai de rîs nu-i ardea în clipele acelea. Dimpotrivă, se grăbi să scoată din sîn o răcliţă cu moaştele sfîntului Cristofor laolaltă cu amuleta conţinînd o fărîmă de mumie egipteană, un talisman foarte la modă atunci. Semănau atît de mult amîndouă, încît grăbit cum era, ar fi putut să le încurce pe întuneric şi, ca să nu greşească le sărută pe rînd pentru orice întîmplare, făcîndu-şi cruce şi spunînd rugăciunea.

Deodată simţi că încremeneşte de groază. Auzea două voci în odaie: a soţiei şi a amantei. Cele două femei vorbeau prieteneşte, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Şi ducele înţelese că la insistenţele soţiei, Lucrezia îi arăta casa cea nouă. Aşadar Beatrice, posedînd dovezi vădite, nu vroia să-şi dea pe faţă bănuielile.

Convorbirea lor arăta ca un adevărat duel al perfidiei femeieşti.

— Şi aici sînt rochii? întrebă Beatrice cu voce plină de nepăsare, apropiindu-se chiar de dulapul în care il Moro se pitulase mai mult mort decît viu.

— Da, rochii de casă vechi. Doreşte luminăţia-voastră să le vadă? spunea Lucrezia.

Şi trase de uşa dulapului.

— Ascultă, draga mea, urmă ducesa, dar unde-i rochia care, ţii minte, îmi plăcuse atît de mult? Ai fost cu ea la balul de vară la Pallavicini. Nişte melcişori înşiraţi unul lîngă altul, pe un *morello* albastru-închis lucind ca nişte licurici noaptea.

— Nu mai ţin minte, spuse Lucrezia calmă. A, da, acum ştiu, e aici, pesemne, se dumiri ea. În dulapul acesta...

Şi fără să închidă pe acela în care se ascunsese amantul, se depărtă, urmată de ducesă, ca să-i arate un altul.

„Şi mai spune că nu ştie să mintă! se gîndi ducele cu încîntare. Ce calm, ce sînge rece! Femeile – iată de la cine trebuie să învăţăm noi suveranii, cum se face politica!”

În vremea asta Beatrice şi Lucrezia ieşeau din camera de *guardarobe.*

Ducele răsuflă uşurat, deşi tot mai strîngea în mînă convulsiv cele două talismane – unul cu moaşte, celălalt cu o fărîmiţă de mumie egipteană.

„Fac danie de două sute de ducaţi imperiali bisericii Santa Maria delle Grazie, pentru icoana sfintei Fecioare apărătoare, să-i cumpere tămîie şi lumînări, dacă totul sfîrşeşte cu bine!” şoptea cuprins de aprigă osîrdie.

Peste o clipă veni slujitoarea, deschise dulapul şi, respectuoasă, dar cu o undă de ştrengărie în ochi îl eliberă, aducîndu-i la cunoştinţă că primejdia a trecut, prealuminata ducesă binevoind să plece, după ce cu milostivă bunăvoinţă şi-a luat rămas bun de la madonna Lucrezia.

Ducele se închină cu evlavie şi, înapoindu-se în *studiolo,* bău un pahar de *Balnea Aponitana* pentru întărirea nervilor. Zărind-o pe Lucrezia cum şade, ca şi mai înainte, lîngă cămin, însă cu fruntea plecată şi obrajii

acoperiţi cu palmele, zîmbi mulţumit.

Apoi, cu paşi uşori de sălbăticiune, se furişă pînă la ea, se aplecă şi o cuprinse.

— O, lăsaţi-mă, lăsaţi-mă! tresări Lucrezia. Plecaţi! Cum de puteţi, după cele întîmplate...

Însă ducele, fără s-o asculte, îi acoperea în tăcere faţa, gîtul, părul cu sărutări lacome. Niciodată nu i se păruse mai fermecătoare, ca şi cum minciuna femeiască pe care o întrezărise în ea o clipă i-ar fi adăugat în frumuseţe.

Lucrezia se împotrivea, dar tot mai fără vlagă şi în cele din urmă, închizînd ochii, cu zîmbetul de neputinţă pe buze, se lăsă pradă sărutărilor lui.

Viforniţa lui decembrie hăulea în hogeacul căminului, în vreme ce sub reflexele trandafirii ale flăcărilor copiii golaşi înşiraţi la umbra lăstarului de viţă al lui Bacchus se zbenguiau şi se jucau cu preasfintele unelte ale patimilor Domnului.

IV

În prima zi a noului an 1497 se dădea un bal la castel.

Pregătirile, la care luau parte Bramante, Caradosso, Leonardo da Vinci, duraseră trei luni şi mai bine.

Pe la orele cinci după-amiază au început să sosească oaspeţii. Fuseseră invitate mai bine de două mii de persoane.

Viscolul troienise străzile şi drumurile. Pe fundalul sumbru al cerului se profilau zidurile crenelate ale fortăreţei învelite în albeaţa troienelor, meterezele şi ieşindurile de piatră pentru gurile de tun. În curte, pe lîngă rugurile ce ardeau pălălaie, se încălzeau tăifăsuind vesel grăjdarii şi curierii călări şi pedeştri, vizitiii, oamenii de la cai şi purtătorii de palanchine. La intrarea în Palazzo Ducale şi mai încolo, lîngă porţile ridicătoare către curtea interioară a micii fortăreţe Rocchetta, se îngrămădeau căleşti, rădvane şi căruţe, poleite şi greoaie, cu caii înhămaţi perechi şi în şir, care aduseseră signori şi signore înfofolite în scumpe blănuri moscovite. Ferestrele înflorate de ger sclipeau de lumini sărbătoreşti.

Intrînd în vestibul, oaspeţii defilau printre două şiruri de gărzi ducale, mameluci turci, stradioţi greci, arbaletieri scoţieni şi landsknechţi elveţieni, cu grele platoşe şi înfricoşătoare halebarde. În faţă îi aşteptau frumoşii paji, zvelţi ca nişte fecioare, în livrele de două culori, garnisite cu puf de catifea trandafirie, partea stîngă din atlaz azuriu, pe piept cu herbul casei Sforza-Visconti ţesut în argint. Livreaua se lipea atît de strîns de trup încît îi scotea în evidenţă toate rotunjimile, şi numai din faţă, de sub centură se cambra formînd cute scurte şi tubulare. Pajii ţineau în mîini aprinse făclii de ceară roşie şi galbenă.

În clipa cînd oaspeţii păşeau în sala de primire, un herald şi doi gornişti le clamau numele.

Se deschideau apoi anfilade iluminate orbitor: „sala columbelor albe pe cîmp purpuriu”, „sala aurie cu picturi murale, înfăţişînd scene de vînătoare ducală”, „sala de porfir”, îmbrăcată de sus pînă jos în atlaz, înfăţişînd în cusături găleţi cu apă şi tăciuni aprinşi, simbolul puterii absolute a ducilor de Milano, care, după vrerea lor, pot sufla în tăciuni, ca să aprindă focul războiului sau să-l stingă cu apa păcii. În mica şi eleganta „sală neagră”, destinată a fi camera de toaletă a doamnelor, de a cărei arhitectură se ocupase Bramante, pe pereţi se vedeau frescele neterminate ale lui Leonardo.

Mulţimea sărbătorească zumzăia ca un roi de albine. Toaletele se remarcau prin varietatea şi multitudinea culorilor şi un lux fără măsură care se îngemăna adesea cu prostul-gust. Şi observînd această gloată multicoloră care-şi făcea un merit în a nu respecta datina strămoşească, amestecînd modele din toate cele patru vînturi şi adesea alunecînd în ridicol şi clovneresc, un satiric avea să descopere semnele viitoarelor năvăliri de cotropitori şi al robiei căreia avea să-i cadă pradă Italia.

Ţesăturile rochiilor femeieşti, croite cu falduri drepte şi grele, inflexibile din pricina belşugului de aur şi nestemate, asemeni odăjdiilor bisericeşti, erau nespus de tari şi rezistente, încît apucau să le poarte şi strănepoatele. Decolteurile adînci dezgoleau umerii şi pieptul. Părul, acoperit în faţă cu o plasă de aur, se împletea, după obiceiul lombard, într-o cosiţă vîrtoasă prelungită cu o meşă falsă şi panglici pînă la pămînt. Sprîncenele erau abia conturate – aceasta era cerinţa modei, aşa încît posesoarele unor sprîncene dese le smulgeau cu cleştişori de oţel. A te lipsi de sulimanuri era socotit o necuviinţă. Parfumurile folosite pe atunci erau extrem de tari şi persistente – ambră şi mosc, viverra şi praful de Cipru cu mirosul lui tare şi ameţitor.

Puteai zări în mulţimea de oaspeţi fete tinere şi femei de un farmec deosebit, cum întîlneşti numai în Lombardia, cu acele umbre diafane ce se topesc ca fumul pe matul obrazului cu dulce şi gingaş oval cum îi plăcea lui Leonardo să picteze.

Fu aleasă regina balului ochioasa madonnă Violanta Borromeo, de o frumuseţe triumfătoare care-ţi lua ochii, cu pletele negre ca pana corbului. Fluturi de noapte, din cei ce-şi ard aripile în flacăra făcliei – („Atenţie, îndrăgostiţi!”) erau cusuţi pe catifeaua roşie, jucînd în apele negre ale rochiei sale.

Dar nu madonna Violanta atrăgea atenţia puţinilor aleşi, ci Diana Pallavicini, cu ochii săi reci şi limpezi ca gheaţa, părul cenuşiu, surîsul nepăsător şi vorba înceată ca sonul de violă. Rochia o avea simplă din voal diafan, cu panglici de mătasă, lungi, de un verde palid asemenea algelor. Înconjurată de strălucire şi larmă, părea streină la toate, singuratică şi întristată ca palidele flori acvatice care dorm sub lună în vreun cotlon de heleşteu uitat.

Zăngăniră timpanele, ridicară glas goarnele şi oaspeţii se îndreptau spre marea „sală a jocului cu mingea” ce se afla în Rocchetta. Sub bolta azurie, presărată cu stele de aur, ardeau ghirlande de făclii înfipte în cruci de lemn sculptat, ce le slujeau de sfeşnice. Din balconul corului atîrnau covoare de mătasă, cununi de laur, iederă şi ienupăr.

La ora, minutul şi secunda hotărîtă de astrologi – căci ducele nu făcea un pas (nu-şi săruta măcar soţia – după spusa unuia dintre soli) fără a se

pune de acord cu poziţia aştrilor – în sală intră il Moro însoţit de Beatrice, amîndoi înfăşuraţi în mantii imperiale din brocart auriu, căptuşit cu hermină şi cu lungile trene purtate de baroni, camerieri, spenditori şi ciambellani. Pe pieptul ducelui scînteia într-o montură măiastră un rubin de-o mărime extravagantă, luat de la Gian Galeazzo.

Beatrice arăta slăbită şi urîţită. Era ciudat s-o vezi pe această fetiţă, aproape un copil, cu pieptul nedezvoltat şi mişcările stîngace, băieţeşti, împovărată de un pîntec greu.

Il Moro făcu semn, marele seneşal ridică bastonul, şi ca printr-un farmec, din balcon se revărsară ploaie de chiote şi oaspeţii purceseră la ospăţ.

V

Şi tocmai atunci se stîrni rumoare. Danilo Mamîrov, solul măritului cneaz moscovit, refuza să se aşeze mai jos de împuternicitul Prealuminatei Republici a lui San Marco. Zadarnic încercau vecinii să-l înduplece pe încăpăţînatul bătrîn, el nici nu voia să audă.

— Nu m-aşed! Despre mine, asta-i ruşinos! o ţinea el una şi bună.

De pretutindeni îl aţinteau privirile curioase.

— Messer Daniele, messer Daniele, răsări ca din pămînt tîlmaciul, iutele şi băgăreţul mantuanez Bocalino.

Îngăima păsăreşte într-o rusească şchioapă, ploconindu-se, scălîmbăindu-se.

— Nu poate, nu poate! Treba stat jos! Obicei aşa la Milano. Nu frumos ceartă. Duca supărare foc.

Se apropie de bătrîn şi de Nikita Karaciarov, însoţitorul lui tînăr, diac şi el al despărţămîntului ambasadelor.

— Danilo Kuzmici, batiuşka, nu mai face supărare din te miri ce fleac! Orice bordei are un obicei. Oamenii-s de alt neam, datina nu ne-o cunosc. Ce ne facem de-om păţi ruşinea să ne scoată afară? Vorba ceea, paza bună...

— Taci tu, Nikita, taci! Prea eşti verde crud, ca să mă-nveţi pe mine, om cu părul alb. Ştiu ce fac. Şi n-o să fie pe-a lor în vecii vecilor! Nu m-aşed mai jos de solul Veneţiei. Căci ar fi ruşinos pentru cinstea noastră de soli. Scris este: fiecare sol îl întruchipează pe suveranul său. Fiecare vorbă ce-o rosteşte nu-i a sa, ci a stăpînului său. Iară stăpînul nostru este pravoslavnicul ţar preaputernic al Rusiei întregi...

— Messer Daniele, o, messer Daniele! ţopăia în jurul său tîlmaciul Bocalino.

— Ia dă-mi pace! Ce tot îndrugi acolo, irodule? Spusei, nu stau, şi n-am să stau şi pace! Băgatu-ţi-ai în cap?

De sub streaşină sprîncenelor încruntate ochişorii săi de urs scăpărau de mînie şi semeţie, de-o încăpăţînare cu neputinţă de biruit. Măciulia bătută în smaralde a toiagului îi tremura între degetele încleştate. Se vedea limpede

că nici o putere din lume nu l-ar fi determinat să-şi schimbe hotărîrea.

Il Moro îl pofti la el pe solul Veneţiei şi, cu fermecătoare amabilitate, materie în care era meşter, îi ceru scuze şi, făgăduindu-i înalta sa bunăvoinţă, îl rugă – considerînd gestul un serviciu personal – să se aşeze pe un alt loc, asta pentru a evita discuţiile. Îl asigură în acelaşi timp că nimeni nu acordă vreo importanţă unei atît de absurde ambiţii deşi, la drept vorbind, preţuia foarte bunăvoinţa lui *„gran duca di Rosia„* – al marelui duce al Rosiei – punîndu-şi nădejdea în sprijinul său întru încheierea unui tratat avantajos cu sultanul turc.

Veneţianul îl privi pe Mamîrov cu zîmbet subţire şi cu o strîngere din umeri se aşează pe locul indicat. Alteţa-sa avea perfectă dreptate arătînd că asemenea dispute cu privire locuri sînt nedemne de oameni cu mintea luminată de *humanita* – umanism.

Danilo Kuzmici nu înţelegea graiul rivalului. Dar chiar de l-ar fi înţeles, tot nu s-ar fi ruşinat, ştiind bine că în anul 1487, în timpul procesiunii solemne a papei Inocenţiu al VIII-lea, solii moscoviţi Dmitri şi Manuil Ralevi ocupaseră locurile cele mai de cinste pe treptele pristolului apostolic, îndată după senatorii Romei care reprezentau străvechiul oraş capitală a lumii.

Fără a lua în seamă privirile duşmănoase, Danilo Kuzmici, mîngîindu-şi cu mulţumire de sine barba lungă şi sură, îşi potrivi brîul pe roşul său caftan de catifea căptuşit cu sobol, şi se instală gemînd de sforţare pe locul cucerit după grea bătălie. Un simţămînt vag, dar îmbătător ca miedul, îi umplea inima pînă-n margini.

Iar Nikita şi cu tîlmaciul se aşezară la capătul celălalt, cel mai de jos al mesei, alături de Leonardo da Vinci.

Amestecînd minciună şi adevăr în părţi egale, lăudărosul mantuan înşira minunile văzute în ţara Moscovei. Artistul i se adresă însă lui Karaciarov prin intermediul tîlmaciului, în nădejdea să capete informaţii mai cu temei şi începu să-l descoasă cu privire la depărtata ţară care-i trezea curiozitatea ca tot ce era uriaş şi misterios, întrebîndu-l despre cîmpiile fără hotar, despre gerurile negrăit de aprige, rîurile şi codrii fără seamă în puterea şi mărirea lor, despre fluxul în Oceanul Hyperboreic şi în Marea Hircaniei, despre aurora boreală, ca şi despre prietenii săi care îşi duceau traiul la Moscova: pictorul lombard Pietro Antonio Solari, care trudea la împodobirea Sălii Granavitaia şi arhitectul Aristotele Fioraventi din Bologna, cel ce ridicase în piaţa Kremlinului clădiri de toată măiestria.

— Messere, i se adresă tîlmaciului donzella Eremellina, o ştrengăriţă roasă de curiozitate, care şedea alături de ei la masă. Am auzit cîndva că această uimitoare ţară se cheamă Rozia pentru că acolo rozele cresc în mare belşug. O fi adevărat?

Bocalino pufni în rîs, asigurînd-o că acestea sînt prostii. În Rozia, cu tot numele ei, roza e mai rar întîlnită ca în oricare altă ţară, şi drept dovadă citi o anecdotă italienească despre frigul rusesc.

Nişte negustori din Florenţa au ajuns în Polonia – mai departe nu li se dăduse voie să meargă, deoarece în acea vreme regele Poloniei ducea război cu marele duce al Moscovei – şi dorind să cumpere piei de sobol, florentinii îi

invitară pe cupeţii ruşi să vină pe malul Borysthenului[5] care despărţea cele două ţări.

Temîndu-se că vor fi luaţi prizonieri, moscoviţii se opriră pe un mal, italienii pe celălalt şi începură să strige unii la alţii, tînguindu-se. Însă gerul era aşa de aprig, încît cuvintele nu ajungeau la malul celălalt, ci, îngheţînd, pluteau în aer. Atunci inventivii leşi aprinseră în mijlocul rîului, acolo unde după socoteala lor ajunseră cuvintele încă nefăcute sloi, un rug mare de tot. Gheaţa, tare ca marmora, putea să suporte orice foc. Şi la căldura rugului cuvintele, care timp de o oră plutiseră în văzduh ca nişte ţurţuri, începură să se topească şi să curgă cu susur plăcut ca pîrîiaşele primăverii şi, în sfîrşit, fură auzite de florentini cu toată claritatea, deşi moscoviţii părăsiseră de mult malul celălalt.

Povestea le fu pe plac tuturor. Iar doamnele îşi opreau privirile pline de curiozitate şi compasiune pe obrazul lui Nikita Karaciarov, locuitor al acelui tărîm straniu.

În vremea asta Nikita şedea ca o stană de piatră, cu ochii holbaţi la ceva nemaivăzut – o uriaşă tavă cu o Andromedă goală, închipuită din savuroase piepturi de clapon ce se topeau în gură, înlănţuită de stînca din brînză de vaci, pe cînd înaripatul Perseu, eliberatorul ei, era din friptură de viţel.

Cărnurile fuseseră servite la ospăţ în vase de aur roşu, iar pescăria – în argint, potrivit cu stihiile apei. Mai mult, s-au servit la masă pîini argintate, lămîi argintate pentru salată în cupe de argint şi, în sfîrşit, pe un platou, printre giganticii nisetri, minoci şi somoni, se ivi într-un car de sidef tras de delfini deasupra unui aspic verde-albăstrui luminat pe dinăuntru, care se vălurea ca apele mării, o Amfitrită din carne albă de tipar.

Veni apoi rîndul nesfîrşitelor dulciuri – statui din marţipan, alune, nuci de zîmbru, migdale şi zahăr ars, toate executate după desenele lui Bramante, Caradosso şi Leonardo – un Hercule care culege merele de aur ale Hesperidelor, povestea lui Hipolit şi a Fedrei, a lui Bacchus şi Ariadnei, a lui Jupiter şi Danaei – un întreg Olimp de zei înviaţi.

Nikita privea minunile cu o nesăţioasă curiozitate copilărească, în timp ce Danilo Kuzmici, care îşi pierduse pofta de mîncare la vederea neruşinatelor zeiţe goale puşcă, mormăia pe sub nas:

— Ptiu, ce scîrnăvie! Blăstămăţii de-ale lui Anticrist! Măscărie păgînească!

VI

Începu balul.

Dansurile de pe vremea aceea, Venus şi Sauro, Destinul Crud, Cupidon, din pricină că rochiile doamnelor, lungi şi grele, nu îngăduiau mişcări iuţi, erau de o mare încetineală. Doamnele şi cavalerii se întîlneau şi se despărţeau cu o gravitate lentă, făcînd plecăciuni cu cît mai multă graţie, cu suspine languroase şi zîmbete dulci. Femeile trebuiau să umble ca păuniţele

5 Astfel se numea Niprul în vechime.

şi să plutească întocmai ca lebedele. Muzica era şi ea lentă şi delicată, aproape tristă, plină de o languroasă voluptate asemenea cînturilor lui Petrarca.

Tînărul signor Galeazzo Sanseverino, comandantul oştirilor lui il Moro, un filfizon de o mare eleganţă, îmbrăcat tot în alb, cu mînecile dublate cu atlaz roz răsfrînte şi cu diamante la cataramele pantofilor albi, cu obrazul frumos, cam descompus şi flasc, fermecase de-a binelea doamnele. Şoapte de aprobare foşneau prin mulţime cînd, în timpul Destinului Crud, scăpînd parcă din întîmplare – iar în realitate dinadins – pantoful din picior, sau pelerina de pe umăr, Sanseverino continua să alunece prin sală şi să se învîrtă cu „o neglijenţă plină de plictiseală”, socotită pe atunci dovada supremei eleganţe.

— Ptiu, drace! Ian te uită ce sperietoare de ciori! mormăi scuipînd cu năduf Danilo Mamîrov, după ce-l privise o vreme.

Ducesei îi plăcea mult dansul. În seara aceea însă îşi simţi inima grea şi încărcată de presimţiri. Numai vechea deprindere în ale făţărniciei o ajuta să-şi joace mai departe rolul de gazdă ospitalieră, răspunzînd la urările de Anul nou şi la dulcegele amabilităţi ale curtenilor. Uneori i se părea că n-o să poată rezista şi va trebui să fugă de acolo, de nu, va izbucni în plîns.

Cum nu-şi găsea locul, Beatrice, rătăcind prin anfiladele pline de lume, nimeri în iatacul mic, mai izolat, unde în jurul căminului în care jucau flăcări vesele şedeau în cerc tineri cavaleri şi doamne.

Beatrice îi întrebă ce discută.

— Despre iubirea platonică, luminată madonnă, răspunse una din doamne. Messer Antonniotto Fregoso ne demonstrează că femeia poate săruta pe gură bărbatul fără a călca legile castităţii, cu condiţia ca el s-o iubească cu dragoste cerească.

— Dar cum o dovediţi, messer Antonniotto? se interesă ducesa, micşorîndu-şi ochii.

— Cu permisiunea luminăţiei-voastre, susţin că gura, instrumentul graiului, slujeşte de poartă sufletului, şi cînd două părţi se unesc într-o sărutare platonică, sufletele amanţilor se îndreaptă spre acele porţi ca spre fireştile lor ieşiri. Iată de ce Platon nu condamnă sărutul, iar regele Solomon în „Cîntarea Cîntărilor”, asemuindu-l tainicei contopiri a sufletului omenesc cu Dumnezeu, spune: „Sărută-mă cu sărutul gurii tale”.

— Mă scuzi, messere, îl întrerupse unul din ascultători, un bătrîn baron, nobil de ţară, cu un chip cinstit şi dur, ca din topor. Poate că nu mă prea pricep la rafinamentele astea, dar crezi mata că soţul, găsindu-şi soţia în braţele altuia se cade să rabde?

— Fireşte, îi replică filozoful de curte, potrivit cu înţelepciunea iubirii spirituale...

— Dar atunci cum rămîne cu căsătoria?...

— Ah, Dumnezeule! Dar noi vorbim despre iubire, nu despre căsătorie! îl întrerupse drăgălaşa madonnă Fiordalisa, ridicînd a nerăbdare frumoşii umeri goi.

— Dar şi căsătoria, madonna, după toate legile omeneşti e... începu

iarăşi cavalerul.

— Legile! strîmbă a dispreţ Fiordalisa din buzele roşii ca vişina. Cum de puteţi, messere, într-o convorbire pe teme atît de înalte, să pomeniţi despre legile omeneşti, aceste mizerabile alcătuiri ale gloatei, care prefac sfintele cuvinte ca *iubitul* şi *iubita* în atît de grosolane noţiuni ca *soţ* şi *soţie?*

Baronului nu-i rămase decît să-şi desfacă braţele a nedumerire.

Cît despre messer Fregoso, nici nu-l luă în seamă, ci îşi continuă mai departe disertaţia despre misterele iubirii cereşti.

Beatrice nu era străină de faptul că pe la curte circula şi chiar era la modă un sonet mult prea necuviincios, aparţinînd condeiului aceluiaşi messer Antonniotto Fregoso. Era dedicat unui june efeb, şi începea aşa:

Greşise Zeus răpind pe Ganimede...

Simţind că o cuprinde urîtul, ducesa se depărtă încetişor, trecînd în sala de alături.

Aici îşi declamau versurile poetul Serafino d’Aquila, sosit de la Roma, zis şi *Unico,* un omuleţ mărunt şi pirpiriu, bărbierit şi spălat, parfumat şi coafat cu multă grijă, cu o feţişoară trandafirie de copil, pe care plutea un zîmbet languros, cu dinţii stricaţi şi ochii lucindu-i onctuos, în care, printre veşnicele lacrimi de extaz, se mai întrezărea cîteodată şi o scăpărare de perfidie.

Zărind-o printre doamnele care-l înconjurau pe Lucrezia, Beatrice se opri locului emoţionată, chiar păli uşor, dar revenindu-şi numaidecît, se apropie de ea cu obişnuita-i drăgălăşenie şi o sărută.

În clipa aceea apăru în prag o doamnă rotofeie, nu tocmai frumoasă şi cam de mult trecută de vîrsta tinereţii, într-o toaletă pestriţă şi sulemenită fără măsură. Ţinea batista la nas.

— Ce s-a întîmplat, madonna Dioniggia? Nu cumva te-ai lovit? întrebă donzella Ermellina cu compătimire ironică.

Dioniggia le explică atunci că în timpul dansului, pesemne că din cauza căldurii şi oboselii, a început să-i curgă sînge din nas.

— Iată întîmplarea la care nici măcar messer Unico n-ar şti să compună versuri galante, strecură unul din curteni.

Unico sări în sus, scoase un picior înainte şi, petrecîndu-şi prin plete degetele, ridică pe gînduri privirile spre tavan.

— Tăcere, tăcere, şuşotiră cu evlavie doamnele, messer Unico compune! Poftiţi, alteţă, de aici se aude mai bine.

Donzella Ermellina puse mîna pe alăută şi-i prefia strunele, şi în sunetele acestea delicate poetul îşi declamă sonetul cu glas solemn şi cavernos de ventriloc:

Mişcat de rugile îndrăgostitului, Amor se hotărăşte a săgeta inima necruţătoarei, dar peste ochi purta năframa, greşeşte ţinta, şi în loc de inimă, sărmana,

Năsucul a împuns săgeata,
Şi în batista dantelată,
Ca roua, curse roşu sînge...

Doamnele aplaudară entuziasmate.

— Încîntătoare! Încîntătoare! Fără egal! Şi cîtă repeziciune! Cîtă uşurinţă! O, nu, desigur nu e Bellincioni al nostru, care zile întregi năduşeşte la fiecare sonet. O, dragele mele, mă credeţi, cînd a ridicat ochii spre cer, am simţit ca o pală de vînt în obraz, ceva supranatural, zău, că m-a cuprins şi frica...

— Messer Unico, nu beţi o cupă de vin de la Rin? cotcodăcea una din doamne.

— Messer Unico, luaţi din pastilele acestea răcoritoare, sînt cu mentă, îl ospăta alta.

Îl aşezară în jeţ şi-i făceau vînt cu evantaiele.

Iar Serafino se topea de plăcere, pur şi simplu, şi închidea ochii ca un motan sătul.

Declamă apoi sonetul în cinstea ducesei, în care se spunea că neaua, invidioasă pe albeaţa pielii sale, pregătindu-i o cruntă răzbunare, se prefăcuse în gheaţă, de aceea ducesa, ieşind să se plimbe în curtea castelului, alunecă şi era gata să cadă.

Spuse şi nişte stihuri dedicate frumoasei cu un dinte lipsă în faţă, susţinînd că era un şiretlic de-al lui Amor, care, făcîndu-şi sălaşul în gura ei, îl folosea drept meterez, ca să-şi trimită săgeţile.

— Un geniu! ţipă o doamnă. Strănepoţii vor pune numele lui Unico alături de acela al lui Dante!

— Mai presus decît Dante! îi luă înainte alta. Parcă poţi învăţa de la Dante subtilităţi de-ale amorului, cum înveţi de la Unico?

— Exageraţi, madonnelor, se împotrivi cu modestie poetul. Dante are merite mari. La drept vorbind, fiecare cu ale sale. Cît mă priveşte, de dragul aplauzelor voastre, m-aş lipsi pînă şi de faima lui Dante!

— Unico! Unico! suspinau admiratoarele, sfîrşindu-se de atîta veneraţie.

Iar cînd Serafino începu un alt sonet în care se zugrăvea cum în timpul unui incendiu în casa iubitei sale, oamenii care săriseră în ajutor au trebuit să stingă cu apă văpaia aprinsă de privirile frumoasei în propriile lor inimi, Beatrice nu mai putu suporta şi ieşi.

Se înapoie în sălile centrale, unde porunci pajului Riccardetto, un băieţaş devotat şi chiar îndrăgostit de ea, cum i se părea uneori, să urce sus şi s-o aştepte cu făclia aprinsă la uşa dormitorului, şi, străbătînd în grabă cîteva odăi luminate ca ziua şi pline de lume, pătrunse într-o galerie mărginaşă şi pustie, unde nu se aflau decît străjile picotind plecate peste lănci. Deschise uşa de fier şi se urcă în donjonul din nord al castelului, pe o scară spirală cufundată în întuneric, pînă la uriaşa sală boltită, care-i servea

ducelui drept dormitor. Ajunsă acolo, se apropie cu lumînarea în mînă de dulăpiorul din stejar, îngropat în grosimea zidului de piatră, unde se păstrau documentele mai importante şi scrisorile ducelui, introduse cheia furată de la soţ în broască, vru s-o răsucească, dar simţi că aceasta-i spartă şi, deschizînd canaturile de aramă, văzu policioarele goale şi îşi dădu seama că il Moro, descoperind furtul cheii, ascunsese corespondenţa în altă parte.

Stătu o vreme nedumerită.

Dincolo de ferestre, năluci albe, zburau fulgii de nea.Vîntul ce nu-şi găsea astîmpăr cînd se apuca să urle ca lupii în codru, cînd plîngea cu suspine. Ceva străvechi şi veşnic, şi atît de bine cunoscut inimii sale îi aminteau aceste bocete ale furtunii de afară.

Privirile ducesei căzură pe uşa de fontă ce acoperea orificiul circular al urechii lui Dionysios – tubul acustic tras de Leonardo din dormitorul ducal pînă în odăile de jos ale castelului. Se apropie de deschizătură şi, luînd jos capacul cel greu, plecă urechea: un vuiet depărtat venea de acolo, asemenea vuietului mări dintr-o scoică pusă la ureche. Şuierul şi urletul vîntului nopţii se împleteau cu larma glasurilor şi foşnetul mătăsurilor mulţimii în sărbătoare.

Deodată i se păru că aude o şoaptă, dar nu acolo jos, ci chiar la ureche:

„Bellincioni! Bellincioni!”

Ducesa scoase un strigăt şi păli în obraz.

„Bellincioni! Cum de nu m-am gîndit singură? O, da, desigur. Iată de la cine am să aflu totul... Să alerg la el! Numai cum să fac să nu se observe?... Au să mă caute... Totuna... Vreau să ştiu, nu mai pot răbda această minciună!”

Îşi aminti că poetul, pretinzînd că-i bolnav, nu venise la bal şi, închipuindu-şi că la ceasul acela era acasă şi, firește, singur, îşi chemă pajul, pe Riccardetto, care aştepta la uşă:

— Porunceşte să vină servitorii cu litiera. Au să mă aştepte jos în parc, lîngă porţile secrete. Numai bagă de seamă, dacă vrei să-mi fiii pe plac, fă-o aşa fel ca nimeni să n-o afle. Mă auzi? Nimeni!

Şi-i întinse mîna, să i-o sărute.

În vreme ce băieţaşul alerga într-un suflet să-i execute ordinele, Beatrice se întoarse în dormitor, îşi puse mantila de blană, îşi acoperi faţa cu masca de mătase neagră şi cîteva minute mai tîrziu şedea în litiera purtată către Porţile Ticino, cartierul unde locuia Bellincioni.

VII

Poetul era într-adevăr acasă, în coşmelia veche şi dărăpănată, căreia îi zicea „gaură de şarpe”. Primea destule daruri, însă, ducînd o viaţă dezordonată, bînd şi jucînd la cărţi tot ce avea, nu scăpa de sărăcie cum nu scapi, după propria lui expresie, de nevasta credincioasă şi slută.

Întins în patul cu trei picioare şi cu un butuc de lemn în locul celui de-al patrulea, pe o saltea găurită, cît plăcinta de subţire, era pe cale să dea pe gît

tot ce mai rămăsese din al treilea ulcior de vin prost şi acru. Lucra la epitaful pentru căţeluşa preferată a madonnei Cecilia. Rebegit, încercînd zadarnic să se încălzească, văzînd cum pîlpîie ultimii tăciuni în cămin, îşi tot înfofolea picioarele de cocostîrc cu cojocelul de veveriţă ros şi mîncat de molii, care-i servea de plapumă, şi asculta hăulitul viscolului de afară, cu gîndul la frigul ce-l va îndura la noapte.

Nu se dusese la balul de la curte unde avea să fie reprezentat „Paradisul”, alegoria ce aparţinea condeiului său, şi nu pentru că ar fi fost bolnav, deşi, la drept vorbind, bolea de multă vreme şi era atît de slab, că, după spusele sale, puteai să studiezi anatomia tuturor muşchilor, venelor şi oaselor privindu-i trupul. Dar chiar de-ar fi fost gata să-şi dea duhul, şi tot s-ar fi tîrît la serbare. Motivul real al absenţei sale era însă invidia. De aceea a preferat să degere în cocioabă decît să vadă cu ochii săi triumful rivalului, al neruşinatului şi ticălosului de messer Unico, cel ce izbutise să ia minţile gîsculiţelor din înalta societate cu stihurile sale idioate.

Numai cînd se gîndea la Unico şi simţea că tot sîngele i se urcă la cap. Strîngînd pumnii, sărea din aşternut, dar în odaie era un frig, de-ţi îngheţa sufletul; prevăzător, poetul se urca numaidecît în pat şi, tremurînd, chihăind, se înfăşură în acelaşi cojocel.

— Canaliile! ocăra de unul singur. Patru sonete despre lemne – dar cu ce rime, Doamne! – şi nici o aşchie! Nici una! Te pomeneşti că-ngheaţă cerneala-n călimară şi n-o să mai am cu ce scrie. Ce-ar fi să bag pe foc balustrada scării? Totuna-i, la mine nu vin oameni cumsecade. Iar dacă-şi rupe gîtul cămătarul jidov, paguba nu-i chiar aşa de mare.

Pînă la urmă nu s-a-ndurat de balustradă. Privirile i se întoarseră către butucul ce servea de al patrulea picior patului şchiop. Bernardo stătu pe gînduri, întrebîndu-se cum e mai bine: să tremure de frig toată noaptea sau să se culce într-un pat care se clatină?

Dar viscolul tocmai prindea să sufle prin crăpăturile ferestrelor, să urle, să plîngă şi să hohotească în horn ca o vrăjitoare nebună. Şi Bernardo smulse cu disperare butucul de sub pat, îl sparse în aşchii şi începu să le arunce în foc. Flăcările săltară vesele, luminînd cu reflexe roşiatice odăiţa mizeră. Bellincioni se zgribuli înaintea căminului şi întinse către foc, acest ultim prieten al poeţilor singuratici, mîinile sale vinete.

„Ce viaţă de cîine! se văita Bellincioni. Şi cînd te gîndeşti, oare cu ce-s mai rău decît alţii? Nu cumva despre strămoşul meu, florentinul Bellincioni, vestit pe vremea cînd nu era nici pomeneală de casa Sforza, scria divinul Dante aceste stihuri:

Bellincion Berti vid’io andar cinto
Di cuojo e d’osso?

...Cînd am sosit la Milano, ţin minte, lingăii de la curte nu ştiau să deosebească un sonet de un *strambotto.* Cine dacă nu eu i-a învăţat să guste eleganţa poeziei noi? Şi cine ştie, poate că tot eu sînt de vină că Hippocrene s-a prefăcut din izvor într-o adevărată mare care ameninţă să inunde?... Acum se pare că şi în Canale Grande curg apele Castaliei... Răsplata iată-mi-o! Crăp ca un cîine în cuşca lui, pe aşternut de paie!... Nimeni nu-l cunoaşte

pe poetul ajuns în mizerie, de parcă ar purta mască pe obraz ori i l-ar fi pocit vărsatul...”

Îşi aminti de stihurile epistolei sale către duce:

Un alt răspuns nu auzii nicicînd,
„De nasul tău dregătorii nu sînt!
Te du, să nu te scot cu-alaiul,
Poete, ţi-ai mîncat mălaiul!”
O, nu voi mai cerşi de-aici
Podoabele de măscărici,
Dar cel puţin, al meu stăpîn,
Poruncă dă primit să fiu la moară,
La cărat sacii cu spinarea –
Poetul de foame să nu moară...

Şi Bellincioni îşi plecă fruntea chelă cu zîmbet amar. Slab şi deşirat, cu nasul lung şi roş, chircit înaintea căminului, era aidoma unei păsări rebegite şi bolnave.

Şi tocmai atunci se auziră ciocănituri la uşa de la intrare, apoi ocările somnoroase, dar pline de harţag ale bătrînei buhăite de dropică, singura lui slujnică, şi bocănitul saboţilor ei pe podeaua de cărămizi.

„Cine naiba să fi venit la ora asta? se miră Bernardo. Nu cumva iarăşi jidovul, să ceară dobînzile? U-u, păgîn blestemat! Nu te lasă nici noaptea...”

Treptele scării scîrţîiră, uşa se deschise şi în odaie intră o femeie cu o mantie de sobol şi faţa sub o mască de mătase neagră.

Bernardo sări în picioare, o privi înmărmurit.

Tăcută, femeia se îndreptă spre un scaun.

— Ai grijă, madonna, spătarul e rupt, o preveni amfitrionul.

După care adăugă cu neschimbată galanterie:

— Cărui geniu bun îi datorez fericirea da a o vedea pe vestita signora sub acoperişul modestului meu sălaş?

„Vrea pesemne să-mi comande o poezie. Vreun madrigal amoros de trei parale, încerca să ghicească. Nu-i rău nici asta. Oricît ar fi acolo, nu-i de lepădat. Poate-mi ajunge pentru lemne. Un lucru pare straniu: cum de a venit la ora asta şi singură?... Sau mai ştii? Numele meu o fiind însemnînd şi el ceva. Poate că am şi eu admiratoare necunoscute!”

Însufleţindu-se, Bellincioni dădu fuga la cămin şi cu mărinimie aruncă în foc ultimele aşchii.

Între timp femeia scoase masca.

— Eu sînt, Bernardo.

Un strigăt de uimire scăpă din gura poetului. Se trase înapoi şi ar fi căzut, dacă nu se apuca cu mîinile de clanţa uşii.

— Isuse! Fecioară Preacurată! bolmojea holbînd ochii. Luminăţia-voastră aici... prealuminată ducesă?...

— Bernardo, ai prilejul să-mi faci un mare serviciu! îi spuse Beatrice.

Apoi întrebă cu teamă:

— Nu ne aude cineva?

— Fiţi pe pace, luminăţia-voastră, nimeni în afară de şoareci şi şobolani!

— Ascultă! urmă apăsat Beatrice, străpungîndu-l cu privirea. Ştiu bine că ai scris versuri de dragoste pentru madonna Lucrezia. Trebuie să ai şi scrisorile ducelui în care îţi dădea porunci şi ţi le comanda.

Bernardo, alb ca varul, nemişcat, o privea cu ochii largi deschişi.

— Nu te teme, adăugă ducesa, n-o să afle nimeni... Niciodată! Îţi dau cuvîntul meu că am să ştiu să te răsplătesc, dacă-mi îndeplineşti rugămintea. Te înec în aur, Bernardo!

— Luminăţia-voastră, rosti acesta cu limba împleticită, făcînd un vădit efort. Nu credeţi... E o calomnie... nici un fel de scrisori... ca înaintea lui Dumnezeu...

Ochii ducesei scăpărară de furie, sprîncenele subţiri se îmbinară la rădăcina nasului. Se ridică şi, fără a-şi lua de la el privirile grele, se apropie cu paşi neauziţi.

— Nu minţi! Ştiu tot. Dă-mi scrisorile ducelui, dacă ţi-e dragă viaţa! Auzi, dă-mi-le! Ia seama, Bernardo! Oamenii mei aşteaptă jos. N-am venit să mă ţin de glume cu tine!...

Bernardo căzu în genunchi înaintea ei:

— Voia luminăţiei-voastre, stăpînă! Nu am nici un fel de scrisori...

— N-ai? repetă ea, aplecîndu-se şi pironindu-şi privirile în ochii lui. Zici că n-ai?...

— N-am...

— Aşteaptă tu, codoş blestemat, te fac eu să spui adevărul! Te sugrum cu mîinile mele, ticălosule!... strigă ea cuprinsă de furie.

Şi într-adevăr înfipse cu atîta forţă degeţelele delicate în beregata lui, încît Bernardo începu să se sufoce şi vinele de la tîmple i se umflară.

Nu se împotrivea. Cu mîinile căzute, clipind a neputinţă, semăna şi mai mult a pasăre jalnică şi bolnavă.

„Mă omoară, zău că mă omoară, se gîndi Bernardo. Dar, fie... Tot n-am să-l trădez pe duce...”

O viaţă întreagă fusese pe la curte un soi de măscărici şi stihuitor de trei parale, un beţiv şi un zăbăuc fără căpătîi, dar niciodată trădător. În venele sale curgea sînge nobil, mai curat ca al mercenarilor şi aventurierilor Sforza, lucru pe care era gata acum a-l dovedi, căci

Bellincion Bert vid’io andar cinto
Di cuojo e d’osso...

Între timp ducesa îşi recăpătase stăpînirea de sine şi descleştase cu

dezgust degetele de pe gîtlejul poetului. Se apropiase de masă şi, apucînd micul opaiţ de tinichea cu marginile mutilate şi cu filtrul de mult nemucărit, se îndreptă spre cealaltă odaie.

Bernardo sări în picioare şi i se aşeză în cale, gata să apere uşa cu pieptul. Însă ducesa, fără să scoată un cuvînt, îl măsură cu o astfel de privire, încît bietul de el, chircit, gîrbovit, se dădu la o parte. Şi ea pătrunse în templul muzei de mizerie.

Aici mirosea a hîrţoage mucegăite, iar pe pereţii goi, cu tencuiala căzută, se desenau petele întunecate ale igrasiei. Gemuleţul spart de la fereastra încărcată cu chiciură fusese înfundat cu cîrpe. Pe pupitrul stropit cu cerneală, printre penele de gîscă jumulite şi roase cu dinţii, probabil în timpul caznei căutării rimelor, zăcea un maldăr de hîrţoage, desigur bruioane de poezii.

Şi aşezînd opaiţul pe policioară, Beatrice se apucă să scotocească printre ele.

Erau acolo o mulţime de sonete către vistiernicii, paharnicii, stolnicii, chelarii curţii ducale, cu jelanii glumeţe şi calde rugăminţi de bani, lemne, vin, îmbrăcăminte călduroasă, de-ale hranei. Într-altul poetul se milogea de messer Pallavicini să-i dăruiască de ziua Tuturor Sfinţilor o gîscă friptă umplută cu gutui. În cel intitulat „Il Moro către Cecilia”, ducele era asemuit cu Jupiter, iar ducesa – Junonei. O dată, plecînd il Moro la întîlnire cu iubita, se spunea acolo, geloasa Junonă a ghicit că soţul o înşală şi, smulgîndu-şi diadema de pe frunte, zvîrli mărgăritarele din cer în chip de ploaie şi grindină, astfel că necredinciosul, prins pe drum de furtună, a trebuit să se întoarcă acasă.

Beatrice zări deodată sub maldărul de cărţi o elegantă casetă din abanos şi, deschizînd-o, văzu un pacheţel de scrisori îngrijit legat.

Iar cînd Bellincioni, care-i urmărea mişcările, făcu un gest de disperare, ducesa ridică privirile la el, le coborî asupra scrisorilor, citi pe ele numele Lucreziei şi, recunoscînd scrisul lui il Moro, înţelese că, în sfîrşit, găsise ceea ce căuta – scrisorile soţului către amantă şi bruioanele versurilor de amor comandate de el pentru Lucrezia. Înhăţînd lacomă pachetul, îl vîrî în sîn şi, în tăcere, ca şi mai înainte, zvîrli o pungă cu galbeni poetului, cum arunci un os unui cîine, şi ieşi.

Bellincioni auzi cum coboară scara, cum se trînti uşa de jos în urma ei, dar tot mai stătea în mijlocul odăii ca lovit de trăznet. I se părea că podeaua de sub picioarele sale se leagănă ca o punte de corabie pe timp de hulă.

În cele din urmă, căzu istovit pe patul şchiop şi adormi somn greu.

VIII

Iar ducesa se înapoie la castel.

Oaspeţii, care-i observaseră absenţa, şuşoteau fel şi chip, întrebîndu-se ce se întîmplă. Cît despre duce, era îngrijorat.

Intrînd în sală, Beatrice se apropie de el, oarecum palidă la chip, şi-i

spuse că, deoarece s-a simţit obosită după ospăţ, se retrăsese în iatacurile mai ferite de lume, pentru a se odihni.

— Bice, îngăimă ducele apucîndu-i mîna rece care tremura uşor într-a lui, dacă nu te simţi bine, te implor, spune! Pentru numele lui Dumnezeu! Nu uita că eşti însărcinată. N-ai vrea să amîn pe mîine partea a doua a serbării? Doar am pus-o la cale numai pentru tine, dragostea mea...

— Nu, nu, te rog, se împotrivi ducesa. Nu fi îngrijorat, Vico. Demult nu m-am simţit atît de bine ca astăzi... n-am fost atît de veselă... Vreau să văd „Paradisul”. Să ştii că am să joc...

— Mă bucur, draga mea! Slavă domnului! se linişti il Moro, sărutînd cu evlavie mîna soţiei.

Oaspeţii trecură din nou în marea „sală de jucat mingea”, unde urma să înceapă reprezentarea „Paradisului” lui Bellincioni şi-i aştepta maşinăria inventată de mecanicul curţii, Leonardo da Vinci.

Cînd toată lumea se aşeză şi se stinseră luminile, se auzi comanda lui Leonardo:

— Gata!

Un fir de pulbere scăpără aprinzîndu-se în întuneric şi, ca nişte sori străvezii de gheaţă, globurile de cristal umplute cu apă şi luminate pe dinăuntru cu o mulţime de lumini scînteiară în toate culorile curcubeului.

— Priviţi, priviţi, spunea donzella Ermellina vecinei sale, arătîndu-l pe artist. Ce chip! Un adevărat mag! Te pomeneşti că ridică în aer castelul!

— Nu-i a bună, joaca asta cu focul! mormăi vecina. În orice clipă se poate isca un incendiu.

Iar în maşinărie, pe după globurile de cristal, erau ascunse nişte lăzi negre cilindrice. Dintr-una ieşi un înger cu aripi albe şi, vestind începutul reprezentaţiei, îl arătă cu mîna pe duce.

Măritul rege
sferele-şi roteşte...

rosti el primul vers al prologului, spre a da de înţeles că şi il Moro îşi cîrmuieşte supuşii cu aceeaşi divină înţelepciune ca preaputernicul zeu.

În aceeaşi clipă globurile prinseră a se roti pe nişte axe în ritmul unor sonuri stranii, molcome, nespus de plăcute ca şi cum cristalul, atingîndu-se în rotire, ar fi sunat, răspîndind acea muzică tainică, despre care vorbesc pitagoreicii. Sunetele erau însă emise de nişte clopote de sticlă lovite de anume clape, născocite şi ele de Leonardo.

Între timp, planetele se opriră din rotire şi deasupra fiecăreia, rînd pe rînd, apărură zeii: Jupiter, Apolo, Mercur, Marte, Diana, Venus, Saturn – adresîndu-i Beatricei salutul lor:

Sublimă eşti!
Şi aştrii-i pui în umbră,

spunea Mercur,
O, soare pământean, zeiască-ntruchipare,
Care l-ai cucerit pe Zeus, sumbrul,
O, candelă-a luminii, minunea eşti cea mare...

În timp ce Venus, plecîndu-şi genunchii înaintea ducesei, îngîna:

Tot ce erau odată farmecele mele,
În faţa ta sînt oale şi ulcele!
Mai pot să-mi zic eu Venus oare?
Şi astru biruit, în raza-ţi lucitoare,
De pizmă-ngălbenesc, o, noul soare!

Diana îl ruga pe al zeilor părinte:

O, tată, fă-i hatîrul fiicei:
Trimite-o roabă preaferice
La milaneza Beatrice.

Iar Saturn, făgăduind coasa aducătoare de moarte, exclamă cu patos:

Şi fi-va traiu-ţi blînd şi pur,
Şi veacul tău un Veac de Aur
Cum mai aduse-odat' Saturn...

În încheiere, Jupiter prezentă alteţei-sale pe cele trei Graţii eline, însoţite de cele şapte Virtuţi creştineşti şi întreg acest Olimp sau Paradis, în alba fluturare de aripi îngereşti lucind sub crucea pîlpîirilor verzi ale candelelor – simbol al speranţei – începu din nou să se rotească, în timp ce zeii şi zeiţele, în acompaniamentul muzicii sferelor de cristal şi al aplauzelor publicului, cîntau Beatricei un imn de slavă.

— Mă mir de un lucru, spuse ducesa, adresîndu-se lui Gaspare Visconti, unul dintre marii dregători ai curţii, care şedea alături, cum de lipseşte geloasa soţie Junona care-şi smulge diadema de pe frunte, ca s-o trimită în chip de ploaie şi grindină pe pămînt?

Auzindu-i cuvintele, il Moro se întoarse iute şi se uită lung la ea. Beatrice rîdea cu un rîs atît de voit şi de straniu, încît un fior de gheaţă îi trecu ducelui prin inimă. Dar, stăpînindu-se numaidecît, ducesa schimbă vorba. Doar apăsă mai tare pe piept pachetul cu scrisori.

Gustul apropiatei răzbunări o îmbăta şi o făcea mai puternică, aproape veselă, calmă.

Oaspeţii trecură într-o altă sală, unde-i aştepta încă un spectacol: o paradă de care triumfale ale lui Numa Pompilius, Cesar, August, Traian, cu negri, leoparzi, grifoni, centauri şi dragoni înhămaţi la ele, purtînd tablouri alegorice şi inscripţii ce mărturiseau că toţi aceşti eroi sînt strămoşii lui il Moro. În încheiere apăru un ultim car tras de inorogi, purtînd un uriaş glob

asemănător unui astru; pe el zăcea răsturnat un luptător în zale de fier ruginite. Un prunc de aur gol, în mînă cu o ramură de dud negru, *il moro,* cum se cheamă în italiană, ieşea din spărtura platoşei sale, ceea ce voia să însemne moartea veacului celui vechi, de fier, şi naşterea, graţie înţeleptei cîrmuiri a lui il Moro, a noului Veac de Aur. Spre mirarea generală, mica statuie se dovedi a fi un copil în came şi oase. Copilul se simţea rău din pricina poleielii care-i acoperea cu un strat gros trupul. În ochii săi plini se spaimă luceau lacrimile.

Cu glăscior trist şi tremurător, îşi îngăimă salutul către duce, tot reluînd refrenul cel monoton, aproape sinistru:

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd –
Eu, ferice Veac de Aur,
Căci il Moro e-al meu faur...

În jurul carului alegoric al Veacului de Aur dansul fu reluat cu o veselie spontană.

Toată lumea era sătulă de nesfîrşitele tirade de salut şi glorificare şi nimeni nu mai dădea atenţie spectacolului. Iar micul băieţaş cocoţat în vîrful carului tot mai îngăimă supus, cu resemnare, din ce în ce mai împleticit, cu gura lui poleită:

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd –
Eu, ferice Veac de Aur...

Beatrice dansa cu Gaspare Visconti. Cînd şi cînd un spasm de plîns sau de rîs îi încleşta gîtlejul, sîngele îi zvîcnea cumplit de dureros în tîmple şi i se făcea negru pe dinaintea ochilor. Chipul său însă purta aceeaşi mască de amabilă nepăsare.

Zîmbea.

Sfîrşindu-se dansul, Beatrice se furişă din rîndurile mulţimii sărbătoreşti şi se depărtă neobservată.

IX

Ducesa căuta singurătatea Turnului Vistieriei, unde nu avea intrare nimeni, afară de ea şi de duce.

Luînd făclia din mîna pajului Ricardetto, îi porunci să aştepte la uşă. Paşii săi răsunară pe lespezile sălii boltite, unde domnea întunericul şi era frig ca într-un beci. Ducesa se aşează pe un pat, scoase din sîn pachetul, îl puse pe masă şi tocmai vroia să înceapă a citi scrisorile cînd vîntul năvăli în hogeacul căminului, şuierînd, urlînd, ţipînd nebuneşte, pătrunse în turn şi vîjîi pe toată lungimea lui, hăulind şi foşnind, gata să stingă lumînarea. Deodată

se lăsă tăcerea. Şi ducesei i se păru că desluşeşte sunetele muzicii de bal şi încă altele, zgomote şi glasuri abia distincte, zvon de lanţuri – dedesubt, în subterană, era închisoarea.

În aceeaşi clipă îşi dădu seama că în colţul întunecat din spatele ei stă cineva. Simţi cum se înfioară de o groază pe care o mai încercase şi altă dată. Ştia că nu trebuie să-şi întoarcă ochii, dar nu rezistă şi privi. Şi văzu în colţ pe acela pe care-l mai văzuse de atîtea ori – înalt şi înfăşurat în negru, mai negru decît noaptea, iar fruntea de sub gluga de monah plecată în pămînt atît de adînc, încît nu i se vedea chipul. Voi să strige, să-l cheme pe Riccardetto, dar glasul i se frînse. Vru să fugă, dar picioarele i se tăiară şi, sleită, căzu în genunchi, şoptind:

— Tu... iarăşi tu... Pentru ce?

Atunci acela ridică fruntea.

Şi Beatrice putu să vadă nu un chip mort, înspăimîntător, ci chipul ducelui Gian Galeazzo. Şi-i auzi glasul:

— Iartă-mă... biata .... biata de tine...

Umbra făcu un pas spre ea şi un suflu de mormînt îi învălui obrajii.

Beatrice strigă ascuţit, neomeneşte, şi căzu fără simţiri.

Riccardetto auzi acest strigăt şi veni în goană. O găsi zăcînd pe lespezi, leşinată.

Pajul pomi în goană în căutarea ducelui prin galeriile învăluite de întuneric, doar arar luminate de palidele felinare ale străjilor, apoi de-a lungul sălilor scăldate în lumină şi pline de lume, cu un răcnet de nebun pe buze:

— Ajutor! Ajutor!

Trecuse de miezul nopţii. În sălile de bal petrecerea era în toi. Abia începuse dansul la modă în timpul căruia cavalerii şi doamnele trebuiau să treacă în şiruri pe sub arcul „amanţilor fideli”. Geniul iubirii, cu trîmbiţa în mîini, îi aştepta în vîrful arcului, jos, la picioare, se aflau juzii. Cînd pe sub arc treceau „amanţii fideli”, geniul îi întîmpina cu melodii dulci, juzii îi primeau cu bucurie. Necredincioşii însă încercau zadarnic să se strecoare neobservaţi, trîmbiţa suna amarnic, asurzindu-i, juzii aruncau ploaie de confeti, şi urmăriţi de batjocuri, nefericiţii trebuiau s-o ia la fugă.

Tocmai trecea pe sub arc ducele, însoţit de cele mai gingaşe şi mai dulci sonuri ale trîmbiţei, asemenea fluierului de păstor sau gîngurităului de turturele, ca unul care era cel mai credincios dintre amanţii credincioşi.

În clipa aceea mulţimea se dădu la o parte, şi Riccardetto năvăli în sală cu răcnetul disperat:

— Ajutor! Ajutor!

Zărindu-l pe duce, alergă la el în goană:

— Alteţă, îi e rău ducesei... Repede... Ajutor!

— Iarăşi?... Iarăşi? Unde? Unde? Dar spune odată!

Ducele se apucă cu mîinile de cap.

— În Turnul Vistieriei...

Il Moro o luă la fugă, şi atît de repede, încît lanţul din solzişori de aur îi zdrăngănea la piept, iar *zazzera* - înfoiata sa pieptănătură asemănătoare cu o perucă – îi sălta caraghios pe cap.

Sus, pe arcul „amanţilor fideli”, geniul trîmbiţa de zor. Într-un tîrziu tăcu, observînd că se petrece ceva straniu.

O parte din oaspeţi porniră în goană după duce. Văzîndu-i, mulţimea se năpusti talaz spre uşi, ca o turmă de oi cuprinsă de spaimă. Vrăjitul arc fu răsturnat şi călcat în picioare, iar trîmbiţaşul apucă să sară la o parte, alegîndu-se doar cu piciorul scrîntit.

Cineva striga:

— Arde! Foc!

— Ce-ţi spuneam! Nu-i a bine să te joci cu focul, se înspăimîntă doamna care nu fusese de acord cu născocirile măiestre ale lui Leonardo.

Alta scoase un chiot şi se pregătea să leşine.

— Fiţi pe pace, nu arde nicăieri, susţineau unii.

— Dar ce s-a întîmplat, de fapt? întrebau alţii.

— S-a-mbolnăvit ducesa...

— Moare! Au otrăvit-o! se dumeri un curtean, mînat de o stranie inspiraţie, şi numaidecît crezu în propria născocire.

— Nu se poate! Acum cîteva clipe ducesa era aici... dansa...

— Ori poate n-aţi auzit? Văduva răposatului duce Gian Galeazzo... da, chiar dînsa, Isabella de Aragon.. Din răzbunare pentru soţ... Cu otravă lentă...

— Doamne, apără şi păzeşte!

Valuri de muzică veneau din sala vecină.

Acolo nu se aflase de nenorocire. Şi executînd figurile dansului Venus şi Sauro, doamnele cu zîmbetul pe buze conduceau ca pe nişte prizonieri pe cavalerii legaţi în lanţuri de aur, iar cînd aceştia, cu galeşe priviri şi amarnice suspine, le cădeau în genunchi, învingătoarele puneau piciorul pe captivi.

Dar veni un cameriere şi, dînd din mîini, strigă muzicanţilor:

— Tăcere! Tăcere! Ducesa e bolnavă...

Muzica tăcu, toată lumea se întoarse. Numai viola unui bătrînel fudul de urechi şi cu vederea slabă mai plînse multă vreme pe o strună, jalnic şi tremurător, în tăcerea ce se lăsase.

Trecură servitorii ducînd un pat lung şi îngust cu saltea tare, sprijinitoare dublă pentru cap, două pentru mîini şi o stinghie de-a curmezişul pentru picioarele gravidei. Patul acesta care servise la naşterea tuturor doamnelor casei Sforza, păstrat din vremuri imemoriale în magaziile castelului, părea bizar, sinistru aici în strălucirea sărbătorească a luminilor şi în mijlocul mulţimii elegante într-o seară de bal.

Oaspeţii schimbară priviri, înţeleseră.

— Dacă-i din sperietură sau din căzătură, spuse o doamnă mai în

vîrstă, ar trebui să-i dea să înghită un albuş de ou crud amestecat cu mătase roşie tăiată mărunţel.

Alta susţinea că mătasea roşie n-are aici nimic de-a face, ci dimpotrivă, să înghită bănuţul de la şapte ouă de găină în gălbenuşul celui de-al optulea.

Iar Riccardetto, intrînd într-una din sălile de sus, auzi după uşa vecină strigăte înfiorate şi se opri nedumerit locului.

— Ce-i asta? întrebă arătînd spre odaia cealaltă pe una din femeile care treceau pe acolo ducînd un coş cu rufe, apă caldă, şi o buiotă.

Femeia însă nu răspunse.

Alta, mai bătrînă, moaşă pesemne, îl privi aspru.

— Du-te cu Dumnezeu! Tu ne mai lipseşti? Aici nu-i locul potrivit pentru un băieţaş ca tine.

Pentru o clipă uşa se întredeschise şi Riccardetto văzu în rundul odăii, în mijlocul dezordinii şi al rufelor aruncate cît colo, obrazul aceleia pe care o iubea cu dragoste de adolescent fără speranţă. Era roşu, brobonit de sudoare, cu şuviţe de păr lipite pe frunte, iar din gura larg deschisă izbucnea un strigăt nesfîrşit. Şi Riccardetto păli, acoperindu-şi faţa cu palmele.

Într-un colţ şuşoteau cumetre, doici, doftoroaie, moaşe, babe vrăjitoare. Fiecare avea un leac al ei. Una cerea să se înfăşoare piciorul drept al gravidei cu o piele de şarpe, alta să fie vîrîtă într-un cazan cu apă clocotită, a treia să i se prindă pe burtă pălăria soţului, a patra să i se dea rachiu macerat cu coarne de ren şi sămînţă de coşenilă.

— O piatră a vulturului la subţioara dreaptă şi un magnet la stînga, molfăia o băbuţă gîrbovită de ani, care se agita cel mai tare. Asta, maică, întîi şi-ntîi. Piatra vulturului sau, mă rog, un smaragd.

Deodată uşa se deschise şi din odaie ţîşni ducele. Căzînd pe un scaun şi cuprinzîndu-şi capul în mîini, il Moro plînse cu lacrimi, în hohote, ca un copil.

— Dumnezeule! Nu mai pot... nu mai pot... Bice, draga mea... Din vina mea, blestemat să fiu!...

Îşi amintea cum i-a strigat cu o ură neostoită: „Pleacă! Pleacă! Du-te la Lucrezia ta!”

— Binevoiţi, a servi, alteţa-voastră... se apropie de el bătrînica agitată, servindu-l dintr-o cutioară de cositor.

— Ce-i asta?

— Carne de lup, alteţă! Este un semn: cum gustă soţul din carnea de lup, cum gravida uşurează. Carne de lup, tăicuţule, întîi şi-ntîi!

Supus, cu aerul unui om incapabil să judece, il Moro încercă să înghită bucăţica de carne neagră şi aţoasă care i se oprise în gît, în timp ce bătrînica, aplecîndu-se asupra-i, bolborosea cu gura ştirbă:

„Tatăl nostru cel prea Sfînt
În ceruri şi pre pămînt,
Vină haita de lupi şapte
Opt cu-a vîntului grea şoaptă,

Ducă boala peste cîmp...

Sfînt, sfînt, sfînt, în numele Sfintei Treimi, unice şi fără început sau sfîrşit. Cuvîntul nostru fie nezdruncinat... Amin!”

Din camera bolnavei ieşi Luigi Marliani, medicul-şef al curţii, însoţit de alţi cîţiva.

— Cum e...? Spuneţi... alergă ducele în întîmpinarea lor. Medicii însă tăceau.

— Alteţa-voastră, rosti în cele din urmă Luigi, toate măsurile au fost luate. Să nădăjduim că bunul Dumnezeu, în marea lui milostenie...

— Nu, nu... Doar trebuie să existe un leac, îl apucă de mînă ducele. Nu se poate aşa... Pentru numele lui Dumnezeu... Faceţi, vă rog, faceţi ceva...!

Medicii schimbară priviri de auguri, dumirindu-se că ar trebui să-l liniştească.

— Trei uncii de rasol din melci de rîu amestecat cu nucşoară şi coral roşu pisat, dictă pe latineşte Marliani încruntînd din sprîncene, colegului, un tînăr cu faţa rumenă, impertinentă.

— N-ar folosi o sîngerare? îndrăzni cu sfială bătrînelul cu chipul blajin.

— O sîngerare? repetă Marliani. M-am gîndit şi eu la asta, urmă el. Din nefericire, Marte e-n constelaţia Racului, în a patra casă a Soarelui. Mai pune şi influenţa zilei fără soţ.

Bătrînelul oftă smerindu-se şi se linişti.

— Cum socotiţi maestre, i se adresă mai marelui un alt medic, cu obraji roşii, maniere degajate şi o nepăsare în ochii plini de-o veselie cu neputinţă de zdruncinat. Ce-ar fi să adăugaţi la melci şi balegă de vacă culeasă în martie?

— Mda, mormăi pe gînduri Marliani, frecîndu-şi rădăcina nasului. Da, da, fireşte, balegă de vacă!

— O, Doamne, Dumnezeule! gemu ducele.

— Liniştiţi-vă, alteţă, i se adresă Marliani, vă asigur că tot ce recomandă ştiinţa...

— La naiba! se năpusti asupra lui ducele cu pumnii strînşi, nemaiputînd să îndure. Ea moare, moare, moare! N-auzi! Iar dumneata îi tot dai zor cu rasol de melci şi balegă de vacă!... Ticăloşilor!... La spînzurătoare cu voi, asta meritaţi!...

Şi cuprins de o deznădejde fără margini, începu să alerge de colo-colo, plecîndu-şi cu groază urechea la răcnetele fără sfîrşit ale bolnavei.

Privirea lui căzu deodată pe Leonardo. Îl trase deoparte:

— Ascultă! mormăi ca într-un delir, abia înţelegînd ceea ce spune. Ascultă, Leonardo, tu te pricepi mai mult decît ei laolaltă. Ştiu, stăpîneşti taine mari... Nu, nu te împotrivi... Ştiu... O, Doamne, Doamne, strigătele astea! Ce-am vrut să spun? A, da! Ajută-mă prietene, ajută-mă, fă ceva! Îţi dau şi inima din piept, numai s-o poţi ajuta măcar cît de cît, să nu mai aud ţipetele astea!

Leonardo vru să-i răspundă, însă ducele şi uitase de el. Alerga în întîmpinarea capelanului şi a călugărilor care intrau pe uşă.

— În sfîrşit! Slavă Domnului! Ce-aţi adus?

— Moaşte de-ale sfîntului Ambrogio, cingătoarea sfintei Margareta, ajutătoare la naşteri, preacuratul dinte al sfîntului Cristofor şi părul sfintei Fecioare Maria.

— Bine, bine, foarte bine! Duceţi-vă de vă rugaţi!

Vru să-i urmeze în odaia bolnavei, dar tocmai atunci ţipetele se transformaseră într-un fel de răget sălbatic şi, înfundîndu-şi urechile, o luă la fugă. Lăsă în urmă cîteva săli în întuneric şi se opri în capela slab luminată de o candelă, căzînd în genunchi înaintea icoanei.

— Am păcătuit, Maică Precistă, am păcătuit, blestematul de mine, şi am prăpădit un tînăr nevinovat, pe legiuitul meu stăpîn Gian Galeazzo! Dar tu, milostivo, unica mea apărătoare, ascultă-mi ruga şi mă miluieşte! Voi da totul înapoi, voi şterge păcatul cu rugi fără preget numai scap-o pe ea şi în schimbul ei cheamă la tine sufletul meu păcătos!

În cap îi forfoteau cuvinte disparate, gînduri absurde, împiedecîndu-l să se roage. Îşi aminti de anecdota care nu demult îl făcuse să rîdă cu atîta poftă: povestea corăbierului care, fiind vasul în primejdie pe vreme de furtună, făgăduia Fecioarei Maria o lumînare groasă cît catargul. Iar cînd tovarăşul său întrebă de unde o să ia atîta ceară, omul nostru exclamă: „Taci! Ne vom gîndi la asta mai tîrziu. De ne-am vedea numai scăpaţi acuma. Şi apoi, eu trag nădejde că Madonna se va mulţumi şi cu o lumînare mai micşoară”.

„O Doamne, ce-mi umblă prin cap, se dezmetici ducele, ori poate înnebunesc?...”

Făcu o sforţare, ca să-şi adune gîndurile şi continuă să se roage.

Dar globuri de cristal multicolore, asemenea unor sori de gheaţă străvezii, plutiră şi se rotiră înaintea lui, auzi clincăt dulce şi, acompaniat de el, glasul copilului de aur îngînînd sîcîitorul refren:

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd –
Eu, ferice Veac de Aur...

După care totul pieri şi se şterse.

Cînd se trezi, i se păru că au trecut abia două-trei minute, dar ieşind din capelă, îşi dădu seama, după lumina cenuşie ce împînzea ferestrele troienite, că afară începea o dimineaţă de iarnă.

X

Se grăbi să se înapoieze în sălile Rocchettei. Aici domnea liniştea peste tot.

— A dat Domnul de s-a uşurat... rosti o femeie, apropiindu-se.

Ducea în braţe un paner cu scutece.

— E în viaţă? bîigui il Moro, pălind.

— Slavă Domnului! Însă copilul s-a stins. Luminăţia-sa e foarte slăbită. Doreşte să vă vadă... Poftiţi...

Il Moro intră în odaie şi văzu între perini o feţişoară de copil cu uriaşe pete negre în jurul ochilor duşi în fundul capului, cu privirea împăienjenită, parcă, un chip ciudat de cunoscut şi în acelaşi timp strein. Se apropie şi se aplecă asupra lui.

— Trimite după Isabella... Repede! rosti Beatrice în şoaptă.

La cîteva minute, după ce ducele dădu cuvenita poruncă, în iatac intră o femeie înaltă, zveltă, cu obrazul trist şi sever. Era ducesa Isabella de Argon, văduva lui Gian Galeazzo. Cînd Isabella se apropie de muribundă, toată lumea, în afară de duhovnic şi de il Moro, părăsi odaia. Dar şi aceştia doi se traseră mai la o parte.

Un timp cele două femei vorbiră în şoaptă. Apoi Isabella o sărută pe Beatrice, rostind cuvinte de ultim bun rămas, îngenunche acoperindu-şi obrazul cu palmele şi începu să se roage.

Beatrice îşi chemă din nou soţul lîngă ea.

— Vico, iartă-mă. Nu plînge. Ţine minte... voi fi întotdeauna cu tine... Ştiu că numai pe mine...

Nu sfîrşi. Însă el înţelese: „numai pe mine m-ai iubit...”

Îl învălui cu o privire limpede, venind de undeva de foarte departe.

— Sărută-mă, îi şopti.

Il Moro îi atinse fruntea cu buzele. Ea vru să mai spună ceva, nu putu şi doar suspină abia auzit:

— Pe gură.

Călugărul începu să citească rugăciunea din preceasul morţii şi cei apropiaţi se înapoiară în iatac.

În sărutu-i de adio ducele nu-şi mai luă gura de pe gura ei, simţind cum buzele i se răcesc puţin cîte puţin, astfel că o dată cu acest din urmă sărut primi şi ultima răsuflare a tovarăşei sale de viaţă.

— S-a sfîrşit, constată Marliani.

Cei de faţă se închinară şi îngenunchează, în vreme ce il Moro se ridică încet. Obrazul său era imobil exprimînd nu durere, ci o cumplită, o supraomenească încordare. Respira des şi greu, de parcă ar fi urcat muntele cu cele din urmă puteri. Şi brusc, dădu din mîini, ciudat de nefiresc, strigă „Bice!” şi se prăbuşi peste trupul moartei.

Dintre toţi cîţi erau de faţă numai Leonardo îşi păstrase calmul. Ochii săi, care ştiau a pătrunde pînă-n străfunduri, îl urmăreau pe duce cu atenţie.

În asemenea momente, curiozitatea artistului îl stăpînea de-a-ntregul. Urmărea ca pe o rarisimă şi neobişnuită experienţă, ca un nou fenomen al naturii de-o negrăită frumuseţe, momentul cînd se aşternea pe chipurile

omeneşti sau se ivea în mişcările trupului expresia de adîncă suferinţă. Nici o cută, nici un tremur de muşchi nu scăpa privirilor sale reci şi atotvăzătoare.

Şi dorind să schiţeze cît mai repede în carnetul său chipul lui il Moro schimonosit de suferinţă, coborî în sălile de jos, pustii, ale castelului.

Aici mucurile lumînărilor tot mai fumegau picurînd ceară pe podele. Păşind într-una din săli, călcă peste arcul „amanţilor fideli” răsturnat şi zdrobit în picioare. În lumina rece a dimineţii, alegoriile care-i slăviseră pe il Moro şi pe Beatrice, carul triumfal al lui Numa Pompilius, al lui August sau Traian, ca şi al Veacului de Aur i se părură jalnice şi lugubre.

Se apropie de căminul în care nu mai ardeau butuci şi, convingîndu-se că era singur, scoase din sîn carnetul, un creion şi începu să deseneze, cînd deodată observă în ungherul căminului pe băieţaşul care jucase rolul Veacului de Aur. Dormea chircit, ţeapăn de frig. Îşi cuprinsese cu braţele genunchii, cu capul sprijinit de ei. Ultima răsuflare a spuzei calde încă nu izbutea să-i încălzească trupul gol sub poleială.

Leonardo îi atinse uşurel umărul, dar copilul nu ridică fruntea, doar gemu surd, cu jale. Cînd meşterul îl luă în braţe, băieţaşul deschise ochii plini de spaimă, mari, sinilii ca viorelele.

— Vreau acasă! Vreau acasă! scînci el.

— Unde stai? Cum te cheamă? îl întrebă Leonardo.

— Lippi, răspunse băieţaşul. Vreau acasă! Vreau acasă! Aoleu, mi-e greaţă, mi-e frig...

Ochii i se închiseră din nou.

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd, –
Eu, ferice Veac de Aur,
Căci il Moro e-al meu faur...

îngăima în delir.

Leonardo îşi scoase mantila de pe umeri şi, înfăşurînd copilul, îl aşeză într-un fotoliu. Se duse în tindă şi trezi anevoie slugile care, profitînd de forfotă, se îmbătaseră. De la una din ele află că Lippi era fiul unui văduv bătrîn, brutar pe Broletto Nouvo, care în schimbul a douăzeci de scuzi îşi oferise copilul pentru reprezentaţia de glorificare, deşi oamenii cu inima miloasă îl preveniseră că băieţaşul poate să moară din pricina poleielii.

Căută şi-şi puse pelerina groasă de iarnă şi, înapoindu-se la Lippi, îl înfăşură cu grijă în şubă şi ieşi din castel. Avea intenţia să treacă pe la spiţer pentru a cumpăra leacurile necesare cu care să-l spele de poleială pe copil, după care să-l ducă acasă.

Îşi aminti însă curioasa expresie de disperare de pe faţa lui il Moro şi de desenul început.

„Nu-i nimic, n-am s-o uit. Mai cu seamă cutele acelea de deasupra sprîncenelor mult ridicate şi zîmbetul de pe buze, ciudat, luminos, ai zice de extaz. E acelaşi care face să se asemene marea suferinţă de pe chipurile

omeneşti cu marea fericire – cele două universuri deosebite, care după mărturia lui Platon se despart la temelii şi se îngemănează în creştet.”

Simţi trupul copilului scuturat de friguri.

„Poftim, ăsta ni-i Veacul de Aur!” îşi spuse cu zîmbet trist.

— Biata mea păsăruică! şopti cu nesfîrşită milă şi, înfăşurîndu-l mai bine, îl strînse la piept cu atîta dulce duioşie, încît copilul visă că-l alintă măicuţa lui moartă.

XI

Ducesa Beatrice muri marţi la orele şase dimineaţa, în 2 ianuarie 1497.

Mai bine de o zi şi-o noapte de veghe petrecu ducele lîngă trupul neînsufleţit al soţiei, refuzînd să dea ascultare consolărilor, refuzînd hrana. Apropiaţii săi se temeau că îşi va pierde minţile.

În dimineaţa zilei de joi, dorind să scrie Isabellei d’Este, sora ducesei răposate, spre a-i anunţa moartea Beatricei, ceru hîrtie şi cerneală. Printre altele, spunea în scrisoare:

„Mai lesne ne-ar fi să murim noi înşine. Rogu-vă, nu trimiteţi pe nimeni spre consolare, pentru a nu spori încă durerea noastră”.

În aceeaşi zi, pe la amiază, cedînd rugăminţilor apropiaţilor săi, se învoi să primească puţină hrană, dar ca să se aşeze la masă nici c-a vrut să audă: mîncă de pe scîndura goală ţinută înaintea lui de Riccardetto.

La început grijile pentru înmormîntare le lăsă toate în seama lui Bartolomeo Calco, secretarul său principal. Dar cînd fu să stabilească ordinea procesiunii, ceea ce în afară de el nu ştiuse nimeni să facă, prinse interes puţin cîte puţin şi se apucă de rînduit înmormîntarea cu dragostea cu care nu de mult organiza serbarea Veacului de Aur, de Anul nou. Se frămînta şi îşi bătea capul cu orice amănunt, fixa exact greutatea lumînărilor de ceară roşie şi galbenă, numărul de coţi de brocart auriu, de catifea neagră şi de culoarea cîrmîzului pentru acoperitoarele altarului, sau cîtă monedă măruntă ori mazăre şi slănină era nevoie pentru a împărţi sărăcimii, întru pomenirea răposatei. Şi alegînd postavuri pentru hainele de doliu ale slugilor de la curte, nu pregetă să-l pipăie şi să-l încerce la lumină, în dreptul ferestrei, pentru a se convinge de buna lui calitate. Comandă şi pentru sine o mantie solemnă „de mare doliu”, dintr-un postav grosolan, aspru la pipăit, care avea anume despicături, semănînd a haină sfîşiată într-o clipă de deznădejde.

Înmormîntarea avu loc vineri, seara tîrziu. În fruntea procesiunii călcau vajnic purtătorii de litiere, baltagiii, heralzii trîmbiţînd din trîmbiţe lungi de argint, cu stindarde de mătase negre atîrnînd de ele, toboşarii, ce băteau darabana unui marş funebru. Urmau cavalerii în zale, cu viziera coifului închisă, purtînd steaguri de mare doliu. Erau călări pe cai mascaţi cu ipingele de catifea neagră cusute cu cruci albe. Apoi veneau călugării tuturor mănăstirilor, în frunte cu canonicul Milanului, cu făclii de o oca aprinse în mîini, arhiepiscopul Milanului cu tot clerul. Il Moro păşea în urma uriaşului car cu catafalcul din brocart argintiu şi patru îngeri de argint ţinînd coroana ducală, însoţit de fratele său, cardinalul Ascanio. Veneau apoi solii măriei-

sale cezarul, ai Spaniei, Neapolului, Veneţiei, Florenţei. După ei, membrii Consiliului Secret, curteni, doctori şi magistri ai Universităţii din Pavia, negustorii de vază, aleşi pe sprînceană cîte doisprezece din partea fiecărei Porţi a Milanului şi o nesfîrşită mulţime de popor.

Procesiunea era peste măsură de lungă: în timp ce capul urca-n pridvorul bisericii Santa Maria delle Grazie, coada nu ieşise încă pe porţile cetăţii.

La vreo cîteva zile după aceea, ducele împodobi mormîntul pruncului Leone, născut mort, cu o inscripţie de mare frumuseţe, compusa de el însuşi, în italieneşte. I-o tradusese în latină Mèrula .

„Copil fără noroc, am murit înainte de-a vedea lumina zilei, şi mai nefericit prin faptul că, murind, i-am răpit mamei mele viaţa, iar tatălui – soţia. Hărăzit unui destin atît de crunt, îmi găsesc bucuria în a şti că m-au adus pe lume unşii Domnului, Ludovicus şi Beatrix, ducii Mediolani. Anul de graţie 1497, ziua a doua a lui ghenar.”

Il Moro admiră îndelung inscripţia săpată în aur pe lespedea de marmoră neagră deasupra micului cavou de la Santa Maria delle Grazie, alături de locul unde odihnea Beatrice. Împărtăşea încîntarea naivă a pietrarului, care, terminînd lucrul, se dăduse cu un pas înapoi şi privise de la distanţă, cu capul aplecat într-o parte, închizînd un ochi, ca să plesnească apoi din limbă de plăcere.

— Bibelou, nu mormînt!

Dimineaţa era însorită şi geroasă. Pe acoperişuri zăpada scînteia azvîrlind puzderie de nestemate în seninul cerului albastru. Văzduhul de cleştar mirosea proaspăt a lăcrimioare, căci aceasta e mireasma dulce a zăpezii.

Şi din lumina acestei dimineţi, scînteind de ger şi soare, intră Leonardo, ca într-un cavou, în odaia îmbrăcată în tafta îndoliată, zăpuşitoare şi neagră din pricina obloanelor închise, luminată doar de făclii sepulcrale. Cîteva zile după înmormîntare ducele nu părăsi de loc sumbra chilie.

Stătură de vorbă despre *Cina cea de taină* care trebuia să acopere de glorie locul unde-şi găsise Beatrice veşnica odihnire şi împăcare, căci aceasta era dorinţa ducelui.

— Am auzit, Leonardo, c-ai fi luat în grija dumitale pe băieţaşul care jucase rolul Veacului de Aur la serbarea aceea fatală. Cum stă cu sănătatea? se interesă ducele.

— A murit, alteţă. Chiar în ziua înmormîntării luminăţiei-sale.

— A murit! se miră şi parcă se bucură il Moro. A murit... Ce bizar...

Şi plecîndu-şi fruntea, oftă din greu.

— Da, da... îngăimă, îmbrăţişîndu-l pe Leonardo. Aşa trebuia să se întîmple! A murit Veacul de Aur. Odată cu dragostea mea! L-am îngropat împreună cu Beatrice, n-a putut şi nici n-a vrut să-i supravieţuiască! Ce coincidenţă fatală, nu-i aşa, dragul meu? Ce sublimă alegorie!

XII

Un an întreg se ţinu mare doliu. Ducele nu-şi mai dezbrăca mantaua neagră cu despicături făcute anume şi nu se aşeza la masă. Mînca de pe o scîndură ţinută înaintea lui de curteni.

„De la moartea ducesei, scria în rapoartele sale Marino Sanudo, solul Veneţiei, il Moro e plin de evlavie, nu lipseşte de la nici o slujbă bisericească, ţine posturile, trăieşte în castitate – cel puţin aşa susţine – şi nu uită de frica de Dumnezeu în gîndurile sale.”

În timpul zilei, cît era de prins cu treburile statului, îşi mai uita de pierderea suferită, cu toate că Beatrice îi lipsea şi în ocupaţii. În schimb noaptea dorul îl rodea ca un vierme. De multe ori o vedea în vis sub înfăţişarea fetiţei de şaisprezece ani, vîrsta la care se măritase, o şcolăriţă îndărătnică pusă pe ştrengării, zveltă ca un adolescent şi nespus de sălbatică – pentru a nu asista la primirile fastuoase, se ascundea prin dulapuri – şi atît de feciorelnică, încît timp de trei luni după nuntă se mai apăra de atacurile lui amoroase, ca amazoanele, cu dinţii şi cu ghearele.

Cinci zile înainte de a se împlini anul o visă către dimineaţă exact aşa cum o văzuse în timpul unui pescuit la Cusnago, pe malul heleşteului mare şi liniştit. Era domeniul pe care-l îndrăgea cel mai mult. Pescuitul fusese cu noroc, găleţile erau pline de peşte. Şi ea născocise un joc: cu mînecile suflecate, lua din năvod peştii în palmele făcute căuş şi-i arunca în apă, rîzînd şi bucurîndu-se de bucuria prizonierilor eliberaţi şi de jocul fulgerat al solzilor lucind în unda străvezie. Plăticile, băbuştile, bibanii lunecoşi se zbăteau în mîinile ei goale, stropii scînteiau în soare ca diamantele, la fel ca ochii săi şi ca obrajii aprinşi de fetiţă.

Cînd se sculă din somn, perna era udă de lacrimi.

Dimineaţa se duse la mănăstirea Santa Maria delle Grazie, să se roage la mormîntul soţiei, apoi luă masa cu priorul, discutînd despre imaculata concepţiune, teza care îi pasiona pe atunci pe teologi. Şi la lăsatul serii se duse direct de la mănăstire la monna Lucrezia.

Nu-şi părăsise amantele, cu tot dorul nemîngîiat după soţie şi aşa-zisa „frică de Dumnezeu”. Dimpotrivă, se legase şi mai mult de ele. În ultima vreme madonna Lucrezia şi contesina se împrieteniseră. Cu toate că îşi cîştigase de la o vreme faima de „savanta contesă” şi „o nouă Sapho”, Cecilia se dovedea o femeie nepervertită şi de suflet, poate niţeluş cam exaltată. O dată cu moartea Beatricei i se ivea prilejul uneia din mult visatele jertfe de iubire despre care citise în romanele cavalereşti. Hotărî, aşadar, pentru a-l consola pe duce, să-şi unească dragostea cu cea a tinerei rivale. La început Lucrezia fugise de ea şi fu geloasa, dar „savanta contesă” o dezarmă cu mărinimia ei şi, vrînd-nevrînd, Lucrezia a trebuit să se lase în voia straniei prietenii.

Iar cînd Lucrezia născu în vara anului 1497 un fiu de la il Moro, contesina îşi exprimă dorinţa a-i fi naşă. Se apucă să-l dădăcească pe copil cu o dragoste puţin exagerată – că doar avea şi ea copii de la duce – zicîndu-i nepoţel. Astfel se împlini visul de totdeauna al lui il Moro, ca amantele sale să fie prietene între ele. Şi cu acest prilej comandă poetului curţii un sonet în care Cecilia şi Lucrezia erau comparate cu zorile dimineţii şi amurgul serii, în

vreme ce nemîngîiatul văduv era noaptea cea neagră, veşnic departe de luminosul soare, adică Beatrice.

Cînd intră în iatacul de la Palazzo Crivelli, familiar şi primitor, le găsi pe amîndouă şezînd în faţa căminului. La fel ca toate doamnele de la curte, purtau straie de doliu.

— Cum o duceţi cu sănătatea, alteţă? i se adresă „amurgul serii”, recte Cecilia, căci, deşi tot frumoasă, cu pielea ei de un alb mat, părul roşu ca focul şi ochii de un verde gingaş limpezi ca lacurile de munte, nu semăna „zorilor dimineţii”.

De la o vreme, ducele îşi făcuse un obicei din a se văita de sănătate. În seara aceea nu se simţea nici mai bine şi nici mai rău ca totdeauna. Cu toate astea îşi luă numaidecît un aer galeş şi suspină din străfunduri.

— Judecă şi dumneata, madonna, spuse el, cum aş putea-o duce! Nu mi-i gîndul decît la mormînt, cum să mă culc mai repede într-însul alături de porumbiţa mea dragă...

— Vai de mine, nu vorbi aşa, alteţă! E mare păcat, se îngrozi Cecilia. Se poate? Dacă v-ar auzi madonna Beatrice?... Orice nenorocire e de la Dumnezeu şi trebuie s-o primim cu recunoştinţă...

— Fireşte, nu cîrtesc, se învoi il Moro. M-a ferit Sfîntul. Ştiu că Domnul Dumnezeu are mai multă grijă de noi, decît noi înşine. Fericiţi cei ce plîng, căci a lor este mîngîierea...

Şi strîngînd cu tandreţe mîinile ambelor amante, ducele ridică ochii spre ceruri.

— Să vă răsplătească Dumnezeu, dragele mele, că nu l-aţi dat uitării pe nefericitul văduv!

Tamponînd ochii cu batista, vîrî mîna în buzunarul hainei de doliu şi scoase două hîrtii. Una din ele era dania către mănăstirea Santa Maria delle Grazie de la Pavia, aducîndu-i întinsele pămînturi ale vilei Sforzesca de la Vigevano.

— Mi se părea, alteţă, că ţineţi mult la aceste pămînturi! se uită uimită contesina.

— Pămînturi! zîmbi amar il Moro. Vai mie, madonna, m-am dezgustat de pămînt. Şi apoi, cît pămînt îi trebuie omului...

Văzînd că vrea să aducă vorba iarăşi despre moarte, contesina îi pecetlui buzele cu mîna trandafirie.

— Dar ce-i hîrtia cealaltă? îl întrebă ea curioasă.

Şi luminat la faţă, cu zîmbetul de altădată, vesel şi poznaş, jucîndu-i pe buze, ducele le citi şi celălalt hrisov. Era o altă danie cu înşiruirea de pămînturi, lunci, crînguri, sate, terenuri de vînătoare, pescării, acareturi şi altele pe care ducele i le dăruia Lucreziei Crivelli şi fiului său natural Gian Paolo. Se pomenea aici şi vila Cusnago mult îndrăgită de Beatrice pentru pescăriile sale.

Ultimele cuvinte ale hrisovului le citi il Moro cu voce tremurătoare de emoţie:

„Şi-n încîntatele legături ale dragostei, femeia aceasta ne-a dovedit o

nespus de rară şi desăvîrşită credinţă, dînd la iveală sentimente sublime, aşa încît ades în plăcutele întîlniri cu ea am gustat o nemăsurată dulceaţă, dăruindu-ne şi o mare uşurare întru grijile noastre.”

— Ai văzut, surioară? bătu Cecilia fericită din palme. Nu-ţi spuneam că are o inimă de aur? Acum micul meu nepoţel Paolo e cel mai bogat moştenitor al Milanului. Şi alergă s-o strîngă la piept pe prietena ei, cu lacrimi de duioşie maternă.

— În ce dată sîntem astăzi? întrebă il Moro.

— Douăzeci şi opt decembrie, alteţă! răspunse Cecilia.

— În douăzeci şi opt!... repetă ducele pe gînduri.

Exact ziua şi ora la care cu un an înainte răposata ducesă, venind la Palazzo Crivelli, fusese cît pe ce să-l surprindă pe soţul ei cu amanta.

Îşi roti ochii prin încăpere. Totul era ca atunci: odaia la fel de luminoasă şi primitoare, şi vîntul iernii hăulea ca în seara aceea în coş, şi flăcările vesele se învîlvorau în cămin, iar deasupra dănţuiau, tot ca atunci, şirul de amoraşi de lut, jucîndu-se cu uneltele de tortură ale patimilor Domnului. Şi aceeaşi carafă cu muchii, plină de Balnea Aponitană, stătea pe măsuţa rotundă, sub învelitoarea-i de postav verde şi alături aceleaşi note şi aceeaşi mandolină. Uşile erau şi ele tot aşa deschise către dormitor şi de acolo spre odaia de *guardarobe*, unde se zărea dulapul în care ducele se ascunsese de soţia lui. Ce n-ar fi dat acum, în clipa asta, să audă iarăşi la uşa de jos bătaia ciocănelului trezindu-i spaima, să năvălească iarăşi slujnica, strigînd: „Madonna Beatrice”, şi numai o clipă, o singură clipă să mai stea tremurînd în dulapul de haine, ca un hoţ prins asupra faptei, auzind ca prin vis glasul ameninţător al copilei sale iubite. Dar vai, n-avea să-l mai audă niciodată, în vecii vecilor!

Il Moro îşi plecă fruntea în piept şi lacrimi îmbelşugate curseră pe obraji săi.

— O, Doamne! Îl vezi? iar plînge! se prinse a se frămînta contesina Cecilia. Dar du-te, du-te odată şi-l mîngîie. Sărută-l şi împacă-l! Cum de nu ţi-e ruşine!

Şi uşurel o împinse pe rivală în braţele amantului său. Lucrezia încerca de multă vreme faţă de nefirească prietenie cu contesa ceva asemănător cu greaţa, ca de la un parfum dulceag. Îi venea să se ridice şi să iasă. Îşi lăsă ochii în jos, împurpurată de jenă. Totuşi a trebuit să-l prindă pe duce de mînă.

Şi il Moro îi zîmbi printre lacrimi, ducîndu-i mîna la inimă.

Iar Cecilia, cu mandolina în mînă, luîndu-şi poziţia în care cu doisprezece ani mai înainte o zugrăvea Leonardo în frumosul portret al unei „noi Sapho”, începu să fredoneze cîntul lui Petrarca despre vedenia celestă a Laurei:

Levommi il mio pensier in parte ov’era
Quella ch’io cerco e non ritrovo in terra.
Gîndu-mi trimit spre sălaşul acelei
Ce pe pămînt o cătam în zadar,

În crugu-al treilea al sfintelor ceruri
Purta cu sfială sublimul ei har.
„O, vino, o, vino, şi mîna-mi întinse,
Fi-vei cu mine cît zilele curg,
Vrajba ce-odată-am purtat-o, se stinse,
Stins-a şi viaţa-mi nainte de-amurg...”

Ducele scoase batista şi, întipărindu-şi pe faţă o expresie visătoare, dădu ochii peste cap. Apoi, suspinînd a plîns, îngăimă o dată şi încă o dată ultimul stih, întinzînd braţele spre o vedenie ce trece nevăzută în zbor.

Stins-a şi viaţa-mi nainte de-amurg...

— Porumbiţa mea!... Da, da, înainte de amurg! Uneori, madonnelor, mi se pare că ne priveşte din ceruri şi ne binecuvîntează pe toţi trei... O, Bice, Bice!...

Şi hohotind de plîns, se lăsă agale pe umărul Lucreziei, cuprinzîndu-i în acelaşi timp mijlocul. Vru s-o apropie, dar Lucrezia se împotrivi: îi era ruşine.

Observînd acestea cu ochiul său de-o agerime maternă, Cecilia se sculă arătîndu-l cu un gest pe il Moro ca o soră care-i încredinţează prietenei pe fratele grav bolnav, ieşi pe vîrfuri, dar nu în dormitor, ci în iatacul din direcţia opusă şi încuie uşa după ea. „Amurgul serii” nu era geloasă pe „zorile dimineţii”. Ştia din bogata-i experienţă că-i va veni şi ei rîndul şi, după pletele negre, acelea roşii ca focul or să-i pară ducelui mai atrăgătoare.

Il Moro, observînd c-au rămas singuri, o cuprinse cu braţ puternic, aproape brutal şi o urcă pe genunchii săi. Lacrimile după soţia răposată încă nu i se uscaseră pe gene, iar pe buzele-i subţiri şi arcuite rătăcea un zîmbet lasciv.

— Parc-ai fi călugăriţă – toată în negru! rîdea acoperindu-i gîtul cu săruturi. Şi rochiţa, uite cît de modestă, dar cît de bine îţi vine! Oare din pricina negrului pare gîtişorul acesta atît de alb?...

Jucîndu-se, îi descheia nasturii de agată de pe piept şi deodată sclipi goliciunea, şi mai orbitoare printre cutele straiului de doliu. Lucrezia doar îşi acoperi obrazul cu palmele.

În vreme ce deasupra căminului, în care flăcările se învîlvorau vesele, amoraşii goi modelaţi în lut de Caradosso, sau poate îngerii, îşi urmau fără istov dănţuiala, jucîndu-se cu ciocanul, piroanele, cleştele şi suliţa, unelte de tortură ale patimilor Domnului. Şi luminaţi de reflexele trandafirii ale focului, ai fi zis că-şi fac şmechereşte semne cu ochiul şi şoşotesc în taină, privindu-i pe ducele il Moro şi pe madonna Lucrezia de după lăstarul de viţă al lui Bacchus şi obrăjorii lor dolofani sînt gata să plesnească de rîs.

Iar de undeva de la capătul odăilor se auzeau suspinele voluptuoase ale mandolei şi glasul contesinei Cecilia care cînta:

Ivi fra lor, che il terzo cerchio serra,
La rividi, piu bella e meno altera.

În crugu-al treilea al sfintelor ceruri
Purta cu sfială sublimul ei har...

Şi zeii vechimii, micii amoraşi, se prăpădeau de rîs ascultînd stihurile lui Petrarca şi cîntecul iubirii celei noi şi celeste.

C a r t e a a n o u a

CEL DE-AL DOILEA EU

I

— După cum vezi, aici în Oceanul Indian, ceva mai la apus de insula Taproban, este pe hartă o inscripţie: *monştrii marini – zişi sirenele*. Îmi spunea Cristofor Columb că tare s-a mai mirat cînd, ajuns acolo, n-a găsit nici urmă de sirenă... De ce zîmbeşti, messere?

— A, n-are importanţă... Continuă, Guido, te ascult.

— Las'că ştiu, fără să-mi spui, messere! Socoţi că ele nu există. Atunci ce-ai să mai zici de schiapode, cele care se adăpostesc de soare sub propria lor talpă, ca şi cum ar fi umbrelă? Sau despre pigmeii cu urechile atît de mari, încît, culcîndu-se, una o aştern dedesubt, cu alta se învelesc? Sau despre copacul care în loc de fructe face ouă şi din ele ies pui cu puf galben, asemănători cu bobocii de raţă? Carnea lor are gust de peşte, încît poate fi consumată şi în zilele de post. Sau despre insula pe care corăbierii, debarcînd, aprinseseră un foc, făcuseră de mîncare şi abia după aceea îşi dădură seama că insula nu era insulă, ci o balenă. Povestea mi-a spus-o la Lisabona un marinar bătrîn care nu pusese strop în gură. S-a jurat pe trupul şi pe sîngele Domnului că-i adevărul curat...

Trecuseră mai bine de cinci ani de la descoperirea Lumii Noi. Era în Săptămîna Patimilor, la şase aprilie anul de graţie 1498. Convorbirea avea loc la Florenţa, pe strada Blănarilor, nu departe de Mercato Vecchio. Odaia în care ea avea loc era situată deasupra depozitelor lui Pompeo Berardi, o casă de comerţ de vază, avînd prăvălii şi la Sevilla, care construia corăbiile ce navigau spre pămînturile abia descoperite de Columb. Messer Guido Berardi, nepotul acestui Pompeo, îndrăgise de mic copil cu toată pasiunea orice avea legătură cu navigaţia pe mare. Avusese intenţia fermă să participe la călătoria lui Vasco da Gama, cînd pe neaşteptate se îmbolnăvi de o boală cumplită, abia ivită pe-atunci, căreia italienii îi ziceau boala franţuzească, francezii – italienească, leşii – nemţească, moscoviţii – leşească, iar turcii – ghiaurească. Zadarnic umblase pe la toţi doctorii, atîrnase priapi de ceară la toate icoanele făcătoare de minuni. Dar, aşa paralizat cum era şi pe veci condamnat la nemişcare, Guido îşi păstra vioiciunea minţii şi, ascultînd istorisirile marinarilor, petrecea nopţi în şir în faţa cărţilor şi a hărţilor, străbătea în visele sale oceanele şi descoperea pămînturi noi.

Din pricina feluritelor unelte marinăreşti, cum erau cercuri de aramă reprezentînd ecuatorul, cadrane, sextante, astrolabe, compasuri, hărţi ale constelaţiilor, odaia sa părea o cabină de corabie. Prin uşile deschise spre balcon, de fapt o loggie florentină, se zărea cerul siniliu al înserării de aprilie. De jos, din magazii, venea balsam de mirodenii, aduse de peste mări – piper indian, scorţişoară, cuişoare şi ghimbir.

— Asta-i, messer Leonardo! încheie Guido frecîndu-şi cu palma, pe sub pledul ce le înfăşură, picioarele bolnave. Nu în zadar se spune: credinţa

mişcă munţii din loc. Să se fi îndoit Columb, ca dumneata, n-ar fi realizat nimic. Şi trebuie să recunoşti că merită să încărunţeşti la numai treizeci de ani, din pricina unor chinuri fără egal, ca să descoperi locul unde se află paradisul pămîntesc, nu-i aşa?

— Paradisul? se minună Leonardo. Ce înţelegi prin asta, Guido?

— Vreţi să spuneţi că n-aţi auzit nici despre asta? Se poate să nu fi aflat despre observaţiile asupra stelei polare, făcute de către messer Columb pe cînd se afla lîngă Insulele Azore şi care au slujit drept dovadă că pămîntul nu e nici sferă, nici ca un măr, cum s-a crezut pînă acum, ci are forma unei pere cu moţ, sau cu o umflătură la un capăt, asemenea mamelonului de pe sînul femeii? Şi chiar pe acest mamelon care-i un munte atît de înalt, încît se sprijină cu creştetul de sferele cereşti ale lunii, se găseşte Paradisul...

— Dar bine, Guido, asta contrazice întru totul afirmaţiile ştiinţei...

— Ştiinţă! exclamă cu dispreţ interlocutorul. Dar oare ştii, messere, ce spune Columb despre ştiinţă? Îţi voi cita propriile-i cuvinte din cartea intitulată *„Libro de las profecias”* „Cartea cu preziceri”. Mi-au fost de ajutor în tot ce-am făcut nu matematicile şi nici hărţile geografilor sau argumentele înţelepte, ci numai profeţia lui Isaia despre cerul cel nou şi pămîntul cel nou.

Rămase apoi tăcut. Începeau obişnuitele dureri în articulaţii. Şi la rugămintea stăpînului casei, Leonardo strigă slugile, care îl duseră sus în dormitor pe bolnav.

Rămas singur, artistul se apucă să verifice calculele matematice ale lui Columb din studiul asupra evoluţiei stelei polare, făcut pe cînd se afla lîngă Insulele Azore. Găsi în ele greşeli atît de grosolane, că nu-i venea să creadă.

— Cîtă ignoranţă! se miră Leonardo. S-ar zice că, orbecăind prin întuneric, omul acesta a dat din greşeală peste Lumea Nouă, şi, ca un orb, nu vede şi nu ştie ce a descoperit: cînd spune că e China, cînd că e Ofirul lui Solomon sau paradisul. Şi are să moară fără s-o afle.

Reciti *Epistola lui Cristofor Columb, căruia veacul nostru multe îi datorează, despre insulele din Indii, mai sus de Gange, de curînd descoperite,* prima lui scrisoare din 29 aprilie 1493, în care Columb vestea Europei descoperirea sa.

Toată noaptea Leonardo stăm aplecat asupra calculelor şi hărţilor. Din cînd în cînd ieşea în loggia deschisă, privea spre stele şi, gîndindu-se la prorocul Noului Pămînt şi al Noului Cer, compara fără voie destinul său cu al acestui straniu visător cu minte şi inimă de copil:

„Cît de puţin ştia şi cît de mult a făcut! Pe cînd eu, cu toate cunoştinţele mele, zac în nemişcare la fel ca acest paralitic, Berardi. Toată viaţa mi-am dorit să cunosc lumi necunoscute, şi totuşi n-am făcut un pas spre ele. Credinţă, spun ei. Dar oare credinţa desăvîrşită şi ştiinţa desăvîrşită nu sînt una şi aceeaşi? Oare ochii mei nu văd mai departe decît cei ai lui Columb, prorocul acesta orb?... Sau poate aşa va fi fiind scris omului: cel văzător să ştie şi cel orb să făptuiască?”

II

Nu băgă de seamă cînd trecu noaptea. Stelele se stinseră, o lumină trandafirie inundă creştetele acoperişurilor de ţiglă şi schelăria sprijinitoare a zidurilor de cărămidă de la casele dărăpănate. Foşnet de paşi şi lărmuiala mulţimii răsunau în stradă.

Se auzi o bătaie la uşă şi, deschizînd-o Leonardo se pomeni cu Giovanni. Venea să-i amintească învăţătorului că în ziua aceea – era Sîmbăta Floriilor – fusese fixată „proba focului”.

— Cum ai spus, cum? întrebă Leonardo.

— Fra Domenico va intra în foc în locul fratelui Girolamo Savonarola, iar fra Giuliano Rondineli în locul duşmanilor lui. Şi acela care va rămîne nevătămat va dovedi vrăjmaşului dreptatea sa înaintea lui Dumnezeu, îi lămuri Beltraffio.

— Dacă-i aşa... du-te, Giovanni... îţi doresc să ai parte de o privelişte care să-ţi merite curiozitatea.

— Cum, dumneata nu mergi?

— Sînt ocupat, nu vezi? Învăţăcelul vru să-şi ia rămas bun, dar, făcînd o sforţare, mai adăstă.

— Venind încoace, l-am întîlnit pe messer Paolo Somenzi, care a făgăduit să treacă să ne ia, spre a ne găsi locuri bune, de unde să putem vedea tot. Ce păcat, meştere, că n-ai timp să mergi. Şi eu care mi-nchipuiam... Ştii ceva? Proba e fixată pentru amiază. Dacă ţi-ai termina treaba pînă atunci? Am putea să mai apucăm...

— Doreşti atît de mult să văd şi eu minunea? zîmbi Leonardo. Giovanni îşi plecă doar ochii a sfială.

— Bine, fie, merg. Ca să-ţi fac pe plac!

La ora hotărîtă, Beltraffio se întoarse însoţit de Paolo Somenzi, mai-marele spionilor lui il Moro, un bărbat iute şi neastîmpărat, de parcă avea argint-viu în vine. Paolo era un înverşunat duşman al lui Savonarola.

— Ce-aud, messer Leonardo? Să fie adevărat că nu vreţi să ne însoţiţi? vorbi el cu glas piţigăiat, neplăcut auzului, făcînd strîmbături şi schime de clovn. Se poate?! Tocmai dumneavoastră, iubitor al ştiinţelor naturale, să nu asistaţi la o asemenea experienţă de fizică?

— Crezi că le vor da voie să intre în foc? se îndoi Leonardo.

— Cum să vă spun... Dacă lucrurile vor ajunge pînă acolo, desigur fra Domenico n-o să pregete. Şi parcă numai el? Două mii şi cinci sute de cetăţeni, bogaţi şi săraci, cărturari şi ignoranţi, femei şi copii s-au înscris ieri la San Marco, dornici a lua parte la probă. O aiureală, Doamne iartă-mă, că te apucă ameţeala. Se întreabă pînă şi filozofii noştri, libercugetătorii, şi nu fără oarecare teamă: dar dacă unul din călugări n-o vrea să ardă, şi pace? Ce te faci atunci, ai? Imaginaţi-vă, messere, numai mutrele preacuvioşilor „plîngăreţi” cînd or să ardă amîndoi!

— Nu se poate ca Savonarola să creadă... rosti Leonardo pe gînduri, ca pentru sine.

— Asta cam aşa-i, se învoi şi Somenzi. Nu se poate să creadă pînă la capăt. Ar da el înapoi cu dragă inimă, dar parcă se mai poate? A stîrnit gloata

şi nu mai are ce face acum. Vor să vadă minunea şi nimic mai mult! Căci şi aici, messere, e tot matematică la fel de precisă ca şi cea a dumneavoastră – dacă există Dumnezeu, ce-l costă să făptuiască o minune? Aşa fel ca la rugile drept-credincioşilor doi ori doi să facă cinci, nu patru, asta spre ocara liber-cugetătorilor ca dumneata şi ca mine.

— Nu mergem? E timpul, spuse Leonardo aruncîndu-i lui Paolo o privire de făţiş dispreţ.

— Cum să nu! Mergem! O vorbă să mai spun, se agita acesta. Maşinăria cine credeţi că a născocit-o? Eu! De aceea vreau, messer Leonardo, s-o preţuiţi dumneavoastră, căci cine altul ar putea s-o facă?...

— De ce tocmai eu? rosti artistul cu silă.

— Parcă n-aţi pricepe! Vedeţi şi dumneavoastră, sînt om cu sufletul deschis, ce gîndesc aia spun. Şi într-o măsură oarecare filozof. Ştiu cîte parale fac născocirile cu care ne tot bagă în sperieţi călugării. Aşa încît, noi doi, messer Leonardo, sîntem complici în treaba asta. Iacătă de ce spun că avem motive să ne bucurăm. Trăiască raţiunea, trăiască ştiinţa! Căci fie că există Dumnezeu, fie că nu, doi ori doi fac tot patru!

Ieşiră tustrei alăturîndu-se mulţimii care umplea străzile. Pe toate chipurile se vedea curiozitatea şi o sărbătorească aşteptare pe care Leonardo le desluşi şi pe faţa lui Giovanni.

Pe uliţa Ciorăparilor, în faţa bisericii Orsanmichele, acolo unde într-o nişă se înalţă bronzul lui Andrea Verrocchio, apostolul Toma punînd degetul pe rana lui Isus, înghesuiala era şi mai mare. Unii silabiseau cu glas tare cele opt teze aşternute cu frumoase litere mari şi roşii afişate pe zid, al căror adevăr trebuia confirmat sau infirmat de proba focului, alţii le ascultau şi le tălmăceau.

I. Iată care erau acele teze:

II. Biserica Domnului se va înnoi.

III. Dumnezeu o va osîndi.

IV. Dumnezeu o va înnoi.

V. După osîndă, Florenţa însăşi se va înnoi şi se va înălţa deasupra tuturor popoarelor.

VI. Necredincioşii se vor întoarce la credinţă.

VII. Toate acestea se vor împlini fără zăbavă.

VIII. Nu este îndreptăţită înlăturarea lui Savonarola din sînul bisericii de către papa Alexandru al VI-lea.

IX. Cei ce o resping nu păcătuiesc.

Purtaţi de mulţime, cei trei se pomeniră şi ei acolo şi neputîndu-se mişca nici încolo, nici înapoi, ascultau sporovăiala din jur.

— Aşa o fi, fraţilor, dar parcă tot mă trec fiorii, spunea un meseriaş bătrîn. Nu cumva să iasă cu păcat!

— Ce tot îndrugi, Filippo? se împotrivi o tînără calfa cu un zîmbet fălos pe buze. De unde şi pînă unde? Nu poate fi păcat...

— Orice-ai spune, prietene, da-i ispitire, stăruia într-ale sale Filippo. Cerem o minune, dar oare sîntem demni de ea? Doar scrie în scripturi: „Nu-l ispiti pre Domnul Dumnezeul tău!”

— Taci, bătrîne. De ce cobeşti? Cine are credinţă cît bobul de muştar şi porunci-va muntelui să se mute, cuvîntul îi va fi împlinit. Nu se poate ca Domnul Dumnezeu să nu făptuiască minunea, dacă alde noi credem cu adevărat!

— Nu se poate să n-o făptuiască! Nu se poate să n-o făptuiască! Nu se poate să n-o făptuiască! i se alăturară alte glasuri din mulţime.

— Dar ia spuneţi, fraţilor, cine o să intre întîi şi-ntîi în foc, fra Domenico sau fra Girolamo?

— Amîndoi odată.

— Ba nu, fra Girolamo se va ruga, de intrat în foc, nu intră.

— Cum se poate? Cine dacă nu dînsul? Întîi Domenico, apoi şi Girolamo, iar după dînşii ne învrednicim şi noi ăştia toţi care ne-am înscris pe listă la mănăstirea San Marco,

— Oare-i adevărat ce se spune, că pater Girolamo are să învieze un mort?

— Adevărat, cum nu! Întîi va face minunea focului, iar după aceea a învierii din morţi. Citii cu ochii mei scrisoarea lui către papă. Numească, zice, un potrivnic. Ambii vor sta pe marginea gropii spunînd pe rînd: scoală! Şi cel la a cui poruncă mortul se va scula din groapă va fi proroc, iar celălalt un mincinos.

— Văleu, ce-are să mai fie, fraţilor! Credeţi şi-l veţi vedea pe fiul omului întrupat păşind pe crestele norilor! Da ce minuni, cum n-au fost nici în vechime!

— Amin!Amin! se auzea din mulţime şi chipurile păleau, ochii prindeau a scăpăra cu scăpărări de nebunie.

Deodată mulţimea se puse în mişcare şi-i purtă şi pe ei mai departe. Aruncînd o ultimă privire statuii lui Verrocchio, Giovanni crezu că descoperă în părerea de zîmbet ce plutea pe chipul lui Toma Necredinciosul punînd degetul pe rana lui Isus surîsul acela şăgalnic, dulce, pătruns de curiozitatea ce nu cunoaşte teama, de o mare asemănare cu zîmbetul lui Leonardo.

III

Prin preajma pieţei Signoriei, nimeriră într-o înghesuială atît de cumplită, încît Paolo a trebuit să ceară sprijinul străjilor din garda călare a oraşului, care să-i conducă pînă la Ringhiera, podiumul de piatră din faţa turnului, unde fuseseră rezervate locuri pentru soli şi cetăţenii de vază ai oraşului.

Niciodată parcă nu mai văzuse Giovanni o asemenea mare de capete.

Nu gemea numai piaţa de lume, dar şi loggiile, turnurile, ferestrele, acoperişurile, toate erau pline pînă la refuz. Oamenii se încăierau pentru locuri, atîrnau ciorchine la înălţimi ameţitoare agăţaţi de grilajele şi cornişele caselor, de suporturile de făclii înfipte în zid, de-ai fi zis că zboară. Unul căzu şi muri pe loc.

Uliţele erau barate toate de rohatci, lanţuri, în afară de trei, păzite de străjile oraşului, care lăsau să treacă numai bărbaţii în toată firea, unul cîte unul şi numai neînarmaţi.

Arătînd către rug, Paolo explică însoţitorilor felul cum construise „maşinăria”. De la picioarele Ringhierei, unde trona *Marzocco,* statuia heraldicului leu de bronz ce apărea pe stema oraşului, şi pînă la porticul acoperit cu ţiglă, zis şi Porticul Pisanilor, fusese pregătit un rug lung şi îngust, avînd ca loc de trecere pentru cei supuşi încercării, între cele două ziduri de lemne unse cu catran şi presărate cu pulbere, o cărăruie de lut pietruită şi presărată cu nisip.

Deodată apărură franciscanii, adversarii lui Savonarola, venind din strada Vecherecchia, apoi tot de acolo se iviră şi dominicanii. Procesiunea lor o încheia fra Girolamo într-o sutană de mătase albă, în mînă cu potirul cu sfintele daruri strălucind ca soarele, urmat de fra Domenico, înfăşurat într-o mantie de catifea roşie ca focul.

„Lăudaţi-l pre Domnul, cîntau dominicanii, slăviţi mărirea lui asupra lui Israel şi puterea lui în ceruri. Cutremurător eşti tu, Doamne, în sfînta sfintelor tale.”

Şi alăturîndu-se monahilor, mulţimea răspunse cu un glas de tunet:

— Osana! Osana! Binecuvîntat fie cel ce vine în numele Domnului!

Adversarii lui Girolamo ocupară jumătate din Logia dell’Orcagna, vecină cu tumul, ucenicii săi, pe cealaltă, despărţită pentru acest prilej cu un parmalîc de scînduri.

Totul era gata, nu rămînea decît să fie aprins rugul şi cei hotărîţi, în sfîrşit, să păşească într-însul.

De fiecare dată cînd din Palazzo Vecchio ieşeau consulii, organizatorii probei, mulţimea amuţea cuprinsă de fiori. Înfiorarea însă nu dura prea mult şi după ce aceştia se sfătuiau în şoapte cu fra Domenico, se înapoiau în palat. Cît despre fra Giuliano Rondinelli, acela dispăruse de-a binelea.

Nedumerirea şi încordarea ajunseseră insuportabile. Unii se ridicau pe vîrfuri şi întindeau gîturile să vadă mai bine, alţii, prefirînd şirul de mătănii şi făcînd cruci mărunte, repetau cu candoare, rugîndu-se ca în copilărie: „Doamne, fă o minune, fa o minune, fă o minune!”

Nemişcat şi zăpuşitor era văzduhul. Tunetele depărtate care răsunaseră încă de dimineaţă se apropiau din ce în ce. Soarele dogorea.

Deodată cîţiva cetăţeni de vază ai oraşului, membri în Consiliu, în odăjdii lungi din postav roşu-închis ce semănau a togi romane, păşiră pe Ringhiera, ivindu-se din Palazzo Vecchio.

— Signori! Signori! prinse a molfăi cu neastîmpăr un bătrînel cu ochelari rotunzi pe nas şi o pană de gîscă după ureche, probabil secretarul Consiliului. Consiliul încă nu s-a terminat. Vă rugăm! Îndată se face

numărătoarea voturilor...

— Lua-i-ar cel cu coame cu voturi cu tot, exclamă unul dintre cetăţenii de vază. Mie mi-ajung cîte prostii s-au înşirat acolo...

— Oare ce mai aşteaptă? observă altul. Dacă au chef să intre în foc, nu le stă nimeni piedică, prăjească-se odată şi să se termine!

— Cum se poate! Ar fi o crimă...

— Fleacuri! Ce dacă or fi doi neghiobi mai puţin pe lume?

— Să se prăjească, ziceţi? Ehei, treaba nu stă chiar aşa simplu... În foc se intră după toate canoanele şi poruncile bisericii, iată unde-i tîlcul! Nu, orice-aţi spune, asta-i o chestie de mare subtilitate teologică, da, da-a!

— Păi dacă-i teologică, ducă-se la papă să-i împace...

— Ce să caute la papa? Papa-i papă şi călugării-s călugări. N-ar strica să ne mai gîndim şi la popor. De-am şti că putem restabili cu asemenea măsură pacea şi ordinea în oraş, apoi i-am trimite pe toţi popii şi călugării şi-n foc, şi-n apă, şi-n aer, ba şi-n pămînt!

— După mine, le-ajunge şi apa. Sfatul meu e să pregătim un ceaun cu apă şi să-i vîrîm pe amîndoi acolo. Dreptatea ar fi de partea cui iese uscat din apă. Cel puţin ar fi fără primejdie!

— Auziră̆ţi, signori? chicotea Paolo servil. Bietul fra Giuliano Rondinelli! De atîta spaimă, l-a apucat pîntecăraia. I-au luat şi sînge, ca să nu moară de frică.

— Voi tot glumiţi, messeri, spuse un bătrîn venerabil cu chip inteligent şi cu ochii melancolici, dar cînd aud asemenea vorbe de la oamenii cei mai de frunte ai poporului meu, mă întreb ce-ar fi mai bine – să trăiesc sau să mor? Căci greu le-ar fi căzut strămoşilor noştri ziditori ai acestui oraş de-ar fi putu prevedea că urmaşii lor se vor acoperi vreodată de asemenea ruşine!...

Dar tratativele nu se mai sfîrşeau, sindicii tot se mai foiau de colo-colo, cînd intrînd în palat, cînd ducîndu-se în loggie.

Între timp, franciscanii susţineau că Savonarola vrăjise rasa lui Domenico. Călugărul o dezbrăcă. Insă farmecele puteau fi ascunse şi în rufăria de corp. Domenico intră în palat şi, dezbrăcîndu-se la piele, se înfăşură în anteriul unui alt călugăr. I se interzise să se mai apropie de fra Girolamo, ca nu cumva acesta să-l farmece a doua oară. I se ceru, de asemeni, să pună în joc crucea pe care o ţinea în mînă. Domenico se învoi, dar spuse că în foc nu intră fără sfintele daruri. Franciscanii declarară atunci că ucenicii lui Savonarola vor să ardă trupul şi sîngele Domnului. Zadarnic încercau Domenico şi Girolamo să le demonstreze că sfînta cuminecătură nu poate arde, că va pieri în foc numai *modusul* supus pierzaniei, iar *substanţa* rămîne eternă. De aici se porni o dispută scolastică. Mulţimea cîrtea.

Între timp cerul se învelise cu nori.

Şi deodată un răget prelung se auzi venind dinspre Palazzo Vecchio, din Via dei Leoni, unde în bîrlog de piatră erau ţinuţi leii, fiarele heraldice ale Florenţei. Prinşi probabil de forfota zilei, îngrijitorii uitaseră să-i hrănească.

Ai fi zis că rage de mînie însuşi *Marzocco* cel de aramă, indignat de ruşinea cu care se acoperă poporul său.

Şi răgetului fiarei mulţimea îi răspunse cu un altul şi mai înspăimîntător, un răget omenesc, flămînd:

— Mai repede! Mai repede! În foc! Fra Girolamo! Vrem minunea! Minunea! Minunea!

Trezit din ruga înaintea potirului cu daruri, Savonarola apăru în marginea loggiei şi, cu obişnuitu-i gest autoritar al mîinilor, porunci tăcere.

Poporul însă nu voi să tacă.

— Ţi-e frică, hai? strigă unul din *„arrabbiati”* în rîndurile din fund, tocmai de sub Porticul Pisanilor.

Şi ca un val, strigătul străbătu mulţimea toată.

Cavaleria de fier a „turbaţilor” începu să preseze mulţimea din ultimele rînduri. Vroiau să pătrundă în loggie şi în încăierare să-l omoare pe Savonarola.

— Pe ei, pe ei, pe ei! Blestemaţii de sfîntuleţi! răsunau răcnete sălbatice.

Chipuri schimonosite de fiare fulgerară pe dinaintea lui Giovanni. Şi el închise ochii, ca să nu vadă cum îl înhaţă pe fratele Girolamo şi-l sfîşie sub privirile sale.

În aceeaşi clipă însă tunetul bubui cumplit deasupra mulţimii. Despicat de fulger, cerul se aprinse vîlvătaie şi se porni un potop cum de mult nu mai fusese la Florenţa.

Ploaia nu dură mult. Dar cînd se potoli, nu putea fi vorba de nici o probă a focului: un şuvoi năvalnic clocotea între cele două ziduri de lemne ale rugului.

— Asta mai zic şi eu călugări cu noroc! făceau haz în mulţime. Cînd să intre în foc, au nimerit în apă! Minune, nu şagă!

0 ceată de străji a trebuit să-l petreacă pe Savonarola prin mulţimea cuprinsă de furie.

După furtună cerul rămase întunecat. Burniţa mărunt.

Beltraffio simţi că i se strînge inima de teamă cînd îl văzu pe fra Girolamo cum merge cu pasul grăbit, împleticindu-se, pe sub burniţa măruntă şi cenuşie, gîrbov, cu gluga trasă pe ochi şi albele odăjdii stropite cu noroiul străzii.

Şi observîndu-i paloarea din obraji, Leonardo, la fel ca atunci, la rugul deşertăciunilor, îl luă de mînă şi-l scoase din mulţime.

IV

A doua zi, tot în odaia din ajun a casei Berardi, care semăna a cabină de corabie, artistul demonstra lui messer Guido tot absurdul părerii lui Columb asupra poziţiei paradisului pe mamelonul în formă de pară.

La început, messer Guido îl ascultă cu multă luare aminte, obiectînd şi contrazicîndu-l, pînă la urmă însă deveni tăcut, de parcă l-ar fi supărat pe

Leonardo din pricina adevărului spus.

La puţină vreme după aceea, se plînse de durere în picioare şi-l rugă pe Leonardo să cheme slugile, ca să-l ducă în dormitorul său.

„Oare de ce l-am mîhnit? se întrebă Leonardo. La fel ca ucenicii lui Savonarola, are nevoie nu de adevăr, ci de o minune”.

Într-unui din caietele de notiţe pe care îl răsfoia, dădu de însemnarea făcută în memorabila zi cînd mulţimea bătea la uşa casei sale, cerînd să i se restituie preasfîntul piron:

„O, divină e dreptatea Ta, Primul Motor! Tu n-ai dorit să lipseşti vreo forţă de rînduiala şi calitatea mişcărilor necesare, căci dacă se cere ca ea să mişte un corp cu o sută de coţi mai încolo şi întîlneşte în calea ei o piedică, tu ai poruncit ca forţa loviturii să determine o nouă mişcare, constînd în diverse şocuri şi impulsuri echivalente căii nestrăbătute. O, divină este necesitatea Ta, Primul Motor, astfel sileşti tu cu legile tale ca toate efectele să decurgă din cauze pe calea cea mai scurtă. Iată, aceasta e o minune!”

Şi amintindu-şi de *Cina cea de taină* şi de chipul Domnului pe care îl tot căuta şi nu-l găsea, Leonardo îşi dădu seama că trebuie să existe o legătură între cuvintele acestea despre Primul Motor, divina lui necesitate şi desăvîrşită înţelepciune a celui care spusese: „unul din voi mă va vinde”.

Seara veni la el Giovanni şi-i povesti despre cele întîmplate peste zi.

Signoria poruncise fraţilor Girolamo şi Domenico să părăsească oraşul. Aflînd că cei doi pregetă, „turbaţii”, înarmaţi pînă-n dinţi, avînd cu ei bombarde şi urmaţi de o gloată fără număr, înconjurară mănăstirea San Marco. Cînd năvăliră în biserică, unde se oficia slujba de seară, călugării dădură să se apere lovind fără alegere cu lumînările aprinse, cu sfeşnice, crucifixuri de aramă sau de lemn. Şi în norii fumului de pulbere şi jarıştea incendiului păreau înspăimîntători ca diavolii şi ridicoli ca porumbeii mîniaţi. Unul dintre fraţi se căţără pe acoperişul mănăstirii şi arunca cu pietre de acolo. Altul se urcă pe altar, stînd sub crucifix, trăgea din archebuză, exclamînd după fiecare foc: „Slavă ţie, Doamne!”

Mănăstirea fu luată cu asalt. Fraţii se rugau de Savonarola să fugă. El însă nu voi şi, împreună cu Domenico, se predară în mîinile duşmanilor. Fură aruncaţi în temniţă.

Zadarnic încercau sau se făceau că încearcă străjile Signoriei să-i apere de mîinile mulţimii.

Unii îl loveau pe Girolamo peste obraji, fonfăind bisericeşte, ca plîngăreţii:

— Haide, proroceşte, proroceşte, omul lui Dumnezeu, cine te-a lovit?

Alţii se tîrau în patru labe la picioarele sale, ca şi cum ar fi căutat ceva, şi grohăiau ca porcii: „Cheiţa! Cheiţa! N-a văzut careva cheiţa lui Girolamo?” făcînd aluzie la cheiţa cu care Girolamo tot făgăduia în predici să descuie tainiţele mîrşăviilor romane.

Copiii, foşti ostaşi ai Sfintei Oşti a micilor inchizitori, aruncau în el cu mere putrede şi ouă stricate.

Iar cei ce nu izbuteau să se strecoare pînă-n faţă, urlau de departe, repetînd mereu aceleaşi vorbe de ocară, de parcă nu se săturau de ele:

— Laşule! Laşule! Laşule! Iuda Vînzătorul! Vrăjitorule! Sodomitule! Anticristule!

Giovanni îl petrecu pînă la poarta temniţei de la Palazzo Vecchio. Şi cînd fratele Girolamo trecea pragul închisorii de unde avea să iasă doar pentru a merge la locul caznei, un şugubăţ în loc de rămas bun strigă, trîntindu-i un genunchi pe sub dos:

— Iată de unde ieşeau prorocirile!

Chiar a doua zi Leonardo şi cu Giovanni părăsiră de dimineaţă Florenţa.

Şi cum sosiră la Milano, pictorul se dărui întru totul trudei amînate de optsprezece ani şi mai bine – se apucă să picteze chipul Domnului din *Cina cea de taină.*

V

La 7 aprilie 1498, exact în ziua neizbutitei probe a focului din ajunul Floriilor, muri fără veste Carol al VIII-lea, regele Franţei. Vestea morţii sale avu darul să-l îngrozească pe il Moro, căci cel mai înverşunat duşman al casei Sforza, ducele d'Orleans, urma să urce pe tron sub numele de Ludovic al XII-lea. Nepot al Valentinei de Visconti, fiica primului duce al Milanului, intenţiona să smulgă Lombardia pe calea armelor, socotindu-se unicul ei moştenitor legiuit, şi să radă „cuibul tîlharilor de Sforza" de pe faţa pămîntului.

Cu cîtva timp înainte de a se stinge Carol al VIII-lea, la curtea din Milano avusese loc un „duel savant", care îi plăcuse nespus ducelui, aşa încît la două luni după acesta puse la cale pe cel de-al doilea. Mulţi socoteau că acest al doilea duel avea să fie amînat, doar războiul bătea la uşă. Dar s-au înşelat. Il Moro, maestru în ale perfidiei, consideră avantajos pentru sine să arate duşmanilor că prea puţin îi pasă de ei, sub sceptrul îndurător al lui Sforza înfloresc în Lombardia mai mult ca altădată artele şi ştiinţele renăscute, aceste „roade ale păcii de aur", iar tronul său este păzit nu doar cu arma, dar şi de faima unui protector al muzelor, cel mai luminat dintre monarhii Italiei.

Doctori, decani, magistri ai Universităţii din Pavia se adunaseră în marea „sală de jucat mingea" din Rocchetta, purtînd bonete roşii în patru colţuri, pelerine de culoarea flăcării, căptuşite cu hermină, mănuşi de antilopă liliachie pînă la cot şi cingătoarea cusută cu aur. Doamnele de la curte veniseră în rochii luxoase de bal. La picioarele lui il Moro şedeau de o parte şi de alta a tronului madonna Lucrezia şi contesina Cecilia.

Festivitatea o deschise cuvîntarea lui Giorgio Mèrula, care, comparîndu-l pe duce cu Pericle, Epaminondas, Scipio, Cato, August, Mecena, Traian, Titus şi mulţi alţi oameni de seamă, demonstra că noua Atenă a lumii, care-i Milanul, a întrecut-o pe cea veche.

Urmă apoi o dispută teologică despre concepţiunea imaculată şi încă una din domeniul medicinei:

„Sînt sau nu mai fecunde femeile frumoase decît cele urîte?" „A fost firească tămăduirea lui Tobit cu fiere de peşte?" „Este femeia o creaţie

nedesăvîrşită a naturii?” „În ce parte a măruntaielor s-a strîns apa care a curs din rana Domnului cînd, fiind pe cruce, a fost străpuns cu suliţa?” „Cine-i mai voluptuos, femeia sau bărbatul?”

Urmă apoi o întrecere de ordin filozofic: „Cum a fost materia primordială, unică sau multiplă în forme?”

— Ce înseamnă această apoftegmă? întreba molfăind din gura-i ştirbă, un bătrînel cu zîmbetul înveninat şi ochi de lapte ca la copii, celebrisim doctor în ale scolasticii, care îşi punea în derută adversarii, afirmînd existenţa unei diferenţieri atît de subtile între *quidditas* şi *babitus,* încît nimeni nu mai putu înţelege nimic.

— Materia primordială, demonstra altul, nu este nici substanţă, nici accident. Şi întrucît îndărătul fiecărui act se presupune că ar fi ori substanţă ori accident, materia primordială nu este act.

— Pot afirma, exclama cel de-al treilea, că fiece substanţă, materială sau spirituală, odată ce-i creată, face parte din materie.

Bătrînul doctor într-ale scolasticii numai clătina din cap, ca şi cum ştia dinainte ce-i vor obiecta adversarii şi era în stare să spulbere sofismele lor doar cu o suflare, ca pe o pînză de păianjen.

— Să presupunem că universul ar fi arbore, explica al patrulea, iar rădăcinile lui – materia primordială, frunzele – accidentele, crengile – substanţă, floarea – suflet raţional, roadă – natura îngerească, iar Dumnezeu – grădinarul.

— Materia primordială este unică, răcnea cel de-al cincilea, fără să asculte pe ceilalţi, materia primordială secundă este dublă, iar materia primordială multiplă este terţă. Şi toate trei tind spre unitate – *Omnia unitatem appetunt.*

Ca de obicei, Leonardo asculta tăcut şi însingurat şi doar cînd şi cînd un zîmbet subţire îi aluneca pe obraz.

După pauză, matematicianul Luca Pacioli, călugăr franciscan, oferi vederii celorlalţi nişte poliedre, forme de cristal cu multe faţete, expunînd totodată şi învăţătura lui Pitagora cu privire la cele cinci corpuri primordiale avînd forme regulate, de la care ar fi luat fiinţă universul. Citi apoi şi nişte versuri cu care aceste corpuri se proslăveau pe ele însele:

Al ştiinţei rod prea dulce şi-ncîntat
Sîntem, şi învăţaţii îmbiat-am din vechime
Să caute cea mai dintîi pricină
A noastră, care taina ne-am păstrat.
O, frumuseţea noastră străluceşte,
Căci sîntem început a tot ce-i lume
Şi armonia noastră e acea minune
Ce cucerea cînd va fără de veste
Pe Platon, pe Pitagora, Euclid
În toate sîntem pe acest bolid
Şi chipul ni-i pe drept desăvîrşit
Măsură a toate este...

VI

Contesa Cecilia îi şopti ceva ducelui, arătîndu-i spre Leonardo, şi acesta, chemîndu-l la dînsul, îl rugă să participe la probă.

— Messere, îl atacă Cecilia însăşi, fiţi amabil...

— Ei, vezi, te roagă şi doamnele, îi spuse ducele. Nu face pe modestul. Parcă ce te costă? Povesteşte-ne ceva cît mai amuzant. Ştiu bine că mintea ţi-e veşnic plină de straşnice himere...

— Rog scutiţi-mă, alteţă. Aş face-o bucuros, madonna Cecilia, dar credeţi-mă, nu ştiu, nu mă pricep de fel...

Şi nu se prefăcea.

Într-adevăr, nu-i plăcea şi nici nu ştia să vorbească în public. I se părea că între cuvînt şi idee se ridică o nelipsită piedică şi fiecare afirmaţie exagerează sau subestimează, falsifică şi minte. Notîndu-şi observaţiile în carnet, le îndrepta şi le ştergea în nenumărate rînduri. I se întîmpla să se bîlbîie sau să se încurce, lăsînd fraza neterminată chiar şi într-o simplă convorbire, căutînd şi negăsind cuvintele. Pe oratori şi scriitori îi poreclea flecari care îndrugă verzi şi uscate, şi totuşi, îndărătul acestor porecle se ascundea un dram de invidie. Descoperind adesea la oameni de nimic darul de a vorbi în fraze rotunjite, simţea ciudă şi un fel de admiraţie naivă: „poftim, cui îi dă bunul Dumnezeu darul ăsta!” exclama în sinea lui.

Dar cu cît Leonardo refuza, cu atît doamnele stăruiau.

— Messere, ciripeau în cor înconjurîndu-l, vă rugăm, messere! Vă implorăm toate, după cum vedeţi! Haide, povestiţi-ne! Povestiţi-ne ceva nostim!...

— Cum vor zbura oamenii, propuse donzella Fiordalisa.

— Mai bine despre magie, se împotrivi donzella Ermellina. Despre magia neagră şi maleficii. E atît de interesant! Despre necromanţie, cum sînt chemaţi, adică, morţii din mormînt!...

— Vai de mine, madonna, dar vă asigur, n-am chemat în viaţa mea morţii din mormînt...

— N-are a face, vorbiţi despre orice altceva. Numai să fie ceva de groază... Şi... fără matematică...

Leonardo nu ştia să refuze, oricine şi orice i-ar fi cerut.

— Credeţi-mă, madonnelor... îngăimă cu sfială.

— E de acord! E de acord! bătu din palme Ermellina. Fiţi atenţi, vă rog. Va vorbi messer Leonardo!

— Cu-um? A? Cine? se interesă decanul facultăţii de teologie, un bătrînel căzut în mintea copiilor, pe deasupra şi fudul de-o ureche.

— Leonardo! îi strigă vecinul, tînăr magistru în ale medicinei.

— Leonardo Pisano? Matematicianul?

— A, nu, chiar Leonardo da Vinci în persoană!

— Da Vinci? Doctor sau magistru?

— Nici una, nici alta. Nici măcar bacalaureat, ci pur şi simplu pictorul Leonardo, cel căruia îi aparţine *Cina cea de taină.*

— Pictorul? Vorbeşte despre pictură?

— Despre ştiinţele naturii, mi se pare...

— Despre ştiinţele naturii? Nu cumva astăzi pictorii au ajuns şi învăţaţi? Leonardo?... Parcă n-am mai auzit... Şi, mă rog, ce-a scris?

— Nimic. Nu publică.

— Nu publică?

— Se spune c-ar fi scriind cu mîna stîngă, se amestecă în vorbă un alt vecin de-al său. În scriere tainică... spre a nu se descifra...

— Cu mîna stîngă? Spre a nu se descifra? bolmojea decanul cu mirare crescîndă. Să fie ceva de haz, messeri? A? Pentru odihna şi distracţia ducelui după grele treburi şi, se-nţelege, a preafrumoaselor signore?...

— Va fi probabil şi de haz. O să vedem numaidecît...

— Aşa să-mi fi spus de la început... Zi-le curteni şi pace... cum să nu se amuze? Apoi, nici cu pictorii ăştia nu mi-e ruşine... ştiu să distreze! De pildă, Buffalmaco, spune lumea, era un clovn şi un nebun fără pereche şi zurbagiu pe deasupra... În fine, să ascultăm. Vedem noi numaidecît cine mai e şi Leonardo ăsta...

Şi se apucă să-şi şteargă ochelarii, ca să nu-i scape nimic din spectacol.

Leonardo îl privi pe duce cu ultimă rugă. Acesta zîmbea, se încrunta. Contesa Cecilia îl ameninţa cu degetul.

„Te pomeneşti că se supără, îşi spuse pictorul. Şi în curînd va trebui să-i cer bronzul pentru *Cal*... În sfîrşit, fie ce-o fi, am să le povestesc ce-o să-mi dea prin minte, numai să scap mai repede!”

Urcă la catedră cu îndrăzneala disperării şi roti privirile asupra savantei adunări.

— Trebuie să vă previn pe graţiozităţile voastre... începu el bîlbîindu-se şi roşind ca un şcolar. E ceva neaşteptat pentru mine... Numai la insistenţa ducelui... Adică vreau să spun... mi se pare că... Într-un cuvînt, am să vorbesc despre scoici.

Şi începu să povestească despre vietăţile marine pietrificate şi despre urmele de alge şi corali întipărite în rocă, ce se găsesc prin peşteri şi în munţi, departe de mare, ceea ce dovedeşte că acolo unde astăzi este uscatul şi muntele, a fost cîndva fundul oceanului. Apa este motorul naturii şi cărăuşul ei, ea creează munţii şi tot ea îi distruge. Cu cît e mai aproape de mijloc, cu atît malurile cresc, urcă, şi mările interioare, înconjurate de uscat, îşi dezgolesc treptat adîncul, lăsînd sub ape doar matca fluviului care se varsă în ocean. Cum a fost cu Padul, după ce a secat Lombardia. Aşa se va întîmpla în cele din urmă şi cu Adriatica. Sau cu Nilul. Mediterana se va transforma într-un şir de dealuri şi cîmpii nisipoase, asemănătoare cu Egiptul şi cu Libia, iar Nilul se va vărsa în ocean dincolo de Gibraltar

— Sînt convins, încheie Leonardo, că cercetarea vietăţilor şi plantelor

pietrificate, neglijată pînă acum de învăţaţi, va pune temeliile unei ştiinţe noi despre pămîntul nostru, despre trecutul şi viitorul lui.

Ideile erau atît de limpezi, precise şi încărcate de sens, cu toată modestia lor aparentă, pline de neclintită încredere în ştiinţă şi atît de puţin asemănătoare cu ceţoasele divagaţii pitagoreice a lui Pacioli sau cu scolastica moartă a doctorilor învăţaţi, încît după ce Leonardo tăcu, nedumerirea se aşternu pe feţele tuturor: ce aveau de făcut? să laude sau să rîdă? o ştiinţă nouă sau bolmojeala înfumurată a unui ignorant?

— Am dori foarte mult, dragul meu Leonardo, spuse ducele cu un zîmbet de îngăduinţă, vorbind parcă unui copil, ca prorocirea ta să se împlinească: Adriatica să sece şi duşmanii noştri, veneţienii, să zacă în lagune ca racii pe bancurile de nisip!

Şi toată adunarea rîse cu neîndoielnic respect pentru glumă şi o poftă cam exagerată. Direcţia fusese dată şi curtenii, giruete sensibile la orice suflare, se întoarseră încotro bătea vîntul.

— Messer Leonardo! spuse un bătrîn plin de semeţie, cu tîmplele argintate de cărunţeală şi chipul venerabil şi insignifiant.

Era rectorul Universităţii din Pavia, Gabriele Pirovano. Şi platitudinea zîmbetului său oglindi cu fidelitate tonul de superioritate glumeaţă a ducelui faţă de artist.

— Sînt foarte interesante informaţiile ce ni le-aţi pus la îndemînă. Dar îngăduiţi-mi să observ: nu e mai simplu de explicat originea acestor mici scoici prin jocul întîmplător şi amuzant, chiar fermecător, s-ar putea spune, dar cu totul nevinovat al naturii, în vreme ce dumneavoastră vreţi să întemeiaţi pe ele o ştiinţă? N-ar fi mai simplu, zic, să explicăm originea lor, aşa cum au făcut-o şi alţii înainte, ca fiind o consecinţă a potopului?

— Potopul... Într-adevăr, rosti Leonardo fără urmă de sfială, chiar cu o dezinvoltură ce li se păru multora prea degajată. Ştiu. Toată lumea spune: potopul. Atîta doar că explicaţia nu-i bună de nimic. Judecaţi şi dumneavoastră, messer Gabriele: nivelul apelor în timpul potopului, după spusele celui ce le-a măsurat, a fost cu zece coţi mai înalt decît munţii cei mai înalţi. Şi, prin urmare, scoicile purtate de talazurile clocotitoare trebuiau să coboare de sus în jos, neapărat de sus în jos, şi nu dintr-o parte, nu la picioarele muntelui, nu înăuntrul peşterilor, şi apoi, ar fi fost aruncate în dezordine, după bunul plac al talazurilor, nu la acelaşi nivel, şi în straturi suprapuse, după cum putem constata. Mai observaţi un lucru cît se poare de curios: vietăţile care trăiesc în grup – moluştele, caracatiţele, stridiile – le vom găsi zăcînd tot în grup, iar cele care trăiesc singuratice, le descoperim izolate, întocmai cum vedem şi astăzi pe ţărmurile mării. Aşezarea scoicilor am studiat-o şi eu de nenumărate ori în Toscana, Lombardia, Piemont. Şi de veţi spune că nu talazurile le-au depus acolo, ci ele însele au urcat tot mai sus, pe măsură ce creşteau apele deluviului, obiecţia poate fi uşor răsturnată, căci scoica este o vietate tot atît sau încă mai înceată decît melcul. Ea, care nu înoată niciodată, ci se tîrăşte pe nisip şi pietre, folosindu-se de valve, poate străbate cel mult trei-patru coţi pe zi. Şi atunci cum vedeţi, messer Gabriele, în timpul celor patruzeci de zile cît a durat potopul, după mărturia lui Moise, să fi străbătut cele două sute cincizeci de mile cît despart dealurile Monferratului de ţărmul Adriaticii? Va îndrăzni s-o conteste doar cel care, nesocotind experienţa şi observaţiile şi judecînd natura după

cărţi şi după născocirile unor flecari cu pană ascuţită, nu a avut măcar o dată curiozitatea să vadă cu ochii lui cele despre care vorbeşte!

Se lăsă o tăcere penibilă. Obiecţiile rectorului, o simţeau cu toţii, fuseseră slabe. Nu el se cuvenea să-l privească pe Leonardo ca un dascăl pe elevul său, ci, dimpotrivă, mai degrabă Leonardo pe dînsul.

În cele din urmă, astrologul curţii şi favoritul ducelui, messer Ambogio da Rosate, invocîndu-l pe Pliniu Naturalistul, propuse o altă explicaţie: fosilele, avînd doar forma unor vietăţi marine, s-au format în adîncurile pămîntului, sub influenţe magice.

La auzul cuvîntului „magice”, un zîmbet de plictisită resemnare prinse a juca pe buzele lui Leonardo.

— Dar atunci cum exprimaţi, messer Ambogio, se interesă pictorul, faptul că sub influenţa aceloraşi stele şi în acelaşi loc s-au format vietăţi nu numai de specii diferite, dar şi de vîrste deosebite? Căci am descoperit că se poate stabili, după secţiunea făcută într-o scoică, în mod precis cîţi ani chiar şi cîte luni a avut vietatea, la fel cum o stabileşti după secţiunea operată în coarnele boilor sau oilor, ori în tulpina unui copac retezat. Cum explicaţi că unele din ele sînt întregi, altele sfărîmate, altele pline cu nisip ori mîl, cleşti de crabi, oase şi dinţi de peşte sau pietriş asemănător cu acela care se găseşte pe ţărmul mării, rotunjit de valurile mării? Dar gingaşele tipare de frunze pe stîncile munţilor celor mai înalţi? Dar algele lipite de scoici, pietrificate, îngemănate într-un singur bulgăr? De unde toate astea? De la stele? Păi dacă ar fi să judecăm astfel, messer, socot că în natura întreagă nu s-ar mai găsi un fenomen care să nu poată fi explicat prin influenţa magică a stelelor. Şi atunci la ce mai folosesc toate ştiinţele în afară de astrologie?...

Ceru cuvînt bătrînul doctor în scolastică şi cînd acesta îi fu acordat, observă că disputa se duce nereglementar. Dacă problema vietăţilor pietrificate aparţine unei ştiinţe „mecanice”, inferioare, străină metafizicii, la ce bun s-o mai discute? Doar s-au adunat aici nu pentru o dispută pe teme străine filozofiei. Dacă ea ţine însă de domeniul ştiinţei superioare, adevărate, dialectice, atunci se şi cuvine să fie discutată după regulile dialecticii, aşa fel ca să se ridice în ideile lor la nivelul unor speculaţii pure...

— Ştiu, exclamă Leonardo resemnat, cu o mină şi mai plictisită. Ştiu ce vreţi să spuneţi, messere. M-am gîndit şi eu de multe ori la asta. Şi totuşi n-aveţi dreptate!

— N-am dreptate? rînji bătrînul şi se umplu de venin, ca mărul de sevă. Ei, dacă n-am dreptate, binevoiţi messere, şi ne luminaţi minţile, fiţi îndatoritor şi ne explicaţi cum vine după socoteala voastră?

— O, n-am vrut să spun... Vă asigur... Numai despre scoici... Să vedeţi, eu cred... În sfîrşit, dacă insistaţi... Nu există ştiinţe superioare şi inferioare, există una singură, care îşi trage rădăcinile din experienţă...

— Ah, aşa-a? Din experienţă? Dar atunci îngăduiţi-mi să vă întreb unde se situează metafizica lui Aristotel, a lui Platon, a lui Plotin şi a tuturor filozofilor antichităţii care au meditat la Dumnezeu, la spirit, la cele existente?...

— Chiar aşa, toate astea nu sînt ştiinţă, obiectă Leonardo cu tot calmul. Recunosc măreţia anticilor, dar nu în ale ştiinţei. Acolo ei au mers pe căi

false. Au vrut să descopere cele inaccesibile cunoaşterii, pe cînd ceea ce era accesibil le-a scăpat din vedere. Au bîjbîit şi ei şi au încurcat şi pe alţii timp de multe veacuri. Căci oamenii nu pot ajunge la o înţelegere cînd discută despre un lucru cu neputinţă de demonstrat. Unde lipsesc argumentele raţionale ele sînt înlocuite cu ţipete. Cine ştie însă n-are nevoie să ţipe. Cuvîntul adevărului este unul singur, şi în clipa cînd a fost rostit, ţipetele celor ce se ceartă trebuie să amuţească, iar dacă ele continuă, înseamnă că adevărul n-a fost încă rostit. Oare în matematică se mai întreabă cineva cît fac trei ori doi – şase sau cinci? Sau dacă este sau nu egală suma unghiurilor într-un triunghi cu două unghiuri drepte? Oare nu dispare orice contradicţie în faţa adevărului, astfel ca slujitorii săi să se poată bucura de el în pace? Ceea ce nu se întîmplă niciodată în ştiinţele false, sofistice...

Leonardo vru să mai adauge ceva, dar cînd privi obrazul adversarului, amuţi.

— Iată că am ajuns totuşi la o înţelegere, messer Leonardo! rînji mai veninos doctorul scolasticii. Deşi, la drept vorbind, ştiam de la început că noi doi o să ne înţelegem. Un lucru nu pricep, şi mă iartă pe mine, bătrînul. Oare e cu putinţă? Cum adică, toate cunoştinţele noastre despre suflet, despre Dumnezeu, despre viaţa de dincolo de mormînt sînt mincinoase, pentru că nu-şi trag rădăcina din experienţele de domeniul ştiinţelor naturii nu se port demonstra, cum ai binevoit dumneata însuţi, deşi Sfînta Scriptură le confirmă cu mărturia ei ce stă în afara oricăror dubii?...

— N-am spus aşa ceva, îl opri Leonardo, încruntîndu-se. Socot în afara oricăror dispute cărţile scrise din inspiraţie divină, întrucît cuprind un adevăr suprem...

Se stîrni forfotă, larmă. Nu-l lăsară să termine. Unii strigau, alţii rîdeau, sau săreau de la locurile lor şi i se adresau cu chipuri mînioase, ori doar strîngeau din umeri cu dispreţ, întorcîndu-i spatele.

— Ajunge! Ajunge! Îngăduiţi să obiectez, messeri?

— Oare merită să obiectezi? Credeţi-mă că...

— Aiureli!...

— Cer cuvîntul!...

— Platon şi Aristotel!...

— Toată povestea nu face nici cît o ceapă degerată...

— Dar cum se îngăduie...

— Adevărurile sfintei noastre biserici!

— Eres, eres!

— Curat păgînism...

Leonardo tăcea. Chipul său era calm, însă plin de tristeţe. Vedea cu ochii lui cît era de singur printre aceşti oameni care se pretindeau slujitori ai ştiinţei. Vedea hăul fără fund care se căsca între ei. Dar mai ales îi era ciudă, şi nu pe adversarii săi, ci pe sine însuşi, pentru că nu ştiuse să tacă la vreme şi să ocolească disputa. Lăsîndu-se tîrît de ispita speranţei, verifica – şi a cîta oară! – pe propria lui piele, că nu-i de-ajuns să dezvălui oamenilor adevărul, ca ei să şi creadă într-însul.

Între timp, ducele cu dregătorii şi doamnele de la curte, deşi de mult nu pricepeau o boabă, urmăreau sfada cu vădit interes.

— Straşnic! spunea il Moro, frecîndu-şi mîinile de plăcere. Asta zic şi eu bătălie! Priviţi, madonna Cecilia, puţin mai lipseşte să se încaiere! Ia uitaţi-vă la bătrînelul de colo! Îşi iese din piele, nu alta. Tremură din tot trupul, ridică pumnii. Uite-l, şi-a smuls pălăria din cap şi o flutură în aer. Dar negriciosul de dincolo! Face spume la gură, Dio mio! Şi pentru ce! Pentru nişte scoici pietrificate. Mare minune şi cu învăţaţii ăştia. Sînt o adevărată primejdie. Dar ce ziceţi de Leonardo al nostru? Şi mai face pe mironositul...

Rîdeau cu poftă, amuzîndu-se cu această privelişte, ca şi cum ar fi fost o luptă de cocoşi.

— Ia să-l scot din impas pe Leonardo al meu, se hotărî în cele din urmă ducele. De nu, îl înghit de viu bonetele roşii!

Pătrunse în mijlocul adversarilor înverşunaţi şi aceştia amuţiseră, se dăduseră în lături înaintea lui, de parcă ar fi curs uleiul liniştitor pe marea bîntuită de furtună. Un singur zîmbet de-al ducelui, şi a fost de-ajuns ca metafizica să se împace cu fizica.

La care ducele mai adăugă cu amabilitate, poftindu-şi oaspeţii la cină:

— Ajunge, signori! V-aţi înfierbîntat, v-aţi certat niţeluş, acum gata! Trebuie să mai prindeţi puţine puteri! Nu se poate. Poftiţi, vă rugăm! Şi cred că vietăţile mele pescuite în Adriatica, mare care, slavă Domnului, n-a secat încă, şi servite la masă, vor stîrni mai puţine dispute decît cele pietrificate, al lui messer Leonardo.

VII

La cină, Luca Pacioli, care şedea alături de Leonardo, îi şopti la o vreme, încetişor:

— Nu fi supărat, dragul meu, pentru că am tăcut atunci cînd te atacau: n-au înţeles pur şi simplu ce spuneai. Aţi fi putut foarte bine să cădeţi de acord. Ce are una cu alta? Doar exagerările în orişice privinţă nu-s bune la nimic. Cît despre altele, orice se poate împăca şi reuni.

— Fra Luca, sînt întru totul de acord cu dumneata, se învoi Leonardo.

— Ei vezi, vezi? Aşa-i mult mai bine! În pace şi bună învoire. Te întreb ce folos ai din ceartă? Bună-i metafizica, dar n-are cusur nici matematica. Este loc berechet pentru toate. Căci dacă dai, ţi se dă. Nu-i aşa, dragul meu?...

— Întocmai, fra Luca.

— Foarte bine, foarte bine! Va să zică, n-o să mai fie neînţelegere? Nu uita – dacă dai, ţi se dă...

„Mielul blînd suge de la două oi”... îşi spuse artistul, privind ochişorii şireţi săgetînd ca şoriceii de colo-colo pe chipul inteligent al monahului matematician care ştiuse să împace pe Toma d’Aquino cu Pitagora.

— În sănătatea dumitale, învăţătorule! se aplecă spre el cu aerul

complice celălalt vecin al său, alchimistul Galeotto Sacrobosco, ridicînd cupa. Straşnic i-ai dus de nas, n-am ce zice! Halal alegorie! De primă clasă!

— Unde o vezi?

— Poftim! Iarăşi mă ia aşa! Nu-i frumos, messere! Cu mine ţi-ai găsit să umbli cu şiretlicuri? Slavă Domnului, mă pricep la de-alde astea! N-o să ne dăm pe mîna lor unul pe altul...

Şi bătrînul clipi şmechereşte din ochi.

— Care alegorie, întrebi. Iată care: uscatul e pucioasă, soarele – sare, apele oceanului ce acoperea odinioară creştetele munţilor – argint viu, vlaga zeului Mercur. Vrei să spui că nu-i aşa?

— Ba este! Cum să nu! se porni pe rîs artistul. Mi-ai descifrat-o uimitor, messer Galeotto.

— Ei vezi? Spuneam eu! Mai pricepem şi alde noi cîte unele! Că despre scoici, acelea sînt chiar piatra înţelepţilor, marea taină a alchimiştilor. În compoziţie soarele – sarea, uscatul – pucioasa şi vlaga – Mercur. Într-un cuvînt, dumnezeiasca transformare a metalelor!

Şi ridicînd un deget, bătrînul îşi arcui sprîncenele pîrlite la focul cuptorului alchimic şi pomi să rîdă cu rîsul său blajin şi naiv de copil.

— Iar deştepţilor noştri cu bonete roşii nu le-a dat prin minte! Să bem în sănătatea dumitale messer Leonardo şi întru înflorirea materiei noastre, Alchimia!

— Cu plăcere, messer Galeotto! Văd bine că nimic nu poţi ascunde ochilor dumitale şi-ţi dau cuvîntul că de aici încolo nici n-am s-o mai încerc.

După cină, oaspeţii se retraseră. Rămase numai un cerc restrîns de invitaţi aleşi pe sprinceană care fu poftit de duce în iatacul răcoros şi primitor, unde se serviră fructe şi vinuri.

— Vai ce încîntare! Vai ce încîntare! se extazia donzalla Ermellina. N-aş fi crezut că e atît de amuzant. Recunosc, mă aşteptam la o mare plictiseală. Şi cînd colo, mai drăguţ decît un bal! Cu mare plăcere aş sta să ascult în fiecare zi asemenea dispute. Cum s-au supărat pe Leonardo! Cum au început să ţipe! Păcat că nu l-au lăsat să termine. Aş fi vrut tare mult să ne povestească ceva despre vrăjitoriile sale şi despre necromanţie...

— Nu ştiu dacă-i adevărat, s-ar putea să fie doar o calomnie, rosti un curtean de vază mai bătrîn, dar se spune că Leonardo şi-ar fi alcătuit în minte asemenea păreri eretice pentru că nu crede în Dumnezeu. Dedîndu-se ştiinţelor naturii, socoate că-i mai mare cinstea să fii filozof decît creştin...

— Prostii! hotărî ducele. Îl cunosc. Are o inimă de aur. Numai face pe viteazul, dar la o adică, nu ţi-ar omorî nici o muscă. Spun unii că-i om primejdios. Ei bine, s-au găsit de cine să se teamă! Părinţii inchizitori să ricaneze cît poftesc, nu las pe nimeni să se atingă de Leonardo al meu!

— Şi urmaşii, spuse cu respectuoasă plecăciune Baldassarre Castiglione, un nobil elegant venit la Milano în vizită de la curtea din Urbino, urmaşii vor fi recunoscători alteţei-voastre că le-aţi păstrat un artist atît de neobişnuit, unic în lume, am spune. Păcat totuşi că neglijează arta, îndopîndu-şi mintea cu visuri bizare şi himere monstruoase...

— Aveţi perfectă dreptate, messer Baldassarre, se învoi il Moro. De cîte ori nu i-am spus: zvîrle-ţi la coş filozofia! Ei, dar ştiţi şi dumneavoastră cum sînt artiştii ăştia. N-ai ce le face. Zadarnic le-ai cere-o. Nişte originali!

— Acesta e cuvîntul, alteţă, i se alătură un alt curtean, consulul sării, care de mult pîndea prilejul să înşire o snoavă despre Leonardo. Într-adevăr, originali! Născocesc uneori cîte una, că rămîi trăznit. Deunăzi trec pe la atelierul lui – aveam nevoie de un mic desen alegoric pentru o ladă de zestre, ştiţi, un dar de nuntă. E acasă, zic, meşterul? Nu, a plecat, zice, e foarte ocupat, nu primeşte comenzi. Dar, zic, ce treabă are? Măsoară greutatea aerului. Mă gîndeam că-şi bate joc de mine. Dar nu. Îl întîlnesc mai încolo chiar pe Leonardo. Ascultă, zic, messere, e adevărat că măsori greutatea aerului? Adevărat, zice şi se uită la mine, de parcă aş fi fost slab de minte. Ca să vedeţi! Greutatea aerului! Cum vă place madonnelor? Ştiţi acuma cîţi pfunzi şi cîţi grani are zefirul primăverii?

— Asta încă nu-i nimic, observă un tînăr cameriere cu o înfăţişare stupidă, exprimînd deplina mulţumire de sine. Cît despre mine, auzii c-ar fi inventat o luntre care merge fără vîsle împotriva curentului!

— Fără vîsle? Singură?...

— Da, cu roţi! Prin forţa aburului.

— O luntre cu vîsle! Dumneata vei fi născocit-o acum...

— Vă asigur, madonna Cecilia, pe onoarea mea c-am auzit de la fra Luca Pacioli, care-i văzuse desenul. Leonardo socoate că în abur stă atîta putere, încît el poate pune în mişcare nu numai luntrile, dar şi corăbii mari.

— Ce vă spuneam! Asta-i magia neagră şi necromanţia lui! strigă donzella Ermellina.

— Un original, ce să mai vorbim, încheie ducele cu zîmbet blajin. Şi cu toate acestea, ţin mult la dînsul: e întotdeauna vesel. Cu el nu te plictiseşti niciodată.

VIII

Leonardo mergea agale spre casă pe liniştita stradă a mahalalei Porţilor Vercelline. La marginile drumului păşteau nişte capre şi un băieţaş cu pielea oacheşă, numai zdrenţe, mîna un cîrd de gîşte cu nuiaua. Seara pogora senină. Numai la miazănoapte, deasupra Alpilor nevăzuţi, se îngrămădeau nori grei ca de piatră, cusuţi pe la margini cu aur, iar printre ei scînteia pe cerul palid o stea singuratică.

Şi mergînd aşa şi prefirînd în amintire cele două încercări cărora le fusese martor, cea a minunilor de la Florenţa şi proba ştiinţelor de la Milano, Leonardo îşi spuse că, pe cît erau de diferite, pe atît se asemănau una cu alta, de parcă erau gemene.

O fetiţă de vreo şase ani mînca lipie cu ceapă coaptă, pe scăriţa de piatră lipită de zidul unei căscioare dărăpănate.

Oprindu-se locului, Leonardo o îmbie cu degetul. Fetiţa îl privi întîi cu frică, apoi, încrezîndu-se pesemne în zîmbetul său blajin, zîmbi şi ea şi coborî

scăriţa, călcînd grijuliu cu picioruşele desculţe şi cafenii pe treptele stropite cu lături şi presărate cu coji de ouă şi carapace de raci fierţi.

Artistul scoase atunci o portocală amară, glasată, aurie, pe care o avea învelită în buzunar într-o hîrtie. Dulciuri din acestea se serveau adesea la curte. Leonardo lua din ele şi le purta prin buzunare ca să le dăruiască ştrengarilor în timpul plimbărilor sale.

— De aur! şopti fetiţa. O minge de aur!

— Nu-i minge, ci măr. Gustă şi ai să vezi. E dulce pe dinăuntru. Neîndurîndu-se de frumosul dar, fetiţa îl cerceta cu ochii mari într-o tăcută încîntare.

— Cum te cheamă? o întrebă Leonardo.

— Maia.

— Dar ştii tu Maia, cum s-au dus la pescuit cocoşul, măgarul şi ţapul?

— Nu.

— Vrei să-ţi spun?

Şi cu mîna catifelată, lungă şi subţire ca de femeie, îi mîngîia perişorul mătăsos şi încîlcit.

— Hai colo, să ne aşezăm. Ia stai, mai aveam parcă nişte uscături cu anason. Pentru că, după cîte văd, n-ai să mănînci din mărul de aur.

Şi tocmai se căuta prin buzunare cînd uşa căscioarei se deschise şi în pridvor apăru o femeie tînără. Ea se uită la Leonardo şi la Maia, dădu prietenoasă din cap şi, aşezîndu-se la torcătoare, se apucă de lucru.

După ea ieşi din casă o bătrînă gîrbovă, cu ochii la fel de limpezi ca ai Maiei, probabil bunicuţa ei.

Bătrînica se uită şi ea la Leonardo. Deodată, ca şi cum l-ar fi recunoscut, plesni din palme şi se se aplecă la urechea torcătoarei, şoptindu-i ceva.

— Maia! Maia! Vino repede! strigă tînăra sărind în picioare.

Copila se codea.

— Dar vino odată, netrebnico! Ţi-arăt eu ţie!...

Speriată, Maia urcă scările în fugă. Cînd ajunse sus, bunicuţa îi smulse din mînă mărul poleit şi-l azvîrli peste zid în curtea vecină. Fetiţa plîngea. Însă cînd bătrînica îi şopti ceva arătîndu-l pe Leonardo, copilul se potoli ca prin farmec şi privi cu nespusă groază în ochii ei largi deschişi.

Leonardo le întoarse spatele, îşi plecă fruntea în pămînt şi se îndepărtă cu pas grăbit. Îşi dădea seama că bătrîna îl cunoştea. Auzise pe seme că-i vrăjitor şi se gîndea c-ar putea s-o deoache pe Maia.

Pleca de parcă ar fi fugit, zîmbind vinovat şi, de ruşine, tot mai căuta prin buzunare pesmeţii cu anason, acum inutili.

Mai însingurat se simţise sub privirea acelor ochi de copil, plini de spaimă, decît în faţa mulţimii care, socotindu-l păgîn, vroia să-l ucidă. Şi decît înaintea adunării de învăţaţi care rîdeau de adevărul spuselor sale ca de-o bolmojeală de nebun.

Şi i se părea că e tot atît de departe de oameni pe cît e şi luceafărul serii pe cerul înspăimîntător, dezolant de limpede.

Ajuns acasă, trecu în odaia de lucru şi ea îi păru, aşa, ticsită de cărţi şi aparate zăcînd sub colb, mai sumbră decît o celulă de închisoare. Se aşează la masă, aprinse lumînarea şi, luîndu-şi carnetul, se cufundă în studiul de curînd început asupra legilor mişcării corpurilor pe suprafeţe înclinate.

Matematica, la fel ca muzica, avea darul să-l liniştească. Şi în seara aceea ea dărui inimii sale bucuria de totdeauna.

Cînd termină de calculat, scoase dintr-un sertar secret jurnalul său de zi şi, cu mîna stîngă, folosind scrierea de-a-ndoaselea care putea fi citită numai în oglindă, îşi notă gîndurile pe care i le inspirase proba ştiinţei.

„Aceşti cărturari şi bucheri, învăţăcei de-ai lui Aristotel, aceste ciori împodobite cu pene de păun, căci trîmbiţînd meritele altora, se împăunează cu ele, mă dispreţuiesc pe mine, inventatorul. Aş fi putut să le răspund întocmai precum Marius patricienilor Romei: «împodobindu-vă cu faptele altora, nu vreţi a-mi lăsa mie rodul alor mele».

Experimentatorii naturii se deosebesc de epigonii anticilor tot atît cît şi obiectul de imaginea lui răsfrîntă în oglindă.

Ei cred că eu, nefiind scriitor, n-am dreptul să scriu şi să vorbesc despre ştiinţă, deoarece n-aş şti să-mi exprim clar ideile. Nu-şi dau seama că puterea mea nu stă în cuvînt, ci în experienţa care e dascălul tuturor celor ce au scris vreodată cu cap.

Neştiind şi nedorind să mă refer la cărţile anticilor, mă voi referi totuşi la ceva cu mult mai iubitor de adevăr decît cărţile – la experienţă, învăţătorul tuturor învăţătorilor.”

Făclia răspîndea o lumină ştearsă. Motanul, singurul prieten al nopţilor de nesomn, sărise pe masă şi se freca de mîinile lui torcînd încetişor nepăsător la toate celelalte. Steaua singuratică îşi revărsa raza prin geamurile nespălate, părînd acum şi mai departe, şi mai fără nădejde. Leonardo se uita la ea şi văzu parcă aievea ochii Maiei aţintindu-l cu groază fără margini, dar nu se mai întrista: era din nou senin şi neclintit de tare în singurătatea lui.

Numai în colţişorul cel mai tainic la inimii sale, de care nici el nu ştia, clocotea ca un izvor cald sub pojghiţa de gheaţă o neînţeleasă amărăciune şi parcă remuşcare, ca şi cum ar fi fost într-adevăr vinovat cu ceva faţă de Maia şi încerca să şi-o ierte, dar nu izbutea.

IX

A doua zi de dimineaţă, Leonardo se pregătea să meargă la mănăstirea Santa Maria delle Grazie, ca să lucreze la chipul Domnului.

Mecanicul Astro îl şi aştepta în pridvor cu caietele, pensulele şi cutia de culori. Dar cînd ieşi în curte, meşterul îl zări pe Nastaggio grăjdarul. Ţesăla o iapă sur-rotată sub umbrarul hambarului.

— Ce-i cu Giannino? îl întrebă Leonardo. Giannino era unul din caii

preferaţi.

— Ce să fie? Nimic, răspunse cam în dodii grăjdarul. Numai Şargul şchioapătă.

— Şargul? se necăji Leonardo. De cînd?

— De vreo patru zile.

Şi fără să-l mai ia în seamă pe stăpîn, continuă să tragă cu ţesala pe spinarea calului cu atîta năduf, încît animalul îşi muta greutatea corpului de pe un picior pe altul.

Leonardo voi să-l vadă pe Şarg şi fu condus de Nastaggio în grajd.

Iar cînd Giovanni Beltraffio ieşi în curte, să se spele pe ochi cu apă rece de fîntînă, auzi glasul supărător de piţigăiat, aproape femeiesc al lui Leonardo care ţipa cuprins de una din mîniile ce-l apucau uneori şi de care nimeni nu se temea.

— Spune-mi, beţivanule, cap sec ce eşti, spune-mi, cine te-a pus să îngrijeşti caii la veterinar?

— Cum se poate, messere, să nu îngrijeşti calul bolnav?

— Să îngrijeşti? Şi crezi tu, căpăţînă de catîr, că faci bine calul cu alifia asta puturoasă?

— Nu alifia-i leacul, este o vorbă anume, un descîntec adică! Parcă vă pricepeţi la de-alde astea? De aceea vă supăraţi!

— Du-te-ncolo de aici cu descîntecele tale! Cum să îngrijească nemernicul de hingher animalul dacă nici n-a visat anatomie?

Nastaggio ridică la el ochişorii leneşi îngropaţi în grăsime şi-l aţinti lung pe sub sprîncene.

— Anatomie! îngăimă cu nemărginit dispreţ.

— Ieşi! Afară de aici ticălosule!

Grăjdarul nu clipi. Din îndelunga-i experienţă ştia că după ce i se potoleşte furia de o clipă, stăpînul va veni să-l roage, neştiind cum să-l mai îmbuneze numai să rămînă, căci preţuia în el pe marele cunoscător şi iubitor de cai.

— Gînd la gînd! Tocmai vroiam să vă cer socoteala, spuse el cu nepăsare. Îmi datoraţi leafa pe trei luni. Cît priveşte fînul, n-am nici o vină. Marco nu mi-a dat bani pentru ovăz.

— Asta ce mai e? Cum îndrăzneşte să nu-i dea cînd i-am poruncit?...

Grăjdarul strînse din umeri şi, pufnind, întoarse spatele în semn că n-are ce să mai discute şi se apucă iarăşi de ţesălat cu atîta înverşunare, de parcă voia să-şi verse tot năduful pe spinarea calului.

Giovanni asista la scenă cu o expresie de veselie nelipsită de curiozitate, cu faţa roşie de apa rece pe care o ştergea cu prosopul.

— Ce facem, meştere? Mergem ori ba? se sătură Astro de aşteptare.

— Mai stai, îl rugă meşterul, să-l întrebăm pe Marco dacă-i adevărat ce spune pungaşul asta...

Leonardo intră în casă şi Giovanni îl urmă.

Ca întotdeauna, Marco lucra în atelier îndeplinind întocmai, cu matematică precizie poruncilor învăţătorului. Tocmai măsura cu mica linguriţă de plumb culoarea neagră pentru umbre, verificînd ceva pe o foaie acoperită de cifre. Broboanele de sudoare îi acopereau fruntea, vinele de la gît i se umflaseră şi respira greu, de parcă ar fi cărat un bolovan la deal. Buzele sale bine strînse, spatele gîrbovit, moţul roşu care se învîrtejea cu încăpăţînare şi mîinile mari şi roşii, cu degetele groase, spuneau de la sine că răbdarea şi truda le-nving pe toate.

— A, messer Leonardo! N-aţi plecat încă? Vreţi să verificaţi iute calculul ăsta? Vă rog, mi se pare că m-am încurcat...

— Bine, Marco. Mai tîrziu. Uite ce-am vrut să te-ntreb: e adevărat că nu dai bani pentru ovăzul cailor?

— Adevărat.

— Cum se poate, dragul meu? Doar ţi-am spus, continuă artistul, privind tot mai sfios şi nehotărît obrazul sever al chelarului casei sale. Doar îţi spusesem. Marco, să-i dai neapărat bani, să cumpere ovăz pentru cai. Ai uitat?...

— N-am uitat. Nu sînt bani.

— Ei vezi? Ştiam eu, iarăşi n-avem bani! Ascultă, Marco, judecă şi tu, pot trăi caii fără ovăz

Marco nu răspunse, zvîrli numai cît colo penelul.

Giovanni nu scăpă din ochi cum li se schimbă expresiile: acum învăţătorul semăna a ucenic, iar ucenicul a învăţător.

— Ascultă, meştere, rosti deodată Marco, m-ai rugat să iau asupra mea grija gospodăriei, ca să nu te rup de la treabă cu asemenea fleacuri. Atunci de ce o iei de la capăt?

— Marco! exclamă cu reproş Leonardo. Marco! numai săptămîna ce-a trecut ţi-am dat treizeci de florini...

— Treizeci de florini! Scade din ei patru, datoria la Pacioli, doi i-am dat cerşetorului de Galeotto Sacrobosco, cinci gîdelui care fură cadavrele din spînzurători pentru anatomia dumitale, trei pentru geamuri şi reparatul sobelor în seră, unde ţii năpîrcile şi peştii, şase ducaţi imperiali în cap pentru dracul ăla vărgat...

— Girafa, vrei să spui.

— Da, da. Noi n-avem ce mînca, dar îndopăm blestematele de jigodii. Şi totuna, orice-i faci, are să crăpe...

— Nu-i nimic Marco, las să crăpe, observă cu blîndeţe Leonardo, am s-o împăiez. Are la gît nişte vertebre foarte interesante...

— Poftim! Vertebre! Of, meştere, meştere, de n-ar fi trăsnăile astea ale dumitale – caii, cadavrele, girafele, peştii şi alte asemenea jigodii, am duce-o împărăteşte şi nu ne-am mai ploconi la nimeni. Oare nu ni-i de ajuns pîinea cea de toate zilele?...

— Pîinea cea de toate zilele! Ca şi cum aş cere pentru mine altceva

decît această pîine de toate zilele! Ştiu eu c-ai fi încîntat să vezi crăpînd toate animalele mele adunate cu atîta trudă, plătite cu atîţi bani şi atît de necesare mie, cum nici nu-ţi poţi închipui. Atîta vrei, Marco, să fie cum ţi-a căşunat!...

Obidă şi ciudă neputincioasă se desluşeau în vocea învăţătorului.

Cu ochii plecaţi, Maco tăcea mohorît.

— Oare ce-i asta? urmă Leonardo. Ce-o să fie, mă-ntreb, cu noi, a, Marco? Ovăz nu-i? Ce-i glumă? Unde am ajuns! Niciodată n-am fost într-un impas ca acesta!...

— Ba am mai fost şi vom mai fi, obiectă Marco. Cum ai vrea dumneata să fie, meştere? De un an şi mai bine n-am căpătat un bănuţ de la duce. În fiecare zi Ambrogio da Fenara îţi făgăduieşte: mîine şi iarăşi mîine, dar se vede că-şi bate joc de dumneata...

— Îşi bate joc de mine? strigă Leonardo. Las că-i arăt eu lui cum să-şi bată joc de mine! Am să-l pîrăsc la duce, asta-i fac! I-o plătesc eu ticălosului, de-o să mă pomenească! Aibă parte de-un Paşte fără noroc, blestematul!

Marco se mulţumi să dea din mînă, vrînd să spună că dacă e de plătit, nu Leonardo îi va plăti vistiernicului curţii, ci taman pe dos.

— Lasă asta, meştere, zău lasă! îngăimă el şi trăsăturile sale aspre, colţuroase se îmblînziră ca prin farmec, iar pe chip i se întipări o expresie de bunătate, de tandreţe protectoare. Milostiv e Domnul, ne-om descurca şi de astă dată. Şi dacă vrei dumneata cu tot dinadinsul, fac eu ce-oi face ca să ajungă şi de ovăz pentru cai...

Ştia că pentru asta va trebui să sacrifice o parte din banii pe care îi trimitea mamei sale bătrîne şi bolnave.

— Parcă de ovăz e vorba? se tîngui Leonardo căzînd istovit pe scaun.

Clipea mărunt, strîngînd pleoapele, ca în bătaia unui vînt subţire.

— Ascultă, Marco... Ştii, încă nu ţi-am spus... Luna viitoare o să am neapărat nevoie de optzeci de ducaţi, pentru că m-am împrumutat, ştii... Ia nu te mai uita cu ochii ăştia la mine...

— De la cine, meştere?

— De la cămătarul Arnoldo.

Marco plesni din palme disperat. Moţul roşu de pe frunte îi tremura de enervare.

— Auzi, de la cămătarul Arnoldo! Ce să zic, mi-ai făcut-o, meştere! Eşti bun de felicitat. Ştii dumneata ce bestie e ăsta? Mai rău ca un jidov sau un maur, măcar că-i creştin! Nu se teme de Dumnezeu. Of, învăţătorule, învăţătorule, ce-ai făcut! Cum de nu mi-ai spus şi mie...

Leonardo plecă fruntea în pămînt.

— Aveam o cumplită nevoie de bani, Marco. Să nu te superi... Şi adăugă cu teamă şi jale după cîteva clipe de tăcere:

— Adă, Marco socotelile. Poate o să născocim ceva... Marco era convins că nu vor putea născoci nimic, dar pentru că pe meşter nu-l linişteai decît epuizînd tulburarea-i stîrnită din senin, aşa trecătoare cum era, plecă supus

să aducă socotelile.

Leonardo se crispă ca de durere văzînd de departe binecunoscutul registru gros în coperţi verzi. Îl privea cum priveşti propria-ţi rană deschisă.

Se cufundară amîndoi în socoteli în care marele matematician făcea greşeli de adunare şi scădere. Din cînd în cînd îşi amintea de vreun cont pentru cîteva mii de ducaţi rătăciţi, îl căuta scotocind prin casete, sertare, maldăre de documente, găsind în locul lui note mărunte, de cîţiva bănuţi, care nu mai erau necesare, dar pe care le transcrisese grijuliu cu mîna lui, ca, de pildă, aceea pentru pelerina lui Salaino:

Brocart de argint	15	lire	4	soldi
Catifea roşie pentru garnitură	9	”	4	”
Şiret			9	”
Nasturi			12	”

Şi se înfuria şi le rupea aruncînd bucăţelele sub masă.

Giovanni urmărea cu atenţie jocul slăbiciunilor omeneşti aşternut pe chipul învăţătorului său şi amintindu-şi cuvintele unuia dintre admiratorii lui Leonardo, care spunea că „Noul Hermes Trismegistos s-a contopit într-însul cu noul titan Prometeu”, zîmbea spunîndu-şi în gînd:

„Iată-l, nu e nici zeu, nici titan, ci om ca noi toţi. Oare de ce m-am temut de el atîta? Bietul, dragul de el!”

X

Trecură două zile şi se întîmplase ceea ce prevăzuse Marco: meşterul uită cu desăvîrşire de socotelile băneşti, parcă nici n-ar fi fost vorba vreodată. Şi chiar a doua zi îi ceru cu nonşalanţă trei florini, ca să cumpere o fosilă. Lui Marco nu-i veni să-l amărască refuzîndu-l şi-i dădu trei florini din banii proprii, puşi deoparte pentru maică-sa.

Vistiernicul Ambrogio tot nu-i plătise încă leafa lui Leonardo, în ciuda tuturor rugăminţilor. În perioada aceea însuşi il Moro ducea lipsă de bani din cauza uriaşelor cheltuieli de pregătire pentru războiul cu Franţa.

Leonardo se împrumută de la te miri cine, pînă şi de la ucenicii săi.

Ducele nu-i îngăduia să termine nici măcar monumentul lui Sforza. Totul era gata! Statuia modelată în lut, forma, avînd şi un schelet metalic înăuntru, opritoarea pentru metalul topit, creuzetul, cuptorul propriu-zis. Dar cînd artistul prezentă nota pentru bronz, il Moro se sperie. Mai mult, se mînie chiar şi refuză să-l vadă.

Pe la 20 noiembrie anul de graţie 1498, pe vremea cînd ajunsese într-o sărăcie lucie, Leonardo, nemaiputînd îndura lipsurile, scrise ducelui. Printre hîrtiile rămase de la el se află şi bruionul acestei scrisori, o înşirare de fraze şchioape şi neterminate, fără legătură între ele, asemănătoare cu bolmojeala

unui om copleşit de ruşine, care nu ştie a cerşi:

„Signore, ştiind că mintea Alteţei-Voastre e preocupată de treburi cu mult mai importante, dar în acelaşi timp temîndu-mă că tăcerea mea să nu stîrnească mînia Preamilostivului meu Protector, îndrăznesc a Vă aminti de micile mele nevoi şi de artele condamnate la tăcere...

... De doi ani nu am primit leafa...

... Alte persoane care se află în slujba Alteţei-Voastre, avînd venituri lăturalnice, pot aştepta, însă eu cu arta mea, pe care, altminteri aş părăsi-o pentru o treabă mai avantajoasă...

... Viaţa mea este la dispoziţia Alteţei-Voastre, sînt oricînd gata să mă spun...

... Despre *Colos* nu pomenesc nimic, deoarece cunosc vitregia vremurilor...

... Mă doare în suflet că, nevoit să-mi cîştig hrana, mă văd silit să las în părăsire pictura şi să mă ocup de fleacuri. A trebuit să hrănesc 6 oameni timp de 56 luni, şi asta numai cu 50 ducaţi...

... Mă întreb cu nedumerire în ce domeniu mi-aş putea folosi forţele...

... La glorie să-mi fie gîndul sau la pîinea cea de toate zilele?...”

XI

Într-o seară de noiembrie, după o zi de griji şi alergătură întîi pe la generosul dregător al curţii Gaspare Visconti, apoi pe la cămătarul Arnoldo şi gîdele care cerea bani pentru cele două cadavre de gravide, ameninţînd că dacă nu i le plăteşte îl va denunţa pe meşter Sfintei Inchiziţii, Leonardo se întoarse acasă mort de oboseală. Trecu în primul rînd pe la bucătărie, să-şi usuce hainele, pe urmă, luînd cheia de la Astro, se îndreptă spre odaia de lucru, cînd auzi deodată glasuri.

„Uşile sînt încuiate, se gîndi el. Ce să însemne asta? Nu cumva au dat hoţii?”

Dar plecîndu-şi urechea, recunoscu vocile învăţăceilor Giovanni şi Cesare. Scotoceau, pesemne, prin hîrtiile sale secrete pe care nu le arătase niciodată nimănui. Vru să deschidă uşa şi să intre, dar închipuindu-şi cu ce ochi îl vor privi cei surprinşi asupra faptei, i se făcu ruşine de ruşinea lor. Pe vîrfuri, roşu la faţă, se furişă de lîngă uşă, uitîndu-se înapoi ca un hoţ şi, abia cînd trecu de uşa atelierului, la celălalt capăt al lui, strigă cu voce prefăcut de tare, aşa fel ca să fie auzit neîndoielnic:

— Astro! Dă-mi făclia! Astro! Unde, Doamne, iartă-mă, v-aţi ascuns cu toţii, de parcă aţi intrat în pămînt?! Andrea, Marco, Giovanni, Cesare!

Vocile din odaia de lucru tăcură. Se auzi un zăngănit, căzuse probabil un obiect de sticlă şi se sparse. Bufni canatul ferestrei. Dar Leonardo tot nu se hotăra să intre, tot mai asculta. În suflet n-avea ură sau amărăciune, doar plictiseală şi dezgust.

Într-adevăr, nu se înşela, Giovanni şi Cesare se furişaseră pe fereastră şi-i scotoceau prin sertarele mesei, răsfoiau documentele secrete, desenele, jurnalele sale.

Beltraffio, palid la faţă ca un mort, ţinea oglinda, iar Cesare, aplecîndu-se, descifra în oglindă scrisul de-a-ndoaselea al lui Leonardo!

„Laude del Sole” – „Laudă Soarelui”. „Nu pot să-i iert lui Epicur afirmaţia că soarele a atît de mare pe cît pare şi mă mir de Socrate, care umileşte falnicul astru, spunînd că nu este decît o piatră incandescentă. Mult aş fi vrut să am la îndemînă cuvinte de-ajuns de tari, pentru a-i condamna pe cei care venerează Omul în locul Soarelui...”

— Trec peste ele? întrebă Cesare.

— Nu, murmură Giovanni. Te rog, citeşte totul pînă la capăt.

— „Cei care se închină zeilor cu chip omenesc, urmă Cesare, se înşală amarnic, căci omul, de-ar fi cît globul terestru, tot ar părea mai mic decît cea mai neînsemnată planetă, cît un punct abia însemnat în univers. Pe lîngă asta, oamenii sînt toţi hărăziţi descompunerii...”

— Ciudat! se miră Cesare. Cum o fi cu putinţă? I se închină Soarelui, iar Cel care cu moartea pre moarte a călcat parcă nici n-a fost vreodată!...

Întoarse pagina.

— Iată încă ceva. Ascultă: „În toate colţurile Europei oamenii vor deplînge moartea celui care s-a stins în Asia”. Înţelegi?

— Nu, şopti Giovanni.

— Vinerea mare, îi explică Cesare...

— „O, matematicienilor, citi mai departe Cesare, revărsaţi odată lumina asupra acestei demenţe. Spiritul nu poate exista fără trup, dar acolo unde nu-i trup, sînge, oase, limbă, muşchi, nu poate fi nici glas, nici mişcare...”

— Aici nu mai pot descifra. A şters. Dar să-ţi citesc sfîrşitul: „Cît priveşte toate celelalte definiţii ale spiritului, le voi lăsa în seama sfinţilor părinţi, învăţători ai poporului, care cunosc din inspiraţie divină tainele naturii...” Hm, să fi căzut peticul ăsta în mîna sfinţilor părinţi inchizitori, nu i-ar fi fost moale lui messer Leonardo... Dar iată, încă o prorocire: „Nefăcînd nimic, dispreţuind sărăcia şi munca, oamenii vor trăi în lux, în clădiri asemănătoare cu palatele, însuşindu-şi comori văzute cu preţul nevăzutelor şi susţinînd că aceasta ar fi calea cea mai plăcută lui Dumnezeu”. Desigur, indulgenţele! se dumeri Cesare. Poftim, calcă pe urmele lui Savonarola! Asta-i piatră în grădina papei... „Morţii de un mileniu vor hrăni pe cei vii”... Asta n-o mai pricep. Prea-i încurcată... Deşi, stai... da, da, desigur! Morţii de un mileniu sînt sfinţii şi martirii, şi în numele lor călugării adună banii... „Au să vorbească celor ce, avînd urechi, nu aud, şi au să aprindă candela înaintea celor ce, avînd ochi, nu văd...” Astea-s icoanele.

„Femeile vor mărturisi bărbaţilor toate poftele lor trupeşti, toate tainicele fapte ruşinoase.” – Asta-i spovedania. Cum îţi place, Giovanni? Uimitor om, nu-i aşa? Îţi dai seama pentru cine născoceşte aceste ghicitori? Şi vezi, nu găseşti aici adevărată ură, nu. Doar ştrengărie şi joacă. O joacă de-a sacrilegiul!... Întorcînd cîteva pagini, mai citi:

— „Mulţi, făcînd negoţ cu false minuni, înşală gloata neştiutoare, iar pe

cei care dezvăluie înşelăciunile lor îi trimit la moarte...” O aluzie la încercarea focului a fratelui Girolamo şi la cunoaşterea care distruge credinţa în minuni.

Şi Cesare puse deoparte caietul.

— Tot nu-ţi ajunge? Mai vrei dovezi? îl privi el lung pe Giovanni. Mi se pare că-i limpede, nu?...

Beltraffio clătină din cap.

— Nu, Cesare, tot nu-i limpede... Dacă am găsi un loc unde spune de-a dreptul...

— De-a dreptul? Nu, frate, nu te aştepta la aşa ceva. Ar fi împotriva însăşi naturii sale. În toate e pe din două, în toate se codeşte, şovăie şi se ascunde după şiretlic la fel ca o femeie. Nu în zadar îi plac ghicitorile. Şi prinde-l dacă poţi! Cu toate că nici el nu se cunoaşte. E taina cea mare pentru el însuşi!

„Are dreptate Cesare, îşi spunea Giovanni. Prefer sacrilegiul făţiş acestor batjocuri şi acestor zîmbete în doi peri, ca al lui Toma Necredinciosul punînd degetul pe rana lui Isus...”

Cesare îi mai arătă un desen în creion portocaliu pe hîrtie albastră – mic, pierdut printre crochiuri de maşini şi calcule. Înfăţişa pe Fecioara Maria cu pruncul în braţe în pustie. Aşezată pe o piatră, Maica Domnului desena pe nisip triunghiuri, cercuri şi alte figuri, predînd fiului ei geometria, care-i izvorul tuturor ştiinţelor.

Giovanni privi multă vreme ciudatul desen. Apoi, vrînd să ştie ce-i scris pe frontispiciul lui, apropie oglinda. Dar Cesare nu apucă să descifreze decît primele trei cuvinte: „necesitatea, eterna învăţătoare...”, cînd îl auzi pe Leonardo strigînd din atelier:

— Astro! Dă-mi făclia! Astro! Unde, Doamne, iartă-mă, v-aţi ascuns cu toţii, de parca aţi intrat în pămînt? Andrea, Marco, Giovanni, Cesare!

Giovanni tresări, alb ca varul, scăpă oglinda şi ea se sparse.

— Semn rău! rîse Cesare.

Ca nişte hoţi prinşi asupra faptei, se grăbiră să vîre hîrtiile în sertar, adunară de jos cioburile şi, deschizînd fereastra, coborîră de pe pervaz în curte, agăţîndu-se de burlan şi de vrejurile groase ale viţei-de-vie care se căţărau pe pereţi casei. Din grabă, Cesare alunecă şi căzu, mai-mai să-şi scrîntească piciorul.

XII

În seara aceea Leonardo nu-şi găsi alinarea în matematică. Cînd se preumbla prin odaie, cînd se aşeza la loc, începea cîte un desen şi numaidecît îl lăsa. Sufletul îi era plin de o vagă nelinişte, ca şi cum ar fi trebuit să ia o hotărîre şi nu găsea în el puterea. Se întorcea mereu cu gîndul la Giovanni.

Îşi amintea cum fugise la Savonarola, apoi se întorsese aici. Un timp s-a mai liniştit şi s-a dedicat cu totul artei. De la nefericita de încercare a focului

însă şi mai ales de cînd s-a răspîndit la Milano vestea pieirii proroculuí, arăta prăpădit de tot, pierdut cu desăvîrşire.

Leonardo îl vedea cum suferă şi vrea, dar nu izbuteşte să-l părăsească. Îşi dădea seama ce luptă se dă în inima ucenicului, o inimă prea mare pentru a nu simţi şi prea slabă pentru a-şi învinge propriile contradicţii. Uneori i se părea că e dator să-l respingă şi să-l alunge, spre a-l salva, dar nu găsea în el destulă putere.

„Dac-aş şti cu ce să-l ajut!” îşi spunea artistul.

Şi deodată rîse cu un rîs amar.

„L-am deocheat şi l-am vătămat, pesemne! Au dreptate oamenii cînd se feresc de mine...”

Urcă treptele înalte ale scării cufundate în întuneric, bătu la uşă şi cînd văzu că nu i se deschide, o întredeschise.

În strîmta chilioară domnea semiîntunericul. Se auzea ploaia bătînd darabana în acoperiş şi foşnetul vîntului toamnei. Sîmburele de lumină din candelă pîlpîia molcom în colţul de sub chipul Madonnei. Un crucifix negru atîrna în peretele alb. Beltraffio, îmbrăcat, zăcea în pat făcut covrig, ca un copil bolnav, cu genunchii la gură şi obrazul îngropat în pernă.

— Giovanni, dormi? murmură învăţătorul.

Beltraffio sări în sus, scoase un strigăt slab şi cu braţele întinse înainte se uită la Leonardo cu nişte ochi de nebun larg deschişi, plini de o nemărginită groază, aceeaşi din privirile Maiei.

— Ce-i cu tine Giovanni? Eu sînt...

Venindu-şi în fire, Beltraffio îşi petrecu palma peste ochi.

— Dumneata, messer Leonardo... Mi se păruse că... Am avut un vis îngrozitor...

— *Dumneata* eşti, mai spuse privindu-l ţintă pe sub sprîncene, ca şi cum s-ar mai fi îndoit.

Leonardo se aşează lîngă el pe marginea patului şi-i puse mîna pe frunte.

— Ai fierbinţeală. De ce nu mi-ai spus că eşti bolnav?

Giovanni dădu să-i întoarcă spatele, deodată i se uită iarăşi în ochi, colţurile buzelor i se lăsară în jos şi, adunînd mîinile a rugă, şopti:

— Alungă-mă, învăţătorule! Nu sînt în stare să plec singur... dar nici nu pot rămîne... pentru că sînt un ticălos faţă de dumneata... un trădător!...

Învăţătorul îl îmbrăţişă şi-l strînse la piept.

— Ce ai, băieţaşul meu? Dumnezeu cu tine! Crezi că nu văd că te torturezi? Dacă-ţi închipui că eşti vinovat cu ceva faţă de mine, te iert din toată inima, poate şi tu mă vei ierta cîndva...

Giovanni ridică la el în tăcere ochii mari, miraţi şi deodată, într-un elan nestăpînit de duioşie, i se pitula la piept şi-şi ascunse obrazul în barba lui moale ca mătasea.

— Dacă am să plec cîndva, îngăimă printre suspinele ce-i cutremurau

tot trupul, dacă am să plec cîndva de la tine, învăţătorule, să nu crezi că nu te iubesc! Nici eu nu ştiu ce-i cu mine... Am nişte gînduri înspăimîntătoare, parc-aş înnebuni... M-a părăsit Dumnezeu... Ah, dar să nu... Crede-mă, te iubesc mai mult ca orice pe lume, mai mult decît pe părintele meu, fra Benedetto! Nimeni n-are să te iubească atît cît te iubesc eu!...

Cu surîs molcom, Leonardo îl mîngîia pe cap, pe obrajii uzi de lacrimi şi-l consola ca pe un copil:

— Hai, taci, taci, nu mai plînge! Parcă nu ştiu că mă iubeşti, bietul meu băieţaş, prostuţule...

Şi adăugă:

— Pesemne că iar ţi-a îndrugat Cesare neghiobii? De ce-l mai asculţi? E un băiat inteligent şi... mă iubeşte, bietul de el, deşi crede că mă urăşte. Multe nu le înţelege.

Giovanni se potoli deodată, încetă să mai plîngă şi, cătînd cercetător în ochii învăţătorului, clătină din cap:

— Nu... Nu Cesare... Eu... spuse rar, ca şi cum îi venea greu să pronunţe cuvintele. Şi nici eu. *El...*

— Care el? întrebă învăţătorul.

Giovanni i se strînse mai tare la piept, cu ochii iarăşi măriţi de groază.

— Nu trebuie, murmură abia auzit, te rog... nu trebuie despre *El...*

Şi Leonardo simţi cum tremură în braţele sale.

— Ascultă, copilul meu, rosti el cu tonul acela sever şi duios, puţin prefăcut, cu care doctorii vorbesc bolnavilor, văd că ai ceva pe suflet. Trebuie să-mi spui tot. Vreau să ştiu, Giovanni, auzi? Ai să te simţi şi tu uşurat. Şi după o clipă de gîndire, mai întrebă o dată:

— Despre cine ai vorbit acum?

Giovanni aruncă înapoi o privire temătoare şi, lipind gura de urechea lui Leonardo, şopti gîfîind:

— Despre al doilea eu...

— Al doilea eu? Ce înseamnă asta? L-ai văzut în vis?

— Aievea...

Leonardo îl privi lung şi timp de o clipă avu impresia că Giovanni tot mai delirează.

— Doar n-ai fost aici la mine acum trei zile, adică marţi noaptea, nu-i aşa?

— N-am fost. Dar ce, nu mai ţii minte?

— Ba da, cum să nu... Ei vezi, învăţătorule, acum, va să zică, în mod sigur a fost *El.*

— De unde ai scos că am un alt eu? Cum s-a întîmplat? Simţea instinctiv că Giovanni doreşte să i-o spună şi nădăjduia că mărturisirea o să-l facă să se simtă uşurat.

— Cum s-a întîmplat? Iată cum. A venit *El* la mine aşa cum ai venit tu

astăzi, exact la ora asta, s-a aşezat şi *El* pe marginea patului, cum te-ai aşezat tu acum, şi a vorbit şi a făcut totul ca tine. Şi faţa o avea la fel ca a ta, numai văzută în oglindă. Atîta doar că *El* nu-i stîngaci. Şi m-am gîndit numaidecît că pesemne nu eşti tu. Şi el ştia că mă gîndesc, dar nu se arăta. S-a prefăcut că noi doi nu ştim nimic. Numai plecînd s-a întors spre mine şi mi-a spus: „Ascultă, Giovanni, l-ai văzut vreodată pe celălalt eu al meu? Dacă ai să-l vezi, nu te teme!” Şi atunci am înţeles...

— Şi tot mai crezi, Giovanni?

— Cum să nu cred dacă l-am văzut cum te văd pe tine, învăţătorule? Şi a vorbit cu mine...

— Despre ce?

Giovanni îşi acoperi faţa cu mîinile.

— Mai bine spune, altfel ai să stai să te gîndeşti şi ai să te chinui, rosti Leonardo.

— Lucruri urîte, murmură Beltraffio cu rugă şi deznădejde în privirile aţintite în ochii săi. Îngrozitoare! Zicea că pe lume nu e decît mecanica, totul e ca păianjenul acela îngrozitor cu labele rotitoare pe care *El...* adică nu *El,* tu l-ai inventat...

— Ce fel de păianjen? Ah, da, da, ţin minte. Ai văzut la mine desenul unei maşini de război..

— Şi mai spunea, continuă Giovanni, că ceea ce înţeleg oamenii prin Dumnezeu este veşnica forţă care pune în mişcare Păianjenul acela cumplit cu labele de fier însîngerate, şi că Lui nu-i pasă dacă e adevăr sau minciună, bine sau rău, viaţă sau moarte. Şi degeaba l-ai implora, fiindcă *El* e ca matematica: doi ori doi nu pot face cinci...

— Bine, bine. Nu te mai tortura. Ajunge. Acuma ştiu...

— Nu învăţătorule, mai stai, încă nu ştii tot. Ascultă numai! Spuneai că şi Isus zadarnic a coborît pe pămînt, a murit şi n-a înviat, cu moartea pre moarte n-a călcat, ci a putrezit în sicriu. Şi cînd a spus asta, am început să plîng. Şi i s-a făcut milă de mine şi a vrut să mă împace: „Nu plînge, zice, bietul meu băieţaş, prostuţule, nu există Isus, dar există iubirea. Iubirea cea mare este fiica cunoaşterii celei mari; cine ştie tot acela iubeşte tot.” Vezi? Tot cu vorbele tale, cu vorbele tale! „Înainte, zice, iubirea venea din slăbiciune, minune, neştiinţă, acum vine din putere, adevăr şi cunoaştere, căci Şarpele n-a minţit: gustaţi din rodul Pomului Cunoaşterii şi veţi fi ca zeii.” Şi după aceste cuvinte am înţeles că vine de la diavol, şi l-am blestemat, şi a plecat, dar a spus că se întoarce...

Leonardo îl asculta cu nespusă curiozitate, ca şi cum n-ar mai fi plecat urechea la delirul unui bolnav. Simţea privirea lui Giovanni, acum calmă, pătrunzîndu-i pînă în străfundul cel mai tainic al inimii.

— Şi mai înspăimîntător... şoptea ucenicul, îndepărtîndu-se de învăţător cu o mişcare înceată şi privindu-l cu o privire imobilă şi străpungătoare drept în lumina ochilor, şi mai respingătoare ca toate era că, spunînd acestea, zîmbea, da, da, zîmbea... exact aşa cum... zîmbeşti tu acum!...

Deodată obrajii lui Giovanni se făcură albi ca varul, gura i se schimonosi şi, respingîndu-l pe Leonardo, scoase un strigăt sălbatic de

nebun:

— Tu... tu... iarăşi! Te-ai prefăcut... În numele Tatălui... piei, piei Satană! Dispari, blestematule...

Învăţătorul se ridică şi spuse aţintindu-l cu ochii autoritari:

— Dumnezeu cu tine, Giovanni! Văd că, într-adevăr, e mai bine să pleci de la mine. Ţii minte cum spune Sfînta Scriptură: cel ce se teme, nu-i desăvîrşit în iubire. Dacă tu m-ai iubi cu o iubire desăvîrşită, nu te-ai teme de mine, ci ai înţelege că toate astea sînt delir şi nebunie, că nu sînt aşa cum mă cred oamenii, că n-am un alt eu, că eu cred în Isus, Mîntuitorul meu, poate mai mult decît cei care îmi zic slugă a lui Anticrist. Iartă-mă, Giovanni! Dumnezeu să te aibă în paza lui! Şi nu te teme, al doilea eu al lui Leonardo n-o să se mai întoarcă niciodată...

Vocea lui fără urmă de mînie tremură de o nesfîrşită tristeţe. Se ridică să plece.

„Aşa să fie? I-am spus adevărul?” se întrebă. Şi în această clipă simţi că minciuna era necesară şi era gata să mintă ca să-l salveze.

Beltraffio căzu în genunchi şi-l implora pe învăţător, sărutîndu-i mîinile:

— Nu, nu, nu mai fac... Ştiu că-i nebunie... Te cred... Vei vedea c-am să alung gîndurile astea cumplite din mine... numai iartă-mă şi nu mă mai părăsi!

Leonardo îl privi cu o milă cu neputinţă de zugrăvit şi, aplecîndu-se, îl sărută pe frunte.

— Dar bagă de seamă, Giovanni, nu uita că mi-ai făgăduit... Iar acum, adăugă el pe tonul calm de toate zilele, să mergem jos cît mai repede. La tine-i frig. N-am să te las să mai dormi aici pînă nu te îndrepţi definitiv. Tocmai am ceva urgent de lucru, aşa că ai să mă ajuţi.

XIII

Îl duse în dormitorul său de lîngă atelier, drese focul în cămin şi cînd flăcările prinseră a trosni vesel, aşa încît, luminată de reflexele lor, odaia arăta mai primitoare, îl rugă să-i pregătească scîndura pentru un tablou.

Nădăjduia că munca o să-l distragă pe bolnav.

Aşa se şi întîmplă. Puţin cîte puţin Giovanni prinse interes pentru ceea ce făcea şi-i ajuta meşterului să îmbibe scîndura cu soluţia otrăvitoare care fereşte lemnul de cari – rachiu amestecat cu arsenic sulfuros şi sublimat. Lucra atît de concentrat, ca şi cum ar fi fost treaba cea mai interesantă şi mai importantă din lume. Pe urmă se apucară amîndoi să aştearnă primul strat de grund, umplînd găurile şi crestăturile cu alabastru, cu lac de chiparos şi mastic, netezind asperităţile cu o răzuitoare de fier. Treaba mergea strună, sporea şi, ca de obicei, părea un joc în mîinile lui Leonardo. În acelaşi timp el îi dădea sfaturi lui Giovanni şi-l învăţa cum să lege pensulele, de la cele mai groase şi aspre din păr de porc, montate în plumb, pînă la cele mai subţiri şi moi din păr de veveriţă prins într-o pană de gîscă; sau cum, prin adăugirea acetatului de cupru veneţian şi a ocrului să facă aşa

fel ca soluţia de îmbibat să se zvînte mai repede.

În odaie se răspîndea mirosul proaspăt şi uşor volatil de terebentină şi mastic, care amintea de muncă. Giovanni îmbiba scîndura cu ulei de in cald, frecînd-o cu piele de căprioară. Se încălzise. Temperatura îi scăzuse complet.

Se opri o clipă, ca să-şi tragă răsuflarea şi întoarse către învăţătorul său un obraz rumenit de efort.

— Haide, dă-i zor, nu pierde vremea! îl îmbie Leonardo. Dacă se răceşte uleiul nu mai intră în lemn.

Şi arcuindu-şi spinarea, cu buzele strînse, Giovanni desfăcu mai zdravăn picioarele şi se apucă să frece scîndura cu o nouă rîvnă.

— Cum te simţi? îl întrebă Leonardo.

— Bine, zîmbi Giovanni vesel.

Se adunară şi alţi ucenici de-ai lui Leonardo în acest colţişor primitor, lîngă tradiţionalul cămin lombard din cărămidă, negru pe dinăuntru de funingine catifelată, în hogeagul căruia ţi-era mai mare dragul să asculţi hăulitul vîntului şi ropotul ploii. Venise Andrea Salaino, rebegit, dar vesel ca totdeauna şi lipsit de griji, apoi ciclopul fierar Zoroastro da Peretola, Jacopo şi Marco d’Oggiono. Numai Cesare da Sesto lipsea ca de obicei din cercul lor prietenesc.

Punînd deoparte scîndura să se usuce, Leonardo le arătă un mijloc de a extrage cel mai curat ulei pentru culori. Fu adusă o tipsie mare de lut, unde, într-o zeamă albicioasă, era sedimentată pasta de nuci, spălată în şase ape curate. Deasupra plutea un strat gros de ulei auriu ca chihlimbarul. Meşterul răsuci lungi şomoioage de bumbac asemănătoare cu fitilurile de candelă şi le înmuie la un capăt în tipsie, celălalt sprijinindu-l într-o pîlnie pusă în gura unui vas de sticlă. Uleiul se îmbiba în bumbac şi picurau în vasul de sticlă stropi aurii şi transparenţi.

— Priviţi ce transparent! se minuna Marco. La mine iese tulbure, oricît aş strecura.

— Probabil că nu cureţi nucile de pieliţa de deasupra, observă Leonardo. Ea iese deasupra şi întunecă culorile din tablou.

— Aţi auzit? triumfa Marco. Cea mai grandioasă operă de artă poate fi nimicită de porcăria asta de pieliţă! Şi voi rîdeţi de mine cînd vă spun că regulile trebuiesc respectate cu precizie matematică...

Urmărind cu atenţie felul de preparare a uleiului, ucenicii nu pregetau să flecărească şi să se zbenguie, ţinîndu-se de şotii şi, deşi ceasul era tîrziu, nimănui nu-i era somn şi tot mai puneau lemne pe foc, neluînd în seamă bombăneala lui Marco, care tremura pentru orice aşchie. Şi aşa cum se întîmplă adesea la petreceri din astea tîrzii, pe toţi îi apucase o veselie nestăpînită.

— Hai să ne spunem basme! propuse Salaino şi povesti cel dintîi istoria cu preotul care în sîmbăta mare, umblînd din casă în casă cu sfeştania, intră în atelierul unui pictor şi-i stropi cu aghiasmă tablourile. „De ce ai făcut asta?” întrebă pictorul. „Pentru că-ţi doresc binele, căci scrisu-s-a în Scripturi: „şi vi se va da însutit pentru binele făcut.” Pictorul nu spuse nimic, dar cînd pater ieşi, îl pîndi la fereastră şi-i turnă o găleată de apă rece în cap,

strigîndu-i: „Iată că ţi s-a dat însutit pentru binele pe care mi l-ai făcut stricîndu-mi tablourile.”

Poveştile şi născocirile curseră şuvoi, una mai năzdrăvană decît alta. Toţi făceau haz, şi mai ales Leonardo.

Lui Giovanni îi plăcea mult să-l privească rîzînd. Ochii i se îngustau ca nişte crăpături, obrazul căpăta o expresie de candoare copilărească şi, clătinînd din cap şi ştergînd lacrimile care-i curgeau pe obraji, rîdea cu un rîs subţire, ciudat pentru un om de statura lui şi cu un trup voinic, în care răsunau aceleaşi note ascuţite, feminine, ca şi strigătele sale de mînie.

Pe la miezul nopţii îi apucă foamea. Nu puteau să se urce în pat fără să ia o gustare, mai ales că şi de la cină se sculaseră mai mult flămînzi decît sătui, căci Marco îi ţinea din scurt.

Astro aduse tot ce găsi în cămară, nişte resturi de şuncă şi de brînză, vreo patruzeci de măsline şi un codru de pîine. Vin nu găsi însă.

— Ai aplecat bine butoiul? întrebară colegii.

— Pe toate părţile, oameni buni, dar n-a curs nici strop.

— Ah, Marco, Marco, ce faci cu noi, Marco? Cum o să luăm masa acum fără vin?

— Ce-i tot daţi voi cu Marco şi Marco? Eu sînt de vină că nu-s bani?

— Bani sînt şi o să fie şi vin! strigă Jacopo, aruncînd în aer un galben.

— De unde-l ai, împieliţatule? lat te-ai pus pe şterpelit? Am să-ţi rup urechile! îl ameninţă Leonardo.

— Dar zău că nu l-am furat, meştere. Să-mi cadă mîna şi să mi se usuce limba în gură dacă nu l-am cîştigat la arşice!

— Bagă de seamă! Nu cumva să ne ospătezi cu vin de furat!

Jacopo dădu fuga la „Vulturul de Aur”, o cîrciumioară din vecini, care ţinea deschis, deoarece mercenarii elveţieni petreceau acolo pînă la ziuă şi se întoarse cu două căni de tablă, pline cu vin.

Vinul îi înveseli şi mai tare. Jacopo îl turna, asemenea lui Ganimede, de sus, aşa fel ca cel roşu să facă spumă roză, iar vinul alb, o spumă aurie, şi, încîntat că are prilejul să ospăteze cu banii lui, ţopăia şi se zbenguia, cîntînd cu voce spartă de beţivan întîi cîntecelul unui călugăr răspopit:

Anteriu, mătănii sfinte,
Hi, hi, hi şi ha, ha ha,
Toate naiba să le zvînte
Cu voi, fetelor, şi mintea,
Nu doar crucea, dracu-ţi ia...

apoi imnul solemn din plina de haz „Liturghia lui Bacchus”, compusă în latineşte de către şcoliţii briganzi:

P-ăi ce toarnă apă-n vin

Să-i mureze ploaia
Şi în iad, în sos de vin,
Frigă-se ca oaia...

Parcă niciodată nu mîncase şi nu băuse Giovanni cu atîta poftă ca la această cină mizeră cu brînză tare ca piatra, pîine veche şi vinul suspect al lui Jacopo, poate chiar de furat.

Băură în sănătatea învăţătorului, pentru gloria atelierului său, urîndu-şi să nu mai ştie ce-i sărăcia şi pe rînd, fiecare în cinstea celuilalt.

În încheiere, Leonardo roti asupra ucenicilor privirea şi spuse zîmbind:

— Am auzit, prieteni, că după sfîntul Francesco d'Assisi tristeţea e cel mai greu dintre păcate. Dacă cineva vrea să-i fie pe plac Domnului, spune el, să fie întotdeauna vesel. Să bem, dară, pentru înţelepciunea sfîntului Francesco – pentru veşnica veselie întru Domnul!

Ucenicii se arătară întrucîtva miraţi, numai Giovanni înţelese ce voia să spună învăţătorul.

— Of, meştere, clătină Astro din cap a reproş, de veselie ne arde nouă cît timp ne tîrîm ca gazelele pe pămînt, ca viermii de stîrvuri? Să bea cine o vrea şi pentru ce vrea, cît despre mine, beau pentru aripi omeneşti, pentru maşina de zbor! Numai cînd s-or înălţa înaripaţii oameni în înaltul cerului, atunci da, veselie: or avea de ce se veseli. Şi dracu să le ia de piedici cu legile mecanicii cu tot, care ne stau în cale...

— Degeaba spui, Zoroastro, fără mecanică nu ajungi prea departe! îl opri rîzînd învăţătorul.

Cînd ceilalţi se retraseră, Leonardo nu-l lăsă pe Giovanni să urce la el, îl ajută să-şi aştearnă în dormitor, cît mai aproape de căldura mîngîietoare a tăciunilor ce mai pîlpîiau sub spuză în cămin, şi după ce scotoci o vreme prin desene, îi întinse unul micuţ făcut cu creioane colorate.

Chipul adolescentului înfăţişat i se păru atît de cunoscut lui Giovanni, încît crezu că-i un portret. Semăna şi cu fratele Savonarola, dar, pesemne, din tinereţe, şi cu fiul de şaisprezece ani al bătrînului jidov Barucco, un bogat cămătar milanez, urît de toată lumea, tînărul acela palid şi visător, veşnic cufundat în tainicele înţelepciuni ale Cabalei, crescut de rabini şi, după spusa lor, o viitoare lumină a Sinagogii.

Dar cînd Beltraffio privi mai cu atenţie pe băieţaşul evreu cu nimbul lui de cîrlionţi roşcaţi, fruntea joasă şi buzele groase, îl recunoscu pe Crist. Nu însă cum l-ai recunoaşte într-o icoană, ci ca şi cum l-ai fi văzut cîndva, l-ai uitat şi acum ţi-ai fi amintit dintr-o dată.

Şi în chipul său, în tot capul plecat într-o parte ca floarea pe un lujer prea subţire, în candoarea de copil a ochilor plecaţi se desluşea presimţirea ultimei suferinţe pe muntele Eleonului, unde el, îngrozit, cu inima plină de mîhnire, spusese ucenicilor săi: „Sufletul mi-e mîhnit de moarte", şi, depărtîndu-se de ucenici ca la o aruncătură de piatră, căzu cu faţa la pămînt spunînd: „Părinte! toate îţi sînt ţie cu putinţă. Fă să treacă de la mine paharul acesta, însă nu voia mea, ci voia ta facă-se". Şi iar, şi iar se ruga: „Părinte! dacă nu este cu putinţă să treacă acest pahar de la mine, ca să nu-l beau, atunci facă-se voia ta". Şi, fiind în zbuciumul durerii, cu mai multă stăruinţă

se ruga. Iar sudoarea, ca picături mari de sînge, picura pe pămînt.

„Pentru ce se ruga? îşi spuse Giovanni. Cum adică, se ruga să nu se întîmple ceea ce nu se putea să nu se întîmple, ceea ce era propria lui voie şi pentru care coborîse pe pămînt? Şi el s-a zbuciumat ca mine şi s-a luptat cu aceleaşi cumplite, spăimîntătoare şi dedublate gînduri pînă ce sudoarea, ca picături mari de sînge, picura pe pămînt?”

— Ei, îţi place? întrebă Leonardo care ieşise pentru cîteva clipe din odaie. Sau mi se pare că tu iarăşi...

— Nu, nu, învăţătorule! O, dacă ai şti ce liniştit şi împăcat mă simt acum... Totul a trecut...

— Slavă Domnului! Mă bucur, Giovanni! Doar ţi-am spus c-o să-ţi treacă. Însă bagă de seamă să nu se întoarcă,..

— Nu se mai întoarce, nu te teme! Acum văd, spuse el arătînd desenul cu mîna, văd că-l iubeşti ca nimeni altul... Şi dacă celălalt va veni la mine, ştiu cu ce să-l alung: doar îi amintesc de acest desen.

XIV

Beltraffio auzise de la Cesare că învăţătorul e pe cale să termine chipul Domnului din *Cina cea de taină* şi, voind să-l vadă, îl tot ruga să i-l arate. Acesta îi promisese, dar amîna mereu.

În sfîrşit, într-o dimineaţă îl duse în trapeza de la Santa Maria delle Grazie şi binecunoscutul loc dintre Ioan şi Iacob al lui Zevedeu, ce rămăsese gol vreme de şaisprezece ani, văzu în pătratul unei ferestre deschise, pe fondul cerului potopit de înserare şi al piscurilor Sionului, chipul lui Crist.

La vreo cîteva zile după aceea, Giovanni se întorcea acasă de-a lungul unor maidane pustii ce se întindeau pe malul Cataranei. Îl vizitase, trimis de Leonardo, pe alchimistul Galeotto, ca să-i ceară o carte de matematici extrem de rară.

Vîntul primăvăratic ce bătuse cît a fost ziua de lungă se potolise şi se lăsa un geruleţ plăcut. Băltoacele şi noroiul făgaşelor drumului prinseseră fragile pojghiţe de gheaţă, ca o pînză de ace. Norii scunzi parcă se agăţau de creştetele vinete şi golaşe ale zadelor înţesate de cuiburi zbîrlite de ciori. Se întuneca văzînd cu ochii. Numai pe marginea cerului, dinspre asfinţit se întindea arămia panglică a unui apus melancolic. Neîncătuşată de ger, apa canalului, lină, grea, neagră ca meiul, părea fără fund.

Giovanni, deşi nici sieşi n-ar fi vrut să şi-o mărturisească, era obsedat de cei doi Crişti ieşiţi de sub penelul lui Leonardo. Era de-ajuns să închidă ochii, ca să-i răsară parcă aievea sub frunte chipul Celui apropiat, plin de omenească neputinţă, care s-a zbuciumat pînă la sudori de sînge şi a înălţat rugi copilăreşti pentru o minune, şi al Celui înţelept, neomeneşte calm, străin de tot ce-i pămîntean şi care-ţi făcea spaimă.

Şi îşi spunea că ambele chipuri poate sînt adevărate, cu toată contradicţia lor ireductibilă.

Gîndurile i se împleticeau ca în delir şi fruntea îi ardea. Se aşeză pe o

piatră la marginea canalului cu apa îngustă şi neagră şi se gîrbovi istovit, plecîndu-şi fruntea pe braţe.

— Ce faci aici, o umbră de îndrăgostit ce adaşti pe malurile Aheronului? rosti o voce plină de sarcasm şi o mînă i se aşează pe umăr.

Giovanni tresări, se întoarse şi îl văzu pe Cesare.

În cenuşiul amurgului de iarnă sur-colbuit ca o pînză de păianjen ce se aşternuse peste zadele vinete şi golaşe, înţesate de cuiburi zbîrlite de ciori, stătea înaintea sa Cesare înfăşurat în pelerina-i sumbră, lung şi deşirat, cu obrazul tras şi bolnăvicios mîncat de paloare, părînd el însuşi mai degrabă un spectru aducător de rele.

Giovanni se ridică şi ei îşi continuară drumul împreună, mergînd tăcuţi unul lîngă altul. Doar frunzele uscate foşneau sub picioarele lor.

— Ştie că deunăzi i-am scotocit prin hîrtii? întrebă în sfîrşit Cesare.

— Ştie, răspunse laconic Giovanni.

— Şi nu s-a supărat, desigur. Ştiam, eu. Atoateiertătorul! rîse cu silnică răutate Cesare.

Tăcură iarăşi o vreme. Un corb croncăni răguşit şi zbură peste apa Cataranei.

— Cesare! exclamă deodată Beltraffio. Ai văzut chipul domnului din *Cina cea de taină?*

— Văzut.

— Şi... ce spui? Cum ţi se pare?...

— Dar ţie? se răsuci iute celălalt.

— Nu ştiu... Să vezi, eu cred...

— Spune fără ocolişuri: nu-ţi place sau cum?

— Ba nu. Dar nu ştiu... îmi trece prin minte că poate acela nu-i Crist.

— Nu-i Crist? Şi-atunci cine-i?

Giovanni tăcea. Doar îşi încetinise pasul, cu fruntea plecată-n pămînt.

— Ascultă, urmă el la o vreme, furat de gînduri grele, văzuta-i şi pe celălalt? Schiţa aceea de amănunt, desenul în creioane colorate, unde el e înfăţişat copil?

— Da, ştiu, un băieţaş evreu roşcovan, cu buze groase şi fruntea joasă, un obraz ca al feciorului bătrînului Barucco... Şi ce-i cu asta? Mai mult îţi place acela?

— Nu... Mi-am zis doar că nu prea seamănă aceşti doi Crişti.

— Nu prea seamănă? se miră Cesare. Dar e chip leit... E cu vreo cincisprezece ani mai mare în *Cina cea de taină...* Deşi, adăugă el, poate că... ai dreptate. Dar chiar dacă sînt doi în loc de unul, primul aduce cu al doilea ca un alt eu al său.

— Alt eu! se cutremură Giovanni oprindu-se locului. Cum de-ţi veni să spui – *un alt eu al său?*

— Aşa, din senin. Da ce, te-ai speriat cumva? Ori poate n-ai observat şi

singur?

Şi iarăşi merseră o vreme în tăcere.

— Cum de nu vezi şi singur, Cesare, exclamă deodată Beltraffio într-un elan de nestăpînit. E cu putinţă oare ca acela, atotputernicul şi atoateştiutorul care-i zugrăvit în *Cina cea de taină* să se fi zbuciumat acolo, pe muntele Eleonului, pînă la sudori de sînge, după ce se depărtase de ucenici ca la o aruncătură de piatră şi să se fi rugat cu ruga noastră omenească, aşa cum se roagă copiii, să se întîmple o minune: „să nu se întîmple acelea pentru care am coborît pe pămînt, despre care eu ştiu că nu e cu putinţă să nu se întîmple. Ava, Tată, fă să treacă de la mine paharul acesta”. În ruga asta e totul, totul, m-auzi, Cesare, fără ea nu există Crist şi ruga asta n-aş da-o pe nici o înţelepciune! Cel ce nu a-nălţat această rugă, acela n-a fost om, n-a suferit, n-a murit, ca noi!...

— Zi aşa? exclamă Cesare. Dar ştii că într-adevăr... Da, da, te înţeleg! O, desigur, cel zugrăvit în *Cina ce de taină* nu s-a putut ruga *astfel...*

Se întunecase de-a binelea, Giovanni desluşea cu greu trăsăturile însoţitorului său, i se părea că se schimbaseră în mod ciudat.

Deodată Cesare se opri locului, ridică mîna şi rosti cu glas înăbuşit şi solemn:

— Zici că nu-i el, nu-i cel ce se roagă pe muntele Eleonului, nu-i Crist al tău. Şi vrei să ştii cine e zugrăvit acolo? Ei bine, ascultă aici: La început era cuvîntul şi cuvîntul era la Dumnezeu, şi Dumnezeu era cuvîntul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate printr-însul s-au făcut, şi fără el nimic nu s-a făcut din tot ce s-a făcut. Şi cuvîntul s-a făcut trup”. Auzi tu, lumina dumnezeiască – cuvîntul s-a făcut trup. El e singurul liniştit printre ucenicii săi, care, auzind din gura lui: „unul din voi mă va vinde”, se frămîntă, sînt mîhniţi, se indignează. Şi tuturor le e la fel de aproape şi strein – şi lui Ioan cel ce stă pitulat la pieptul său, şi lui Iuda cel care-l va vinde. Pentru că nu există pentru el bine şi rău, viaţă şi moarte, iubire şi ură, şi este numai voia Părintelui său, veşnica necesitate: „nu voia mea, ci voia ta facă-se”. Căci aşa a spus şi al tău, şi celălalt, cel ce, depărtîndu-se de ucenici ca la o aruncătură de piatră, s-a rugat pe muntele Eleonului pentru o minune care era cu neputinţă. Iată de ce spun că primul este un al doilea eu al celuilalt. „Simţămintele aparţin pămîntului, raţiunea e mai presus de ele atunci cînd contemplă... ţii minte, astea sînt vorbele lui Leonardo. Pe feţele şi în mişcările apostolilor, care sînt nişte oameni măreţi, el a reprezentat toate simţămintele pămînteşti; dar cel care a a spus: „Am biruit lumea” şi „Eu şi cu tatăl meu sîntem unul”, reprezintă raţiunea care contemplă şi e mai presus de sentimente. Mai ţii minte şi celelalte vorbe spuse de Leonardo despre legile mecanicii: „O, divină e dreptatea ta, Prim Motor!” Crist al său este Prim Motor, care fiind şi începutul şi central oricărei mişcări, el însuşi rămîne imobil. Crist al său este eterna necesitate care singură pe sine s-a cunoscut în om şi s-a iubit ca o dreptate dumnezeiască şi voinţă a Tatălui său: „Neprihănitule Tată, lumea nu te-a cunoscut, eu însă te-am cunoscut. Şi le-am făcut cunoscut numele tău şi li-l voi mai face cunoscut, pentru ca iubirea cu care m-ai iubit tu să fie în ei.” Mă auzi? Iubirea care decurge din cunoaştere. „Iubirea cea mare este fiica marii cunoaşteri”. Leonardo, numai el dintre toţi oamenii a înţeles acest cuvînt al Domnului şi l-a întruchipat în Crist al său care „iubeşte tot, pentru că ştie tot”.

Cesare tăcu. Şi aşa merseră multă vreme în tăcerea moartă a gerosului amurg care-şi închega din ce în ce zgurile.

— Ţii minte Cesare? rosti în sfîrşit Giovanni. Acum trei ani tot aşa am mers amîndoi cum mergem şi acum prin mahalaua Porţilor Vercelline şi ne ciorovăiam pentru *Cina cea de taină.* Pe atunci rîdeai de învăţătorul nostru spunînd că nu va termina niciodată chipul Domnului, pe cînd eu te contraziceam. Acum tu eşti de partea lui şi împotriva mea. Ştii, n-aş fi crezut pentru nimic în lume că tu, tocmai tu poţi vorbi aşa despre el!...

Giovanni vru să-şi privească însoţitorul în obraz, însă Cesare întoarse spatele.

— Sînt bucuros, încheie Giovanni, că-l iubeşti. Da, îl iubeşti, Cesare, îl iubeşti poate mai mult decît mine. Vrei să-l urăşti, şi cînd colo îl iubeşti!...

— Dar tu cum credeai? întoarse spre el Cesare obrazul palid şi schimonosit. Îl iubesc! Eu să nu-l iubesc? Vreau să-l urăsc, şi cînd colo îl iubesc, căci nu există om să fi făcut ceea ce a făcut el în *Cina cea de taină,* şi eu, duşmanul cel mai înverşunat, trebuie să-l iubesc în loc să-l urăsc...

Şi din nou rîse cu rîsul său silnic.

— Cînd te gîndeşti ce bizar e construit sufletul omenesc!... Şi dacă tot am ajuns aici, urmă el după o vreme, am să-ţi spun adevărul pînă la capăt: află că totuşi nu-l iubesc... ba îl urăsc încă mai mult decît atunci!...

— De ce?

— Chiar şi pentru faptul că doresc să fiu eu însumi – mă auzi? – fie şi cel din urmă dintre oameni, dar nu urechea, nu ochiul, nu degetul lui de la picior! Ce crezi că sîntem noi, ucenicii lui Leonardo? Nişte pui de cloşcă într-un cuib de vultur! Legi de-ale ştiinţei, linguriţe de măsurat culorile, tabele sistematice pentru nasuri, tot ce pofteşti! Lasă-l pe Marco să se consoleze cu de-astea! Aş vrea să-l văd pe meşter creîndu-l pe Crist după regulile sale! O, fireşte, încearcă să ne înveţe pe noi, puişorii lui, cum se zboară vultureşte. Asta din bunătate sufletească, fiindcă-i e milă de noi tot aşa cum îi e milă de puii fără ochi or căţălăi din curte, de gloaba cea şchioapă, de libelulă cînd o găseşte toamna tîrziu cu aripioarele îngheţate, pînă şi de ucigaşul pe care îl petrece pe drumul cel de pe urmă, ca să-i vadă ultimele tresăriri ale muşchilor în timpul execuţiei. Îşi revarsă ca soarele prisosul bunătăţii asupra tuturor... Numai vezi tu, prietene, fiecare îşi are gustul lui: unuia îi place să fie libelula îngheţată sau viermuşorul pe care învăţătorul, asemeni sfîntului Francesco, îl ridică de pe mijlocul drumului şi-l aşază pe o frunză verde, nu cumva să-l strivească trecătorii. Altuia... Ştii, Giovanni, mai bine m-ar fi strivit şi gata, fără prea multă sclifoseală...

— Cesare, murmură celălalt. Dacă aşa stau lucrurile, de ce nu pleci de la el?...

— Da tu de ce nu pleci? Ţi-ai şi ars aripioarele, ca fluturii, la lumînare, dar nu, tot te mai vîri în foc. Poate şi eu vreau să ard în acelaşi foc. Deşi, cine mai ştie? Am eu o speranţă...

— Ce speranţă?

— O, una măruntă de tot. Chiar absurdă poate. Şi totuşi, cînd şi cînd mai sper. Te pomeneşti că vine un altul, unul care nu-i seamănă, unul egal

cu el... Nu Perugino, nu Bergognone, nu Botticelli, şi nici măcar marele Mantegna, o, eu îi ştiu valoarea învăţătorului: nu se compară cu nici unul din aceştia. Dar dacă vine unul nou? Să mă bucur niţel de gloria altuia, să-i amintesc doar că şi o insectă ca mine, nestrivită din milă, ar putea să prefere pe altul şi să-l rănească, întrucît cu toată pielea lui de oaie, mila şi atoateiertarea, e de o mîndrie cu adevărat diavolească!...

Dar nu sfîrşi. Şi Giovanni îi simţi degetele tremurătoare apucîndu-l de mînă.

— Ştiu, bîigui Cesare cu alt glas, plin de sfială, rugător, ştiu că niciodată nu ţi-ar fi trecut aşa ceva prin minte... Cine ţi-a spus că-l iubesc?...

— El, suspină Beltraffio.

— El? Da-a? Prin urmare crede că...

Glasul i se frînse. Îl cuprinse o adîncă tulburare. Se priviră adînc în ochi, şi înţeleseră că nu mai au nimic a-şi spune, fiecare din ei e mult prea adîncit în propriile gînduri şi propriul zbucium.

Se despărţiră la prima răspîntie în tăcere, fără să-şi ia rămas bun.

Giovanni îşi continuă drumul cu fruntea în pămînt şi pasul nesigur, fără să ştie de el, fără să vadă pe unde calcă, străbătînd maidanele pustii, printre copacii golaşi de pe malurile canalului drept ca o săgeată, cu apa neagră şi grea ca tuciul, în care nu se oglindea nici o stea.

— Celălalt eu... Celălalt eu... repeta el întruna, cu privirile imobile de nebun aţintite undeva înainte.

XV

Pe la începutul lui martie anul de graţie 1499, Leonardo primi din partea vistieriei ducale, cînd se aştepta mai puţin, leafa neplătită pe doi ani.

Umblau zvonuri că il Moro, lovit ca de un trăznet din senin de vestea triplei alianţe împotriva sa – a Veneţiei, a papei şi a regelui – intenţiona să-şi caute refugiu la împăratul Germaniei îndată ce se vor arăta oştile Franţei în Lombardia. Şi dorind să-şi consolideze situaţia ca monarh în ochii supuşilor şi să le binemerite credinţa în lipsă, ducele micşora dările şi birurile, îşi plătea creditorii şi-i copleşea pe apropiaţii săi cu daruri.

Puţină vreme după primirea lefii, Leonardo se învrednici de un nou semn al graţiei ducale:

„Ludovicus Maria Sfortia, duca Mediolani, scria în hrisovul de danie, îl dăruie pe veci vestitului pictor Leonardus Quintus florentinul şaisprezece prăjini de teren cu viţă-de-vie, pe care-l avem de la mănăstirea Sfîntul Victor, în locul numit Suburbană, pe la Porţile Vercelline.”

Artistul veni să-i mulţumească ducelui. Audienţa îi fusese fixată seara. Dar trebui să aştepte pînă noaptea tîrziu. Il Moro nu-şi vedea capul de treburi. Cît a fost ziua de lungă se sfătuise cînd cu vistiernicii, cînd cu secretarii, stătuse să verifice cheltuielile privind aprovizionarea armatei cu ghiulele, tunuri, pulbere, să-şi bată capul cu descîlcitul vechilor şi născocitul noilor capcane în nesfîrşita plasă de înşelăciuni şi trădări care-i era nespus

de dragă atît timp cît era el stăpînul acolo, ca un păianjen în pînza lui. Acum însă se simţea ca o muscă prinsă în mreajă.

Cînd, în sfîrşit, îşi termină puzderia de treburi, se retrase în galeria lui Bramante suspendată deasupra şanţului care înconjura Castelul din Milano.

Noaptea era liniştită. Cînd şi cînd suna vreo goarnă, se strigau gărzile, scrîşnea lanţul podului ridicător.

Pajul Riccardetto aduse două facle de răşină, le înfipse în sfeşnicele îngropate în zid şi-i întinse ducelui farfurioara de aur cu pîine tăiată bucăţele. De după colţ, atrase de lumina faclelor, pe oglinda neagră a apei se ivi cîrdul de lebede albe. Il Moro, sprijinit de balustradă, le arunca bucăţele de pîine şi admira graţia cu care, despicînd neauzit apa cu pieptul, păsările o culegeau.

I le trimisese în dar de la Mantua marchiza Isabella d'Este, sora răposatei Beatrice. Veneau de la zătoanele Mincio, cu malurile line, unde-şi duceau veleatul de cînd lumea în stufurile şi crîngurile de sălcii plîngătoare.

Il Moro le iubise întotdeauna, în ultima vreme însă prinsese şi mai mare drag de ele şi în fiecare seară le hrănea cu mîna lui. Erau singurele clipe de odihnă după gîndurile chinuitoare la treburi, război, politică, la trădările sale proprii şi ale altora. Lebedele îi aminteau copilăria. Tot aşa le hrănise cîndva pe somnoroasele heleşteie de la Vigevano, năpădite de lintiţă.

Aici însă, în şanţul Castelului din Milano, printre creneluri, metereze, turnuri, depozite, printre piramidele de ghiulele şi găurile de tun – aşa cum erau pure, imaculat de albe, alunecînd neauzit în pîcla sinilie a lunii, i se păreau şi mai frumoase. Oglinda apei, răsfrîngînd cerul, era aproape invizibilă, şi lebedele legănate ca nişte albe apariţii printre stele păreau mai pline de mister între cele două ceruri – unul sus şi altul jos – streine şi apropiate amîndorura.

Dar scîrţîi uşiţa din spatele ducelui şi se iţi capul lui cameriere Pusterlo. Ploconindu-se cu respect, îi întinse o hîrtie.

— Ce-i asta? întrebă ducele.

— Din partea marelui vistiernic, messer Borgonzia Botto, socoteala cheltuielilor cu aprovizionarea cu pulbere şi ghiulele. Vă rog să mă iertaţi, alteţă, că vă deranjez, însă convoiul pleacă spre Mortara înaintea zorilor...

Il Moro îi smulse hîrtia şi, mototolind-o, o aruncă.

— De cîte ori să-ţi spun să nu-mi vii cu treburi după cină! O Doamne, nu va mai trece mult şi o să mă sculaţi şi noaptea din pat...

Fără a-şi dezdoi spinarea, Pusterlo se trase cu spatele spre uşă, rostind doar în şoaptă, aşa fel ca ducele să nu audă dacă n-are poftă:

— Messere Leonardo.

— A, da, Leonardo. De ce nu mi-ai mai amintit? Pofteşte-l. Şi întorcîndu-se la lebede, se gîndi:

„El n-o să-mi strice plăcerea..."

Şi un surîs bun se ivi pe obrazul lui gălbejit şi puhav, cu buzele subţiri, exprimînd perfidie rapace.

Iar cînd artistul apăru în galerie, ducele, continuînd să arunce lebedelor

pîine, îl învălui cu acelaşi zîmbet cu care le privea pe ele.

Leonardo vru să-şi plece genunchiul, însă ducele, oprindu-l, îi sărută fruntea.

— Bună seara, prietene. Nu ne-am văzut de mult. Cum o mai duci?

— Am venit să mulţumesc alteţei-voastre...

— O, dragul meu! Oare numai asemenea daruri meriţi? Dar nu-i nimic, vine vremea şi-ţi voi mulţumi după meritele tale.

Stînd de vorbă, ducele îl întrebă despre ultimele lucrări, invenţii şi proiecte, dar numai despre acelea care-i păreau cu neputinţă şi de basm – despre clopotul submarin, despre schiurile de mers pe apă la fel ca pe uscat, despre aripile omeneşti. Şi îndată ce Leonardo aducea vorba de treburi, ca fortificarea castelului, Canalul Martesana, sau turnarea de bronz a *Colosului,* ducele schimba numaidecît subiectul şi se arăta plictisit.

Apoi, rămase deodată pe gînduri, cum i se întîmpla adesea în ultima vreme, tăcut şi-şi plecă fruntea concentrat şi cu atîta înstrăinare pentru toate, încît parcă-şi uită interlocutorul.

Atunci Leonardo îşi luă rămas bun.

— Du-te. Du-te cu Dumnezeu! dădu din cap ducele distrat.

Dar cînd artistul păşi peste prag, îl strigă, veni după dînsul, îi puse mîinile pe umeri şi-l privi lung şi cu tristeţe în ochi.

— Rămîi cu bine, murmură cu voce tremurătoare, rămîi cu bine, Leonardo al meu! Cine ştie dacă ne vom mai revedea!...

— Alteţa-voastră ne părăseşte?

Il Moro doar oftă din greu şi nu răspunse.

— Da, da... De şaisprezece ani trăim aici laolaltă şi n-am văzut de la tine decît bine, da, de alminteri şi tu, eu cred, n-ai văzut de la mine decît bine. Spună oamenii ce-or pofti, dar cine va rosti numele lui Leonardo în veacurile viitoare îl va pomeni cu vorbă bună şi pe il Moro!

Artistul, care nu suferea scenele lacrimogene, rosti singura fază anume memorată, ca s-o aibă la-ndemînă atunci cînd i se cerea să dea dovadă de măgulitoare elocinţă de curtean.

— Signor, spuse el, aş fi vrut să am mai mult decît o singură viaţă pentru a o sluji pe alteţa-voastră.

— Cred, rosti il Moro. Cîndva ai să-ţi aduci aminte de mine şi ai să mă regreţi...

Şi suspinînd a plîns, nu termină fraza, ci-l strînse în braţe şi-l sărută cu drag.

— Să-ţi deie Domnul, să-ţi deie...

După plecarea lui Leonardo, il Moro mai rămase multă vreme în galeria lui Bramante, să se bucure de priveliştea lebedelor pe apă. Sufletul său era încărcat de simţiri pe care n-ar fi ştiut să le exprime în vorbe. I se părea că în viaţa lui sumbră, poate chiar criminală, Leonardo era asemenea acestor păsări imaculat de albe pe apa neagră din şanţul Castelului din Milano,

printre ameninţătoarele metereze, turnuri, depozite de pulbere, piramide de ghiulele şi guri de tun, la fel ca ele, inutil şi sublim, neprihănit şi pur.

În tăcerea nopţii nu se auzeau decît stropii de răşină picînd rar din faclele gata să se stingă. În lumina lor rozalie, contopită cu argintul albăstrui ce-l revărsa luna, apariţii pline de mister se legănau lin, somnoroase, printre stelele celor doua ceruri, unul sus şi altul jos, streine şi apropiate amîndurora – erau lebedele şi răsfrîngerile lor în oglinda întunecată a apei.

XVI

Plecînd de la duce, Leonardo, cu toate că ceasul era tîrziu, se duse la mănăstirea San Francesco, unde zăcea de patru luni bolnav de fierbinţeală ucenicul său Giovanni Beltraffio. Se îmbolnăvise la cîteva zile după convorbirea cu Cesare despre cele două chipuri ale Domnului.

Într-o seară, şi anume chiar în douăzeci decembrie anul de graţie 1498, Giovanni veni să-l vadă pe fra Benedetto, învăţătorul lui de altădată, şi găsi la el un oaspe din Florenţa, pe călugărul dominican fra Pàgolo, care, la rugămintea lor, le istorisi despre moartea lui Savonarola.

Execuţia avusese loc la 23 mai 1498, la ora nouă dimineaţa, în piaţa Signoriei, dinaintea Palatului Vechi, chiar acolo unde se ridicaseră vîlvătăile rugului deşertăciunilor şi trebuia să se desfăşoare proba focului.

La capătul unui podeţ lung fusese ridicat un rug, iar deasupra lui, spînzurătoarea – un stîlp gros înfipt zdravăn în pămînt, cu o traversă prevăzură cu lanţuri de fier şi trei ştreanguri. Cu toate sforţările tîmplarilor care îşi bătuseră capul destul cu fixarea acelei traverse, cînd scurtînd-o, cînd lungind-o, spînzurătoarea semăna a cruce.

La fel ca în ziua probei focului, o mulţime fără număr umplea piaţa, ferestrele şi logiile, năpădea acoperişurile.

În sfîrşit, în porţile palatului se arătară condamnaţii – Girolamo Savonarola, Domenico Buonvicini şi Silvestra Maruffi.

Cei trei, făcînd cîţiva paşi pe podeţ, se opriră înaintea tribunei episcopului Ausoniei, solul papei Alexandru al VI-lea, care se ridică în picioare şi, apucîndu-l pe Girolamo de mînă, rosti cuvintele rituale ale excomunicării cu glas nesigur, fără să ridice ochii la monah, în timp ce acela îl privea drept în faţă. Şi încurcîndu-se, episcopul greşi ultimele cuvinte:

— *Separo te ab Ecclesia militante atque triumphante.* – Te separ de biserica militantă, precum şi triumfătoare...

— *Militante, non triumphante, hoc enim tum non est* – Militantă dar nu triumfătoare, căci asta nu-ţi stă în putere, îl corectă Savonarola.

Apoi celor trei excomunicaţi le-au fost sfîşiate hainele. Rămaseră numai în cămăşi şi aşa îşi continuară calvarul, ca să se mai oprească de două ori: o dată în faţa tribunei trimişilor apostolici, care dădură citire hotărîrii juzilor bisericii, şi a doua oară înaintea tribunei Celor opt bărbaţi ai Republicii Florentine, care le rostiră condamnarea la moarte hotărîtă de popor.

Şi în timpul acestui ultim drum, Silvestra se împiedică şi fu cît pe ce să

cadă. La fel păţiră Domenico şi Savonarola, ca să se constate mai tîrziu că ştrengarii străzii şi foştii luptători ai Sfintei Oşti a micilor inchizitori, care se ascunseseră sub podeţ, vîrau pari ascuţiţi printre scînduri, ca să rănească picioarele condamnaţilor la moarte.

Fra Silvestra Maruffi smintitul a trebuit să urce primul treptele spînzurătorii şi le urcă liniştit, cu figura stupidă, ca şi cum nu şi-ar fi dat seama ce se petrece cu el. Cînd însă călăul îi petrecu ştreangul pe după gît, Maruffi se agăţă de scară şi, ridicînd ochii spre cer, strigă:

— Doamne, primeşte-mi sufletul în mîinile tale!

Apoi cu gestul unui om cu mintea întreagă, fără ajutorul călăului şi fără nici o teamă, îşi dădu drumul de pe scară.

Fra Domenico aştepta rîndul cu bucurie şi nerăbdare, mutîndu-şi greutatea trupului de pe un picior pe altul. Iar cînd i se făcu semn, alergă pe trepte în sus, zîmbind, ca şi cum se ducea direct în rai.

Cadavrul lui Silvestra atîrna la un capăt, iar cel al lui Domenico la celălalt capăt al traversei. Ştreangul din mijloc îl aştepta pe Savonarola.

Şi cînd acesta, urcînd treptele, se opri locului şi coborî ochii asupra mulţimii, se făcu linişte de moarte, cum se făcea în naosul catedralei Santa Maria del Fiore, în aşteptarea predicii sale.

Cînd îşi vîrî însă capul în ştreang, cineva din mulţime strigă:

— Fă o minune, prorocule!

Nu s-a aflat niciodată ce-a fost – batjocură sau strigătul unei credinţe fanatice.

Şi călăul îi dădu brînci pe scară.

Iar bătrînelul, un meseriaş pesemne, cu o figură cucernică şi blajină, care de cîteva ceasuri aştepta momentul lîngă rug, numai ce fratele Girolamo fu îmbrîncit de pe scară, vîrî facla aprinsă între lemne şi se închină rostind aceleaşi cuvinte cu care altădată Savonarola aprinsese rugul deşertăciunilor şi anatemelor:

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh!

Flăcările crescură, se ridicară sus. În aceeaşi clipă însă veni o pală de vînt şi le mînă la o parte. Văzînd-o, mulţimea se cutremură. Cuprinşi de groază, oamenii o luau la fugă, strivindu-se, călcîndu-se în picioare.

— Minune! Minune! Minune! Nu arde!

Dar vîntul se potoli repede şi limbile de flăcări prinseră a linge cadavrele. Funia care lega mîinile fratelui Girolamo se arse, şi ele, dezlegîndu-se, căzură şi parcă se mişcară în flăcări, şi multora li se păru că el binecuvînta pentru ultima oară poporul.

Cînd rugul se stinse şi nu rămaseră decît oasele carbonizate şi zdrenţe de carne pe lanţuri de fier, ucenicii lui Savonarola îşi făcură loc prin mulţime pînă la spînzurătoare, dorind să adune rămăşiţele martirilor. Dar străjile îi alungară şi, îngrămădind cenuşa într-o căruţă, o duseră la Ponte Vecchio, ca s-o arunce în apă. Pe drum însă „plîngăreţii” izbutiră să fure cîţiva pumni de cenuşă şi fărîme din inima lui Savonarola care, spuneau ei, n-ar fi ars.

Sfîrşind de povestit, fra Pàgolo le arătă ascultătorilor săi o răcliţă cu cenuşă. Fra Benedetto o sărută multă vreme, udînd-o cu lacrimi.

Apoi cei doi monahi plecară la slujba de seară şi Giovanni rămase singur.

Iar cînd se întoarseră, îl găsiră căzut pe podele înaintea crucifixului: zăcea în neştire şi în degetele ţepene strîngea răcliţa.

Timp de trei luni Giovanni se află între viaţă şi moarte. Fra Benedetto nu-l lăsă nici o clipă singur.

Adesea, în tăcerea nopţilor, şezînd la căpătîiul bolnavului şi ascultîndu-i delirul, simţea că-l cuprinde groaza.

Giovanni îi pomenea în delir pe Savonarola, pe Leonardo da Vinci şi pe Maica Domnului, care, trasînd cu degetul pe nisipul pustiei figuri geometrice, îl învăţa pe pruncul Isus legile eternei necesităţi.

,,La ce te mai rogi? repeta bolnavul, cuprins de o întristare fără margini. Oare nu ştii că nu există minuni, că aşa după cum o dreaptă nu poate să nu fie drumul cel mai scurt dintre două puncte, tot aşa nu poate trece paharul acesta de la tine?”

Îl mai chinuiau şi alte năluciri – două chipuri ale Domnului, opuse şi asemănătoare, unul fiind cel de-al doilea eu al celuilalt: primul, plin de neputinţă şi chin omenesc, chipul aceluia care, depărtîndu-se de ucenici ca la o aruncătură de piatră, se ruga cerînd o minune, şi celălalt, chipul cumplitului şi străinului, atotputernicului şi atotştiutorului cuvînt care s-a întrupat – al Primului Motor. Şi cele două chipuri se priveau unul pe altul, ca nişte adversari, de neîmpăcat. Iar în timp ce Giovanni îl privea cu luare-aminte, chipul cel suferind şi chinuit se întuneca, se schimonosea şi se transforma în demonul pe care-l desenase odată Leonardo, făcînd o caricatură după Savonarola, şi demascîndu-l pe duşmanul său, îl numea Anticrist.

Fra Benedetto îl salvă pe Beltraffio. La începutul lui iunie 1499, cînd Giovanni se întremă într-atît încît putu să se dea jos din pat, cu toate rugăminţile şi reproşurile călugărului, el se întoarse în atelierul lui Leonardo.

Iar la sfîrşitul lui iulie, în acelaşi an, armata regelui Franţei, Ludovic al XII-lea, sud comanda celor doi signori Aubigny şi Louis de Luxemburg şi a lui Giangiacomo Trivulzio, trecură Alpii şi cotropiră Lombardia.